

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE
GENÇLİK TEŞKİLATLARI**

**TEZ YÖNETİCİSİ:
PROF. DR. S. ESİN DAYI**

**HAZIRLAYAN:
M. YASİN TAŞKESENLİOĞLU**

ERZURUM - 2007

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında Avrupa'ya ayak uydurma bağlamında yapılan yenilikler ve gelişmelere hız verilmesine paralel olarak ortaya çıkan cemiyet kavramı, özellikle II. Meşrutiyet dönemi ile birlikte ivme kazanarak günümüz cemiyetleşme anlayışının temelini oluşturmuştur. Ancak XIX. Yüzyıl'dan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar geçen süre zarfında cemiyetçilik; dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerinin etkisi ile şekillenmiştir. Örneğin Tanzimat ve Islahat Fermanları'ndan Balkan Savaşları'na kadar geçen sürede, cemiyetleşme, Osmanlılık ideolojisi çatısı altında batıya ayak uydurma düşüncesiyle tamamen sosyal bir yapı arz ederken, Balkan Savaşları ile birlikte siyasi öğeler cemiyetlerde ön plana çıkmış ve milliyetçi düşünce kendini iyiden iyiye hissettirmiştir.

Diğer taraftan 1909 yılına kadar herhangi bir kanuna dayanmaksızın kurulan cemiyetler, 16 Ağustos 1909'da çıkarılan "Cemiyetler Kanunu"ndan itibaren, bu kanuna uygun olarak ve hukuki bir boyut kazanarak kurulmaya başlanmıştır.

I. Dünya Savaşı ise, birkaç yıllık hukuksal geçmişi olan cemiyet hayatında, gençlere yönelik cemiyetçilik adına bir dönüm noktasıdır. Ağırlıklı olarak sivil bir görüntü ortaya koyan gençlik cemiyetleri, savaşın başlaması ile birlikte Harbiye Nezareti bünyesinde yeniden yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım, cemiyetlerin sivil bir yapıdan ziyade daha askeri bir görüntüye bürünmesine sebep olmuştur.

Milli Mücadele öncesinde kurulan Türk Ocağı ve bünyesinde oluşturduğu Türk Gücü Derneği'nin yanı sıra devlet kontrolü altındaki gençlik örgütlerinin, Anadolu, İstanbul ve Trakya'da, Türk gençliğini, beden, fikren ve ruhen eğitmeyi amaçlaması ve bu yaklaşıma yönelik birtakım atılımlar yapması, teşkilatlanma bağlamında Türklerin önemli bir potansiyele sahip olmasını sağlamıştır. İttifak Devletleri ile birlikte girilen I. Dünya Savaşı'nın kaybedilmesi ise yeni bir dönemin habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mondros Mütarekesi ile başlayan haksız işgaller, Türk Milleti'nin bağımsızlığını koruma refleksini ortaya çıkarmıştır. Bu durum sivil-asker işbirliği ile cemiyetler kurarak kendini göstermiştir.

Yukarıda özetlenen atılımlar, Milli Mücadele döneminde kurulan gençlik teşkilatları için gereken yeterli altyapıyı hazırlamıştır. Nitekim Türk Gençliği, Müdafaa-i Hukuk düşüncesi çerçevesinde kurduğu gençlik örgütlerini, geçmişten gelen tecrübelerle oluşturmuş ve Milli Mücadele tarihindeki yerini almıştır. Oluşturulan örgütler, Mustafa Kemal Paşa ile sıkı ilişkiler kurmaya özen göstermişler, onun direktifleri doğrultusunda ve aynı zamanda, buldukları bölgelerdeki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin birer alt kolu gibi hareket etmişlerdir. Bu cemiyetler, her ne kadar gönüllü birliklerin oluşturulması ve iç isyanların bastırılması gibi askeri faaliyetlerde bulunmuş olsalar dahi, genel anlamda, halkın Milli Mücadele adına bilinçlenmesini, moralini yüksek tutmayı ve Milli Mücadele'ye sosyal ve kültürel anlamda katkı sağlamayı amaçlamışlardır.

Dört bölümden oluşan “Milli Mücadele Döneminde Gençlik Teşkilatları” adlı Yüksek Lisans çalışmasının Giriş kısmında; Osmanlı Devleti'nde Cemiyetler Kanunu'ndan önce kurulan siyasi, sosyal ve kültürel cemiyetlere, 1909 Cemiyetler Kanunu'na ve kanunun içeriğine değinilmiştir. I. Bölümde; Milliyetçilik akımının gelişmesi ile birlikte Türk Milliyetçilerinin kurmuş olduğu milli cemiyetlerden ve ilk gençlik örgütlerinden bahsedilmiştir. Ayrıca, ilk olarak İngiltere'de uygulanmaya başlayan İzcilik Teşkilatı'nın Osmanlı toplumunda yerini almasına ve Harbiye Nezareti'nin, zamanın şartları gereği izciliği daha askeri bir yapıya büründürmesi ile oluşturduğu gençlik örgütlerine değinilmiştir. II. Bölümde; Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi üzerine, İstanbul Hükümetleri'nin içinde bulunduğu siyasi ortam ve bu durum karşısında azınlıkların, halkın ve aydınların yaptıkları faaliyetlere değinilerek, Mustafa Kemal Paşa liderliğinde ortaya çıkan Türk Milli Mücadelesi vurgulanmış ve sonra bağımsızlık adına ülkede kurulan ilk cemiyetlerden bahsedilmiştir. III. ve IV. bölümlerde ise; asker-sivil olmak üzere Türk gençliğinin İstanbul, Edirne ve Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde kurdukları cemiyetlerin kuruluşları, faaliyetleri ve kapanışları, ana başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma yapılırken, mümkün olduğu kadar arşiv belgeleri ve dönemin gazete ve dergileri ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bunun yanında o dönemi yaşamış kişilerin

hatıraları ve konumuza yakın araştırma eserleri de çalışmamızda yerini almıştır. Yapılan çalışmanın, alanında bu başlık altında ilk kez çalışılmış olması dolayısıyla bu konu hakkında yapılacak olan araştırmalara bir ışık veya ipucu teşkil etmesi beklenmektedir.

Çalışmamız esnasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. S.Esin DERİNSU DAYI Hanımefendi hocam başta olmak üzere, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Enver KONUKÇU hocama, enstitümüzün akademik ve idari personeline, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi personeline ve kıymetli aileme şükranlarımı sunarım.

M. Yasin
TAŞKESENLİOĞLU
Erzurum–2007

ÖZET

II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, 1909'da çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile birlikte, Osmanlı Devleti'nde cemiyetler, kanunlara uygun olarak kurulmaya başlanmış, Türkçülük akımının bir sonucu olarak Milli Cemiyetler de, bu dönem içerisinde yerini almıştır. İlk kez Türk Ocağı çatısı altında sivil bir görüntü ile kurulan Türk Gücü Derneği ile başlayan gençliğe yönelik cemiyetleşme hareketi, Osmanlı Devleti'nin bizzat kendi bünyesinde kurduğu ve daha askeri bir nitelik taşıyan Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri ile devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu İttifak Grubu ile birlikte Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ile başlayan süreçte Türk gençleri; İstanbul yönetiminin işgaller karşısında çaresiz kalması ve azınlıkların özellikle gençleri teşkilatlandırarak işgalleri kolaylaştırmaya çalışmaları sonucu bir arayış içerisine girmişler, ülke çapında filizlenmeye başlayan Müdâfaa-i Hukuk düşüncesini kendilerine dayanak noktası olarak benimsemişlerdir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün IX. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkması ile birlikte bağımsızlık hareketinin tek çatı altında yürütülerek gittikçe güçlenmesi, Türk gençlerinin faaliyet alanını genişletmiş, bu gençlerin kurduğu cemiyetlerde yapılan siyasi, askeri, sosyal ve kültürel faaliyetler, Milli Mücadele'nin ruhunu diri tutmasının yanında, Milli Mücadele tarihinde çok özel bir yer almalarını da sağlamıştır.

ABSTRACT

A short time after Proclamation of the Second Constitutional Monarchy along with associations laws passed in 1909, the associations in Ottoman State became established in accordance with the laws. As a result of Turkism stream, National Associations take their places in this period. For the first time, the movement of being Association orienting to the youth starting with Turkish Power Association established with a civil appearance under the roof of Turkish National Club had continued along with Ottoman Youth Associations and Ottoman Power Associations carrying more military qualification and established in particularly the content of Ottoman State.

In the process when the Ottoman Empire, together with the Ally Group, began to lose the World War I as a member of this group, the Young Turks looked for a solution and took the Defense of Law ideals fledgeling throughout the country, as a their fundamentals seeing that the government of Istanbul was helpless against the occupations and minorities assisted the occupations by encouraging the youth into illegal organizations.

The fact that the independence movement gained more and more power by being carried out under a single roof after Mustafa Kemal Atatürk's landing Samsun on 19 May 1919 as the inspector of the IX. Army, enlarged the scope of Young Turk's teeds, and the political, military, social and cultural events of the organizations founded by this youth enabled them to have a very special place in the history of National Struggle as well as keeping the spirit of the National Struggle alive.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XI
BİBLİYOGRAFYA.....	XII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KURULAN MİLLİ CEMİYETLER VE GENÇLERE YÖNELİK İLK TEŞKİLATLANMALAR

I- II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KURULAN MİLLİ CEMİYETLER.....	6
A-Türk Derneği.....	7
B-Türk Yurdu Derneği.....	8
C-Türk Ocağı.....	10
II- II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE GENÇLERE YÖNELİK İLK TEŞKİLATLANMALAR.....	16
A-İzciliğin Doğuşu ve Osmanlı Devleti'nde İlk İzci Teşkilatının Kurulması...	16
B-Türk Gücü Derneği.....	17
1- Derneğin Kuruluşu.....	17
2-Derneğin Teşkilatlanması ve Faaliyetleri.....	23
3-Derneğin Faaliyetlerini Durdurması.....	24
C-İzci Örgütlenmelerinin Devlet Kontrolü Altında Gelişmesi.....	25

1-Osmanlı Güç Dernekleri.....	27
2- Osmanlı Genç Dernekleri.....	29
a) Osmanlı Genç Dernekleri'nin Kuruluşu.....	29
b) Osmanlı Genç Dernekleri'nin Ülke Çapında Teşkilatlanması.....	35
c) Milli Mücadele Döneminde Osmanlı Genç Dernekleri ve Derneklerin Kapanması.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU VE İLK DİRENİŞ ÖRGÜTLENMELERİ

I-MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRA

OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU.....	49
A-Mütareke Sonrası İstanbul Hükümetlerinin Aldığı Vaziyet.....	49
B-Mütareke Sonrası Azınlıkların Faaliyetleri.....	53
C-Mütareke Sonrası Halkın ve Aydınların Faaliyetleri.....	59
D-Mütareke Sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Faaliyetleri.	62
II- İSTANBUL, TRAKYA VE ANADOLU'DA İLK TEŞKİLATLANMALAR	67
A-İstanbul ve Trakya'da İlk Teşkilatlanmalar.....	67
B-Anadolu'da İlk Teşkilatlanmalar.....	72
C-Basının Gençliği Bağımsızlık Adına Harekete Geçirme Çabaları.....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENÇLİĞİN İSTANBUL BÖLGESİNDE ÖRGÜTLENMESİ VE YEDEK SUBAY GENÇLERİN TEŞKİLATLANMALARI

I-İSTANBUL VE ÇEVRESİNDEKİ TEŞKİLATLANMALAR.....	80
A-İstanbul'da Kurulan Gençlik Teşkilatları.....	80
B-Dârülfünûn Gençliğinin Milli Mücadele'ye Katkıları.....	83
C-Edirne Gençler Birliği.....	89
II-YEDEK SUBAY GENÇLERİN TEŞKİLATLANMALARI.....	90
A-İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	91
1- Cemiyetin Kuruluşu.....	91
2-Cemiyetin Siyasi Faaliyetleri.....	93
3-Cemiyetin Ticari ve Kültürel Faaliyetleri.....	97
B-Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti.....	99
1-Cemiyetin Kuruluşu.....	99
2-Cemiyetin Faaliyetleri.....	102
C-Anadolu'da Yedek Subayların Kurduğu Cemiyetler.....	102
1-Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	104
a) Cemiyetin Kuruluşu.....	104
b) Mustafa Kemal Paşa'nın Cemiyeti Ziyareti ve Cemiyetin Faaliyetleri.....	105
2-Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	107
a) Cemiyetin Kuruluşu.....	107
b) Cemiyetin Faaliyetleri.....	108
c)Mustafa Kemal Paşa'nın Cemiyeti Ziyareti.....	111
3- İzmir İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	112
a) Cemiyetin Kuruluşu.....	114
b) Cemiyetin Faaliyetleri.....	115

4-Elazığ İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	120
5-Kastamonu İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti.....	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DA KURULAN DİĞER GENÇLİK TEŞKİLATLARI

I-ANADOLU'DA GENÇLİK ADINA KURULAN DİĞER CEMİYETLER.....	123
A-İnebolu Gençler Mahfili (Kulübü).....	124
1-Mahfilin Kuruluşu.....	124
2-Mahfili Faaliyetleri.....	127
3-Mahfilin Faaliyetlerini Durdurması.....	131
B-Kastamonu Gençler Kulübü.....	131
1-Kulübün Kuruluşu.....	133
2-Kulübün Faaliyetleri.....	135
a) Kastamonu'da Gençler Kulübü'nün Öncülüğünde Yapılan Cuma	
Talimleri.....	145
b) Kulüp Bünyesinde Çıkarılan Gençlik Dergisi.....	147
3-Kulübün Kapatılması.....	150
C-Çerkeş Gençler Mahfili.....	151
D-Tosya ve Taşköprü Gençler Mahfilleri.....	152
E-Çankırı (Kangırı) Gençler Mahfili.....	152
F-Bolu Gençler Birliği.....	154
1-Birliğin Kuruluşu.....	155
2- Birliğin Faaliyetleri.....	156
3- Birliğin Faaliyetlerini Durdurması.....	161
G-Kırşehir Gençler Derneği.....	161
H-Konya Müslüman Gençleri İdman Yurdu.....	163
1-Cemiyetin Kuruluşu.....	164

2-Cemiyetin Faaliyetleri.....	166
3-Cemiyetin Faaliyetlerini Durdurması.....	167
I- Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti.....	168
1-Cemiyetin Kuruluşu.....	168
2-Cemiyetin Faaliyetleri.....	169
3-Cemiyetin Faaliyetlerini Durdurması.....	173
J-Giresun Gençler Birliği.....	173
1-Birliğin Kuruluşu.....	176
2-Birliğin Faaliyetleri.....	177
3-Birliğin Faaliyetlerini Durdurması.....	178
K-Kazım Karabekir Paşa'nın Kurduğu Çocuklar Ordusu Teşkilatı.....	179
SONUÇ.....	185
BELGELER.....	189
FOTOĞRAFLAR.....	206
HARİTALAR.....	223

KISALTMALAR

Bkz	: Bakınız
Haz	: Hazırlayan
Çev	: Çeviren
Yay	: Yayınlayan
M	: Madde
D.N.	: Dosya No
G.N.	: Gömlek No
B.N.	: Belge No
K.N.	: Kutu No
OGDM	: Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DH	: Dahiliye
UMVM	: Umum Vilâyat Müdüriyeti
HMŞ	: Hukuk Müşavirliği
EUM	: Emniyet-i Umumiye
AYŞ	: Asayiş
ATASE	: Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
S	: Sayı
s	: Sayfa
AAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
BTTD	: Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
vd	: Ve Diğerleri

BİBLİYOGRAFYA

ARŞİVLER

Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin ÖZEGE Arşivi
Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Genelkurmay Başkanlığı ATASE Arşivi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi
Türkiye Büyük Millet Meclisi Mikrofilm Arşivi

RESMÎ RAPOR VE ZABITLAR

Bolu 1998 Yıllığı, 1998.
Cemiyetler Kanunu, İkdâm Matbaası, 1325/1909.
Düstur, Tertib-i Sani, I, Matbaa-i Osmaniye, 1329/1913.
Düstur, Tertib-i Sani, VIII, İstanbul, 1928.
Genç Dernekleri Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat, Talimatname, İstanbul, 1332/1916.
Güç Dernekleri Programı, İstanbul, 1330.
Isparta İl Yıllığı, 1996.
İhtiyât Zâbitânı Kanunu, İstanbul, 1329/1913.
İzci Ocağı'nın İç Nizamnamesi, İstanbul, 1330/1914.
Kayseri İl Yıllığı, 1973.
Kırşehir İl Yıllığı, 1973.
Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nizamname-i Esasisi, İstanbul, 1919.
Sicilli Kavanini (Kanun-Tefsir-Karar-Nizam-Talimat-Kararnameler), XIX, Cihan Kitaphanesi, 1938.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, XXII, Ankara, 1959.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, I, Ankara, 1959.

- TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, XXII, Ankara, 1959.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, II, Ankara, 1959.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, II, Ankara, 1959.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, XIII, Ankara, 1958.
TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, IV, Ankara, 1981.
Tokat İl Yıllığı, 1998.
Türk Gücü'nün Umumi Nizamı, İstanbul, 1329/1913.
Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esasi ve Dahilisi, İstanbul, 1328/1912.

GAZETELER

- Adanaya Doğru
Açıksöz
Alemdar
Ati
Hadisat
Hakimiyet-i Milliye
Halka Doğru
İleri
Karadeniz
Tasvir-i Efkar
Türkoğlu
Öğüt

DERGİLER

- Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Dergisi
Atatürk Yolu

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
Belleten
Büyük Mecmua
Genç Yolcular
Gençlik
Harb Tarihi Vesikaları Dergisi
Işık
İhtiyât Zâbitleri Postası
Musavver Gençlik Vahdeti
Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası
Sebilürreşad
Tarih Mecmuası
Tarih ve Medeniyet
Tarih ve Toplum
Toplumsal Tarih
Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
Türk Dünyası Tarih Dergisi
Türk Genci
Türk Yurdu
Türk Kültürü
Türkiye İdman Mecmuası
Ün-Isparta Halkevi Mecmuası
Wilson
Yakın Tarihimiz

SÖZLÜK VE ANSİKLOPEDİLER

Aylık Ansiklopedi, İstanbul, 1946.

DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara, 2002.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi.

HATIRALAR

- AÇIKSÖZCÜ, Hüsnü, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, Kastamonu, 1933.
- ADIVAR, Halide Edip, **Türk'ün Ateşle İmtihanı**, İstanbul, 1979.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk** (Haz: Zeynep KORKMAZ), Ankara, 2000.
- , **Nutuk** (Söylev), Vesikalar/Belgeler, III, Ankara, 1999.
- BARUTÇU, Faik Ahmet, **Siyasi Hatıralar** (Haz: Mustafa Everdi), I, Ankara, 2001.
- BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, I-V-VI, İstanbul, 1997.
- CEBESOY, Ali Fuat, **Bilinmeyen Hatıralar (Kuva-yi Milliye'den Cumhuriyet Devrimlerine)**, İstanbul, 2001.
- , **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953.
- DURSUNOĞLU, Cevat, **Milli Mücadelede Erzurum**, Ankara, 1946.
- ERTÜRK, Hüsamettin, **İki Devrin Perde Arkası** (Yazan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1964.
- GOLOĞLU, Mahmut, **Üçüncü Meşrutiyet**, Ankara, 1970.
- KALAÇ, Ahmet Hilmi, **Kendi Kitabım**, ?, 1960.
- KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I-II, Ankara, 1997.
- KARABEKİR, Kazım, **İstiklal Harbimiz**, I (Sadeleştiren: Prof. Dr. Faruk ÖZERENGİN), İstanbul, 1993.
- Kılıç Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul, 2005, s. 116.
- MORALI, Nail, **Mütarekede İzmir Olayları**, Ankara, 1973.
- **Mütarekede İzmir: Önceleri ve Sonraları**, (Haz. Erkan SERÇE), İzmir, 2002.
- OKYAR, Osman – SEYİTDANLIOĞLU, Mehmet, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Ankara, 1999.
- ORBAY, Rauf, **Cehennem Değirmeni (Siyasi Hatıratım)**, I, İstanbul, 1993.

- ÖKTEM, Haydar Rüştü, **Mütareke ve İşgal Anıları** (Haz: Zeki ARIKAN), Ankara, 1991.
- ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele**, Ankara, 1988.
- PEKER, Nurettin, **İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri**, İstanbul, 1953.
- SUNATA, İsmail Hakkı, **İstanbul'da İşgal Yılları**, İstanbul, 2006.
- TARIM, Cevat Hakkı, **Atatürk Kırşehir'de**, Ankara, 1956.
- VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **İlk Meclis (Milli Mücadele'de Anadolu)**, Ankara, 1990.

ARAŞTIRMA ESERLERİ

- AKÇURA, Yusuf, **Türkçülük (Türkçülüğün Tarihi Gelişimi)**, İstanbul, 1978.
- , **Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri** (Haz: Nejat SEFERCİOĞLU), Ankara, 2001.
- AKŞİN, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş, 1918–1919)**, I, Ankara, 1998.
- AKYÜZ, Yahya, **Başlangıçtan 1997'ye Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1997.
- ALTINOK, Kazım, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Gençlik ve Spor**, Ankara, 1992.
- ARAI, Masami, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, (Çev: Tansel DEMİREL), İstanbul, 1994.
- ARIBURNU, Kemal, **İstanbul Mitingleri**, Ankara, 1975.
- ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara, 1999.
- ASARKAYA, Halis, **Ulusal Savaş'ta Tokat**, Tokat, 1936.
- ASLAN, Betül, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1991.
- Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1999.
- AVANAS, Ahmet, **Milli Mücadele'de Konya**, Ankara, 1998.
- AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuva-yi Milliye Harekatı**, Ankara, 2002.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1938**, I-II-III, İstanbul, 2003.

- AYDOĞAN, Erdal, **İttihat ve Terakkî'nin Doğu Politikası**, İstanbul, 2005.
- BIYIKLIOĞLU, Tevfik, **Trakya'da Milli Mücadele**, I, Ankara, 1992.
- BİRİNCİ, Ali, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul, 1990.
- BORAK, Sadi, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları**, İstanbul, 1998.
- Böcüzâde Süleyman Sami, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi** (Çev: Suat Seren), II, İstanbul, 1983.
- ÇAĞLAR, Günay, **Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen), (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1990.
- ÇAPA, Mesut, **Pontus Meselesi (Trabzon'da ve Giresun'da Milli Mücadele)**, Ankara, 1993.
- ÇAVDAR, Tevfik, **İttihat ve Terakki**, İstanbul, 1991.
- ÇELEBİ, Ömer, **Atatürk Kayseri'de**, Ankara, 1973.
- DAYI, S. Esin, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997.
- , **Nazilli Kongreleri**, Erzurum, 1998.
- DEMİRCİOĞLU, Asuman, **Faik Ahmet (BARUTÇU) Bey ve İstikbal Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998.
- Fon Hoff, **Osmanlı Genç Dernekleri, Ehemmiyeti, Maksadı Nedir? Ne Suretle Çalışacaktır?**, İstanbul, 1334/1918.
- Gençler Cemiyet-i Hıristiyanıyesi Nedir ve Ne Yapıyor?**, Dersaadet Agup Matyusyan Matbaası, 1329/1913.
- GÖKBİLGİN, Tayyip, **Milli Mücadele Başlarken**, I, Ankara, 1959.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref - KİLİ, Suna, **Türk Anayasa Metinleri (1839–1980)**, Ankara, 1982.
- , **Açıklamalı Türk Anayasaları (1876, 1921, 1924, 1961, 1982)**, Ankara, 2002.
- GÜLMEZ, Nurettin, **Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yenigün**, Ankara, 1999.
- GÜNER, Zekai, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler)**, Ankara, 1999.
- GÜRKAN, Kazım İsmail, **Darülfünun Grevi**, ?, 1971.
- KARABEKİR, Kazım, **Çocuk Davamız**, I, (Haz: Faruk Özerengin), İstanbul, 1995.

- KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, IX, (II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, 1908–1918), Ankara, 1999.
- KARS, Zübeyr, **Milli Mücadele’de Kayseri**, Ankara, 1999.
- Kazım Nami, **Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli**, İstanbul, 1343/1925.
- KESKİN, Mevhibe Gül, **Milli Mücadele’de İrade-i Milliye Gazetesi**, İstanbul, 1990.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Milli Mücadele’de Kars**, I.Kitap, İstanbul, 1960.
- KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 1999.
- KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1999.
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara, 1993.
- Lord KINROSS, **Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, (Çev: Necdet Sander), İstanbul, 2006.
- Milli Mücadele Tarihi**, I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.
- OBRUK, İnkılap, **İzcilik**, Ankara, ?.
- ONAR, Mustafa, **Atatürk’ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, I, Ankara, 1995.
- ÖNCÜ, Ali Servet, **Varlık Gazetesi (21 Ağustos 1921-31 Aralık 1923)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2000.
- ÖNDER, Ali Rıza, **Kayseri Basın Tarihi**, Ankara, 1972.
- ÖZDEMİR, Mustafa, **Mütareke Dönemi Basınında Osmanlı Devleti’nin Politikası**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2000.
- ÖZKAN, Asaf, **Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu’nun Türkiye’nin Kültür ve Düşünce Hayatına Etkileri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2005.
- ÖZLÜ, Hüsnü, **Milli Mücadele’de İnebolu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996.
- ÖZSOY, Osman, **Saltanattan Cumhuriyete Giden Yolda Kurtuluş Savaşının Perde Arkası**, İstanbul, 1999.
- PARFITT, Harold, **İzcilik Bilgileri Tatbikatlı İzci Muhtırası (Uygulamalı İzci Günlüğü)**, (Çev: Mehmet Raif, Yay. Haz. İbrahim KURAK), Ankara, 2004.
- POWELL, Baden, **İzcilik**, (Tercüme Eden: Mustafa Rahmi), İstanbul, 1339/1923.

- SAKALLI, Bayram, **Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler**, Ankara, 1988.
- SAN, Haluk, **Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk**, ?, 1981.
- SARI, Hüseyin, **Milli Mücadele’de Bolu**, Bolu, 1995.
- SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları**, İstanbul, 2004.
- SAYLAN, Gürkan Fırat, **Piroğlu Fahrettin (Erdoğan) Bey, Cenubi Garbi Kafkas Hükümeti Hariciye Nazırı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2003.
- SELEK, Sabahattin, **Milli Mücadele (Anadolu İhtilali)**, I, İstanbul, 1966.
- SELVi, Haluk, **İşgal ve Protesto, İzmir’in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)**, İstanbul, 2007.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, İstanbul, 1958.
- TAÇALAN, Nurdoğan, **Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1971.
- TANÖR, Bülent, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789–1980)**, İstanbul, 2004.
- TANRIÖVER, Hamdullah Suphi, **Dağyolu, II**, (Haz: Fethi TEVETOĞLU), Ankara 2000.
- TANSEL, Selahattin, **Mondros tan Mudanya’ya Kadar**, I, İstanbul, 1991.
- TATLI, Hüseyin, **Osman Ağa ve Giresun Alayı’nın Milli Mücadele’deki Yeri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1996.
- TAYLAK, Muammer, **Öğrenci Hareketleri**, Ankara, 1969.
- TEMEL, Mehmet, **İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu**, Ankara, 1998.
- TEVETOĞLU, Fethi, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara, 1991.
- TEZCAN, Yılmaz, **İnebolu ve Kastamonu Havalisinin İstiklal Savaşı’nın Kazanılmasındaki Rolü ve Sağladığı İdari Faaliyetler**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1995.
- TOKER, Hülya, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Ankara, 2006.
- TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, I (İkinci Meşrutiyet Dönemi), İstanbul, 1984.
- **Türkiye’de Siyasal Partiler**, II (Mütareke Dönemi), İstanbul, 1986.
- Türk İstiklal Harbi, I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962.
- Türk İzciliğinin 90. Yılı (1912–2002)**, Türkiye İzcilik Federasyonu, , Ankara, 2002.

- UYGUN, Hayriye, **Milli Mücadele’de Kuva-yi Milliye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.
- ÜSTEL, Füsün, **Türk Ocakları**, İstanbul, 1997.
- VILLANTA, Jorge Blanco, **Atatürk**, (Çev: Fatih Özsu), Ankara, 2000.
- VUIBERT, Paul, **İzcilik (Altınordu)**, (Yazan: Bir Yurdcu), İstanbul, 1912.
- YEŞİLAY, Mustafa, **Milli Mücadele Yıllarında Çankırı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000.
- YILMAZ, Celal, **Milli Mücadele’de Dertli Gazetesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1991.
- YILMAZ, Tanzer Sülker, **Türkiye’de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1997.
- YÜCEL, Serhan, **Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, İstanbul, 2006.
- ZÜRCHER, Erik Jan, **Milli Mücadele’de İttihatçılık**, İstanbul, 1995.

BİLDİRİ VE MAKALELER

- Tablo IV, “Memleketlerine Göre Türk Yurdu’na Katkıda Bulunan Yazarlar (Cilt 1-6)”, **Türk Yurdu**, I (1-2)/1, s. XLI.
- ACUN, Fatma, “Tarih Boyunca Pontus”, **Milli Mücadele’de Giresun Sempozyumu**, 6-7 Mart 1999, İstanbul, 1999, s. 19-34.
- AKDAĞ, Ömer, “İstiklal Savaşı’nın İlk Safhasında Mitingler”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Haziran 2002, Sayı:138, s. 121-137.
- AKIN, Cavit, “Milli Mücadele ve Erzurum Kongresi’nde Giresun Delegeleri”, **Giresun Tarihi Sempozyumu (Bildiriler)**, 24-25 Mayıs 1996, İstanbul, 1997, s. 275-286.
- AKKAŞ, Turgut, “İbrahim Demiralay”, **Ün-Isparta Halkevi Mecmuası**, V/61, Nisan 1939, s. 859-860.
- ALKAN, Mehmet Ö., “Osmanlı’da Cemiyetler Çağı”, **Tarih ve Toplum**, XXXX/38, Ekim 2003, s. 4-12.
- ALTAY, Fahrettin, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, **Bellekten**, XXIII/89, Ocak 1959, s. 137-157.
- ARIKAN, Zeki, “İşgal Sırasında İzmir’de Kurulan Bir Dernek”, **Atatürk Yolu**, Mayıs 1989, Sayı:3, s. 355-369.

- ATAMER, Hamdi, “Milli Direnme”, **BTTD**, II/7, Nisan 1968, s. 19-23.
- AYDIN, Mesut - DÜNDAR, Recep, “Milli Mücadele Döneminde İstanbul’dan Anadolu’ya Geçen Subaylar”, **Atatürk Yolu**, II/6, Kasım 1990, s. 177-179.
- BALCIOĞLU, Mustafa, “Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılap Gençleri Derneklerine”, **AAMD**, XV/43, Mart 1999, s. 139-162.
- BALİOĞLU, Tarık, “ Milli Kongre Hareketi”, **Tarih ve Medeniyet**, Temmuz 1996, Sayı:29, s. 41-46.
- BAYAR, Celal, “Batı Cephesinde Kuva-yi Milliye’nin Kuruluşu ve Faaliyetleri” (Haz: Tülay DURAN), **BTTD**, Mayıs 1986, Sayı: 15, s. 8-17.
- BOZALIOĞLU, İsmail, “Giresun’da Milli Mücadele Ruhu”, **Milli Mücadele’de Giresun Sempozyumu**, 6-7 Mart 1999, s. 69-76.
- “ Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Haziran 1996, Sayı: 114, s. 59-61.
- Böcüzâde Süleyman Sami, “Üç Devirde Gördüklerim”, **Ün (Isparta Halkevi Mecmuası)**, XII/ 137-138-139, Ağustos-Eylül-Ekim 1945, s. 1937-1940.
- Celal Nuri, “Ankara’da Kazım Karabekir Paşazâdeler ve Dârülfünûnlular”, **İleri**, 12 Teşrin-i Sani 1338/12 Kasım 1922, No:1714, s. 3.
- CORA, Yaşar Tolga, “Edirne Gençler Birliği”, **Tarih ve Toplum**, XXXX/238, Ekim 2003, s. 18-23.
- ÇAPA, Mesut, “Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi”, **Atatürk Yolu**, III/10, Kasım 1992, s. 133-168.
- Çiloğlu Hilmi, “Osmanlı İhtiyat Zabitan Cemiyeti Nasıl Teşekkül Etti”, **Gençlik Vahdeti**, 8 Mayıs 1335/1919, Sayı:1, ,s. 5-6.
- DEAVER, G. Gilbert, “Eğlence”, **İstanbul 1920** (Editör: Lavrence Richard Johnson M.A, Çeviren: Sönmez Taner), İstanbul, 1995, s. 223-245.
- Ekrem Tok, “Birbirini Anlayanlar Bir Yere... Birliğe”, **Işık**, 21 Nisan 1335/1919, No: 18, s. 2.
- ESKİ, Mustafa, “Kastamonu’da Gelip Geçen İki Fransız Gazeteci, Madame Berthe Gaulis ve Jean Chiquelin”, **AAMD**, XII/36, Kasım 1996, s. 705-721.
- ESKİ, Mustafa, “Mütâreke Sonrasında Kastamonu’ya Gelen Önemli Kişiler”, **AAMD**, XV/45, Kasım 1999, s. 1039-1088.

- Fon Hoff, “Genç Derneklerinin Şimdiye Kadar Teşkilatı ve Tevsii”, **Osmanlı Genç Dernekleri (Mecmuası)**, 1 Eylül 1333/14 Eylül 1917, Sayı:1, s. 7-8.
- GÖKSEL, Burhan, “Atatürk’ün Gençlik Konusuna Bakışı ve Niçin Atatürkçülük Eğitimi”, **AAMD**, II/5, Mart 1986, s.467-485.
- H. İrfan Emin “ Türk Gençlerine”, **Türk Genci**, ?, s. 2-3.
- Hıfzı Tevfik, “Gençliğin Vazifeleri”, **Hadisat**, 18 Teşrin-i Sani 1334/18 Kasım 1918, No: 30, s. 1.
- HUNTINGTON, Elizabeth Dodge, “Toplumsal Örgütlenme”, **İstanbul 1920** (Editör: Lavrence Richard Johnson M.A, Çeviren: Sönmez Taner), İstanbul, 1995, s. 109-145.
- HÜLAGÜ, Orhan, “Mondros Mütarekesi Sonrasında Bursa Bölgesindeki Milli Mücadele Hazırlıkları ve Kuva-yi Milliye’nin Teşkili” **AAMD**, XIV/41, Temmuz 1998, s. 449-476.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin, “Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye’nin Kuruluş ve Faaliyetleri”, **Osmanlı İlmî ve Meslekî Cemiyetleri I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**, İstanbul, 3–5 Nisan 1987, s.197-220.
- İLGAZİ, Abdullah, “Milli Mücadele Yıllarında Giresun ve Çevresinde Pontus Rum Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler”, **Giresun Tarihi Sempozyumu (24–25 Mayıs 1996)**, İstanbul, 1997, s. 249-257.
- İsmail Habip, “Paşa’nın Köşkünde”, **Açıksöz**, 24 Temmuz 1338/1922, No: 539, s. 1.
- KAPLAN, Leyla, “Milli Mücadele Döneminde Tokat”, **AAMD**, XII/35, Temmuz 1996, s. 581-587.
- KARAHASANOĞLU, Subutay Hikmet, “İzmir’in İşgali Üzerine İstanbul’da Yapılan Beş Miting Üsküdar Mitingi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Ağustos 1996, Sayı: 116, s. 41-42.
- KARAMAN, Oktay, “Giresun Basın Tarihinden Levhalar Işık Gazetesi”, **Giresun Kültür Sempozyumu** (30-31 Mayıs 1998), İstanbul, 1998, s. 115-132.
- KARAN, Hayrettin, “Milli Mücadele’de Sebilürreşad, Mehmet Akif ve Eşref Edip”, **Sebilürreşad**, X/240, Mart 1957, s. 232-233.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, “Cenubî Garbî Kafkas Cumhuriyeti”, **Türk Kültürü**, Sayı: 72, Ekim 1968, s. 948-968.

KONUĞU, Enver “Atatürk ve Bolu”, **Bolu 1998 Yılığ**.

-----, “Bolu Bölgesine Ait Milli Mücadele Kronolojisi”, **Erzurum Atatürk Üniversitesi Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi**, I/1, Temmuz 1978, s. 23-34.

-----, “W. Wilson, XII. Madde ve Doğudaki Akisleri”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslar Arası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002-Erzurum)**”, Ankara, 2003, s. 1-8.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, **AAMD**, VI/18, Temmuz 1990, s. 601-613.

-----, “Kazım Karabekir’in Açtığı Okullar II”, **BTTD**, Ağustos 1985, Sayı: 6, s. 36-41.

-----, “Milli Mücadele’de Türk Çocukları”, **AAMD**, XIII/37, Mart 1997, s. 249-263.

KURAN, Ercüment, “Milli Mücadele’de Tokat”, **Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu**, 2–6 Temmuz 1986, s. 212-216.

LATOURETTE, Kennet Scott, “YMCA Türkiye’de”, (Çev: Hülya BALCI), **Toplumsal Tarih**, VIII/47, Kasım 1997, s. 29-31.

M. Arif, “Yurt Acılarından”, **Gençlik**, 20 Kanun-i Sani 1337/20 Ocak 1921, Sayı:7, s. 6.

Mecdüddin, “Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti ve Faaliyeti”, **Sebilürreşad**, XIX/493, 1338/1922, s. 265-268.

Melik Memduh, “Anadolu”, **Gençlik**, 1 Nisan 1337/1921, Sayı:12, s. 3.

Midhat Akif, “Senden Ne İstiyorlar”, **Türkoğlu**, 15 Ağustos 1337/1921, No:1, s. 1.

Muzaffer Sabri, “Türk Gençlerine”, **Hadisat**, 25 Teşrin-i Sani 1334/25 Kasım 1918, No:37, s. 1.

NOYAN, Tefik, “Bizde İlk Gençlik Hareketleri”, **Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz (Birinci Meşrutiyet’ten Zamanımıza Kadar)**, I/6, 5 Nisan 1962, s. 166-167.

Orhan Subhi, “İktisadi Musahabe”, **Gençlik**, 2 Kanun-i Sani 1337/2 Ocak 1921, Sayı:7, s. 2-3.

- ÖKTE, Ertuğrul Zekai - DURAN, Tülay, “Tarihimizde Öğretmenlere İlk Çağrı”, **BTTD**, Şubat 1970, S: 29, s. 65-72.
- ÖZDEN, Mehmet, “Türk Yurdu Üzerine”, **Türk Yurdu**, I (1-2)/1, s. XIII-XIV.
- ÖZGEN, Muzaffer, “Mondros Mütarekesi’nden İşgale Kadar İzmir”, **Tarih Mecmuası**, IV/24, Ocak 1966, s. 2012-2013.
- ÖZKAYA, Yücel, “İstanbul’un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul’dan Ankara’ya Kaçışı Olayı”, **AAMD**, V/13, Kasım 1988, s. 127-143.
- “Milli Mücadele’de Anadolu Ajansı’nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler”, **AAMD**, I/2, Mart 1985, s. 587-607.
- ÖZSOY, Osman, “Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Olayları”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Temmuz 1998, Sayı: 139, s. 36-42.
- Rafet, “İdman Yurdu Gençlerine”, **Işık**, 27 Mayıs 1338/1922, No: 50, s. 10.
- SARISAMAN, Sadık, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Sayı:11, 2000, s. 439-501.
- Selim Sırrı, “Genç Dernekleri ve Yanlış Telakkiler”, **Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası**, 1 Eylül 1333 /14 Eylül 1917, Sayı:1, s. 3-6.
- SİLER, Abdurrahman, “Darülfünun’un Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı”, **AAMD**, XI/31, Mart 1995, s. 177-186.
- SÖYLEMEZ, Faruk, “Milli Mücadele’de Kastamonu Basını”, **Atatürk Yolu**, III/12, Kasım 1993, s. 411-416.
- SÜRMEİLİ, Serpil, **Milli Mücadele’de Tekâlif-i Milliye Emirleri**, Ankara, 1998.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet - KELEŞYILMAZ, Vahdet, “Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri”, **AAMD**, XII/35, Temmuz 1996, s. 357-378.
- TANSEL, Fevziye Abdullah, “Türk Gücü Derneği”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet CAFEROĞLU Özel Sayısı**, I/10, Ankara, 1979, s. 5.
- Tarih Araştırmalar Grubu, “Milli Mücadele Döneminde Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları”, **BTTD**, Eylül 1986, Sayı: 19, İstanbul, 1986, s. 8-14.
- TOPRAK, Zafer, “1909 Cemiyetler Kanunu”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, I/7, 5 Ağustos 1985, s. 205-208.

- TOPRAK, Zafer, “II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, II/17, 14 Ekim 1985, s. 531-536.
- “Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye’de İzcilik”, **Toplumsal Tarih**, IX/52, Nisan 1998, s. 13-20.
- TURGUD, Saim, “Vefa Gençlik Kulübü”, **Aylık Ansiklopedi**, II/13, 1 Mayıs 1945–15 Nisan 1946, İstanbul, 1946, s. 416-417.
- TÜMER, Fahri, “İstiklal Mücadelesinde Kayseri”, **Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi**, Nisan 1944, S: 22, s. 650-652.
- Türk Yurdu**, “Türklerle Romenlerin Top Yarışı”, III (5-6)/66, 15 Mayıs 1330–28 Mayıs 1914, s. 298.
- YILDIRIM, Hüseyin, “İrade-i Milliye Gazetesi”, **AAMD**, VIII/23, Mart 1992, s. 325-330.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin ilk Anayasası olarak kabul edilen 1876 Kanûn-ı Esâsîsi, kişi hakları ve özgürlükleri bakımından dernekleşme adına, “hakk-ı ictima” (toplanma hakları)'dan söz etmemiş, yalnızca ticari şirketlere yer vermiştir¹. Fakat, II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile birlikte, Osmanlı Devleti topraklarında, cemiyetleşme açık bir şekilde ilk kez başlamıştır. Nitekim daha 1908 yılında özellikle de İstanbul'da birçok siyasi fırka ve cemiyet kurulmuştur².

Ancak II. Meşrutiyet öncesinde de kanunlara dayanmaksızın kurulan cemiyetlerin mevcudiyetinden bahsedilebilir. Bunların başında ise şüphesiz II. Meşrutiyet döneminin başlamasında rolü olan İttihâd ve Terakkî Cemiyeti gelir. İlk olarak “İttihâd-ı Osmânî” adıyla kurulan cemiyetin kuruluş tarihi 3 Haziran 1889 (21 Mayıs 1305)'dur³. Önce bir öğrenci birliği olarak kurulan cemiyet, zamanla siyasi niteliğe bürünmüş, büyük taraftar kitlesi kazanarak fırka haline dönüşmüştür⁴.

İttihâd ve Terakkî Cemiyeti'nin yanı sıra, İstanbul'da M. Fazıl Paşa'nın Genel Başkanlığında kurulan Yeni Osmanlı Cemiyeti⁵ ve Eylül 1904'de kurulan Cemiyet-i İnkılâbiye⁶, II. Meşrutiyet'ten önce kurulan siyasi cemiyetlere örnek olarak gösterilebilir.

Herhangi bir siyasi amaç taşımayan toplumsal nitelikli oluşumlar da II. Meşrutiyet'in ilanından önce adlarını duyurmaya başlamıştır. Bunlar; ilmi ve mesleki cemiyetler olarak iki gruba ayrılabilir. Örneğin; 1856'da kurulan ve çalışmaları Padişah I. Abdulmecid tarafından da desteklenen Cemiyet-i Tıbbiye-i Şâhâne, Osmanlı

¹ 1876 Kanûn-ı Esâsî için bkz. A. Şeref GÖZÜBÜYÜK- Suna KİLİ, **Türk Anayasa Metinleri (1839–1980)**, Ankara, 1982, s. 27–42; Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Açıklamalı Türk Anayasaları (1876, 1921, 1924, 1961, 1982)**, Ankara, 2002, s. 13–30.

² Tarık Zafer TUNAYA, **Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi)**, I, İstanbul, 1984, s. 372; Osmanlı Devleti'nde Cemiyetleşme için ayrıca bkz. Mehmet Ö. ALKAN, “Osmanlı'da Cemiyetler Çağı”, **Tarih ve Toplum**, XXXX/38, Ekim 2003, s. 4-12.

³ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 19.

⁴ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 20–23.

⁵ Serhan YÜCEL, **Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859–2005)**, İstanbul, 2006, s. 4.

⁶ S. YÜCEL, **Türkiye'nin Siyasal Partileri**, s. 6.

Devleti'nde kurulan ilk mesleki cemiyettir⁷. İlmî cemiyetlere ise Cemiyet-i İlmiyye-i Osmanîye örnek olarak verilebilir. Nisan 1861'de kurulan cemiyete 24 Mayıs 1861'de çıkan İrade-i Seniyye ile çalışma izni verilmiştir⁸.

İttihâd ve Terakkî önderliğinde 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra toplum hayatında cemiyetleşme yeni bir ivme kazanır. Hükümetin 16 Ağustos 1909 (3 Ağustos 1325)'da çıkardığı Cemiyetler Kanunu⁹ ile birlikte, bu tarihten itibaren kurulacak cemiyetlerin hukuki bir dayanak noktası oluşturulmuştur.

Cemiyetler Kanunu, Osmanlı'da cemiyet kurma adına olumlu bir adımdır; ancak daha önemlisi, II. Meşrutiyet Dönemi'nin, insanların kendini daha özgür ve rahat hissetmelerini sağlamasıdır. Nitekim her sosyal ve etnik grup veya bunların daha alt dilimleri bir cemiyet bünyesinde güvenli bir şekilde kendini ifade duygusu aramış, diğer taraftan da bu cemiyetler aracılığıyla bir şeyler başarma heyecanını bulmaya çalışmıştır. Bunun bir sonucu olarak da cemiyet hayatında sadece isimleri olan, fakat herhangi bir faaliyet gösterememiş birçok cemiyet kurulmuş; ancak bunların çok azı ayakta kalmayı başarabilmiştir¹⁰. Kanûn-ı Esâsî'de yapılan bazı düzenlemeler sonucu çıkarılan 16 Ağustos 1909 (3 Ağustos 1325) tarihli Cemiyetler Kanunu, Kanûn-ı Esâsî'nin 120. Maddesi'nde "Osmanlı'nın hakk-ı içtimâya mâlik oldukları" ibaresi ile yerini almıştır¹¹. Cemiyetler Kanunu, Osmanlı Devleti topraklarında kurulacak ve kurulmuş olan siyasi cemiyetler ve kulüpler de dahil olmak üzere bütün cemiyet ve dernekleri kapsamaktadır¹².

⁷ Ekmeleddin İHSANOĞLU, "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin Kuruluş ve Faaliyetleri", **Osmanlı İlmi ve Mesleki Cemiyetleri I, Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu**, 3-5 Nisan 1987, İstanbul, 1987, s. 200.

⁸ E. İHSANOĞLU, "Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s. 202.

⁹ **Cemiyetler Kanunu**, İkdâm Matbaası, İstanbul, 1325/1909; **Düstur**, Tertib-i Sani, I, 10 Temmuz 1324-29 Teşrin-i Sani 1327, Matbaa-i Osmaniye, 1329/1913, s. 604-608.

¹⁰ Ali BİRİNCİ, **Hürriyet ve İtilaf Fırkası**, İstanbul, 1990, s. 24.

¹¹ Ş. GÖZÜBÜYÜK, **Açıklamalı Türk Anayasaları**, s. 36.

¹² Zafer TOPRAK, "1909 Cemiyetler Kanunu", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, I/7, 5 Ağustos 1985, s. 206.

16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu, cemiyeti; “Eşhas-ı müteaddide tarafından malumat veya mesailerine suret-i daimede bittevhit mukaseme-i ribihden gayri bir maksatla teşkil edilen heyet”¹³ olarak tanımlamıştır.

Yasaya göre; cemiyet kurmak için önceden hükümetten izin alınması gerekmemekle birlikte, cemiyetin kuruluşunun hükümete haber verilmesi şart tutulmuştur¹⁴. Kanunun 4. Maddesinde “kavmiyyet ve cinsiyyet esası ve ünvanlarıyla siyasi cemiyetler teşkili memnû’dur”¹⁵ denilmektedir. Yani dönemin anlayışıyla “İttihâd-ı Anâsır” düşüncesi kendini Cemiyetler Kanunu’nda da göstermiş ve ayrılıkçı bir düşünceye mahal verilmemiştir.

Cemiyetler Kanunu, cemiyetlerin Osmanlı Hükümeti ile olan ilişkilerine de açıklık getirmeye çalışmış ve “kanunların emirlerine, genel usullere uygun olmayan devlet mülkünü ihlal, hükümeti değiştirme ve Osmanlı siyasetinin muhtelif unsurlarını değiştirme maksadını taşıyan cemiyetin teşkili uygun değildir”¹⁶ açıklamasını yapmıştır. Cemiyetlere, en az yirmi yaşında olan kişiler üye olabiliyordu. Üyelerin ayrıca herhangi bir suçla hüküm giymemesi ve mahkûm olmaması gerekiyordu¹⁷. Aynı kanunun 6. Maddesine göre de gizli cemiyet kurmak kesinlikle yasaklanıyordu¹⁸. Bununla birlikte yine bu maddeye göre “bir cemiyet tesis edilir edilmez merkezi İstanbul’da ise Dahiliye Nezareti’ne, taşrada ise mahallin en büyük mülkiye memuruna cemiyetin unvan ve maksadını, merkez idaresini ve umur-ı idare ile mükellef olacakların isim, sıfat ve mahal-i ikametlerini mübin cemiyetin müesseseleri tarafından mahtum ve mümza bir nizamname ita olunacak ve buna mukabil bir ilm-ü haber verilecektir”¹⁹ ibaresi ile bilgilendirme esas tutulmuştu. Kuruluşunu hükümete bildirmeyen cemiyetler 5 altından 25 altına kadar değişen cezalara çarptırılmıştır²⁰. Bu maddelere uymayan cemiyetler, 2–10 arası altın ödemeye, bu hallerinin devamı halinde cezanın iki katını ödemeye mecbur

¹³ **Cemiyetler Kanunu**, 1. Fesıl, Madde: 1.

¹⁴ **Cemiyetler Kanunu**, M: 2.

¹⁵ **Cemiyetler Kanunu**, M: 4.

¹⁶ **Cemiyetler Kanunu**, M: 3

¹⁷ **Cemiyetler Kanunu**, M: 6

¹⁸ **Cemiyetler Kanunu**, M: 12.

¹⁹ **Cemiyetler Kanunu**, M: 13.

²⁰ **Cemiyetler Kanunu**, M: 13.

kılınmıştır²¹. Cemiyetler Kanunu'na uymayan cemiyetlerin kapatılmasının ardından tekrar kurulan cemiyetlere 10–50 arası altın ceza konulmuş ve üyelerine iki aydan bir yıla kadar hapis cezası verilmiştir²². Kanuna göre, beyannameye, nizamnameden 2 adet, cemiyetin resmi mührüyle tasdik edilmiş şekilde eklenecektir²³. Kurulan cemiyetin nizamnamesinde, idare heyetinde veya ikametgâhlarında herhangi bir değişiklik olduğu takdirde, bu değişiklik derhal hükümete bildirilecektir. Cemiyetlerde yapılan değişiklikler ise özel bir deftere kaydolunarak bu defter, istenildiği takdirde adli ve mülki makamlara sunulacaktır.

Kanuna göre; her cemiyetin, var ise şubeleri de dahil olmak üzere bir İdare Heyeti olması şarttır. Bir heyet ise en az iki kişiden oluşmalıdır. İdare Heyetleri, cemiyet üyelerinin kimliklerini, kayıt tarihlerini, İdare Heyeti'nin almış olduğu kararları, yazışmalarını, tebligatını, cemiyetin gelir ve giderlerini de özel bir deftere kaydedecekler ve bu defteri de istenildiği takdirde adli ve mülki makamlara göndereceklerdir²⁴.

Cemiyetler Kanunu, cemiyetlerin mal ve mülklerine de sınırlama getirmiş, bu sınırların dışında gelir veya mal edinilmesini yasaklamıştır²⁵. Kanunun 11. Maddesi gereğince cemiyetlerin talimlerde subayların kontrolü dışında silah bulundurması yasaklanmıştır.

Hükümet; Cemiyetler Kanunu'nun çıkarıldığı tarihten önce kurulan cemiyetlerden, nizamnamelerini kanuna uygun olarak hükümete en fazla 2 ay içinde sunmalarını istemiştir²⁶.

Kanun, cemiyet ve kulüplerin teftişi konusunda ise subayları yetkili kılmıştır. Cemiyetler ve kulüpler ise subaylara toplantı yerlerini her zaman açık tutacak ve teftiş

²¹ Cemiyetler Kanunu, M: 6.

²² Cemiyetler Kanunu, M: 7.

²³ Cemiyetler Kanunu, M: 7.

²⁴ Cemiyetler Kanunu, M: 8.

²⁵ Cemiyetler Kanunu, M: 11.

²⁶ Cemiyetler Kanunu, M: 17.

sırasında gerekli kolaylığı sağlayacaklardır²⁷. Bu kanunun uygulanması konusunda Hükümet, Dahiliye ve Adliye Nazırlıkları'nı görevlendirmiştir²⁸.

Cemiyetler Kanunu'nda dikkat çeken nokta; devletin, cemiyet kuruluşuna karışmaması, fakat cemiyetlerin kuruluşunu hükümete bildirmesi zorunluluğunu koymuş olmasıdır. Cemiyetler, bu kanunla kontrol altına alınmak istenmiş, bazı kısıtlamalarla da bu kontrol sağlanmaya çalışılmıştır. Kanun, Osmanlı toplumunda kurulan bütün cemiyet, parti, kulüp, dernek vs. oluşumları kapsamıştır. Yani bir parti, cemiyet ya da kulübün bu kanuna göre kurulması gerekmektedir.

Kanunda bir diğer dikkat çeken husus ise herhangi bir ırk, millet ya da toplum kısıtlaması yapılmamasıdır. Bunun en önemli sebebi henüz bu dönemde devletin resmi ideolojisi olan Osmanlıcılık siyasetinden vazgeçilmemiş olmasıdır. Dil, din, ırk farkı gözetmeksizin bütün Osmanlı halkını Osmanlıcılık siyasetiyle tek çatı altında tutmaya çalışan Osmanlı Devleti, bu düşünceyi Cemiyetler Kanunu'na da yansıtmıştır. Ancak bu düşünce yalnızca imparatorluğun asli unsuru olan Müslüman-Türk tebaa arasında kabul görmüştür. Kanun Meclis-i Meb'usân'da görüşülürken, Müslüman-Türk mebuslar dışındaki tüm mebuslar "kavmiyyet" esasına dayalı derneklerin kurulmasını savunmuşlardır. Fakat bu muhalefete rağmen ayrılıkçı nitelik taşıyabilecek derneklerin kurulmasını yasaklayan madde 60 oya karşın 90 oyla kabul edilmiştir²⁹.

Cemiyetler Kanunu, çıkarıldığı 16 Ağustos 1909 tarihinden, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on beş yıllık sürecinde varlığını korumuştur ve Bakanlar Kurulu'nun 3512 Numaralı Kanun ve 28 Haziran 1938³⁰ tarihli yeni Cemiyetler Kanunu'na kadar geçen 29 yıllık süre zarfında Türkiye'de kurulan cemiyetler bu kanuna göre şekillenmiştir.

²⁷ **Cemiyetler Kanunu**, M: 18.

²⁸ **Cemiyetler Kanunu**, M: 19.

²⁹ Z. TOPRAK, "1909 Cemiyetler Kanunu", s. 207.

³⁰ **Sicilli Kavanini (Kanun-Tefsir-Karar-Nizam-Talimat-Kararnameler)**, XIX, Cihan Kitaphanesi, 1938, s. 685-692; Bülent TANÖR, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)**, İstanbul, 2004, s. 319.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ KURULAN MİLLİ CEMİYETLER VE GENÇLERE YÖNELİK İLK TEŞKİLATLANMALAR

I-II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE KURULAN MİLLİ CEMİYETLER

II. Meşrutiyet döneminde kurulan bir kısım teşkilatlar ve ortaya koydukları Milliyetçilik prensibi, Milli Mücadele döneminde Türk gençleri tarafından kurulacak olan teşkilatlara öncülük ettiğinden, 1908–1918 dönemi teşkilatlanmaları üzerinde durulması gerekmektedir. Çünkü XVIII. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren Avrupa'da etkisini göstermeye başlayan Milliyetçilik akımı, giderek güçlenmiş, dünyanın siyasi yapısının ve ülke sınırlarının değişmesine sebep olmuştur. Böyle bir ortamda, Türk gençleri ve aydınları da, bu akımdan etkilenerek Türk Milletini birleştirmek, bütünlüştürmek ve milletin menfaatlerini korumak adına çaba sarf etmeye başlamış, bu çabalarının bir parçasını da kurulan milli cemiyetler teşkil etmiştir. II. Meşrutiyet döneminin hissettirdiği özgürlükçü düşünce ve Balkan Savaşları sonucunda ortaya çıkan Türkçülük akımından etkilenilerek ortaya çıkan bu anlayış, Milli Mücadele döneminde Türk gençliğinin ilham kaynağı olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde bu yapı kendini cemiyetleşmede göstermiştir, ancak aşağıda görüleceği üzere bu cemiyetler ilk etapta gençlik teşkilatları bağlamında kurulmamıştır. Fakat gençliğin kurulan cemiyetlerde etkisi büyüktür. Nitekim giderek teşkilatlanan gençlik, zamanla bir taraftan Harbiye Nezareti bünyesinde teşkilatlanırken, diğer taraftan da bağımsız cemiyetlerde faaliyet alanı bulabilmiştir. Ayrıca öğrenci dernekleri de bu dönemde kurularak Milli Mücadele dönemine kadar varlıklarını sürdürmüştür. Esasen Milliyetçilik çatısı altında kurulan cemiyetler, bir zincirin halkaları gibi Cumhuriyet dönemine kadar süregelmiştir.

A-Türk Derneği

Bu derneklerin ilki 18 Ocak 1908'de¹ kurulan Türk Derneği'dir. II. Meşrutiyet'in getirdiği serbest ortamda milliyetçi aydınların girişimleriyle, kültürel ve bilimsel amaçla kurulan derneğin kurucuları Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım, Korkmazoğlu Celal, Akçuraoğlu Yusuf, Akyığıtoğlu Musa, Fuat Raif, Rıza Tefvik ve Ahmet Rıza Beylerdir². Türk Derneği adında bir de dergi çıkaran derneğe, İsmail Gaspıralı, Mehmet Emin (Yurdakul), Köprülüzâde Mehmet Fuat, Ağaoğlu Ahmet, Ispartalı Hakkı, Hüseyin Cahit, Halit Ziya Beyler gibi ünlü ve genç aydınlar da üye olmuşlardır³.

Cemiyetin amacı nizamnamesinin 2. Maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“ Türk diye anılan bütün Türk kavimlerin mazi ve haldeki âsâr, ef'âl, ahval ve muhiti öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak, yani Türklerin âsâr-ı âtikasını, tarihini, lisanlarını, avam ve havas edebiyatını, etnografya ve etnolojisini, ahval-i ictimaiyye ve medeniyete-i hazırlarını, Türk memleketlerinin eski ve yeni coğrafyasını araştırıp tarastırmak, ortaya çıkararak bütün dünyaya yayıp dağıtmak ve dilimizin açık, sade, güzel ilim lisanı olabilecek surette geniş ve medeniyete elverişli bir dereceye gelmesine çalışmak ve imlasını ona göre tedkik etmektir”⁴.

Bu maddeden de anlaşılacağı üzere Türkçü akıma hizmet eden dernek; bir süre sonra kurucu üyelerinin değişik sebeplerle İstanbul dışına gitmelerinden dolayı⁵ aktifliğini yitirerek 1912'de kapanmıştır⁶. Derneğin kapanmasına bir diğer sebep olarak da daha büyük bir teşekkül olan Türk Ocağı'nın kuruluşundan sonra, Türk Derneği

¹ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 414.

² T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 414.

³ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 415.

⁴ Yusuf AKÇURA, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri* (Haz: Nejat SEFERCİOĞLU), Ankara, 2001, s. 230; Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu için ayrıca bkz: Asaf ÖZKAN, *Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu'nun Türkiye'nin Kültür ve Düşünce Hayatına Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2005.

⁵ Y. AKÇURA, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri*, s. 232.

⁶ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 415.

kurucularının ve üyelerinin bu ocağa katılmaları gösterilebilir⁷. Derneğin kurucuları ve üyeleri, daha sonra kurulan Türk Yurdu Derneği'nde de başrolde yer almışlardır.

B-Türk Yurdu Derneği

Türk Milleti'nin menfaatlerini korumak ve her yönden Türk Milleti'ni geliştirmek amacıyla ilk teşebbüs ve ilk deneyim olan Türk Derneği'nden sonra ikinci adım olarak 31 Ağustos 1911'de Türk Yurdu Derneği kurulmuştur⁸. Türk Derneği ile hemen hemen aynı amaçları güden derneğin kurucuları ve yöneticileri ise; Mehmet Emin (Yurdakul), Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzâde Ali, Doktor Akil Muhtar ve Akçuraoğlu Yusuf Beylerdir⁹.

Derneğin ana hedefi, Mehmet Emin Bey'in teklifiyle, Türk çocuklarına bir pansiyon açmaktı¹⁰.

Cemiyetin bir diğer amacı ise bir dergi çıkararak Türklüğe fayda sağlamak ve Türk kültürünü tanıtmaktır. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmalar sonuç vermiş ve 30 Kasım 1911 (17 Teşrin-i Sani 1327) tarihinde Türk Yurdu Dergisi ilk sayısını çıkarmıştır. Derginin amacı, dernek nizamnamesinde; "Türklerin zekâ ve irfanca seviyelerinin yükselmesine vâridât ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere"¹¹ şeklinde belirtilmiştir. Derginin en büyük amacı, Türklüğün menfaatlerini savunmaktır¹². Türk Yurdu, ilk sayısında amacını şu şekilde açıklar:

"Türklüğe hizmet etmek, Türklere fâide dokundurmak istiyoruz. Maksadımız işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın

⁷ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 415.

⁸ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 415.

⁹ T.Z. TUNAYA, *Siyasal Partiler*, I, s. 415.

¹⁰ Y. AKÇURA, *Yeni Türk Devleti'nin Öncüleri*, s. 233.

¹¹ Y. AKÇURA, *Türkçülük (Türkçülüğün Tarihi Gelişimi)*, İstanbul, 1978, s. 212.

¹² *Türk Yurdu*, I (1-2)/1, 17 Teşrin-i Sani 1327-30 Kasım 1911, TUTİBAY Yayınları, Ankara, 1998, s. 1. (1911–1918 yılları arasında Türk Yurdu Dergisi'ne ait yapılan atıfların tamamı TUTİBAY Yayınları'nın çevrim yazısından yapıldığı için yayınevini ismi bundan sonra ayrıca zikredilmeyecektir.)

mündericâtı göstereceğinden, mesleğimizin teşhirini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun”¹³.

Türk Derneği’nden Mehmet Emin, Bursalı Mehmet Tahir, Ahmet Hikmet, Ispartalı Hakkı, Necip Asım, Mustafa Zühtü, Rıza Tevfik, Safvet, Raif Mehmet Fuat, Antonie Tungur’un yanı sıra Genç Kalemlerden Kazım Nami, Ziya Gökalp, Ali Canip, Ömer Seyfettin, Aka Gündüz, Mehmet Ali Tevfik, bunun dışında Abdülhak Hamid, Köprülüzade Mehmet Fuat, İzzet Ulvi, Celal Sahir, Hamdullah Suphi, Feyzullah Sacit, Abdullah Cevdet, Akil Muhtar, Celal Nuri, Rus topraklarında Akçoraoğlu Yusuf, Halim Sabit, Ahmet Agayef (Parvus), Resulzade Mehmet Emin, Gaspıralı İsmail, Ahmet Zeki Velidi, Saint Sunçalev, Fatih Kerimi gibi düşünürler ve aydınlar, derginin ilk 6 cildinde çeşitli konularda yazılar yazmışlardır¹⁴.

Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi dönemlerinde olumsuz şartlar yüzünden çıkarılamayan dergi, 15 Temmuz 1918 (1334) tarihinde tatil etmek mecburiyetinde kalmış, ancak Ekim 1924 tarihinde tekrar yayın hayatına devam etmiştir¹⁵. Türk Yurdu Dergisi, Türklerin aynı çatı altında toplanması adına, çoğunluğu genç aydınların faaliyetleriyle ortaya çıkmış, önemli bir fikir ve ilim dergisidir. Çıkarılmaya başlanmasından kısa bir süre sonra da aşağıda görüleceği üzere Türk Ocağı’nın yayın organı haline gelmiştir.

Türk Yurdu Derneği Üyeleri, Türk Yurdu Dergisi’nden ayrıca bir de Halka Doğru Dergisi’ni çıkarmışlardır. 24 Nisan 1913 (11 Nisan 1329)¹⁶ tarihinde ilk sayısını çıkaran derginin Müdürü, Celal Sahir Bey’dir. Dergide Halide Edip, Akçuraoğlu Yusuf, Hamdullah Suphi, Kazım Nami, Köprülüzâde Mehmed Fuat gibi aydınlar ilmi ve fikri yazılar yazmışlardır. Türk Yurdu Derneği de üyeleri ile beraber Türk Ocağı’na katılmışlardır.

¹³ **Türk Yurdu**, I (1-2)/1, 17 Teşrin-i Sani 1327-30 Kasım 1911, s. 1.

¹⁴ Tablo IV, “Memleketlerine Göre Türk Yurdu’na Katkıda Bulunan Yazarlar (Cilt 1-6)”, **Türk Yurdu**, I (1-2)/1, s. XLI.

¹⁵ Mehmet ÖZDEN, “Türk Yurdu Üzerine”, **Türk Yurdu**, I (1-2)/117, Teşrin-i Sani 1327-30 Kasım 1911, s. XIV.

¹⁶ **Halka Doğru**, 11 Nisan 1329/24 Nisan 1913, S: 1.

C-Türk Ocağı

Fiili olarak 3 Temmuz 1911 (20 Haziran 1327)¹⁷, resmi olarak, 25 Mart 1912 (12 Mart 1328)¹⁸ de kurulan Türk Ocağı; Türk Derneği ve Türk Yurdu Derneği'nin kurucuları ve üyelerini içinde barındıran dönemin en büyük milli teşkilatlanmasıdır. İstanbul'da kurulan Türk Ocağı'nın kurucuları ve yönetici üyeleri; Askerî Tıbbiye öğrencilerini temsilen 4. sınıftan Mahmut, Refet Ethem, Haşim, Celal, Behçet, 3. sınıftan Hüseyin Fikret, Hüseyin Ragıp, Muhsin, Neşet, Lütfi, Süleyman, 2. sınıftan Habip Efendiler¹⁹ ve Remzi, Osman, Hüseyin Baki, Tevfik Fikret, Osman Senai Beylerdir²⁰.

Hükümete sunulan beyanname altında resmi kurucu olarak imzaları bulunanlar ise, Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet ve Doktor Fuat Sabit Beylerdir²¹.

Türk Ocağı'nın ilk Yönetim Kurulu, Ahmet Ferit Bey (Reis), Akçuraoğlu Yusuf (İkinci Reis), Mehmet Ali Tevfik (Umumi Katip), Doktor Fuat Sabit (Veznedar) Beyler'den oluşmaktadır²².

I. Balkan Savaşı'ndan sonra 18 Mayıs 1913'te yapılan kongrede seçilen Yönetim Kurulu ise; Hamdullah Suphi (Reis), Akçuraoğlu Yusuf (İkinci Reis), Halis Turgut (Umumi Katip) (daha sonra Hüseyin Ragıp), Doktor Akil Muhtar, Doktor Hüseyin Ertuğrul Beylerden oluşmaktadır²³.

1918 yılında ilk olarak kurulan "Hars ve İlim Heyeti" üyeleri de; Halide Edip Hanım (Adıvar), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Şair Mehmet Emin (Yurdakul), Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp, Köprülüzâde Mehmet Fuat ve Hüseyinzâde Ali Beylerdir²⁴.

¹⁷ Füsun ÜSTEL, **Türk Ocakları**, İstanbul, 1997, s. 55; AKÇURA, **Yeni Türk Devletinin Öncüleri**, s. 241.

¹⁸ **Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esasi ve Dahilisi**, Tanin Matbaası, İstanbul, 1328/1912, M: 1.

¹⁹ Y. AKÇURA, **Türkçülük**, s. 218.

²⁰ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 432.

²¹ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 432.

²² T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 432.

²³ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 432.

²⁴ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 432.

Bu noktada denilebilir ki, Türk Derneği ve Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Milliyetçiliği zihniyetiyle kurulmuş cemiyetlerdir ve amaçları Türk Milleti'nin menfaatlerini savunmaktır. Yalnız o dönem etkinliğini yoğun bir şekilde koruyan Osmanlıcılık akımı, II. Meşrutiyet'i ilan eden İttihâd ve Terakkî Fırkası'nın genel politikası olarak bu cemiyetlerin Türkçülük düşüncesini yaygınlaştırmaya çalışmasını engellemiştir. Fakat Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ardından 1918'e değin sürecek olan savaşlar silsilesinin içinde yer alması ve bu savaşların sonuçları Türkçülük akımını ön plana çıkarmış ve Osmanlıcılık fikri yavaş yavaş zayıflamaya başlamıştır.

Nitekim 5 Ekim 1908'de Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhakı, yine aynı tarihte Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi²⁵; İtalya'nın Trablusgarp Savaşı ve 18 Ekim 1912 Uşi Antlaşması²⁶ ile Trablusgarp'ı ilhakı ve son olarak Balkan Savaşları'nda Osmanlı'nın, Balkan halklarının milliyetçi bir zihniyetle bağımsızlıklarını kazanması karşısında Balkanlardaki topraklarının büyük bir kısmını kaybetmesi üzerine "İttihâd-ı Anâsır" düşüncesi çökmüştür.

İşte Türk Ocakları'nın kuruluşu ve gelişmesi bu buhranlı dönemdedir. Türk Ocağı, milli varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok Türkleri kurtarmak gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesi ile ortaya koydukları cemiyet olarak ortaya çıkar²⁷. Ocağın gelişimi de Osmanlıcılık politikasının başarısızlığı ve Türk olmayan öğrenciler arasındaki milliyetçilik hareketlerine karşı endişeye düşen Askerî Tıbbiyeliler arasında bir düşünce hareketi şeklindedir²⁸. Askerî Tıbbiye'de Türklerin de milletçe göstereceği gayretle, sosyal sahada diğer unsurlardan geri kalmaması için Türk gençleri ve aydınlarını birlik halinde çalıştırarak bir cemiyet kurulması yolunda en önemli telkinler bu genç öğrenciler tarafından yapılmıştır²⁹. Önce okulda gizli toplantılar, ardından buranın güvensiz olduğundan, Karacaahmet Mezarlığında toplantılarına devam eden öğrenciler, yukarıda da isimleri verildiği üzere

²⁵ Fahir ARMAOĞLU, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Ankara, 1999, s. 617.

²⁶ F. ARMAOĞLU, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, s. 643.

²⁷ Yusuf SARINAY, **Türk Milliyetçiliğinin Gelişimi ve Türk Ocakları**, İstanbul, 2004, s.133.

²⁸ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 133.

²⁹ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 135.

her sınıftan 20’de bir oranında temsilci delegeler seçerek başlarına da Doktor Fuat Sabit’i getirmişlerdir. Bu öğrenci toplantılarına Askerî Tıbbiyelilerin yanı sıra başta Mülkiyelilerden Münir Mazhar, İhsan Ali, Burhan Cahit, Halis Turgut Beyler olmak üzere diğer yüksek okul öğrencileri de katılmışlardır³⁰.

Sonuçta Hüseyin (Baydur) Bey tarafından “190 Tıbbiyeli Türk Evlâdı” adı altında kaleme alınan bir beyanname ile dönemin Türkçü aydınlarından davalarına destek vermeleri istenir. Bu beyanname gençler; Türk ırkının son dönemlerini yaşadığını, bu durum karşısında kayıtsız kalmadıklarını, bu emellerinin gerçekleşmesi için, “her türlü fırka ihtilaflarının üstünde her türlü siyaset dağdağlarının dışında yeni bir cereyan” doğmasına lüzum görüp, bunun için de Donanma Cemiyeti kadar geniş, sırf milli ve sosyal bir cemiyet meydana getirmek gereğini duyduklarını bildirmişlerdir³¹. Ayrıca gelecekte Anadolu’da, Rumeli’de, hatta Türk bulunan diğer memleketlerde şubeler açmayı, ziraat, ticaret ve sanayi mektepleri kurmayı hedeflemişlerdir³².

Resmi kuruluşunu tamamlayan Türk Ocağı, kısa bir süre sonra kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Ocağın kapanma derecesine gelmesinin iki sebebi vardır. Bu sebepler; Türkçülük akımının karşısında bulunanlar ve maddi imkânsızlıklar olarak sıralanabilir³³. Bu sebeplerin sonucu olarak Ocak yönetim kurulunun Ocak’ı geçici olarak kapatma kararı almasının karşısına ise yine gençler çıkar. Ocaklı gençler yeni bir yönetim kurulu için toplantı yapılmasına sağlar. Gençlerin önerisi ve destekleriyle 18 Mayıs 1913’de Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey Türk Ocağı Başkanı seçilir³⁴. Türk Ocağı, yeni başkanı Hamdullah Suphi Bey ile bu buhranlı dönemi atlattır ve yeniden canlanmaya başlar³⁵.

³⁰ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 136.

³¹ Y. AKÇURA, **Türkçülük**, s. 216.

³² Y. AKÇURA, **Türkçülük**, s. 216.

³³ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 144.

³⁴ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 144.

³⁵ Masami ARAİ, **Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği**, (Çev: Tansel DEMİREL), İstanbul, 1994, s. 125.

Diğer taraftan Balkan Savaşları sonrası İttihâd ve Terakkî'nin de Türkçülük politikasını benimsemeye başlaması, Türk Ocağı'nın faaliyetlerini artırabilmesi için elverişli bir ortam hazırlamış, maddi sıkıntıların giderilmesi için de Türk Ocağı İttihâd ve Terakkî'den destek görmüştür. Nitekim Enver Paşa, Doktor Nazım ve Veliahd Mecit Efendi Türk Ocakları'na maddi yardımda bulunmuşlardır.

Kısa bir sürede iyi bir şekilde teşkilatlanan Türk Ocağı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girildiğinde şube sayısı 28'e yükselmiştir³⁶. Mütareke dönemine kadar İstanbul merkez ocağın üye sayısı ise 2743'e ulaşmıştır³⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle uzun bir süre genel kongresini yapamayan Türk Ocağı, ancak 14 Haziran 1918'de kongre yapabilmiştir³⁸. Türk Ocağı'nın bu tarihte yaptığı kongrede, İstanbul ve diğer bölgelerde aynı nizamname ile çalışan 35 kadar ocak açıldığı ve bu dönemde İstanbul merkez ocağın yanı sıra Erzurum, Adana, Bursa, Giresun, İzmir, Konya gibi illerde ocakların faaliyet gösterdikleri bilgisine ulaşılmıştır³⁹.

Ocağın nizamnamesine ve amaçlarına göre ocak, kesinlikle siyasetle uğraşmayacaktı⁴⁰. Ancak yukarıda değinildiği gibi İttihâd ve Terakkî Fırkası'nın fikirlerinin değişmesi sonucu parti ve Türk Ocağı arasında bir yakınlaşma olmuştur. Örneğin İttihâd ve Terakkî Fırkası'nın 1913 yılında yaptığı Genel Kongresine Türk Yurdu Dergisi yer vermiş ve bu cemiyetin kongrede Türkçülüğü kısmen benimsemesi memnuniyetle karşılanmıştır. Ocaklılar adına dergide İttihâd ve Terakkî ile ilgili şöyle bahsedilmiştir:

“Biz Türk Yurducuları İttihâd ve Terakkî merkezinin bu seneki raporunda kabul ettiği terbiye mebdelerine tamamen iştirak eyleriz. Çünkü öteden beri aynı mebdelerin müdafii idik. Şimdiye kadar mecmuamızda intişar eden bir hayli makaleler, bizim de tıpkı İttihâd ve Terakkî Merkez-i Umumîsi gibi terakkiyât-ı medeniyete itibariyle garba

³⁶ Hamdullah Suphi TANRIÖVER, **Dağyolu**, II (Haz: Fethi TEVETOĞLU), Ankara 2000, s. 14.

³⁷ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 149.

³⁸ **Türk Ocağı'nın Nizamnamesi**, s.1.

³⁹ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 149.

⁴⁰ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 150.

temessül mecburiyetinde bulunan Müslümanları inhitattan kurtarmak için İslamiyet’i esasat itibariyle asr-ı saadete tatbikat itibariyle asr-ı hâzıra irca ve tevfik etmek zaruretine iman etmiş olduğumuzu izhar ve isbat eder (Bilhassa Ziya Gökalp’ın Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak makalelerine müracaat olunsun).

Biz de istiyoruz ki hizmet-i İslâmiyenin rükn-i esasisi olan fıkıh ve kelâm sünnet-i seniyye ve maslahat-ı ictimâîyeye muvafık bir surette tasfiye ve tevsî olunsun da hem sınıf-ı münevver tebeyyün etsin, hem de sınıf-ı mütedeyyin tenevvür eylesin”⁴¹.

Diğer taraftan Türk Ocağı’nın ilk resmi Başkanı Ahmet Ferit (TEK) Bey başkanlığında 5 Temmuz 1912’de kurulan Milli Meşrutiyet Fırkası⁴² ile de ilişkisi olduğu söylenebilir. Türk Ocağı’nın kurucu üyelerinden Yusuf Akçura da Milli Meşrutiyet Fırkası’nın kurucuları arasındadır⁴³. Türkiye’nin ilk milliyetçi partisi özelliğine sahip olan Milli Meşrutiyet Fırkası, Türk Ocağı tarafından açıkça desteklenmiştir⁴⁴. Türk Ocağı’nın yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi’nde Milli Meşrutiyet Fırkası için; “Biz Yurtçular, ale-l-umun medeni ve içtimaî mesaiyi siyasiyâta daima tercih etmekle beraber, bu yeni Türk Fırkasını yoldaşça selamlarız ve Türklüğe nafi olmasını Tanrı’dan dileriz”⁴⁵ ifadeleri kullanılmıştır.

Türkçülüğü savunan ve 9 Aralık 1919 tarihinde kurulan Milli Türk Fırkası⁴⁶ kurucuları arasında da Türk Ocağı’na mensup şahsiyetler dikkati çeker (Ahmet Ferit, Mehmet Emin, Akçuraoğlu Yusuf, İsmail Hakkı)⁴⁷. Bu üyeler partinin kurucu üyeleri arasındadır.

II. Meşrutiyet döneminde ve I. Dünya Savaşı’nda Türk Ocağı, düzenlediği konferanslar, sohbetler, müsamereler, konserler ve serbest derslerle Türkçü, Milliyetçi gençleri kendi bünyesinde ve aynı çatı altında tutmayı başarmıştır⁴⁸. Bu başarının bir

⁴¹ **Türk Yurdu**, II (3-4)/39, 19 Eylül 1329–2 Ekim 1913, s. 29; Türkçülüğün İttihâd ve Terakkî Fırkası’na etkisi için ayrıca bkz. Erdal AYDOĞAN, **İttihat ve Terakkî’nin Doğu Politikası**, İstanbul, 2005, s. 49-55.

⁴² S. YÜCEL, **Türkiye’nin Siyasal Partileri**, s. 10.

⁴³ S. YÜCEL, **Türkiye’nin Siyasal Partileri**, s. 10.

⁴⁴ **Türk Yurdu**, I (1-2)/22, 6 Eylül 1328–19 Eylül 1912, s. 369–370.

⁴⁵ **Türk Yurdu**, I (1-2)/22, s. 370.

⁴⁶ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 531.

⁴⁷ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 531.

⁴⁸ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, I, s. 169.

sonucu olarak ocak bünyesinde çeşitli dernekler kurulmuş ve bu dernekler Türk Ocağı'nın büyük destekleri ile faaliyetler yapmıştır. İlerleyen bölümlerde değinilecek olan Türk Gücü Cemiyeti, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti (bu dernekler gençlik adına kurulmuş derneklerdir), Türk Bilgi Derneği ve Köycüler Cemiyeti bunlara örnek olarak gösterilebilir⁴⁹.

Türk Ocağı'nın 1916 yılına kadar yaptığı faaliyetler; 31 Mart 1916 (18 Mart 1332) 'da Mekteb-i Tıbbiye'nin açılması dolayısıyla İstanbul'da toplanan Türk Ocağı mensuplarına hitap eden Türk Ocağı Başkanı Hamdullah Suphi Bey, konuşması sırasında açıklar. Hamdullah Suphi Bey, çekilen birçok sıkıntı ve yapılan engellemelere rağmen, yapılan faaliyetleri ana başlıklar halinde şu şekilde sıralar:

- “- Birinci Dünya Savaşı başlayana değin Ocak'ta 150 kadar ilmî, edebî, ahlakî, fennî, terbiyevî ve ictimâî konferanslar verilmiş ve bu rakamlardan hariç olmak üzere, diniyat, edebiyat ve ictimâiyat üzerine serbest ve münakaşalı dersler tertip olunmuş,
- Milli ve ilmi amaçlarla kadınlara ve erkeklere gezinti seyahatleri tertip edilmiş,
- Çeşitli zamanlarda üç dört defa resim sergisi yapılmış,
- Birçok yuvasız, mektebsiz kalan gençlerin mekteblere yerleşmesine ve mektebde olup ta yardıma muhtaç olanlara yardım etmiş,
- Cihan Harbi dolayısıyla İstanbul'da parasız ve mahsur kalan Rusyalı Türk-İslam gençlerine her türlü yardımda bulunulmuş,
- Anadolu ve İstanbul'da birçok işsiz Türk'e iş bulunmuş,
- Biri Fransızca diğeri Türkçe olmak üzere iki kütüphane oluşturulmuş ve buna benzer birçok ilmî ve millî faaliyette bulunulmuştur.”⁵⁰

Hamdullah Suphi Bey'in bu açıklamalarından, Türk Ocağı'nın, Türk gençliğinin eğitimine büyük önem verdiği ve yaptığı faaliyetlerden elde ettiği gelirler ile de işsiz ve yoksullara maddi-manevi destek sağladığı açık bir şekilde anlaşılıyor.

⁴⁹ Y. SARINAY, **Türk Ocakları**, s. 173.

⁵⁰ **Türk Yurdu**, IV(7-8-9)/109, 5 Mayıs 1332-18 Mayıs 1916, s. 82.

Yeri geldikçe Türk Ocağı'nın faaliyetlerine, bünyesinde kurulan dernekler ve diğer derneklerle ilişkilerine değinilecektir.

II-II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE GENÇLERE YÖNELİK İLK TEŞKİLATLANMALAR

A-İzciliğin Doğuşu ve Osmanlı Devleti'nde İlk İzci Teşkilatının Kurulması

Türkiye'de II. Meşrutiyet dönemi ve Milli Mücadele Dönemi gençlik teşkilatlarıyla iç içe olmasından dolayı "İzcilik" hareketlerine de değinmek lazımdır. Çünkü "Türk Gücü", "Osmanlı Güç Dernekleri" ve "Osmanlı Genç Dernekleri", ortaya çıkış itibariyle İzcilikten etkilenmişlerdir. İzcilik, ilk kez İngiliz generallerinden Baden Powell tarafından 1908'de kurulmuş olan bir gençlik örgütüdür⁵¹. Baden Powell, İngiltere'nin Transvaal Savaşı'nda (Transvaal, İngiltere'nin Güney Afrika'daki sömürge bölgelerinden biridir. Savaş, Transvaal'daki bir isyan sonucu çıkmıştır⁵²) İngiliz ordusunun askerlik açısından geri olduğunu ve bu durumun İngiltere'yi olumsuz etkilediğini düşünerek, gençliği, dinç, kuvvetli bir şekilde yetiştirmenin zaruri olduğu kanısına varmış; "Boy Scout" (izci) adıyla bir teşkilat kurmuştur⁵³.

Baden Powell, izci tanımlarından birini: "Harpte ordunun ardından giderek düşmanın bulunduğu yeri keşfe çalışan ve gördüklerini amirine bildiren askerler" şeklinde yapmaktadır⁵⁴. Bu izcileri harp izcileri olarak tanımlar. Harp izcilerinden başka Baden Powell'a göre bir de sulh zamanı izcileri vardır. Baden Powell, sulh zamanı izcilerini ise "Kuzey Amerika'nın kapan ve tuzakla av avlayan izcileri, Batı Afrika izcileri, keşşafçılar, Asya'yı veya bütün dünyayı dolaşan misyonerler, sulh zamanı izcileridir" şeklinde tanımlamaktadır⁵⁵.

⁵¹ Baden POWELL, **İzcilik**, (Tercüme Eden: Mustafa Rahmi), İstanbul, 1339/1923, s. 3.

⁵² İnkılap Obruk, **İzcilik**, Ankara, ?, s. 22.

⁵³ B. POWELL, **İzcilik**, s. 3; Paul VUIBERT, **İzcilik (Altınordu)**, (Yazan: Bir Yurdcu), İstanbul, 1912, s. 4.

⁵⁴ B. POWELL, **İzcilik**, s. 8.

⁵⁵ B. POWELL, **İzcilik**, s. 8.

Powell, bu izcilerin; her tehlikeye karşı göğüs gerebilen, vatanları için canlarını feda edebilen gençler olması gerektiğini düşünür ve bunu vatanlarına ve vatandaşlarına karşı vazife addettiklerinden yapmaları gerektiğini belirtir⁵⁶.

İngiltere’de kurulan ilk izci teşkilatı, kısa sürede Avrupa ülkelerine yayılmış ve nerede ise tüm Avrupa’da izci teşkilatları kurulmuştur. İzcilik kendisini Fransa’da “Eclairer”, Almanya’da ise “Pfad Finder” adları ile göstermiştir⁵⁷. Osmanlı Devleti’nde ise Harbiye Nezareti’nin izcilik adına yaptığı atılımlar neticesinde, özellikle “Galatasaray Sultanisi” gibi bazı okullarda izci teşkilatı kurulmuş ve birtakım faaliyetler yapmaya çalışmışlardır⁵⁸. Fakat okullardaki bu faaliyetler, özel elbiselerle haftada bir iki gün caddelerde dolaşarak boru ya da trampet çalmaktan öteye geçememiştir⁵⁹. Ancak, aşağıda bahsedilecek olan Türk Gücü Derneği, Avrupa’daki izcilik anlayışına benzer şekilde Osmanlı Devleti’nde kurulan ilk teşkilattır. Nitekim Türk Gücü Derneği’nin kuruluşunu takip eden yıllarda Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri kuruluş itibariyle Baden Powell’in kurduğu izci teşkilatından etkilenerek ortaya çıkmıştır.

B-Türk Gücü Derneği

1- Derneğin Kuruluşu

Osmanlı toplumunda gençler, kendilerine faaliyet alanı olarak belirledikleri yukarıda bahsedilen milli cemiyetlerin yanı sıra Avrupa’da gittikçe yaygınlaşan ve popüler olan izcilik ile de ilgilenmeye başlamışlardır. Diğer taraftan Türk Ocağı’nın nizamnamesine göre ancak 20 yaşını bitirenler ocağa üye olabildiğinden⁶⁰ milliyetçi bir anlayışla Ocak bünyesinde daha genç yetişkinler için Türk Gücü Derneği kurulmuştur.

⁵⁶ B. POWELL, *İzcilik*, s. 8.

⁵⁷ *Türk Yurdu*, II (3-4)/35, (1912-1913), 7 Mart 1329 – 20 Mart 1913, Ankara, 1999, s. 187.

⁵⁸ *Türk Yurdu*, “Türklerle Romenlerin Top Yarışı”, III (5-6)/66, 15 Mayıs 1330-28 Mayıs 1914, s. 298.

⁵⁹ Kazım Nami, *Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli*, İstanbul, 1343/1925, s. 40.

⁶⁰ *Türk Ocağı’nın Nizamnamesi*, M: 6, s. 4.

Türk Gücü'nün kuruluş tarihi 14 Mart 1913 (1 Mart 1329)'tür ⁶¹. Derneğin Beyannamesi ilk kez Türk Yurdu Dergisi'nde yayınlanmıştır. Bu beyannamenin 2. Maddesine göre derneğin yeri İstanbul Divan Yolu'nda Türk Ocağı binası içindedir. Milletine candan bağlı her gence açık olan dernek (M: 3), 15 yaşından aşağı olmamak şartıyla 20 yaşına kadar olan bütün gençleri üye olmaya davet etmiştir (M: 4). Yine beyannameye göre derneğe girecek olan genç, söz birliği ile kabul edilir ve gençlere yemin ettirilirdi (M: 9). Derneğin idare kurulu ise; “1 reis ve murahhas mesul, 1 yazıcı, 1 fotoğrafçı, 1 tarihçi ve 1 müdür-i umurdan ibaret 5 kişiden” oluşmaktadır (M: 10).⁶²

Derneğin yemini, “Tanrımıza and içerek hakanımıza, bayrağımıza, nizamlarımıza, amirlerimize, ana ve babalarımıza sadık kalacağımıza söz veriyoruz” şeklindeydi (M: 11).

Derneğin amacı ise 12. Maddede belirtilmiştir. Bu maddede; “Dernek, soyumuza sağlam ve işe yarar vücutlar yetiştirmeye çalışarak, Türk oğlunu her zora göğüs germeye, her maniye aşmaya alıştıracaktır. Bu maksada ermek için mevcut olan terbiye-i bedeniye şubelerinde hizmet edilecektir!” ibaresi yer alır. Ayrıca, derneğin üyeleri için özel bir elbise düşünülmüş; dernek üyeleri, iş başında iken veya derneğin faaliyetlerinde bu elbiselerin giyilmesi kurallaştırılmıştır (M: 14).

Derneğin parolası “Türk'ün gücü her şeye yeter!” idi⁶³. Nitekim Türk Yurdu'nda yayınlanan Türk Gücü ile ilgili makalede, “ Adımız Türk Gücü! Şiarımız: Türk'ün gücü her şeye yeter, maksadımız; soyumuzu, huyumuzu düzelterek atıye tam manası ile bir er yetiştirmek, muhtaç-ı muavenet olanlara ve bilhassa hem cinslerimize yardım etmektir” denilmektedir⁶⁴.

Türk Gücü Derneği'nin Türk Ocağı bünyesinde kuruluşunun baş mimarı ismini gizlemiştir. Türk Yurdu'nda yayınlanan ve Türk Gücü'nün kuruluşunun ilk göstergesi ve habercisi olan makaleyi yazan da açıklanmamıştır. Makalenin sonunda sadece “

⁶¹ **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 188.

⁶² **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 188.

⁶³ **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 188.

⁶⁴ **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 188.

yukarıya münderic makale, Türk Gücü Cemiyetini – Derneğini – kurmaya çalışan kardeşlerimizden biri tarafından yazıldı” açıklaması yapılmıştır.

Ancak Kazım Nami Duru; “ Türk Ocağı’nda Türk Gücü diye bir beden terbiyesi kısmı kurulmuştu. Bunu kuran, Tahsin adında bir gençti” demektedir⁶⁵.

İsimsiz bu ilk makale, “ Milletim yaşmalıdır! Milletim sağlığın sağlamlığa bağlı olduğunu bilmelidir. Ben Türk’ ü dinç, gülbüz, güçlü, yavuz görmek isterim. Cılız, düşkün değil! Ayak atik, bilek çevik olmalı!” diye başlıyor. Makalede tarihteki Türk Milleti’nin askeri başarılarından söz edilmiş ve bu askeri başarılar Türk’ün güçlülüğüne bağlanmış, şimdiki başarısızlığın ise yine Türk’ün güçsüzleşmesi sonucu olduğu vurgulanmıştır.

Makalenin bir bölümünde; “O cümdi, o silahşor millet at sırtından indi, kahvelere düştü. Kendi döktüğü altın kakmalı yatağını bıraktı, eline bilardo sopasını aldı. Kahvede, zarda oyunla şanını unvanımı, gücünü, koca erkekliğini, ezvak-ı garbiyeye, sarahat-ı frengiyeye değişti, sattı. Irk, cins bozuldu, o yavuz, tendürüst milletin ahfadı arasında boysuzlar, cüce ve kamburlar, çolaklar, paytaklar, koca bir yekun teşkil ediyor. Kevl ve nikotin milletimi yaktı, yıktı. Tütünden eller sararmış, bet beniz uçuk; içkiden öz sönük, göz donuk, eller titrek” denilerek Türk gencinin içine düştüğü durum eleştirilmiş ve arzu edilen gençlik ise; “Ben isterim ki gençlerimizin elleri kılıçtan, ciritten, görkten, yelkenden nasır bağlasın; günden güneşten, temiz havadan, keskin rüzgârdan yüzler kızarsın, yanaklar alevlensin! Benliğinde güvenilir delikanlıların gözlerinde kutsal bakışlar isterim” diye tasvir edilerek ve şöyle devam edilmiştir; “Ben isterim ki Türkoğlu o kirli iskemlelerden kalksın, o kadehleri kırsın, atsın, yine kırlara ovalara yayılsın, kıratına binsin, yine kılıcını sallasın, ciridini fırlatsın”. Burada dikkatimizi çeken unsur, Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında özellikle Balkan Savaşlarında kaybettiği topraklarla beraber iyice kötü duruma düşmesinin sonucu olarak Türk milletinin içinde bulunduğu duruma bir serzenişin olmasıdır.

⁶⁵ Fevziye Abdullah TANSEL, “Türk Gücü Derneği”, **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi Ahmet CAFEROĞLU Özel Sayısı**, 1/10, Ankara, 1979, s. 5.

Makalede; Avrupa toplumlarının askerliği, biniciliği, topçuluğu, gemiciliği Türklerden aldığı ve bu taklit sonucu Prusya’da ve Almanya’da gençlik örgütlerinin ne derece ilerlediği örnekler verilerek açıklanmış ve Türklerin bu konuda Avrupa’ya nazaran ne derece geri kaldığı, bu durumun da, Türkler için olumsuz durumlar oluşturmakta olduğu vurgulanmıştır⁶⁶. Yazar, Türk Gücü’nün bu bağlamda ne derece önemli olduğunu söyleyerek bütün gençlerin güce katılmalarını istemiştir. Ayrıca Türk gençlerini bu doğrultuda eğitecek ve tek çatı altında toplayacak makamın ise Harbiye ve Maarif Nezaretleri olduğunu belirtmiş ve Türk Gücü’nün bu kurumların yapacakları faaliyetlere alt yapı halinde hizmet edebileceğini ifade etmiştir⁶⁷.

Bu makaleden 3 ay kadar sonra “Türk Gücü’nün Ne Olduğunu Bildirmek İçin” başlığı altında Türk Gücü ile ilgili ikinci bir makale yayınlanmıştır⁶⁸. Derneğin amacının ve mahiyetinin ne olduğu anlaşılamamış olmalıdır ki bu makalede Türk Gücü’nün amaçları daha belirgin bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Makalede özellikle Harbiye ve Maarif Nezaretleri’nin bu doğrultuda halâ bir adım atmamış olduğu eleştirilerek, bu işi adı geçen nezaretlerin “Milli Terbiye” ve “Askeri Tarih” e uygun bir yolda tatbik etmesi gerektiğini ve söz konusu teşkilatın; “rehber”, “izci”, “keşşaf”, “keşif kolu”, “kılavuz”, “gözcü”, “atsız”, “tilgin” ve “kazak modan” gibi Türklerin kahramanlık tarihinde önemli manaları olan adlar ile teşkilatlar kurması gerektiği belirtilmiştir.

Makalede yapılan çağrı sonucu ileride de belirtileceği üzere Harbiye Nezareti’ne bağlı olarak Güç Dernekleri ve Genç Dernekleri kurulacaktır.

Türk Gücü’nün kuruluşunun ardından “Türk Gücü’nün Umumi Nizamı” yayınlanmıştır⁶⁹. Toplam 12 sayfa ve 29 Maddeden oluşan bu nizamnamede Türk Yurdu dergisinde değinilen Türk Gücü ile ilgili bölümlerin ayrıntılı olarak açıklamaları da yer bulmuştur.

⁶⁶ **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 187-188.

⁶⁷ **Türk Yurdu**, II (3-4)/35, s. 188.

⁶⁸ **Türk Yurdu**, II (3-4)/37, (4 Haziran 1329–17 Haziran 1913), s. 242–243.

⁶⁹ **Türk Gücü’nün Umumi Nizamı**, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul, 1329/1913.

Askere alınan her 1000 gençten ancak 100'ünün vücutlarının sağlam olduğu, 900'ünün hasta ve illetli olduğu, böyle devam etmesi halinde vatanın elden gideceğinin açık bir şekilde belirtildiği nizamnamede⁷⁰, bu halin başlıca iki sebepten dolayı ortaya çıktığı dile getirilmiştir. Bu sebeplerin biri siyasi, diğeri içtimai sebeptir. Siyasi sebep olarak; toprakların genişliği ile birlikte bu toprakları Türk askerlerinin savunmasının Türk gencini mecalsiz bıraktığı gösterilmiştir. İkinci sebep olarak ise; cehaletten kaynaklanan sıtma, verem, frengi, tütün, ispiro gibi vücutları kemiren illetlerin Türk toplumuna girmesi gösterilmiştir⁷¹.

Bu olumsuz durumları gören Türk Gücü gençlerinin bunlardan kurtulmak için bir “Terbiye-i Bedeniye” ve “Hıfzısıhha Cemiyeti” teşkil ettiği açıklanmıştır. Terbiye-i Bedeniye Şubesi, askere vücut olarak sağlam gençler yetiştirmek ile Avrupa'daki kılavuz teşkilatını ülkemizde teşkil etmek amacıyla kurulduğu belirtilmiştir⁷².

Sağlık konusunda ise sağlık kitapları yazmak ve gezici doktorlar sayesinde hastalıklara karşı halkı bilinçlendirmek amaçlanmıştır⁷³.

Türk Gücü'nün üyeleri “faal” ve “fahri” olmak üzere iki çeşide ayrılmıştır⁷⁴. Faal üyeler; jimnastik ve spor yapmaya, belirli zamanlarda sınava girmeye mecbur tutulmuşlardır (M: 24).

Cemiyetin spor dalları; uzun yürüyüşler, jimnastik, koşma, sıçrama, atlama, yüzgeçlik, gemicilik (kürek-yelken), alaturka-alafranga güreş, boks, kılıç-kalkan, ok, cirit, değnek, kangı, binicilik, nişan talimleri, disk, bisiklet, otomobil kullanmak, futbol, tenis, golf, hokey gibi geniş bir yelpazeden oluşuyordu (M: 25).

Bu faaliyetleri yapmayan üyeler ise çeşitli cezalara tabii tutulmuş, spor dallarında başarılı olan üyelerin ise ödüllendirmelerle başarılarını perçinleme hedeflenmiştir⁷⁵.

⁷⁰ **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, s. 3.

⁷¹ **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, s. 4.

⁷² **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, s. 5.

⁷³ **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, M: 1, s. 5-6.

⁷⁴ **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, M: 19, s. 10.

⁷⁵ **Türk Gücü'nün Umumi Nizami**, M: 28, s. 11.

Türk Gücü'nün kuruluşu ve temellerinin oturması için ilk İdare Kurulu üç yıllığına seçilmiştir. Üç yıl görevde kalacak olan İdare Kurulu şöyledir:

“Fahri Reis-i Umumi :	(Belirtilmemiş)
Asli Reis-i Umumi :	İstanbul Muhafızı Miralay Cemal Bey
Reis Vekili :	Atıf Bey, Mekteb-i Mülkiye Mezunlarından, Fener Yolunda mukim
Doktor :	Tevfik Rüştü Bey, Meclis-i Umur-u Baytariye Hıfzısıhha Müdür Muavini
Mühendis :	Salim Bey, Evkaf Nezareti mimarlarından
Katip :	Falih Rıfkı Bey, Darülfünun talebesinden, Cibali'de mukim.
Aza :	Ethem Nejat Bey, sabık Manastır Darülmuallimini Müdürü, Üsküdar'da mukim
Aza :	Basri Bey, Nasmi Ziraat Mektebi'nden mezun, Beşiktaş'ta mukim
Murahhas Mesul :	Makine Mühendisi Kuzucuoğlu Tahsin Bey, Cihangir'de mukim.” ⁷⁶

Cemiyetin kurucusunun ismini belirtmekten sakındığına daha önce değinilmişti. Ancak yukarıda cemiyetin sorumlu temsilcisinin (Murahhas Mesul) Kuzucuoğlu Tahsin Bey olduğu görülüyor. Bu noktada Kazım Nami (Duru)'nun Türk Gücü'nün kurucusu olarak bahsettiği Tahsin adındaki gencin, cemiyetin Murahhas Mesulü Kuzucuoğlu Tahsin Bey olması kuvvet kazanıyor.

⁷⁶ **Türk Gücü'nün Umumi Nizamı**, s. 12.

Türk Gücü Derneği, İttihâdçı çevrelerden ve Harbiye Nezareti'nden yakın ilgi görmüş;⁷⁷ Ziya Gökalp, dernek için bir şiir kaleme almıştır. 5 Haziran 1913'de yazılan şiirin adı "Hayat Yolunda" dır⁷⁸.

2-Derneğin Teşkilatlanması ve Faaliyetleri

Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de kurulmuş olan Turan Cemiyeti'nin Başkanı Kont Teleki (Palgrof), Birinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce İstanbul'a gelerek Türk Ocağı'nı ve Türk Yurdu merkezlerini ziyaret etmiş, ocağın bir müsamesine katılmıştır⁷⁹. Tür Yurdu Dergisi'nde; "Büyük Turan ırkının Türk gençliğinde kaynayan ve taşan bir hayat ve faaliyet eseri gördüler ve buna Turanîlik emeline hadim bir ırkdaş sıfatıyla sevindiler. Ocaklıları sıcak ve samimi tebrik ettiler" diye verilen haberin ardından, aynı derginin bir sonraki sayısında çıkan "Güççülük" başlıklı yazıda, müsamerenin İstanbul Türk Gücü menfaatine verildiği belirtilmiştir. Bu müsamerede Türk Gücü sorumlu temsilcisi Kuzucuoğlu Tahsin Bey bir de konuşma yapmış, bu konuşma dergide aynen verilmiştir⁸⁰. Türk Gücü'nün kuruluşundan sonra 14 aylık bir sürede teşkilatlanması ve faaliyetlerine dair bilgilere Tahsin Bey'in konuşmasından ulaşıyor. Konuşmanın içeriği şöyledir:

"Bu gün Türk Gücü kurulalı tam 14 ay oluyor ki Rumeli'de Edirne, Tekirdağı, Gelibolu, Anadolu'da o yaratıcı, yoktan var edici Anadolu'da Bursa, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale, Burdur, İzmir, Mersin, Adana, Ankara, Konya, Samsun, Erzurum, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Zara, Daday, Kilis, Ayıntab, Urfa, Ceyhan olmak üzere tam 36 şubemiz var. Konyalılar 200 lira şartıyla mükemmel bir endahat yeri yaptırıldılar. Muntazam atış talimleri yapıyorlar. Ankaralılar at yarışları yapıyorlar. Konya, Sivas, Erzurum cirit oynuyor. Velhasıl Türk Gücü Anadolu'da tam manasıyla uyanmıştır"⁸¹.

⁷⁷ Zafer TOPRAK, "II. Meşrutiyet Döneminde Paramiliter Gençlik Örgütleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, II/17, 14 Ekim 1985, s. 532.

⁷⁸ F.A. TANSEL, "Türk Gücü", s. 8.

⁷⁹ **Türk Yurdu**, III (5-6)/66, 15 Mayıs 1330–28 Mayıs 1914, Ankara, 1999, s. 297.

⁸⁰ **Türk Yurdu**, III (5-6)/67, 15 Mayıs 1330–28 Mayıs 1914, s. 308–309.

⁸¹ **Türk Yurdu**, III (5-6)/67, s. 309.

Bu konuşmadan, Türk Gücü'nün kısa bir sürede hızlı bir şekilde teşkilatlandığı anlaşılmaktadır. Tabii bu teşkilatlanma da Türk Ocağı'nın bünyesinde gerçekleşmiştir. Nitekim Türk Gücü'nün teşkilatlandığı bölgeler Türk Ocağı'nın şubeleri olan bölgelerdir. Bu hızlı teşkilatlanmaya rağmen yapılan faaliyetler ile ilgili detaylı bir bilgi edinilememiştir.

Diğer taraftan, Bulgar ordusunun, Sırp ve Yunan ordusuna 29–30 Haziran 1913'de⁸² savaş açması sonucu başlayan II. Balkan Savaşı'nda Bulgarların güçsüz duruma düşmesi sonucu bu durumdan yararlanan Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'nda kaybettiği Edirne'yi ve Kırkkilise (Kırklareli)'yi tekrar geri almıştı⁸³. Ziya Gökalp “Yeni Attila” adlı şiirini de bu dönemlerde Edirne'nin geri alınışından 5 gün önce kaleme alarak Edirne'nin geri alınış ümidini şiire işlemiş, şiirin altına da “Türk Gücü'ne marş olarak yazılmıştır” notunu koymuştur. Bu şiirin başı şöyledir:

“Yürü! Yürü!... Gökten bir ses,
Ey Türk sana çağırır: Yürü!
Kasırga ol, dağlarda es,
Yıldırım ol, saldır, yürü!
Kaçışıyor düşman geri,
Yürü! Yürü! Türk askeri...”⁸⁴.

3-Derneğin Faaliyetlerini Durdurması

Türk Ocağı bünyesinde kurulan Türk Gücü Derneği'nin faaliyetlerini ne zamana kadar devam ettirdiği hakkında kesin bir bilgi edinilememekle birlikte kapanış tarihi de belli değildir. Ancak Fevziye Abdullah Tansel, şair Mehmed Emin (Yurdakul)'in “Ona Ölüm” adlı şiirinin Türk Gücü gençlerine ithaf edildiğini belirtmiştir⁸⁵. Bu şiirin ithaf tarihi 1914 yılı sonlardır. Bu bilgidен hareketle Türk Gücü'nün 1914 sonlarına kadar

⁸² Enver Ziya KARAL, **Osmanlı Tarihi**, IX, (II. Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, 1908–1918), Ankara, 1999, s. 340.

⁸³ E.Z. KARAL, **Osmanlı Tarihi**, s. 342.

⁸⁴ F.A. TANSEL, “Türk Gücü”, s. 10.

⁸⁵ F.A. TANSEL, “Türk Gücü”, s. 18.

varlığını devam ettirdiği kanısına varılabilir. Bu dönemden sonra Türk Gücü hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış, ancak, üyelerinin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasından dolayı faaliyetlerini durdurduğu, ya da Enver Paşa önderliğinde Harbiye Nezareti bünyesinde kurulan Osmanlı Genç Dernekleri'ne katılmış olması imkan dahilindedir.

C-İzci Örgütlenmelerinin Devlet Kontrolü Altında Gelişmesi

Balkan Savaşları sona erdikten sonra tekrar izcilik faaliyetleri canlanmaya başlamıştır. İttihâd ve Terakkî'nin ve özellikle de Enver Paşa'nın öncülüğünde örgütlenmeye başlayan teşkilat, 9 Nisan 1914'te toplanmış⁸⁶, Belçika İzcilik Teşkilatı'ndan Harold Parfitt İstanbul'a davet edilerek İzciliği Osmanlı Devleti'nde uygulamak için 22 Nisan 1914 (9 Nisan 1330)'de görevlendirmiştir⁸⁷. Parfitt için, Bakanlar Kurulu, bir senelik 300 lira maaş ve yol masrafı için de ayrıca 100 lira ödeme kararı alarak bu ücretin Maliye Bakanlığı tarafından karşılanması uygun görmüştür⁸⁸. Harbiye Nezareti bünyesinde kurulan teşkilata, Başbuğ; Enver Paşa, Harold Parfitt ise Kalgay (Başbuğ Vekili) seçilmiştir⁸⁹. Kurulan teşkilatla birlikte bir de bu teşkilata ait "İzci Ocağı İç Nizamnamesi" hazırlanmıştır⁹⁰. Bu nizamname, içerik açısından, dönemin Milliyetçilik anlayışına uygundur. Örneğin nizamnameye göre izciler kendi

⁸⁶ **Türk İzciliğinin 90. Yılı (1912–2002)**, Türkiye İzcilik Federasyonu, , Ankara, 2002, s. 34.

⁸⁷ **BOA. Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)**, D.N: 235, G.N: 80; Harold Parfitt, Belçika'dan geldikten sonra İzciliğin iyi bir şekilde anlaşılması için bir de cep kitapçığı yazmış ve bu kitapçık daha sonra 1923 yılında Türk İzci Ocağı Büyük Ortası Üyesi ve Şark İdadisi Müdürü Mehmet Raif Bey tarafından Osmanlıca'ya çevrilmiştir. 2004 yılında da İbrahim Kurak tarafından tekrar ele alınarak yayına hazırlanmıştır. Bkz: Harold PARFITT, **İzcilik Bilgileri Tatbikath İzci Muhturası (Uygulamalı İzci Günlüğü)**, (Çev: Mehmet Raif, Haz: İbrahim KURAK), Ankara, 2004, s. 6-7; Türkiye İzcilik Federasyonu'nun "Türk İzciliğinin 90. Yılı (1912–2002)" adıyla çıkarmış olduğu kitap, Türkiye'de izciliğin resmi olarak başlangıç tarihini; Harold Parfitt'in 1912 yılında Türkiye'ye gelmesine ve aynı yıl çalışmalara başlamasına dayandırarak 1912 yılı olarak belirlemiştir. Diğer taraftan, yukarıda verdiğimiz Parfitt'in kitabının çevirisini yapan Mehmet Raif de kitaba yazdığı önsözde Parfitt'in geliş tarihini 1913 olarak verir. Ancak, metinde de belirtildiği üzere Parfitt'in Osmanlı Devleti tarafından ilk görevlendirilme tarihi 22 Nisan 1914'tür. 1912 veya 1913'te Türkiye'ye gelişi ve Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilişi hakkında herhangi bir belge bulunmamaktadır.

⁸⁸ **BOA. MV.** D.N: 187, G.N: 57.

⁸⁹ **Türk İzciliğinin 90. Yılı**, s. 34.

⁹⁰ **İzci Ocağı'nın İç Nizamnamesi**, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, İstanbul, 1330/1914.

aralarında beş gruba ayrılmışlardır. Bu grupların adları da öz Türkçe kelimelerden oluşmuştur. Kıdem sırasına göre en aşağıdan yukarıya “Adsız”, “Çeri”, “Tekin”, “Alp”, ve “Tarhan” şeklindedir⁹¹. İzciliğe “Adsız” olarak başlayan izciler kendilerini yetiştirdikçe mertebeleri yükselmektedir. Ocak teşkilatı ise dört derece olarak düzenlenmiştir. Bunlar da küçükten büyüğe, “Oba”, “Kol”, “Oymak” ve “Altın Ordu” olarak düzenlenmiştir. Obalar kolları, kollar oymakları, oymaklar ise Altın Ordu’yu oluşturmaktaydı⁹². Ayrıca tesis edilen her oymağa da “Oğuz”, “Kartal”, “Tuğrul”, “Sungur”, “Koyun”, “Keçi”, “Aslan”, “At”, “Geyik” ve “Maral” gibi isimler verilmiştir⁹³. Bu isimlerin ve hayvan isimlerinin Türk Mitolojisinde kutsal sayılan isimler olduğu dikkat çekicidir. Yine bu nizamnameye göre; izcilerin giymekle zorunlu oldukları giysileri olacaktır⁹⁴. İzci olacaklar ise aşağıdaki andı içmek zorundaydılar:

“Tanrıya ibadet ve hakana itaat edeceğime, daima vicdanlı, vazifesini tanır, kanuna hizmet eder, yiğit bir adam olarak hareket eyleyeceğime, vatanımı sevip, sulh ve harp zamanında fedakârlıklarla hizmet yapacağıma, izcilik töresine baş egeceğime namusum ve şerefim üzerine söz veririm”⁹⁵.

Harbiye Nezareti çatısı altında kurulan bu teşkilatı Türk Yurdu Dergisi de sevinçle karşılamıştır. “Türk İzciliği ve Oymak Üyelerinin And İçmesi” başlığı altında verilen haberde özellikle Türkçülüğe dikkat çekilerek; “İzcilik memleketimize iyiden iyiye giriyor ve Türkleşerek giriyor. Başta Harbiye Nazırı Hazretleri olmak üzere ciddi ve geniş izcilik teşkilatı yapıldı. İzcilik teşkilatında ad ve sanlar tamamen Türkçe bazıları eski Türkçe’dir. Reis “Başbuğ”, Vekiline “Kalgay”, Şubelere “Oymak”, Şube Reislerine “Oymak Beyi”, izcilerin Heyet-i Umumiyesine “İzciler Ocağı” deniliyor”⁹⁶ ifadelerine yer verilmiş ve kurulan teşkilattan duyulan memnuniyet dile getirilmiştir.

⁹¹ **İzci Ocağı İç Nizamnamesi**, M: 1; Zafer TOPRAK, “Meşrutiyet ve Mütareke Yıllarında Türkiye’de İzcilik”, **Toplumsal Tarih**, IX/52, Nisan 1998, s. 16.

⁹² **İzci Ocağı İç Nizamnamesi**, M: 3.

⁹³ **İzci Ocağı İç Nizamnamesi**, M: 8.

⁹⁴ **İzci Ocağı İç Nizamnamesi**, M:10.

⁹⁵ **İzci Ocağı İç Nizamnamesi**, s. 19.

⁹⁶ **Türk Yurdu**, III (5-6)/67, 15 Mayıs 1330–28 Mayıs 1914, Ankara, 1999, s. 314.

Harbiye Nezareti'nin buyrukları altında çalışmaya başlayan bu örgüt, özellikle okullarda etkinlik gösteriyordu. İzci Ocağı Kalgayı Parfitt, kurulan izci teşkilatının çatısı altında Dârülmualimin'in bir sınıfında izci kursu açmıştır. Kursu bitiren 7 serbest meslek sahibi ve 9 öğretmen, 12 Mayıs 1914'de Talat Paşa'nın önünde and içerek aynı yılın Haziran ayında ülkenin çeşitli bölgelerinden çağrılan 260 gence İstanbul Maltepe'de bir "İzci Lider Kursu" açmışlardır⁹⁷. Ancak, İttihâd ve Terakkî Fırkası'nın yaklaşan I. Dünya Savaşı karşısında Almanya yanlısı politika izlemesi, izcilik faaliyetlerini de etkilemiş olacak ki Parfitt'in İngiliz olması sorun edilmiş, mevcut durum da göz önünde bulundurularak Parfitt'in okullarda eğitim vermesi mahzurlu görülmeye başlanmıştır. Parfitt'in tazminatı ve harcırahı verilerek Osmanlı Devleti ile ilişkisi 11 Kasım 1914 (29 Teşrin-i Evvel 1330)'de kesilmiştir⁹⁸.

1-Osmanlı Güç Dernekleri

Parfitt'in işine son verilmesinden sonra Osmanlı Devleti, izcilik konusunda, aşağıda da görüleceği üzere, Almanya'yı model almaya başlamıştır.

Osmanlı Güç Dernekleri, dar anlamda bir izci ocağı olarak düşünülebilir⁹⁹. Ancak Osmanlı Güç Dernekleri, yaklaşan Birinci Dünya Savaşı karşısında gençlerin askerliğe iyi hazırlanabilmesi için 15 Haziran 1914'te izcilik faaliyetlerini de kendi bünyesine alan bir teşkilattir¹⁰⁰. Bu teşkilat yukarda da görüldüğü üzere Parfitt'in işine son verilmesinden birkaç ay önce kurulmuştur. Fakat Parfitt'in; işine son verilmesine kadar geçen süre zarfında, Osmanlı Güç Dernekleri'nin kurulmasında ve Kasım ayına kadar ki faaliyetlerinde ne gibi roller üstlendiği hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmıyor.

Bu teşkilatta askeri yapı kendine daha da geniş yer bulmuştur. İzcilik hakkında ise derneğin programında şu ibare yer almıştır:

⁹⁷ İ. OBRUK, **İzcilik**, s. 29.

⁹⁸ **BOA. MV. D.N:** 194, G.N: 34.

⁹⁹ Z. TOPRAK, "II. Meşrutiyet Dönemi Paramiliter Gençlik Örgütleri", s. 533.

¹⁰⁰ **Güç Dernekleri Programı**, Matbaa-i Askeriye- Süleymaniye, 1330.

“İş bu programda mezkûr ve mekteb, müessesât programına nazaran terbiye- i bedeniye kısmında yapılmış ve izcilik talim ve terbiyesinde görülmüş olan harekât-ı talimiyesinin devamlı bir surette tekrarına lüzum yoktur”¹⁰¹.

Bu ibareden hareketle Harbiye Nezareti'nin izcilik faaliyetlerini bu sıkıntılı dönemde etkisiz olduğunu görüp de böyle bir yapılanmaya gittiği söylenebilir.

Osmanlı Güç Dernekleri, resmi okullarda ve medreselerde zorunlu, özel okullarda ve cemaatlerde ise gönüllü olarak kurulmuş bir teşkilattır. Doğrudan doğruya Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak kurulan bu derneklerin amacı; “gençleri vatan müdâfaasına hazırlamak ve ölünceye kadar kavi ve sağlam bir vatansaver düşüncüyü korumak”tır¹⁰². Bu amaçla Harbiye Nezareti, sportif faaliyetlerin ve eğitimlerin yanı sıra askeri talimleri de dernek programına dahil etmiştir¹⁰³. Osmanlı Güç Dernekleri'nin hazırlık şubesini izcilik teşkilatı, asıl bölümünü ise 17 yaşından büyük olan gençler oluşturmuştur. Yukarıda dernek programında açıklandığı gibi, izcilik faaliyetleri ve talimleri; yaşı 17'den büyük olanlar için gereksiz görülmüştür. 17 yaşından büyük gençlere askeri talimler yapılması hedeflenerek, bu gençler için izci talimlerinin yerine spor şubesinde yapılan talimlerin yeterli olacağı düşünülmüştür.

Derneklerin eğitim sırasında kullanacakları silah ve cephane Harbiye Nezareti'nce sağlanmış, ordunun talim arazisi, atış meydanları ve benzeri eğitim alanları Osmanlı Güç Dernekleri'ne açılmıştır. Eğitim için gerekli subay, astsubay ve neferler, derneklerin hizmetine sunulmuştur¹⁰⁴.

İsveçli besteci Felix Körling'in “Tre Trallande Jantor” adlı şarkısı, Selim Sırrı (Tarcan) tarafından İsveç'ten getirilerek bestesine uygun şekilde Ali Ulvi Elöve'nin sözlerini yazdığı “Dağ Başını Duman Almış” marşı olarak, Osmanlı Güç Dernekleri tarafından ilk kez kullanılmış ve Osmanlı Güç Dernekleri Marşı olarak kabul edilmiştir¹⁰⁵.

¹⁰¹ **Güç Dernekleri Programı**, s. 2.

¹⁰² **Güç Dernekleri Programı**, s.1.

¹⁰³ Z. TOPRAK, “Gençlik Örgütleri”, s. 534.

¹⁰⁴ Z. TOPRAK, “Gençlik Örgütleri”, s. 534.

¹⁰⁵ Z. TOPRAK, “Gençlik Örgütleri”, s. 534; Bu marş; sadece Osmanlı Güç Dernekleri'nin marşı olarak kalmamış, Milli Mücadele ve Cumhuriyet dönemlerinde Türk gençliğinin söylediği milli bir marş

Osmanlı Güç Dernekleri, aşağıda işlenilecek olan Osmanlı Genç Dernekleri'nin bir ön çalışması ya da tecrübesi niteliğinde değerlendirilebilir. Dernekler, kuruluşunun üstünden daha iki yıl geçmeden ilga edilmiş; yerini daha geniş bir teşkilat olan Osmanlı Genç Dernekleri'ne bırakmıştır. Osmanlı Devleti'nin Almanya ile ittifak halinde olması ve orduda Alman komutanların olması yanı sıra Enver Paşa ve İttihâd Terakkî'nin önde gelenlerinin Alman taraftarlığının da böyle bir uygulama değişikliğine sebep olduğu düşünülebilir.

2- Osmanlı Genç Dernekleri

a) Osmanlı Genç Dernekleri'nin Kuruluşu

Osmanlı Genç Dernekleri, Osmanlı Devleti bünyesinde kurulan son ve en büyük gençlik örgütüdür. Birinci Dünya Savaşı'nın iyice yayılma eğilimi gösterdiği bir dönemde, Osmanlı Devleti'nin savaşta ittifak kurduğu Almanya'nın İstanbul'daki Islahat Heyeti Başkanı Von Der Goltz, Almanya'da teşkil etmiş olduğu "Kaiserlich Deutsche Jugendwehr (Kayzerin Alman Gençlik Direnişi)" benzeri bir derneğin Türkiye'de de oluşturulmasını Harbiye Nezareti'ne bir proje halinde teklif etmiştir. Mareşalin projesine göre; bu derneklerin kurdurulmasındaki amaç, asıl ordunun arkasında gençlikten oluşan güçlü bir ihtiyat ordusunun hazır bulundurulmasıdır. Goltz Paşa'ya göre, savaşta yetişmiş bulunan askerin zayıflama uğraması söz konusu olduğundan bunların yerine aynı nitelikleri taşıyan kişilerin konulması gerekiyordu. Genç Dernekleri'nin görevi ise bu kişileri orduya yedek kuvvet olarak hazırlamaktı. Goltz Paşa, projesinde, hakiki bir "Terbiye-i Bedeniye" olarak görmediği, eğlenceli bir spor

haline dönüşmüştür. Bkz. Lord KINROSS, **Atatürk Bir Milleti Yeniden Doğuşu**, (Çev: Necdet Sander), İstanbul, 2006, s. 205-206.

dalı olarak telakki ettiği izciliğin kaldırılmasını da teklif etmiştir. Çünkü o, böyle tehlikeli bir zamanda gençliğin izcilikle uğraşmasını gereksiz bulmuştur¹⁰⁶.

Güç Dernekleri'nin yetersiz kalması ve geniş çaplı olamayışı ile birlikte istenilen amacı karşılayamaması sonucu bu teklife Enver Paşa sıcak bakmış, Heyet-i Vükelâ'nın da onayı alınarak yine Goltz Paşa'nın tavsiyesi üzerine Almanya'dan Alman Genç Dernekleri konusunda büyük bilgi ve tecrübesi olan Miralay Fon Hoff Paşa, Ocak 1916'da İstanbul'a davet edilmiştir¹⁰⁷. Bu sıralarda Almanya'nın Fransız Cephesinde bulunan Fon Hoff Paşa, ancak Şubat 1916'da İstanbul'a gelerek teşkilat çalışmalarına başlayabilmiştir¹⁰⁸.

Kısa bir çalışmadan sonra kadro kuruluşu tespit edilen Genç Dernekleri adına bir de Genel Müfettişlik oluşturulmuş, bu müfettişlik Harbiye Nezareti'ne bağlanarak Fon Hoff'un Fırka Kumandanı yetkisinde bulunacağı I. Ordu'ya ve diğer kumandanlıklara iletilmiştir¹⁰⁹. İşlemler tamamlandıktan sonra "Osmanlı Genç Dernekleri Hakkında Kanun-u Muvakkat", Sultan Mehmet Reşat tarafından onaylanarak 17 Nisan 1916 Tarih ve 411 Numaralı kanunla kabul edilmiştir¹¹⁰. Hazırlanan kanuna göre; bu dernekler gürbüzler ve dinçler olmak üzere iki kısma ayrılacaklardır ve on iki ile on yedi yaş arası gençler "Gürbüz Derneği"ni, on yedi yaşından büyük gençler ise "Dinç Derneği"ni oluşturacaktı. Bu derneğe alınan gençlerin eğitimleri ise askere alınana kadar devam edecekti¹¹¹. Derneklere alımlar ise Osmanlı topraklarında yaşayan tüm Osmanlı tebaası içindi. Genç Dernekleri kurulduktan sonra derneklerle ilgili Enver Paşa'nın beyannamesinde Türk Genci'ne hitap edilerek gençlerin vazifeleri bildirilmişti. Ancak yukarıda da açıklaması yapıldığı gibi Genç Dernekleri, tüm Osmanlı gençlerine açıktı.

¹⁰⁶ Sadık SARISAMAN, "Birinci Dünya Savaşı Sırasında İhtiyat Kuvveti Olarak Kurulan Osmanlı Genç Dernekleri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S: 11, 2000, s. 443.

¹⁰⁷ S. SARISAMAN, "Osmanlı Genç Dernekleri", s. 444.

¹⁰⁸ Fon Hoff, "Genç Derneklerinin Şimdiye Kadar Teşkilatı ve Tevsii", *Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası (OGDM)*, 1 Eylül 1333/14 Eylül 1917, S:1, s. 7.

¹⁰⁹ S. SARISAMAN, "Osmanlı Genç Dernekleri", s. 444.

¹¹⁰ *Düstur*, Tertib-i Sani, VIII, İstanbul, 1928, s. 898.

¹¹¹ *Genç Dernekleri Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat, Talimatname*, Dersaadet, Matbaa-i Askeriye, 1332/1916, M: 1-2.

Yalnızca sonradan elden çıkmış topraklardaki Türkler de dahil olmak üzere Osmanlı topraklarının dışındaki gençler derneğe alınmamıştır.

Derneklerin Osmanlı topraklarında teşkiline, kasaba ve köylerde muhtarların, her sene Mart ayının on beşine kadar, bölgelerindeki gençlerin sayısını ve yaşını belirten cetveller hazırlayarak Bölge Jandarma Kumandanlığı aracılığıyla Kolordu veya Askere Alma Başkanlığı'na (Ahz-ı Asker Reisliği) göndermeye mecbur tutulmasıyla başlandı¹¹². Dernek talimlerinin sağlıklı bir şekilde yapılmasından yine Kolordu Kumandanlıkları ve Askere Alma Başkanlığı sorumlu tutulmuştur (M: 4). Kanuna göre; bu talimleri uygulatacak olan rehber öğretmenlerin sevk ve idaresi işi başta deniz, sağlık ve jandarma subayları olmak üzere subaylara verilmişti (M: 5). Dinç Dernekleri'nden başarı ile mezun olan gençlere Harbiye Nezareti tarafından başarının belgesi olarak birer ehliyetname verilecekti (M: 7). Talimlere devam etmeyenler ise mahalli memurlar tarafından talime sevk edilecekti; bu devamsızlık halinin devamı durumunda ise mezuniyet belirtisi olan ehliyetnamenin verilmesi için yapılan sınava alınmayacaktır (M: 8).

Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği'nin başına Genel Müfettiş olarak Fon Hoff getirildi. Yardımcılığına; Asım Bey (Erkan-ı Harp Kaymakamı), Üyeliklere; Tahir Bey (Süvari Yüzbaşı), İzzet Bey (Yüzbaşı), Ziya Bey (Rehber Yüzbaşı), Vedat Bey (Tercüman), Münir Bey (Mülazim-i Sani), Şaban Bey (İhtiyat Sınıf-ı Rabi) getirildi¹¹³. Ayrıca derneğin Mekâtib Müfettişi; Selim Sırrı Bey, Müfettiş Kalem-i Mahsus Amiri ve Katip; Vedat Örfi Bey olmuştur¹¹⁴.

Miralay Fon Hoff Paşa, Osmanlı Genç Dernekleri teşkilatını şu şekilde açıklar:

“Memuriye-i Askeriyye ve sivil memurlar gençlerin cem'i ve muallimlerin (rehberlerin) tayini hususunda yekdiğerine muavenet etmek şartıyla müttehiden çalışacaklardır. Gürbüz Derneklerinde her 60 gençten -mekteplerde bir sınıf gençlerden ibaret bulunmak üzere- “kısım” ve Dinç Derneklerinde ise 180 gençten bölük teşkil

¹¹² Genç Dernekleri Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat, Talimatname, M: 3.

¹¹³ Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi, Kutu No: 51, Gömlek No: 144.

¹¹⁴ S. SARISAMAN, “Osmanlı Genç Dernekleri”, s. 445.

olunacaktır. Gürbüz Dernekleri, mekteb muallimleri yahut hususi tayin olunan rehberler tarafından, dinç dernekleri ise mâ'mureyn-i askeriyye tarafından sevk ve idare olunurlar. Her mıntika bir mıntika derneği teşkil edecektir. Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretlerinin Nezareti altında bulunan iş bu teşkilatın icra ve idaresinden kolordu kumandanları ve vilayâtdaki en büyük me'mureyn-i mülkiye (kendi mıntikaları dahilinde) mes'uldürler. Harbiye Nezareti'nin vereceği emirleri icra ve tatbik etmek İstanbul mekteblerinde ahiren neşr ve ilan edilen talimatname mucibince talim ve terbiyeye başlandığı gibi vilayâtdaki muallimler için yakında kurslar açılacaktır"¹¹⁵.

Fon Hoff, bu teşkilatlanma sayesinde gençlerin, Osmanlı Genç Derneklerinden şu gibi faydalar sağlayacağını düşünmüştür:

“Bütün gençlik jimnastik ve idman talimleri ve koşu, sıçrama, tırmanma, taş atma gibi talimlerle ve sonra kıta dâhilinde toplu talimlerle ve bu husus arazi üzerinde keşif, rapor vermek ve vaktin, mesafenin ve mahallin tayini, bir kaza vukuunda ilk yapılacak tedabir ve imdad, basit kavaid-i sıhhiye gibi şeyleri öğrenecektir. Bütün gençlik, çeviklik, tendürüslük, meşakkate tahammül, her türlü ahval ve harekâtında intizama muhabbet, itaat ve sadakat, emniyet, muhabbet, arkadaşlarla iyi geçinmek, halifeyi ve vatani sevmek gibi fazâil ve hasletlere alıştıırılacaktır. Tütünün ve müskiratın ve diğer su-i istimâlatın mazeretleri öğretilecektir. İşte böylece nesl-i ati bedenlen, ruhen ve ahlaken terbiye edilmiş olacaktır. Mini mini yavrular hayatın herhangi şeraiti dahilinde ve dünyanın her tarafında muvaffak olabilecek tarzda cesur, kavi bir insan-ı kâmil olarak yetiştirilecektir. Büyük bir terbiyeye tabii olarak yetişen gençlerin vatan tehlikede olduğu zaman da silaha sarılıp onu muvaffakiyetle müdafaa edebilecekleri de şüphesizdir. 17 yaşından yukarı olan dinçlerin teşkil edeceği acemi efrad mektebi askeri bir mekteb olmadığı halde bile burada gençler görecekları talim ve terbiye sayesinde ilerde hizmet-i askeriyyelerini ifa ederken müşkülât çekmeyecekler, bilakis büyük bir suhulet göreceklardır. Bu iki teşkilat sayesinde gürbüzler ve dinçler nizam ve intizama ve emre itaate alıştııkları gibi doğru muhakeme etmeye, arzusunu icraya, amelî ve icadî

¹¹⁵ Fon Hoff, **Osmanlı Genç Dernekleri, Ehemmiyeti, Maksadı Nedir? Ne Suretle Çalışacaktır?**, İstanbul, 1334/1918, s. 4-5.

bir fikir sahibi olmak gibi hasletlere de malik olurlar. Gençliğini temin eden millet, istiklalini de temin etmiş demektir. İşte bu maksatlardır ki Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretleri hür bir vatanperverlik hissiyle gençliğin talim ve terbiyesini böyle bir zamanda derpiş buyurdular”¹¹⁶.

Fon Hoff bir diğer makalesinde ise Genç Dernekleri'nin niçin böyle bir zamanda faaliyete başladığını şu şekilde açıklıyordu:

“Mühim bir para sarf edilmeksizin bütün millet için basit bir tarzda bile bir terbiye mektebi elde edilmesi zaten kolay olmadığı gibi muharebe zamanında daha güçtür. Fakat kendi mevcudiyetini muhafaza için çarpışan her hangi bir milletin zayi etmesi tabii Kuvâ-yı Milliye nazar-ı dikkate alınacak ve istikbal için daha az bir kuvvet ile icrası vâcib olan ali ve mukaddes vazife düşünülecek olursa nesl-i atinin beden, ruhen ve ahlâken i'tilasî için kemâl-i faaliyetle hemen işe başlamak lazım olduğu takdir edilir”¹¹⁷.

Bu cümlelerden, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda ölüm kalım savaşı verdiği gerçeği ve bunun başarı ile sonuçlandırılması amacıyla genç nüfusun eğitim altına alınarak Osmanlı Genç Dernekleri'nin oluşturulduğu anlaşılmaktadır.

Enver Paşa ise; Osmanlı Genç Dernekleri Teşkilatı'nın oluşturulma sebeplerini, derneklerin nasıl teşkilatlanacağını ve hangi esaslara tabi tutulacağını şu beyanname ile açıklar:

“Gençleri Yetiştirmek İçin;

1-Kahraman askerlerimiz Saltanat-ı Seniyyenin payitahtını tehdit eden düşmanları tard ve te'kil ettiler. Alanda hudutlarımızı büyük bir cesaretle muhafaza ederek düşmanı bir adım bile ileri atılmaya bırakmıyorlar.

Fakat zaferi temin etmek yalnız silahla, boğuşmakla değil belki memleketin gençlerini halde ve istikbalde muzaffer olabilecek bir surette her türlü meşakkate mu'temil, cesur, şecii ve seciyeli olarak yetiştirmekle kabildir. Bu maksada erişebilmek için milletin her ferdi bu hususta yardımını kendisine bir vazife bilmeli ve Memalik-i

¹¹⁶ Fon Hoff, **Osmanlı Genç Dernekleri**, s. 6-7.

¹¹⁷ Fon Hoff, **Osmanlı Genç Dernekleri**, s. 8.

Osmaniye’de bulunan bütün gençler kanun-u mahsusu mucibince Genç Derneklerine intisaba müsaraat eylemelidir.

2- Kanun-u Mahsus gençlerden 12–17 yaşına kadar olanlara Gürbüzler, 17’den yukarı yaşta bulunanlara Dinç namı verilmiştir. Bunlar haftada iki defa birer saat terbiye-i bedeniye ve bir defa tatbikat yapmak suretiyle talim ve terbiye göreceklerdir.

3- Arazi üzerinden tatbikat: tarassud keşf-i meşiyetten ibaret olup Türk gençlerini zaten ecdadının fezailinde olan meşakkate tahammül, tendürütlük, çeviklik, intizam, itaat ve doğru sözlülük, vazifeperverlik gibi hasletlere, yani bir kelimedede er oğlu er olmaya alıştıırır. Ve böylece işe yarar bahadır, cengâver, galebe çalınmış, hakkıyla vatan müdafaasını bilir, sür’at-i intikale malik gençler elde edilir. Eğer millet böyle vatan müdafaasına hakkıyla yarar gençler elde etmek emel-i azimine nail olmak isterse milletin bilâ-istisna her ferdi bu hasletlere malik bulunmalıdır. Gençlere müskiratın ve tütünün ve diğer her nevi su-i istimâlatın vücuda cemiyet-i beşeriyeye ve insaniyete olan mezruatını öğretmeli ve siyasiyattan bahsetmeyip onları siyasetle meşgul olmaktan katiyen men etmelidir.

4- Gürbüzlere (rehber) muallim olacak efrad-ı milletten bu vazifeyi yapacak iktidarı haiz olanlar tayin edilecek ve dinçler mensub oldukları mıntıkanın jandarma, depo, menzil kıtaati, merkez kumandanlığı, ahz-ı asker şubesi, zabıt ve küçük zabıtlar kumandasına tevdi kılınacaklardır.

5- Bütün vilayat ve mülhakatındaki hükümet-i mahalliyeler iş bu talimname ahkâmına kesb-i vukuf eder etmez hemen gürbüzler için icab eden rehber (muallim) leri ma’mureyn-i askeriyede dinçler için lazım gelen kumandanları temin etmelidir.

6- Rehberlerin tayininden sonra umum gençler derhal davet olunup buldukları şehir, kasaba, köy, elh neresi ise orada Genç Dernekleri teşkil edeceklerdir. (Mahalli Dernekler) namı altında mahalli olarak teşkil edilecek iş bu dernekleri mekteplerde teşkil edilecek olan derneklerden tefrik için teşkil edildikleri mahallerin ve mekteplerde teşkil edilecekleri mekâtib-i mezburenin namı ile yad etmek lazımdır. Meselâ Mudanya Genç Dernekleri, Mudanya Gürbüz Derneği, Mudanya Dinç Derneği ve keza İstanbul

Sultanisi Genç Dernekleri, İstanbul Sultanisi Gürbüz Derneği, İstanbul Sultanisi Dinç Derneği gibi.

7- Dinç teşkilatı şu suretle yapılacaktır: Her tarafta azami onsekizer dinçten bir bölük teşkil edilecek ve her bölük de üç takıma ayrılacak, her bölüğün birer kumandanı olduğu gibi her takımında bir takım kumandanı olacaktır. Talimlerin nasıl olacağı talimatname-i mahsusunda gösterilmiştir.

8- Gürbüz Teşkilatı şu suretle yapılacaktır: Gürbüzlerin teşkil edilecekleri kısım azami altmış gürbüzden ibaret olacak ve bunlar bir rehber (muallim) in emrine verilecektir. Her şehir, kasaba ve köyün genç derneklerinin adedi bit-tabii mıntıka nüfusuna ve mahalli nüfusa göre değişir. Hepimizin malumudur ki hüsn-ü niyet ve vazife hüsnüyle başlanılan her işe Cenab-ı Hak da muavenet ve müzakeret eder. O halde biz gençleri vatana ve muazzam Osmanlı Milletine mes'ud bir istikbal temin etmek için Genç Dernekleri'nde faziletkar ve memlekete makid gençler olarak yetiştirmeliyiz. Tevfik-i Hüda çalışan gençlerle beraberdir.

Harbiye Nazırı Enver"¹¹⁸.

Enver Paşa, bu beyannamesinde, Gürbüz ve Dinç Dernekleri'nin oluşturulması ve teşkilatlandırılmasına kabataslak değinmesinin yanında, derneklerin tamamen askeri amaçlı kurulmadığını özellikle vurgulamıştır. Enver Paşa'ya göre Gürbüz ve Dinç Dernekleri'nin kuruluşundaki asıl amaç; Osmanlı gençliğinin siyasete karışmadan bedenlen, ruhen ve fikren gelişmesini ve vatana hayırlı fertler olarak yetişmesini sağlamaktır.

b)Osmanlı Genç Dernekleri'nin Ülke Çapında Teşkilatlanması

Genç Dernekleri teşkilatını Anadolu başta olmak üzere memleketin birçok bölgesine yaymak amacıyla Fon Hoff Paşa ve Selim Sırrı (Tarcan) Bey tarafından

¹¹⁸ Genç Dernekleri Teşkili Hakkında Kanun-u Muvakkat, Talimatname, s. 10-16.

Anadolu'ya geziler yapılmış ve teşkilat hakkında Anadolu halkı bilgilendirilerek halkın bu teşkilata çocuklarını kaydettirmeleri sağlanmıştır¹¹⁹.

Fon Hoff, Anadolu'nun özellikle batı bölgelerini tercih ederek doğu bölgelerinde herhangi bir gezide bulunmamıştır. Bu da doğu bölgelerinde Genç Dernekleri'nin zayıf olmasına bir sebep olarak gösterilebilir. Fon Hoff'un teşkilatı yaymak için gezdiği bazı bölgeler; Bursa, Mudanya, Gemlik, Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Afyonkarahisar, Bolvadin, İzmit, Adapazarı, Karamürsel, Yalova, Bandırma, Balıkesir, İzmir, Alaşehir, Ödemiş, Isparta, Konya, Adana, Mersin, Tarsus, Ankara ve çevreleri olarak sıralanabilir¹²⁰.

Küçük broşürler bastıran Harbiye Nezareti, bu broşürlerde Genç Dernekleri'nin amacı ve faaliyetlerinden bahsederek halkın teşkilatı tanınmasını sağlamaya çalışmıştır. Bu broşürlere örnek olarak Fon Hoff'un çeşitli zamanlarda yazdığı makalelerin bir broşür halinde toplandığı "Osmanlı Genç Dernekleri, Ehemmiyeti, Maksadı Nedir? Ne Suretle Çalışacaktır? (İstanbul, 1334/1918)" adlı kitapçığı gösterilebilir. Ayrıca Müfettişlik, 14 Eylül 1917 (1 Eylül 1333)'de "Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası"nı çıkarmıştır¹²¹. Bu dergi, ayda bir olmak üzere 18 sayı çıkmış ve son sayısını 14 Kasım 1919 (1 Teşrin-i Sani 1335)'da çıkarmıştır. Dergide genelde Fon Hoff ve Selim Sırrı'nın, ara sıra da Mustafa Asım Bey ve Ahmet Münir Bey'in yazıları yayınlanmıştır. Derginin tüm Osmanlı topraklarına ulaştırılmasına özen gösterilmiş ve bunda dönemin şartları da göze alınırsa kısmen başarı sağlanabilmiştir. Derginin ilk beş sayısının gönderildiği vilayetler ve sancaklar ile beraber gönderilen dergi adetleri aşağıdaki tablodaki gibidir:

Sıra No	Risalenin Gönderildiği Vilayetler	1 Numro	2 Numro	3 Numro	4 Numro	5 Numro
1	Edirne	95	35	25	60	35

¹¹⁹ Selim Sırrı, "Genç Dernekleri ve Yanlış Telakkiler", **OGDM**, 1 Eylül 1333 /14 Eylül 1917, S: 1, s. 4.

¹²⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umum Vilayat Müdüriyeti (BOA, DH. UMVM)**, Dosya No:145, Gömlek No: 31.

¹²¹ **OGDM**, S: 1.

2	Adana	140	45	45	75	40
3	Ankara	140	45	45	75	45
4	Aydın	140	40	55	75	45
5	Beyrut	80	30	20	65	25
6	Halep	80	30	20	65	25
7	Hüdavendigâr	135	50	40	70	45
8	Diyarbakır	160	90	65	90	40
9	Sivas	130	35	35	65	35
10	Kastamonu	130	45	50	75	40
11	Konya	130	45	50	75	45
12	Mamuretülaziz	125	80	45	85	35
13	Musul	130	80	40	80	35
	Yekün	1715	710	60	1035	515

Bu bilgilerin yanı sıra Urfa, İzmit, İçel, Eskişehir, Bolu, Teke, Canik, Çatalca, Zor, Karesi, Kale-i Sultaniye, Kayseri, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Mentеше, Maraş, Niğde olmak üzere 17 sancağa toplam 3391 adet dergi gönderilmiştir¹²².

Yukarıdaki tablo “Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası”nın 14 Eylül 1917 (1 Eylül 1333) tarihi ile 14 Ocak 1918 (1 Kanun-i Sani 1334) yılları arasındaki ilk beş sayısını gösteren tablodur. Dergi özellikle Genç Derneklerinin teşkil edildiği ve güçlü olduğu vilayetler ve sancaklara gönderilmiştir. Masrafları Harbiye Nezareti tarafından karşılanan ve her ayın birinci günü on sekizinci sayıya kadar muntazaman çıkan dergi ilk sayılarında gerek içerik olarak ve gerekse baskı kalitesi olarak mütareke sonrasına oranla daha zengindir. Bu dergi zaman zaman maddi yetersizlikten dolayı aksaklıklara uğramış, ancak mutasarrıflıkların, valiliklerin ve mülki amirlerin bu hususta yardımları

¹²² **OGDM**, 1 Kanun-i Sani 1334/14 Ocak 1918, S: 5, s. 15–16.

istenerek (abone kayıtlarının artırılması gibi), derginin çıkarılmasına devam edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır¹²³.

Ancak mütareke ortamının ağırlaşan koşulları Genç Dernekleri ile beraber derginin de etkisini kaybetmesine sebep olmuştur.

Osmanlı Genç Dernekleri'ni daha yaygın bir hale getirmek için Dahiliye Nezareti, vilayetlere, mutasarrıflıklara ve sancaklara gönderdiği 20 Haziran 1917 (7 Haziran 1333) tarihli telgrafla, bölgelerdeki on iki ile on yedi yaş arası gençlerin miktarının belirlenmesini istemiştir¹²⁴. Bölgelerden gelen raporlara göre örneğin Hüdavendigâr (Bursa)'da yaşları on iki ile on yedi arasında olan 32631 genç¹²⁵, Konya'da ise 12623 genç¹²⁶ bulunduğu nezarete bildirilmiştir.

Osmanlı Genç Dernekleri'nin kuruluşundan kısa bir süre sonraya kadar (1917 yılının Temmuz ortasına kadar) teşkilat, vilayet ve sancaklarda oldukça yaygınlaşmıştır. Toplam 45 vilayet ve sancakta 706 Genç Derneği açılmıştır. Bunların 301'i vilayetlerde, 355'i ise sancaklardadır¹²⁷.

Aynı yılın Ekim ayında Diyarbakır Sultanisi ve Dâru muallimininde ve Siverek İdadisi'nde, Manisa Horos Köyü ile Muradiye mıntıkasında mahalli Genç Dernekleri teşkil edilmiştir¹²⁸. Şubat 1918'de Diyarbakır'da ki Genç Dernekleri sayısı; vilayet merkezinde 2, sancak merkezlerinde 8, kaza merkezlerinde 17, nahiye merkezlerinde 5, köy merkezlerinde 18 olmak üzere toplam 50'dir¹²⁹.

Yine aynı yılın (1918) başında vilayetlerde ve sancaklarda yeni dernekler açılmıştır. Bu derneklerin sayısı 381'dir. İstanbul'da daha önce kısmen teşkil edilip de sayısı belirtilmeyen dernek sayısı da bu tarihte 10 olarak gösterilmiştir¹³⁰.

¹²³ BOA, DH. UMVM, D.N.150, G.N. 41.

¹²⁴ BOA, DH. UMVM, D.N. 148, G.N. 43, Belge No: 1.

¹²⁵ BOA, DH. UMVM, D.N. 150, G.N. 22, B.N: 5.

¹²⁶ BOA, DH. UMVM, D.N. 150, G.N. 22, B.N: 6.

¹²⁷ OGDM, 1 Eylül 1333/14 Eylül 1917, S: 1, s. 14-15.

¹²⁸ OGDM, 1 Teşrin-i Sani 1333/14 Kasım 1917, S: 3, s. 16.

¹²⁹ OGDM, 1 Şubat 1334/14 Şubat 1918, S: 6, s. 16.

¹³⁰ OGDM, S: 6, s. 15.

1918 Mart ayına kadar Sivas Merkez Vilayeti ile bu vilayete ait sancaklarda ve kazalarda Genç Dernekleri daha da yaygınlaştı¹³¹. Teke Sancağında ve Elmalı, Fenike, Alaiye, Manavgat, Korkuteli kazalarında dernek teşkilatları hızla çoğalmıştır¹³². Mayıs 1918'e kadar Genç Dernekleri Menemen'de en küçük bölgelere dahi yayılmıştır¹³³.

Ancak bunun yanında teşkilatın başarısız ya da etkisiz olduğu bölgeler de vardır. Örneğin Cebel-i Lübnan Mutasarrıfı İsmail Hakkı Bey'den Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 5 Ağustos 1917 (23 Temmuz 1333) tarihli telgrafta, Genç Dernekleri Teşkilatı'nın bölgede teşkil edilmediği gibi, o sene içerisinde de teşkil edilemeyeceği bildirilmiştir¹³⁴.

Gerek Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası, gerekse de dernek kurma çalışmaları yetersiz görüldüğünden bu çalışmaların hızlandırılması için Erzurum, Van, Bitlis, Basra, Trabzon gibi vilayetlere Dahiliye Nezareti'nden (Umur-u Mahalliye-i Vilayet Müdüriyeti'nden), baskı yapılmışsa da istenilen sonuç alınamamıştır (28 Ağustos 1917)¹³⁵.

Tabloda da belirtildiği üzere Mentеше bölgesinde Temmuz 1917'ye kadar Genç Dernekleri teşkil etmemişti. Ancak bu dönemden sonra yapılan uyarılar neticesinde bir kısım faaliyetler başlamasına rağmen, Mentеше Mutasarrıflığı'nın Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği Mentеше bölgesinde Genç Dernekleri'nin durumunu belirten tahrirat raporunda; Genç Dernekleri Teşkilatı'nın Mentеше'de bir çok kaza ve bölgede kurulmaya çalışıldığı, ancak bunda başarılı olunamadığı, sadece resmi mekteplerde kısmen faaliyetler olduğu bildirilmiştir (15 Şubat 1916)¹³⁶. Bu rapora göre bazı bölgelerde de yalnızca Dinç Dernekleri teşkil edilebildiği, Gürbüz Derneği kurulamadığı bildirilmektedir. Tabii böyle olmasında gençlerin derneği askerlik olarak görmesinin de sebebi vardır. Gençler daha küçük yaşlarda bu talimlerle beraber askerlik eğitimi almaya soğuk bakmışlardır. Harbiye ve Dahiliye Nezaretleri, derneklerin

¹³¹ **OGDM**, 1 Mart 1334/1918, S: 7, s. 16.

¹³² **OGDM**, S: 7, s. 16.

¹³³ **OGDM**, 1 Mayıs 1334/1918, S: 9, s. 14.

¹³⁴ **BOA, DH. UMVM**, D.N. 150, G.N. 22, B.N: 3.

¹³⁵ **BOA, DH. UMVM**, D.N. 150, G.N. 22, B.N: 3.

¹³⁶ **BOA, DH. UMVM**, D.N. 155, G.N. 69.

teşkilatlanması hususunda sık sık vilayetleri ve sancakları uyararak bir an evvel teşkilatlanılmasını her zaman dile getirmiştir¹³⁷. Bu bölgelerde bölgenin en büyük mülki amiri, muhtarlar dahil olmak üzere sorumlu tutularak, onların bu işle bizzat ilgilenip ve neticesinin Dahiliye Nezareti'ne bildirilmesi istenmiştir¹³⁸.

Fon Hoff, Dahiliye Nezareti'ne verdiği 5 Ağustos 1916 tarihli raporda Selim Sırrı Bey ile beraber Genç Dernekleri adına çıktıkları seyahati değerlendirmiştir.

Bu seyahatte “mektebelerin büyük bir kısmında Gürbüz teşkilatına başlanmış ise de mekâtib haricindeki gençlerin hiçbir vilayette kanuna uygun olarak Gürbüz kısımları teşkil edilmediği ve bunların lüzum olan rehberlerle ma'mureyn-i aidesi tarafından henüz tayin edilmediği ve şimdiye kadar Genç Dernekleri Kanunu'na rağmen hiçbir tarafta hakkıyla gürbüz teşkilatı yapılmadığının tespit edildiğini” bildirmiştir¹³⁹. Fon Hoff, bu eksikliğin giderilmesi için bir an önce rehberlerin mektep içi ve mektep dışında faaliyete başlamasını Dahiliye Nezareti'nden istemiştir¹⁴⁰. Bunun üzerine teşkil edilen derneklerde görev yapması için Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği, rehber yetiştirmeye başladı. Rehberler için İstanbul'da eğitici kurslar açtı. Çeşitli vilayetlerden seçilerek gönderilen kursiyerlere ilk kurslar 29 Haziran 1916 günü Harbiye Nezareti'nde verilmeye başlandı¹⁴¹.

Burada yetiştirilen rehberler Genç Dernekleri'nde önemli görevler almaya başladılar. Taşrada da rehber adayları belli merkezlerde toplanarak kurslara tabii tutuldular. Onbeşer günlük kurslarda İstanbul'da Fon Hoff'un kurslarında yetişmiş rehberler ile Maarif Müdürlükleri tarafından tayin edilen uzmanlar ve zaman zaman da Genel Müfettişlikten gönderilen görevliler ders vermişlerdir. Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Fon Hoff, Anadolu gezisinde örneğin İzmir'e giderek civardaki rehber adaylarını İzmir'de toplamış ve onlara ders ve talimat vererek gençleri nasıl

¹³⁷ BOA, DH. UMVM, D.N. 149, G.N. 40, B.N: 1-17.

¹³⁸ BOA, DH. UMVM, D.N. 121, G.N. 38.

¹³⁹ BOA, DH. UMVM, D.N. 150, G.N. 62, B.N: 1; bkz. Ek 4.

¹⁴⁰ BOA, DH. UMVM, D.N. 150, G.N. 62, B.N: 1.

¹⁴¹ S. SARISAMAN, “Osmanlı Genç Dernekleri”, s. 448.

eğiteceklerini öğretmiştir¹⁴². Böylece 1917 Eylül'üne kadar Müfettiş-i Umumilik tarafından 3000 kadar rehber yetiştirilmiştir¹⁴³.

Genç Dernekleri'nin ne kadar genç yetiştirdiği tam anlamıyla bilinmemekle birlikte Bursa ve civarında 1917 Ekim'ine kadar 8000'den fazla gencin Genç Dernekleri'nde faaliyet gösterdiği ve Haziran 1917 itibariyle de 5168 kişinin Biga'da derneklere üye olduğu bilinmektedir¹⁴⁴.

Teşkil edilen bu derneklerin kırtasiye vs. ihtiyaçlarını da yine Harbiye Nezareti koordine ediyordu¹⁴⁵. Harbiye Nezareti, bu derneklerde ders veren rehberlerin masraflarının ise teşkilatın bulunduğu liva ve sancaklar tarafından temin edilmesini 15 Ağustos 1916 (2 Ağustos 1332) ve 411 Umum Numaralı Emirname ile bildirmiştir¹⁴⁶. Fakat bu uygulama bazı bölgelerde başarılı olamamıştır. Nitekim Niğde Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne 4 Kasım 1917 tarihinde ve Harbiye Nezaretine de 18 Kasım 1917 tarihinde gönderilen telgraf, bu doğrultudadır¹⁴⁷.

Harbiye Nezareti'nin bu uygulaması nezaret ve hazinenin bütçesine külfet vermemek amacıyla düzenlenmiş bir uygulamadır. Mesela Harbiye Nezareti'nde Dahiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta şöyle denilmiştir:

“Genç Dernekleri Rehberleri'nin tren ve diğer her nevi vesait-i nakliye ile mahalli hale nazaran ikamet ve iâşe mesarifi de dahil olmak üzere vuku bulacak mesarifin te'diyesi mezkûr dernekler müfettiş-i umumiliğinden ba-tezkere iş'ar edilmiş ve mesarif-i mezkûrenin buldukları mahallin cihet-i mülkiyesi tarafından te'diyesi muvafık görülmüş olmağla iktiza-i halin ifa ve ayniyyesi temenni olunur. Olbabda emr-ü ferman hazreti mellehülemdir.

27 Teşrin-i Sani 332

Harbiye Nazırı Namına

Mahmud Kamil”¹⁴⁸.

¹⁴² BOA, DH. UMVM, D.N. 159, G.N. 18.

¹⁴³ OGD, S: 1, s. 7.

¹⁴⁴ S. SARISAMAN, “Osmanlı Genç Dernekleri”, s. 449.

¹⁴⁵ BOA, DH. UMVM, D.N. 145, G.N. 118, B.N: 1-6.

¹⁴⁶ BOA, DH. UMVM, D.N. 151, G.N. 34, B.N: 1.

¹⁴⁷ BOA, DH. UMVM, D.N. 151, G.N. 34, B.N: 2-3.

¹⁴⁸ BOA, DH. UMVM, D.N. 143, G.N. 70.

Bu şekilde rehberlerin tüm masraflarının teşkilatın kurulduğu bölgenin mülki amirleri tarafından karşılanması düşünülmüştür. Ancak bu durum maddi imkânsızlıklar yüzünden tam anlamıyla sağlanamamıştır. Örneğin Aydın Valisi, Fon Hoff'un İzmir ve civarına yaptığı gezi dolayısıyla Aydın'dan İzmir'e giden rehberlerin sekiz bin kuruşluk masrafının üç yıldır ödenmemesi dolayısıyla durumu Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir¹⁴⁹.

Diğer taraftan Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği'nin Kanun-u Muvakkat doğrultusunda derneğe kaydolan gençlere ait muntazam tutulan defterlerin masrafları dahi problem olmuş, bu masrafların mahallin mülki birimleri tarafından ödenmemesinin yanı sıra maliye de bu masrafları ödemeyi reddetmiştir¹⁵⁰.

Bu durumda doğal olarak Genç Dernekleri'nin gelişmesini ve teşkilatlanmasını önleyen bir diğer faktör olarak da maddi imkânsızlıklar gösterilebilir.

Genç Dernekleri'nin yaşadığı sıkıntılardan birisi de teşkilata kaydolan Gürbüzler ve Dinçler'in kurallara uymaması ve talimlerini yapmaması karşısında herhangi bir cezanın olmamasıdır. Böyle bir cezanın olmayışı derneklerde talim yapan Gürbüzler ve Dinçler'in firarlarına ve talimlere katılmamalarına neden olmuştur. Bu firarların karşısında dernekler zor duruma düşmüş ve bazı bölgelerde gerektiği gibi faaliyette bulunamamıştır. Örnek bir olay Karahisar-ı Sahib Sancağında vuku bulmuştur. Sancakta Genç Dernekleri'ne kayıt yaptıran gençler, talimleri aksatmış ve firarların artması üzerine de teşkilat faaliyetleri işlerliğini yitirmeye başlamıştır (1 Haziran 1917)¹⁵¹.

Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Fon Hoff, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafında Karahisar-ı Sahib'deki bu firarlar üzerinde durmuş, talimlere katılmayanlar ve firar edenler hakkında bir ceza olmamasına rağmen Muvakkat Kanun'un 2. Maddesine göre gençlerin on iki yaşından askere alınıncaya kadar Genç Dernekleri'ne katılmasının mecbur olduğunu bildirmiştir. Yine kanunun 8. Maddesi gereğince de talimlere katılmayanların mahalli hükümetler tarafından talime sevk edileceklerini,

¹⁴⁹ BOA, DH. UMVM, D.N. 159, G.N. 18.

¹⁵⁰ BOA, DH. UMVM, D.N. 145, G.N. 60.

¹⁵¹ BOA, DH. UMVM, D.N. 149, G.N. 44, B.N: 1-2.

devamsızlığı tekrar edenlerin ise; 7. Madde gereğince, başarılı olan gençlere her sene verilen iki buçuk ay tatil hakkının verilmeyeceğini ve ehliyetname imtihanlarından da men edileceğini bildirilmiştir. Fon Hoff, bu caydırıcı maddelerin yanında ayrıca bir ceza işlemi uygulamanın Genç Dernekleri'nin aleyhine bir düşünce oluşmasına neden olacağını düşünerek gençler ve velilerine bu konuda telkinlerde bulunmanın daha sağlıklı olacağını savunmuştur (29 Haziran 1917)¹⁵².

Bu bilgidен hareketle bir konuya da kısa da olsa değinmek lazımdır. Fon Hoff'un yukarıda bahsettiğimiz konuda halkın derneklere soğuk bakmaması üzerinde önemle durduğu anlaşılıyor. Osmanlı Genç Dernekleri kaynağını halktan aldığı için halka hep kendini sevdirmeye çalışmıştır. Nitekim çıkarılan dergiler, Fon Hoff'un Anadolu gezisi, konferansları ve bunun yanında da İstanbul'da halka ve gençlere verilen sinema gösterileri vs. etkinlikler bu amaç içindir. Çünkü derneklere gençlerin alınma yaşı 12 olduğundan ve Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak eğitim süreleri askere gidene kadar olduğundan dolayı, halk bu dernekleri bir nevi askerlik gibi görüyordu. Ancak müfettişliğin bu konuda hassas davranması, bu düşüncelerin dernekleri çok fazla olumsuz etkilemesini engellemiştir.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı sırasında cephelerde yaptığı savaşlarda Genç Dernekleri'ne üye gençlerin ne gibi faydalarda bulunduğu hakkında bir bilgi edinilememiştir.

c) Milli Mücadele Döneminde Osmanlı Genç Dernekleri ve Derneklerin Kapanması

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan içinde bulunduğu İttifak Devletleri grubu ile beraber mağlup çıkması, ardından İttihâd ve Terakkî Fırkası'nın son kongresinde (1 Kasım 1918) kendini feshetmesi¹⁵³ ve ardından 30 Ekim 1918'de de şartları çok ağır olan Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, 7-8 Kasım 1918

¹⁵² BOA, DH. UMVM, D.N. 149, G.N. 15, B.N: 3.

¹⁵³ Tefik ÇAVDAR, *İttihâd ve Terakkî*, İstanbul, 1991, s. 86.

gecesi Enver Paşa başta olmak üzere Talat Paşa ve Cemal Paşalar bir Alman denizatlısı ile İstanbul'u terk etmişlerdir¹⁵⁴.

Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Fon Hoff Paşa da Mondros Mütarekesi'nden önce, 16 Eylül 1918 (3 Eylül 1334) günü, Almanya'ya geri dönmüş¹⁵⁵; Rehber Yüzbaşı Reisi Ziya Efendi'nin dışında diğer subaylar da terhis olmuştur¹⁵⁶.

Osmanlı Genç Dernekleri ile ilgili bu güne kadar yapılan araştırmalarda edinilen bilgiler¹⁵⁷, derneğin İttihâd ve Terakkî Fırkası ile birlikte tarihe karıştığını gösterir. Ancak ulaştığımız bilgiler, İttihâd ve Terakkî'nin kapatılmasından sonra ve Milli Mücadele dönemlerinde de Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği'nin varlığını devam ettirdiği yolundadır.

Mütarekenin ardından önce faaliyetleri tamamen duran dernekler, daha sonra Genel Müfettişlik bünyesinde tekrar canlandırılmaya çalışılmış, daha önce olduğu gibi Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği Mayıs 1919'da tekrar Harbiye Nezareti'ne bağlanmıştır¹⁵⁸.

Mondros Mütarekesi'nin ardından Fon Hoff'tan boşalan Müfettiş-i Umumiliğe önce vekâleten Mustafa Asım Bey bakmış¹⁵⁹, daha sonra ise Miralay Halil Sami Bey tayin olmuş¹⁶⁰, mülhakata ise Üsteğmen (Mülazım-i Evvel) Emin Bey tayin edilmiştir¹⁶¹.

Ancak Osmanlı Genç Dernekleri, son zamanlarında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu duruma paralel olarak etkinliğini yitirerek Milli Mücadele döneminde, kuruluş dönemine nazaran sönük kalmıştır. İstanbul ve Anadolu'da teşkil edilen derneklerden Mondros Mütarekesi'nden sonra hiçbir haber alınamadığı ve diğer bu teşkilatların ne durumda oldukları hakkında hiçbir bilgi olmadığı Genç Dernekleri

¹⁵⁴ T. ÇAVDAR, **İttihâd ve Terakkî**, s. 86.

¹⁵⁵ **ATASE Arşivi**, K.N: 51, G.N: 144, B.N: 144-1.

¹⁵⁶ **ATASE Arşivi**, K.N: 51, G.N: 144, B.N: 144-1.

¹⁵⁷ Z. TOPRAK, "Gençlik Örgütleri"; S. SARISAMAN, "Osmanlı Genç Dernekleri"; İ. OBRUK, **İzcilik**.

¹⁵⁸ **ATASE Arşivi**, K. N: 211, G. N: 219

¹⁵⁹ Mustafa BALCIOĞLU, "Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılâp Gençleri Derneklerine", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (AAMD)**, XV/43, Mart 1999, s. 140.

¹⁶⁰ **ATASE Arşivi**, K.N: 51, G. N: 144, B. N: 144-1.

¹⁶¹ **ATASE Arşivi**, K.N: 51, G. N: 144, B. N: 144-1.

Müfettiş-i Umumiliği'nden Harbiye Nezareti'ne verilen raporlardan anlaşılmaktadır¹⁶². Daha önce de değinildiği gibi Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası ise, 14 Kasım 1919 (1 Teşrin-i Sani 1335) tarihine kadar çıkmaya devam etmiştir. Mütareke dönemlerinde Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği, Harbiye Nezareti'nden, izcilik faaliyetlerinin sürdürülmesini ve bunun için de gerekli tedbirlerin alınmasını istemişse de¹⁶³, Harbiye Nezareti, içinde bulunulan durumdan dolayı bu uyarılara ve isteklere karşılık verememiştir. Zaten bu dönemde yabancı izci teşkilatlarının karşısında Türk izci teşkilatları genel anlamda çok sönük kalmıştır¹⁶⁴. Genel Müfettişlik ise Mondros Mütarekesi'nden sonra daha çok azınlıkların kurduğu izci ve gençlik örgütlerini ve faaliyetlerini takip ederek Harbiye Nezareti'ne bu örgütlerin kurulduğu bölgeler, kimler tarafından kuruldukları, ne amaçla kuruldukları ve yaptıkları faaliyetler hakkında geniş bilgiler vermiştir. İlerleyen bölümlerde bu bilgilerden faydalanılacaktır¹⁶⁵.

Osmanlı Genç Dernekleri ile ilgili elde edilen son bilgiye; 7 Kasım 1920 tarihinde Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen rapordan ulaşıyor¹⁶⁶. Bu raporda Harbiye Nezareti'ne; son zamanlarda Avrupa'da gençliğe verilen önemin artmasına, izcilik teşkilatlarının gittikçe yayılması ve güçlenmesine rağmen, Osmanlı topraklarında izciliği de kapsayan Genç Dernekleri'nin çok sönük kalması ve faaliyet alanının daralması eleştirilerek, bu durumun önlemesi için 12 maddeden oluşan bir rapor sunulmuştur¹⁶⁷. Fakat raporda da belirtildiği gibi Osmanlı Genç Dernekleri ve derneklerin Genel Müfettişliği tamamen etkisini kaybederek Osmanlı Devleti ile birlikte tarihe karışmıştır.

Osmanlı Güç Dernekleri'ne olduğu gibi Osmanlı Genç Dernekleri'ne de Türk Ocağı ve ocağın yayın organı olan Türk Yurdu Dergisi, ilgi ve destek göstermiştir.

¹⁶² **ATASE Arşivi**, K.N: 16, G. N: 118, B. N: 118-1.

¹⁶³ **ATASE Arşivi**, K.N: 11, G. N: 117, B. N: 117-2.

¹⁶⁴ Kazım Nami, **Mekteplerde Ahlakı Nasıl Telkin Etmeli**, s. 40.

¹⁶⁵ İzcilik Faaliyetleri, Anadolu'da Milli Mücadele dönemlerinde nadiren de olsa devam etmesine karşın İstanbul'da özellikle de İstanbul'un fiilen işgalinden itibaren neredeyse tamamen durmuştur. İzcilik faaliyetleri ancak Milli Mücadele kazanıldıktan sonra tekrar kurulan örgütlerle beraber ilk kez 1 Mart 1923 tarihinde başlamıştır. (**Türkiye İdman Mecmuası**, 13 Mart 1339 (1923), S: 9, s. 248.)

¹⁶⁶ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Mart 1965, S: 51, Vesika No: 1183.

¹⁶⁷ **Harb Tarihi Vesikaları Dergisi**, Vesika No: 1183; bkz. Belgeler, Ek: 19.

Osmanlı Genç Dernekleri'nin çıkardığı dergiyi bütün içeriğiyle birlikte Türk Yurdu Dergisi halka tanıtmaya çalışmış, halkın ilgisini derneklere çekmeye çalışarak derginin mutlaka okunmasını istemiştir¹⁶⁸. Osmanlı Genç Dernekleri, Enver Paşa'nın çalışmaları ve destekleri sonucu oluşturulmuş olmasına rağmen kendini İttihâd ve Terakkî'den uzak tutmaya çalışmış, Fon Hoff da siyasetten tamamen uzak bir teşkilat oluşturma düşüncesinde olduğundan derneklerin İttihâd ve Terakkî kontrolüne girmesini engellemeye çalışmıştır. Ancak yine de taşrada dernekler üzerinde İttihâd ve Terakkî etkisi söz konusu olmuştur¹⁶⁹.

Osmanlı Genç Dernekleri, her ne kadar askeri yönü ağırlık kazansa da Türk gençlerinin sağlıklı bir şekilde yetişmesi için o döneme kadar kurulmuş en geniş ve büyük gençlik teşkilatıdır. Böylesine etkili olan teşkilat, Osmanlı Devleti ile birlikte tarihe karışmış olmasına rağmen, Cumhuriyet döneminde yapılan düzenlemeler ile tekrar tesis edilmeye çalışılmış, önce Maarif Vekâleti ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye arasındaki karmaşa, sonra da bütün dünyayı etkileyen ekonomik buhran nedeniyle bu girişimler sonuçsuz kalmıştır¹⁷⁰.

Mustafa Kemal Atatürk'ün; Osmanlı Genç Dernekleri'nde veya Osmanlı Genç Dernekleri'nde, Genel Müfettişlik yaptığına dair bazı bilgiler vardır¹⁷¹. Bu konuya da açıklık getirmek lazımdır.

Kazım Altınok'un, "Atatürkçü Düşünce Sisteminde Gençlik ve Spor" adlı eserinde Atatürk; Osmanlı Genç Dernekleri Genel Müfettişi olarak gösteriliyor ve Harbiye Nezareti'ne Dernekler ile ilgili bir rapor yolluyor. Bu raporun tarihi ise 1916 olarak veriliyor (s. 16).

Aynı rapor Halûk San'ın "Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk" adlı eserinde de veriliyor. Ayrıca bu eserde; Atatürk'ün Genel Müfettiş olarak 1915 sonu ve 1916 başında 3 aylık bir süre zarfında görev yaptığı da bildiriliyor (s. 39).

¹⁶⁸ **Türk Yurdu**, VI (/144, 27 Eylül 1333–27 Eylül 1917, Ankara, 2000, s. 229.

¹⁶⁹ S. SARISAMAN, "Osmanlı Genç Dernekleri", s. 466.

¹⁷⁰ M. BALCIOĞLU, "Osmanlı Genç Derneklerinden İnkılâp Gençleri Derneklerine", s. 154.

¹⁷¹ Bu bilgilerin verildiği eserlerden bazıları; Haluk SAN, **Belgeleri ile Türk Spor Tarihinde Atatürk**, ?, 1981, s. 39-41; Kazım ALTINOK, **Atatürkçü Düşünce Sisteminde Gençlik ve Spor**, Ankara, 1992, s. 85-89; **Türk İzciliğinin 90. Yılı (1912–2002)**, Türkiye İzcilik Federasyonu, , Ankara, 2002.

Bahsedilen rapor, Türkiye İzcilik Federasyonu tarafından hazırlanan Türk İzciliğinin 90. Yılı (1912–2002) adlı eserde de “Genç Dernekleri Müfettişi Umumisi Miralay Mustafa Kemal” imzasıyla mevcut olmakla birlikte (s. 20), bu raporun başında şu ifadelere yer veriliyor:

“Yurtta izciliğin amaçlarının gerçekleşmesini yeterli bulmayan Harbiye Nezareti 15 Haziran 1914 tarihinde “Osmanlı Genç Dernekleri” adı altında bir teşkilat meydana getirmişti. Bu örgütün Genel Müfettişliği görevine de Mustafa Kemal atanmıştı (s. 18).”

Konu ile ilgili buna benzer bilgileri çoğaltmak mümkündür. Ancak bu bilgileri değerlendirdiğimizde bazı tutarsızlıklar söz konusudur.

Osmanlı Genç Dernekleri’nin kuruluşu; tezin 30. sayfasında da belirtildiği üzere, Sultan Mehmet Reşat tarafından onaylanarak 17 Nisan 1916 Tarih ve 411 Numaralı kanunla kabul edilmiştir ve ilk Genel Müfettiş’i Alman Fon Hoff Paşa’dır. Osmanlı Genç Dernekleri ise 15 Haziran 1914 tarihinde kurulmuştur.

Diğer taraftan yukarıdaki eserlerde verilen rapor incelendiğinde bazı çelişkilerin olduğu gözlemleniyor. Nitekim raporun 10. Maddesi aynen şöyledir:

“Terbiyevi ve içtimai Genç Dernekleri Mecmuası’nın eskiden olduğu gibi yayımına devam etmelidir”.

Osmanlı Genç Dernekleri Mecmuası’nın ilk sayısı, Osmanlı Genç Dernekleri tarafından 14 Eylül 1917 (1 Eylül 1333) tarihinde çıkarılmıştır (bkz. s. 36.). Yukarıdaki eserlerde verilen tarihlerde yani 1914-1917 yılları arasında böyle bir durumdan söz edilemez. Böyle bir rapor olabilir, fakat bu raporu yazanın “Osmanlı Genç-Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumisi Miralay Mustafa Kemal” imzasıyla Atatürk olması ve bu raporun 1914-1917 arasında bir tarih taşıması söz konusu olamaz. Ayrıca Mustafa Kemal Atatürk biyografilerinde ve hakkında kaleme alınan eserlerde de Atatürk’ün Osmanlı Genç Dernekleri’nde Genel Müfettişlik yaptığı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmıyor¹⁷². Tüm bu tutarsızlıkların en önemlisi ise yukarıda ismi zikredilen

¹⁷² Bkz. Utkan KOCATÜRK, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Ankara, 1999; Şevket Süreyya AYDEMİR, **Tek Adam Mustafa Kemal 1881-1938**, I-II-III, İstanbul, 2003; Lord KINROSS, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev: Necdet Sander), İstanbul, 2006; Jorge Blanco VILLANTA, **Atatürk**, (Çev: Fatih Özsu), Ankara, 2000; Enver Behnan ŞAPOLYO,

eserlerde verilen raporun tarih ve imzasının yanlış verilmesidir. Çünkü vurgu yapılan rapor; 45. sayfada belirtilen rapordur ki tarihi 7 Kasım 1920'dir. Bu tarihte de Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Genç Dernekleri'nde Genel Müfettiş olması imkânsızdır. Zaten raporun altında "Miralay Mustafa Kemal" imzası bulunmuyor. Dikkatle incelendiğinde imzanın Osmanlı Genç Dernekleri'nin son Genel Müfettişi olan Miralay Halil Sami Bey'in imzası olması kuvvet kazanıyor¹⁷³.

Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi, İstanbul, 1958; Falih Rıfki ATAY, **Çankaya**, İstanbul, 1980.

¹⁷³ Bkz. Belgeler, Ek: 19.

İKİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU VE İLK DİRENİŞ ÖRGÜTLENMELERİ

I-MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN SONRA OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

A-Mütareke Sonrası İstanbul Hükümetlerinin Aldığı Vaziyet

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda içinde bulunduğu ittifak grubu ile birlikte mağlup olmuştu. Bunun sonucunda ise İttihâd ve Terakkî Hükümeti istifa etmiş, 14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuştur¹. Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni İtilaf Devletleri ile imzaladı. 25 Maddelik Mondros Mütarekesi'nin tüm maddeleri Osmanlı Devleti ve Türk Milleti için çok ağırdır ve mütarekede tamamen savunmasız ve işgale hazır bir Osmanlı Devleti tasarlanmıştır. Mütarekenin 7. Maddesi ve 24. Maddesi ise bunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim 7. Madde “ Müttefikler, emniyetlerini tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevk-ül ceşş noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır”² şeklinde idi ve Osmanlı topraklarının herhangi bir noktası işgal güçlerinin inisiyatifi dahilinde işgal edilebilecekti. Bir diğer işgal belirtisi madde ise 24. Madde olan “ Vilâyat-ı Sitte'de iğtişâş zuhurunda mezkûr vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf Devletleri muhafaza ederler”³ idi. Savaşı kaybeden Osmanlı Ordusu, mütarekenin 5. Maddesi gereğince terhis edilmiştir⁴

¹ Sina AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele (Mutlakiyete Dönüş, 1918–1919)**, I, Ankara, 1998, s. 27.

² Türk İstiklal Harbi, I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları, Seri No: 1, Ankara, 1962, s. 42.

³ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 43.

⁴ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 42.

ve 1. Madde gereğince de Çanakkale ve Boğazların işgali Osmanlı Devleti'ne kabul ettirilmiştir⁵.

30 Ekim 1918 tarihinde mütareke şartları Osmanlı Meb'usân ve Ayan Meclisleri'nin gizli oturumlarında, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa tarafından açıklanarak her iki mecliste de büyük üzüntü ve endişe ile karşılandı. Fakat genel durumun başka türlü hareket edilemeyeceğini göstermesi nedeni ile mütarekename kabul edilmek zorunda kalındı⁶. Mütarekeyi imzalayan Rauf Bey, mütarekenin sanıldığı gibi aksine ılımlı ve iyimser bir mütareke olduğunu savunmuş⁷, Sadrazam Ahmet İzzet Paşa ise mütarekeyi “ bir çok mezahirine rağmen diğer müttefiklerimizinkine müreccah bir mütareke”⁸ olarak değerlendirmiş ve mütarekenin imzası münasebetiyle İzmir Valisi Nurettin Paşa vasıtasıyla Amiral Galthorp'a da şu teşekkür mektubunu göndermiştir:

“ Delegelerimizin İstanbul'a vâsıl oldukları şu anda nezdinizde gördükleri dostane kabulden dolayı ekselansınıza en samimi teşekkürlerimi ifade etmeyi bir vazife addediyorum. Akdedilmiş bulunan mütarekenin İngiltere ile Türkiye arasında gerekli bir sulhun başlangıcı olacağına kani bulunmaktayım. İstikbalde iki memleket arasındaki dostane münasebetleri ve ahengi bir daha hiçbir hadisenin bozmaması için Cenab-ı Hak'a niyaz ederim”⁹.

İzzet Paşa bu açıklamasının yanı sıra mütarekenin hafif şartlarda imzalandığını da tüm ordu komutanlarına ve valilere duyurdu¹⁰. Padişah Sultan Vahdetin ise mütarekenin imzalanmasında bir sakınca görmüyordu¹¹. Mütarekenin uygun olduğunu sadece İzzet Paşa ve Rauf Orbay değil diğer devlet adamlarının bir kısmı da kabul etti. Nitekim Dahiliye Nazırı Fethi Bey, basına verdiği demeçte; “Mütareke bizim şerait-i askeriyemize göre pek müsait şeraitle akdolunmuştur”¹² diyerek görüşlerini belirtmiştir. Hariciye Nazırı Nabi Bey ise, mütarekenin Osmanlı Devletinin hükümlerine haklarına

⁵ T.İ.H. I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, s. 41.

⁶ T.İ.H. I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, s. 41.

⁷ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 61.

⁸ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 51.

⁹ Celal BAYAR, **Ben de Yazdım (Milli Mücadeleye Gidiş)**, I, İstanbul, 1997, s. 61.

¹⁰ Selahattin TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, I, İstanbul, 1991, s. 28.

¹¹ S. TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya**, s. 29.

¹² **Atı**, 5 Teşrin-i Sani 1334/5 Kasım 1918, No: 299.

dokunmayacağını savunmuş; Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ise mütarekeyi; “gönlümüzü hoş edecek gayri resmi teşhirat”¹³ olarak değerlendirmiştir.

Ancak bu düşüncelerin doğru olmadığı daha 1918’in Kasım ayında ortaya çıktı. Nitekim 3 Kasım 1918 günü bir Fransız torpidosu Mustafa Kemal Paşa’nın Yıldırım Orduları Grup Kumandanı olarak bulunduğu Suriye Cephesi’nde İskenderun’a ilk çıkarmayı yaptı¹⁴. Mustafa Kemal Paşa’nın uyarılarına ve işgale karşı aldığı tedbirlere rağmen Sadrazam Ahmet İzzet Paşa, işgallere göz yumucu tavır sergilemeye devam etmiştir¹⁵. İtilaf kuvvetlerinin güney bölgesindeki işgal hareketleri hızla devam ederek Kasım ve Aralık ayları içinde Toros tünelleri dahil olmak üzere Mersin, Tarsus, Adana, Pozantı, Akköprü ve Çiftehan işgal edildi¹⁶. Diğer taraftan 7 Kasım 1918’de de İngilizler Musul’u işgal etti. 8 Kasım’da Musul Hükümet Konağı’ndaki Türk Bayrağı indirilerek İngiliz bayrağı asıldı¹⁷. Bu arada hükümette değişiklik oldu ve İzzet Paşa Hükümeti istifa ederek 15 Kasım 1918’de Tevfik Paşa hükümeti kuruldu¹⁸. Bu hükümet değişikliğinden bir gün sonra hükümet yetkililerinin teminatlarına rağmen önce 12 Kasım’da bir Fransız Tugayı, bundan bir gün sonra da 13 Kasım’da, Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’a geldiği gün 55–60 parçalık, içinde Yunan savaş gemilerinin de bulunduğu İtilaf Donanması İstanbul’a girerek boğazda demirledi¹⁹. Bu olayla beraber İstanbul’un fiili işgali İstanbul Hükümeti tarafından protesto edilmesine ve Meb’usân Meclisi’nde karşı çıkmalar ve itirazlara rağmen gerçekleşmiştir. Tevfik Paşa Hükümeti ve Padişah ise bütün bu olaylara karşı sessiz kalmayı tercih etmişlerdir²⁰. Nitekim bu sessiz kalış, Tevfik Paşa Hükümeti’nin beyannamesi mecliste okunurken eleştirilmiş, buna karşılık olarak Tevfik Paşa Hükümeti, mütarekenin imzalayıcısı olan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti suçlanmıştır²¹. Padişah ve İstanbul Hükümeti’nin işgaller karşısında

¹³ **Atı**, 17 Teşrin-i Sani 1334/17 Kasım 1918, No: 309.

¹⁴ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi**, s. 58.

¹⁵ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi**, s. 60.

¹⁶ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi**, s. 69-73.

¹⁷ **T.İ.H. I, Milli Mücadele Tarihi**, I, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, s. 30.

¹⁸ **Atı**, 11 Teşrin-i Sani 1334/11 Kasım 1918, No: 303; S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 78.

¹⁹ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 83.

²⁰ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, V, s. 1.

²¹ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, V, s. 5.

sessiz kalmasına İstanbul'un işgal kuvvetleri elinde kontrol altında tutulması bir sebep olarak görülebilir. Nitekim İtilaf kuvvetleri liman, jandarma, tramvay, savunma ve polis üzerinde sıkı bir kontrol sağlamıştı²². Hükümetin işgalleri engelleyememesi Teceddüt Fırkası ve Fethi Bey'in başkanı olduğu Terakkiperver Avam Fırkası'nın, içlerinde Aydın Mebusu Yunus Nadi Bey'in de olduğu vekillerinin birleşerek Tevfik Paşa Hükümeti aleyhine gensoru vermelerine neden oldu²³. Bu gensoruda, memleketin içinde bulunduğu durum karşısında ve özellikle de işgaller karşısında hükümetin basiretsizliği eleştirilmiştir. Tevfik Paşa Hükümeti zamanında sansür de geri gelmiştir²⁴. Bu olaylar daha da büyüyünce Padişah 21 Aralık 1918'de Meb'usân Meclisi'ni dağıtmıştır²⁵. 12 Ocak 1919'da istifa eden Tevfik Paşa Hükümeti, kabinede yapılan değişikliklerle 13 Ocak 1919'da tekrar kuruldu²⁶. Yeni kabinenin görev yaptığı 3 Mart 1919'a kadar İtilaf Devletleri tamamen İstanbul'a hakim olmuş ve başta İttihâdçılar olmak üzere içte tutuklamalar yoğunluk kazanmıştır²⁷.

Bu gelişmelere karşın Tevfik Paşa, Journal d'Orient gazetesi muhabirine, İtilaf Devletlerinin İstanbul'a hâkimiyetiyle ilgili olarak şu beyanatı vermiştir: “Yeni kabine azası hiçbir fırka ve zümre-i siyasiye mensup olmamakla beraber muktedir, vatana hizmet etmekte samimiyetle amade zevattan mürekkeptir. Mevkuf İttihâd erkânının birkaç güne kadar muhakemelerine başlanacaktır. İstanbul'un iaşesi devlet memurları tarafından idare edilmekte ve yalnız İtilaf Devletlerinden mukavemet görmektedir. İtilaf zâbitânının iştiraki arzumuzla ve inzibatın daha iyi bir surette temini maksadıyla vuku bulmuştur”²⁸. Halkı rahatlamaya yönelik bu açıklamadan sonra Tevfik Paşa Hükümeti 4 Mart 1919'da yerini Hürriyet ve İtilafçı ve Padişah'ın damadı Ferit Paşa Hükümeti'ne bıraktı²⁹. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın Damat Ferit'in sadrazamlığında hükümeti kurması sonucunda Damat Ferit Hükümeti'nin takip ettiği başlıca üç politika vardır.

²² Bernard LEWIS, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Ankara, 1993, s. 240.

²³ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, V, s. 9–10.

²⁴ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 136; **Atı**, 22 Teşrin-i Sani 1334/22 Kasım 1918, No:314.

²⁵ **Atı**, No:314.

²⁶ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 158.

²⁷ S. AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri**, s. 148–168.

²⁸ **İleri**, 3 Mart 1335/1919, No:32–414.

²⁹ **İleri**, 5 Mart 1335/1919, No: 34- 416.

Bunlardan biri İttihâd ve Terakkîcileri kovuşturmak ve onları birtakım cezalara çarptırarak hem İttihâd ve Terakkî'yi siyaset sahnesinden silmek, hem de İtilaf Devletleri'nin gözüne girmektir. Diğer ikisi ise şartları hafif olan bir barış yapmak ve İngilizlerle mümkün olduğu kadar içli dışlı olmak³⁰. Bu doğrultuda geniş çaplı tutuklamalara girişilmiş ve eski nazırlar, birçok subay, mebus hatta İttihâd ve Terakkî mensubu olmayıp da ulusçu olanlar dahi tutuklanmışlardır³¹.

Damat Ferit Hükümeti'nin İtilaf Devletleri'ne, özellikle de İngilizlere karşı olan yumuşak tutumu ve yaranma politikası gün geçtikçe farklı boyutlar almış ve Anadolu'da ve İstanbul'da İngilizler başta olmak üzere İtilaf kuvvetlerinin ve azınlıkların çok rahat davranmalarına ve taşkınlıklar yapmalarına sebebiyet vermiştir. İngilizlere verilen bu tavizler, İngilizlerin Anadolu'nun işgalinde maşa olarak kullandıkları Yunanlılara da geniş bir faaliyet alanı sağlamış, son olarak da I. Damat Ferit Hükümeti'nin son günü, 15 Mayıs 1919'da, İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. İstanbul Hükümetleri ve Padişah'ın Mondros Mütarekesi sonrası işgallerde pasif kalması ve her gelişmede, bedeli ne olursa olsun, hafif bir sulh yapma ümidiyle İtilaf Devletleri'ni kızdıracak hareketlerden çekinmesi, ülke halkının İstanbul Hükümeti'nden ve Padişah'tan beklentilerinin ve ümitlerinin azalmasına ve kendi başlarının çaresine bakmasına neden olmuştur.

B-Mütareke Sonrası Azınlıkların Faaliyetleri

Mütareke ve işgaller karşısında diğer bir değerlendirilecek konu ise Osmanlı topraklarında özellikle İstanbul'da azınlıkların yapmış olduğu faaliyetlerdir. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda mağlup olması ile birlikte özellikle Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı topraklarında yaşayan azınlıklar yüzyıllardır yaşadıkları topraklarda, İtilaf Devletleri ile birlikte hareket etmişler ve Türklere karşı adeta savaş açmışlardır.

³⁰ S. AKŞİN, *İstanbul Hükümetleri*, s. 197.

³¹ Örneğin; Celal Nuri ve Ahmet Emin Beyler, 10 Mart 1919'da tutuklanmışlar ve sürgüne gönderilmişlerdir, bkz. *İleri*, 11 Mart 1335/1919, No:40-422.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu İttifak Grubu ile birlikte savaşı kaybetmesi; azınlıklar, özellikle de Rum ve Ermeniler arasında zaferlerle kutlandı. İstanbul'a İtilaf filolarının ve bunların arasında Yunan savaş gemilerinin girişi, azınlıkların taşkınlıklarına yol açtı. Rumlar, yakalarına önceden hazırladıkları rozetler takarak Beyoğlu'nda Yunan bayrakları astılar. 18 Kasım 1918 tarihinde Beyoğlu'nda Yunan Kulübü'nde yapılan kabul resminde Yunan Amirali Kakoladis'in, Rumlara hitaben "... Bunca hizmetlerden sonra Yunan Hükümeti size, teselliye medar olmak üzere Yunan bayrağını getirmeye muvaffak olmuştur"³² diye halkı selamlayışı Rumların düşüncelerini apaçık ortaya koyar.

Diğer taraftan İngiliz askeri üniformalı Ermeni ve Rum erlerinin Türk izzet-i nefsinin yaralayan davranışları İstanbul'un havasını iyice değiştirmiştir. Bu taşkınlıklar sadece İstanbul'da değil, Anadolu'nun birçok yerinde aynı şekilde yapılmıştır. Nitekim İzmir'de, daha Kasım ayı başında Yunanlılar zafer şenliklerine başlamışlardır. Bu eğlenceler İzmir'in işgaline kadar sürmüş ve işgalden sonra ise işgal güçleri ile birlikte bir dizi faaliyeti de beraberinde getirmiştir³³. Mütareke döneminde azınlıkların izci örgütleri de taburlar halinde her gün gösteriler yapmışlardır³⁴.

Diğer taraftan 1919 yılında doğu bölgesinde de Ermeni işgalleri baş göstermiş³⁵, Karadeniz bölgesinde ise Rum nüfusun daha çok olduğunu iddia eden Rum azınlıklar, çetecilik faaliyetleri ile siyasi çalışmalar ile birlikte bağımsız bir Pontus devleti kurmaya çalışmışlardır³⁶. Mütareke yıllarında İstanbul'da faaliyet gösteren Rum ve Ermeni çeteleri, Mavri Mira Cemiyeti, Rum Patrikhanesi, Venizelos taraftarı olan Yunan subayları, yerli Rumlar ve İngiltere tarafından her türlü desteği görmüşlerdir. Bu çetenin amacı "megalo idea"yı gerçekleştirmektir. Amaçlarına ulaşmak için şiddete dayanan her türlü yöntemi kullanmaktan çekinmeyen azınlıklar, bunun için en çok iki yöntemi

³² T.İ.H. I, **Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 123.

³³ Nurdoğan TAÇALAN, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, İstanbul, 1971, s. 10.

³⁴ Nail MORALI, **Mütarekede İzmir: Önceleri ve Sonraları**, (Haz. Erkan SERÇE), İzmir, 2002, s. 73.

³⁵ S. Esin DAYI, **Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Milli Teşkilatlanma**, Erzurum, 1997, s. 153.

³⁶ Abdullah İLGAZİ, "Milli Mücadele Yıllarında Giresun ve Çevresinde Pontus Rum Faaliyetleri ve Alınan Tedbirler", **Giresun Tarihi Sempozyumu (24-25 Mayıs 1996)**, İstanbul, 1997, s. 250.

kullanmışlardır. Bunlardan birincisi; Osmanlı tebaası olan Rumları eğiterek savaş alanlarına sevk etmek, ikincisi ise yabancı araştırma ve inceleme heyetlerine “megalo idea” sınırları içinde bulunan Türk köylerinden Rum nüfusun daha çok olduğunu göstermek için faaliyetlerde bulunmak, böylece İstanbul, Doğu Trakya, Batı Anadolu ve Pontus bölgesindeki Türk nüfusu azaltarak; Rum nüfusu, Beyoğlu, Üsküdar ve Çatalca dahil olmak üzere arttırmaya çalışmaktı³⁷. Bu teşkilatlanmanın temelini mütareke döneminden çok öncelere dayandırmak mümkündür.

Azınlıkların Osmanlı topraklarındaki faaliyetlerinde öncelik azınlıkların gençlerini teşkilatlandırmaktı. Bu doğrultuda Genç Hıristiyanlar Cemiyeti (YMCA: Young Men’s Christian Association) adı altında faaliyet yapan cemiyete değinmek lazımdır. İlk kez 6 Haziran 1844’te Londra’da kurulan cemiyet, hızlı bir şekilde teşkilatlanarak tüm Avrupa ülkelerinde şubeler açmıştır³⁸. Bu cemiyetin idaresi Hıristiyanların nezaretinde idi. Ancak herhangi bir millete ya da dine mensup olan bir genç de bu cemiyete üye olabiliyordu³⁹. Bu ibarenin konulmasının altında yatan neden açıkça misyoner bir düşünceden başka bir şey değildir. İleride de değinileceği gibi örneğin Konya’da Türk Milleti ve Müslüman unsur üzerinde bu cemiyet bayağı etkili olmuş ve halkın huzurunu kaçırmıştır. Cemiyetin maksadı; “bedenen, fikren ve manen kuvvetli gençler yetiştirmek ve onları gerek kendilerine ve gerek diğerlerine yardım etmeye teşvik etmekten ibarettir”⁴⁰ diye görünse de, esasen YMCA çok daha fazla maksatlar ihtiva eden bir cemiyettir. Cemiyet, “Zayıf vücutlardan istidatsız adamlar çıkar” düşüncesi ile özellikle bedeni terbiye görüntüsü çizmeye çalışmıştır. Dünyanın birçok bölgesinde teşkilatlanan cemiyetin 1913’e kadar 8584 şubesi açılmış ve bu şubelere üye olan toplam 1.100.530 genç, cemiyetin bünyesinde çalışmıştır⁴¹. Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve daha birçok ülke bu cemiyete maddi ve manevi

³⁷ Ömer AKDAĞ, “İstiklal Savaşı’nın İlk Safhasında Mitingler (Kasım 1918-Haziran 1919)”, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, Haziran 2002, S: 138, s. 125.

³⁸ **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi Nedir ve Ne Yapıyor?**, Dersaadet Agup Matyusyan Matbaası, 1329/1913, s. 2.

³⁹ **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi**, s. 1.

⁴⁰ **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi**, s. 1.

⁴¹ **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi**, s. 9.

yardımlarda bulunmuştur⁴². Bu cemiyet, 1913 yılında İstanbul Beyoğlu'nda da boy göstermeye başladı. Cemiyetin önde gelen şahısları Mösyö D. J. Fan Bomel ve D. A. Deyvis tarafından Tepebaşı'ndaki Fresko Hanı iki numaralı apartmanda bir şube açtı. İdarehanesi ve toplantı salonlarının dikkat çekici ve cazip olmasına özen gösteren cemiyet; oyun salonları açmanın yanı sıra bünyesinde çeşitli konferanslar vererek etki alanını genişletmeye çalıştı. Israrla bütün gençler cemiyeti ziyarete davet edilerek, içinde Türk gençlerinin de bulunduğu birçok dine ve millete mensup genç, cemiyete üye edildi⁴³. Birçok ülkede şubesi olmasına rağmen YMCA (Genç Hıristiyanlar Cemiyeti) için İstanbul önemlidir. Çünkü YMCA'nın başlıca görevi dünyanın fethi için stratejik noktaları ele geçirmektir. Cemiyete göre bu noktaların da en önemlilerinden biri ise İstanbul idi⁴⁴.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan mağlup çıkması ve Mondros Mütarekesi'ni imzalaması ile çok rahat hareket etmeye başlayan azınlıklarla beraber bu cemiyet de faaliyetlerini çoğaltmaya başladı ve etki alanını genişletti. YMCA'nın Milli Mücadele döneminde yaptığı faaliyetler de çok geniş alanlara yayıldı. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin İstanbul'daki muhabirinin verdiği bilgiye göre son zamanlarda cemiyet, İstanbul'da erkek ve kadın merkezli faaliyetlerini fevkalade artırmış ve Türklerin kurmuş oldukları cemiyetlere ve mekteplere, saf Türk ve Müslüman olan muhitlere kadar nüfuz etmiştir. Habere göre cemiyet, 20 Mayıs 1921'de Beyoğlu'nda Osman Bey Gazinosu'nda bir balo tertip etmiş ve bu baloya, Anadolu'nun Dârüleytamından toplanan çocukları getirerek dostluk adı altında çocukların manevi duygularını zedelemeye çalışmıştır. Bu balo, Türk hanımları tarafından da rağbet görmüştür⁴⁵. İstanbul Hükümeti'nin bu konuda duyarsız kaldığının belirtildiği haberde, Ankara'ya, bu faaliyetlerin durdurulması mecburiyetinde oldukları mesajı yollanmıştır.

⁴² **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi**, s. 11.

⁴³ **Gençler Cemiyet-i Hıristiyaniyesi**, s. 16.

⁴⁴ Kennet Scott LATOURETTE, "YMCA Türkiye'de", (Çev: Hülya BALCI), **Toplumsal Tarih**, VIII/47, Kasım 1997, s. 29.

⁴⁵ **Hakimiyet-i Milliye**, 27 Mart 1337/1921, No:143; **Sebilürreşad**, XIX/483, 1337/1921, s. 160.

Cemiyetin yaptığı faaliyetler sonunda cemiyete üye olan gençlerin yüzde 46'sını Türk ve İslam gençleri oluşturmuştur⁴⁶. Bu cemiyet daha da teşkilatlanarak Beyoğlu, Çarşıkapı, Kadıköy ve Kabataş'da şubeler açmış ve hatta Cağaloğlu'ndaki şubesinin karşısında yer alan Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslamiyesi'nin kapanması için çok uğraşlar vermiş ama bunu başaramamıştır. Cemiyet yandaş kazanmak için ise; Selim Sırrı (Tarcan), Cenap Şahabettin ve Davavekili Burhan Beyler cemiyete davet edilerek bunlara konferanslar verdirilmiştir⁴⁷.

YMCA'nın Ekim 1919-Mart 1921 dönemlerinde Pera şubesinde toplam 1805 üyesi vardı ve bu üyelerin Türk unsurdan aktif üyeler sayısı 59, yardımcı üye sayısı 2, öğrenci üye sayısı ise 33'tü⁴⁸. Yine 21 Şubat 1921'de açılan İstanbul şubesinde toplam 158 üyenin etnik unsur olarak en çoğu 72 üye ile Türklerden oluşuyordu⁴⁹ ve 11 Türk okulunda 2612 gence eğitim veriyordu⁵⁰.

YMCA'nın dışında Rum, Ermeni ve Musevilerin de İstanbul ve çevresinde izci teşkilatı adı altında faaliyetleri vardı. Rumların ve Ermenilerin İstanbul'da hazırladıkları izciler, askeri bir nitelik taşımalarının yanında Müslümanları ve Türkleri tedhiş ve icabında öldürmek üzere yetiştiriliyorlardı⁵¹.

Ermenilerin kurduğu izci teşkilatı üyeleri öğrencilerden ve 450–500 kadar olup yaşları 14–22 arasındadır⁵². Teşkilatın başlarında Rum ve Ermeni askerler bulunmaktadır ve direktifler ise Rum ve Ermeni Patrikleri tarafından veriliyordu. Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği tarafından Harbiye Nezareti'nin 6 Şubat 1920 (1336) tarih ve 3518 Numaralı emrine cevap olarak 8 Şubat 1920 (1336)' de verilen rapor bu konuda aydınlatıcıdır⁵³. Rapora göre; Rum ve Ermenilerin kurmuş oldukları teşkilatların

⁴⁶ Mecdüddin, "Bütün Müslümanların Nazar-ı İbretlerine: Genç Hıristiyanlar Cemiyeti ve Faaliyeti", **Sebilürreşad**, XIX/493, 1338/1922, s. 265.

⁴⁷ **Sebilürreşad**, XXI, No:525–526, 1339/1923, s. 43–46.

⁴⁸ Elizabeth Dodge HUNTINGTON, "Toplumsal Örgütlenme" , **İstanbul 1920** (Editör: Lavrence Richard Johnson M.A, Çev: Sönmez Taner), İstanbul, 1995, s. 137.

⁴⁹ E.D. HUNTINGTON, "Toplumsal Örgütlenme", s. 139.

⁵⁰ E.D. HUNTINGTON, "Toplumsal Örgütlenme", s. 140.

⁵¹ Hülya TOKER, **Mütareke Döneminde İstanbul Rumları**, Ankara 2006, s. 130.

⁵² H. TOKER, **İstanbul Rumları**, s. 131.

⁵³ **ATASE Arşivi**, K. N: 78, G. N: 92; bkz. Ek 17.

rehberleri, Yunan ve Ermeni ordularında görev almış askerlerden oluşmaktadır⁵⁴. Bu raporda tespit edilen 13 teşkilatın çoğunluğu Beyoğlu'nda teşkil etmiştir. Diğerleri de Ortaköy, Arnavutköy, Beşiktaş gibi semtlerdedir. İsimleri ise genellikle Boks Kulübü ve Jimnastik Kulübü şeklindedir⁵⁵.

Mustafa Kemal Atatürk de Nutuk'ta bu konuya değinmiş ve Rum okullarının izci teşkilatlarının 20 yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşlarını tamamladığından bahsetmiştir⁵⁶. İstanbul Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira Heyeti, illerde çeteler kurmak ve idare etmek, gösteri toplantıları ve propagandalar yaparak Yunan Kızılhaçı ve Resmi Muhacirin Komisyonu, Mavri Mira Heyeti'nin çalışmasını kolaylaştırmakla görevliydi⁵⁷.

Kilise okullarında da izci teşkilatları mevcuttu. Örneğin Büyükkada'da ki kilise okulunda 15–20 yaşlarındaki Rum çocuklardan oluşan izciler yetiştirilmekteydi. Miktarı yaklaşık 70 kişi olan izcilerin sayıları her gün artmakta ve görünüşte boru, baston, sopalar, gizli olarak da sustalı çakılar ve bombalarla donatılarak talim ve terbiye edilmekteydiler⁵⁸. Bu teşkilatlar Anadolu'nun belirli bölgelerine ve özellikle işgal edilmeden önce İzmir'de konuşlandırılmıştır⁵⁹. İzmir'de bu destekler sonucunda "Küçük Asya Cemiyeti" adı altında Rum izci teşkilatı oluşturularak İzmir'in işgali sırasında Yunan birlikleri ile beraber hareket etmişlerdir⁶⁰. Bütün maddi destekleri Yunanistan tarafından karşılanan bu gençlik örgütleri Milli Mücadele döneminde ve Yunanistan'ın kesin mağlubiyetine kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir⁶¹.

Polis Müdüriyet-i Umumisininin 11 Şubat 1919'da Harbiye Nezareti'ne verdiği raporda azınlık izci teşkilatları ile ilgili geniş bilgiler verilmektedir⁶². Bu raporda; azınlıkların kurduğu toplam 20 teşkilatın adı verilmiştir. Genelde üyeleri 50 ile 100

⁵⁴ **ATASE Arşivi**, K. No: 78, G. No: 92.

⁵⁵ **ATASE Arşivi**, K. No: 78, G. No: 92.

⁵⁶ Mustafa Kemal ATATÜRK, **Nutuk** (Haz: Zeynep KORKMAZ), Ankara, 2000, s. 2.

⁵⁷ M.K. ATATÜRK, **Nutuk**, s. 1.

⁵⁸ H. TOKER, **İstanbul Rumları**, s. 131.

⁵⁹ H. TOKER, **İstanbul Rumları**, s. 131-132.

⁶⁰ **T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, s. 1.

⁶¹ H. TOKER, **İstanbul Rumları**, s. 133.

⁶² **ATASE Arşivi**, K. N: 112, G. N: 11, B. N: 11–2; bkz. Ek 16.

arasında değişen kulüplerin arasında Galata Bayezid Sokağı'nda bulunan Rum mektebinde Yanyalı Armist adında bir rehberin talim ettirdiği 1000 civarında gencin katıldığı teşkilatlar da mevcuttu. Bu teşkilatlarda İngilizler de görev almışlardır⁶³. İzci örgütü adı altında faaliyet yapan bu azınlık kuruluşları 1920 yılında Amerikan, İngiliz, İtalyan ve Rus İzci Örgütleri ile daha da genişlemiştir. Ancak bu örgütlenmeler daha köklü olan Ermeni ve Rum izci örgütlenmelerinin yanında sönük kalmıştır. Nitekim 1920 yılında Rum İzci Örgütü 2000, Ermeni örgütü 1000 üye civarında iken Amerika'nın 46, İngiltere'nin 42, İtalya'nın 147, Rusların ise 90 üyesi vardır. Buna karşılık, I. Dünya Savaşı'nda askeri bir nitelik taşıyan Türk İzci teşkilatı, aleyhte gelişen olaylar sonrası İstanbul'da 230 üye ve 5–6 oba civarındaydı⁶⁴.

C-Mütareke Sonrası Halkın ve Aydınların Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalaması halk tarafından, artık yıllar süren savaşların ve seferberlik döneminin bittiği anlamına geliyordu. Bu anlamda halk, mütareke ile birlikte, mütarekenin ne gibi sonuçlar doğuracağını ve kendilerini bekleyen felaketleri ilk etapta bir kenara bırakarak uzun süren savaşların bitmesini ferahlıkla karşılamıştı. Çünkü yıllar süren savaşlarda halk çok bitkin ve perişan bir duruma gelerek, asker ve sivil en az üç milyon insan kaybedilmiştir. Geride kalan 11 milyon nüfus; verem, zatürre, frengi, sıtma, uyuz ve bunun gibi hastalıklarla mücadele etmiştir. Ayrıca savaştan etkilenen binlerce sağlıksız insan, savaşın getirdiği sıkıntılar yüzünden açlık, felaket ve asayiş bozuklukları altında ezildiği için⁶⁵, savaşın bitmesinin halk tarafından memnunlukla karşılanması gayet doğaldır.

Genel olarak basın da mütarekeye yönelik tutumu iyimserdir ve mütarekenamenin hükümleri basın tarafından tam olarak algılanamamaktadır. Osmanlı

⁶³ **ATASE Arşivi**, K. N: 112, G. N: 11.

⁶⁴ G. Gilbert DEEVER, "Eğlence", **İstanbul 1920** (Editör: Lavrence Richard Johnson M.A, Çeviren: Sönmez Taner), İstanbul, 1995, s. 242.

⁶⁵ Zekai GÜNER, **Milli Mücadele Başlarken Türk Kamuoyu (Basın, Siyasi Partiler, Cemiyetler)**, Ankara 1999, s. 44.

basınında bu ılımlı hava İngilizleri dahi rahatsız etmiştir⁶⁶. Mütareke şartları ilk etapta kamuoyu tarafından hafif olarak görülmekte ve Wilson İlkeleri'ne göre istiklal ve egemenliğimizin İtilaf Devletleri'nce sağlanacağı ümit edilmektedir⁶⁷. Mütareke ile ilgili bilgileri halk basından takip ettiğine göre basındaki ve İstanbul Hükümeti'ndeki bu durum halka da tesir etmiştir. Ancak bu ilk düşüncelerden sonra İtilaf Devletleri'nin Mondros Mütarekesi hükümlerine ve daha savaş bitmeden aralarında yapmış oldukları antlaşmalara dayanarak Anadolu'da mütarekeden hemen sonra Kasım ayında başlayan işgalleri, halk, basın ve bazı aydınlar üzerinde oluşan bu ılımlı ortamın bitmesine neden olmuştur.

Diğer taraftan mütareke dönemini etkileyen bir başka konu ise Wilson Prensipleri'dir. 8 Ocak 1918 tarihinde Woodrow Wilson, savaş sonrası dünyanın yeniden düzenlenebilmesi için “Wilson İlkeleri” diye anılan 14 prensibini yayınlamıştır ki özellikle 12. ilkesi doğrudan Osmanlı ülkesini ilgilendirmekteydi. 12. ilke; “Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan bölümlerinin güvenceli egemenliği sağlanmalı, fakat şu sırada Türk yönetimindeki öteki azınlıklara kuşku götürmeyen biçimde yaşam güvenliği ve hiçbir zaman yok edilmeyecek özerk gelişme fırsatı verilmelidir”⁶⁸ şeklindeydi.

Görüldüğü gibi bu ilke hem Türk vatanının bütünlüğünü sağlayan hem de parçalayan bir nitelik taşımaktadır. 12. Madde ile Türklerin kendilerini yönetme hakkı verilmiştir ancak diğer etnik unsur için ise özerklik ibaresi kullanarak bütünlük zedelenmiştir. Wilson Prensipleri'nin yayınlanmasından sonra azınlıklar kendilerine vaat edilen özerkliği gerçekleştirmek için İngiliz ya da Amerikan himayesini savununca Türkler de ise “bütün bütün mahvolmaktansa daha az zararlısı sayılabilecek bir devletin himayesiyle vaziyeti kurtaramaz mıyız?” zihniyeti belirlemiştir. Galiplerin yenilen milletlere hiçbir ödün vermeyeceklerine inanan kişiler, kendilerince, hiçbir ülkeye göz

⁶⁶ Osman ÖZSOY, **Saltanattan Cumhuriyete Giden Yolda Kurtuluş Savaşının Perde Arkası**, İstanbul 1999, s. 40.

⁶⁷ Mustafa ÖZDEMİR, **Mütareke Dönemi Basınında Osmanlı Devleti'nin Politikası**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2000, s. 19.

⁶⁸ Enver KONUKÇU, “W. Wilson, XII. Madde ve Doğudaki Akisleri”, **23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum 1. Uluslar Arası Sempozyumu (23-25 Temmuz 2002-Erzurum)**, Ankara, 2003, s. 3.

dikmeyen Wilson’u bir kurtarıcı olarak görmekteydiler⁶⁹. Wilson’un desteğini sağlayarak Türklerin kalkınması amacıyla Aralık 1918’de İstanbul’da “Wilson Prensipleri Cemiyeti” kuruldu. Kurucular ve üyeleri arasında Halide Edip (Adıvar), Ali Kemal (Dahiliye Nazırı ve Gazeteci) Bey, Celal Nuri (İleri), Refik Halit (Karay), Necmettin Sadık (Akşam Gazetesi Başyazarı), Mahmut Sadık (Yeni Gazete Başyazarı), Ahmet Emin (Yalman, Vatan Gazetesi Başyazarı), Yunus Nadi (Abalıoğlu, Yenigün Gazetesi Başyazarı), Cevat Bey (Zaman Gazetesi Başyazarı)⁷⁰ gibi tanınmış kişiler yer alıyordu. Cemiyet, “siyasal akımlar üstü” bir kuruluş amacını güdüyordu ve Amerika’dan gönderilen kişilerin bir başdanışman çevresinde oluşturdukları geniş bir kurumun 15–25 yıl süre ile Türkleri eğitmesi bekleniyordu⁷¹.

Ancak bu düşünceyi savunmayan gazeteler ve aydınlar da vardı. Nitekim Minber Gazetesi, cemiyeti, temelsiz bir binaya benzetmişti⁷². Fakat cemiyet üyelerinin uyumsuzluğu ve Halide Edip ve Yunus Nadi’nin Anadolu’ya gelişiyle cemiyet etkisini kaybetmiştir.

İşgallerin başlamasından sonra 13 Kasım 1918’de İstanbul Boğazı İtilaf Devletleri tarafından fiilen işgal edilmişti. İşgal güçlerinin amaçları bu olayla artık kesin olarak belli olmuştur. Anadolu, aralarında paylaşımları sonucu işgal güçlerinin istilasına uğramıştır. Halk bu durumda mütarekenin sonucunun bir ferahlık değil de felaket olduğunu anlamaya başlamıştır ve yüzyıllardır bağımsız yaşadığı topraklarda bağımsızlığını kaybetmekle yüz yüze kalmıştır. Bu durumda halkın ilk dayanak noktası doğal olarak Padişah ve İstanbul Hükümetleri’dir. Ancak daha önce de değinildiği gibi Padişah ve İstanbul Hükümetleri işgaller karşısında etkisiz kalmışlardır. İşgaller ile birlikte bağımsızlığın tehlikeye düştüğünü sezen halk için artık yapılacak tek bir şey

⁶⁹ Halide Edip ADIVAR, **Türk’ün Ateşle İmtihanı**, İstanbul, 1979, s. 22.

⁷⁰ **Hadisat**, 15 Kanun-i Evvel 1334/15 Aralık 1918, No:57.

⁷¹ T.Z. TUNAYA, **Türkiye’de Siyasal Partiler (Mütareke Dönemi)**, II, İstanbul, 1986, s. 245; Wilson Prensipleri ve mandanın savunulması basına dahi yansımış, Sadızkade Şerif İlhami Bey tarafından 14 Şubat 1919 tarihinde Manisa’da çıkarılan ve Amerikan mandasını savunan Wilson Mecmuası’na adını vermiştir. Bkz. **Wilson**, 14 Şubat 1335/1919, No: 1; Wilson Prensiplerinin Türk Basınına etkisi konusunda ayrıca bkz. Mehmet ŞAHİNGÖZ-Vahdet KELEŞYILMAZ, “Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri”, **AAMD**, XII/35, Temmuz 1996, s. 357-378.

⁷² M. ÖZDEMİR, **Mütareke Dönemi Basınında Osmanlı Devleti’nin Politikası**, s. 35.

kalıyordu. O da bağımsızlık adına direnmekti. Bu amaca ulaşılması için de aşağıda görüleceği üzere sivil direniş örgütleri oluşturulmaya başlanmıştır.

D-Mütareke Sonrası Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'a Gelişi ve Faaliyetleri

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasına kadar geçen sürede Osmanlı ordusu, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'ndan itibaren I. Dünya Savaşı ile birlikte uzun süren bir savaş dönemi geçirmişti. Ateşkes Antlaşması ilan edilir edilmez Mütarekenin 5. Maddesine göre birliklerin savaşçı erleri terhis edilmiş, silah ve cephanesi elinden alınmış, ordu, savaş gücünden yoksun birtakım kadrolar haline getirilmişti⁷³. Daha önce de değinildiği gibi Sadrazam Ahmet İzzet Paşa mütarekenin imzalandığını ve terhis haberini ordu kumandanlarına bildirmişti. Mustafa Kemal Paşa ise mütareke imzalandıktan bir gün sonra Yıldırım Orduları Grubu kumandasını almış, 3 Kasım 1918'de ise mütarekenin imzalandığı haberi İstanbul'dan çekilen telgrafla Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir⁷⁴.

7 Kasım 1918'de Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığı kaldırılarak, karar 10 Kasım 1918'de Grup Kumandanlığı'na bildirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti emrine verilerek aynı günün akşamı İstanbul'a hareket etmiştir⁷⁵. Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a geldiğinde İstanbul İtilaf Devletleri tarafından fiilen işgal edilmiş, Ahmet İzzet Paşa Hükümeti düşmüş, yerine Tevfik Paşa Hükümeti kurulmuş ancak meclisten daha güvenoyu almamıştı. Paşa'nın ilk teşebbüsü Tevfik Paşa Hükümeti'nin güvenoyu alamamasını sağlamaktı. Mecliste bu doğrultuda çalışmalar yaptı, ancak hükümet güvenoyu almayı başardı⁷⁶. Paşa'nın bundan sonraki amacı ise tekrar İzzet Paşa'nın başkanlığında bir hükümet kurdurmak ve bu hükümette görev almaktı⁷⁷. Tevfik Paşa'nın güvenoyu almasıyla Mustafa Kemal Paşa, Padişah ile

⁷³ T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 33.

⁷⁴ T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 50.

⁷⁵ T.İ.H. I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 63.

⁷⁶ Sabahattin SELEK, Milli Mücadele (Anadolu İhtilali), I, İstanbul, 1966, s. 198.

⁷⁷ S. TANSEL, Mondros'tan Mudanya'ya, s. 75.

görüşerek bu duruma dair bir tedbir almak istedi fakat bu görüşmeden de bir netice alamadı⁷⁸.

Bu arada Ali Fethi (Okyar) Bey ile birlikte Minber Gazetesi'ni çıkarmaya başladı. Gazete, 1 Kasım 1918'den itibaren 18 Aralık 1918'e kadar 51 sayı çıktı⁷⁹. Bu gazete, halkın, Mustafa Kemal Paşa'yı ve düşüncelerini daha yakından tanınması ve Paşa'nın gündemde kalması açısından önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'daki en önemli faaliyetlerinden birisi, daha sonra Anadolu'da Milli Mücadele'ye katılacak olan arkadaşları ve komutanlarla görüşmesi olmuştur. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul günleri Milli Mücadele'nin temelini atıldığı, İstanbul Hükümeti ve Padişah'tan umudun kesildiği ve Anadolu'da bağımsızlık için mücadele edilmesi gerektiğinin net bir şekilde ortaya çıktığı dönemdir. Bunun için de İstanbul, aynı düşünceye sahip komutanların ve subayların önemli adımlar attığı noktadır. Bu doğrultuda Mustafa Kemal Paşa'nın evinde bazı ordu komutanları ile birlikte bir "İhtilal Komitesi" oluşturulması düşünüldü. Bu komite ile Padişah'ın değiştirilip, Hükümet'in düşürülerek yeni bir Hükümet teşkil edip, daha azimli hareket etme amacı hedefledi. Ancak bir sonuç alınamayacağı anlaşılınca bundan vazgeçildi⁸⁰.

20 Aralık 1918'de İstanbul'a gelen Ali Fuat (Cebesoy) Paşa ile Mustafa Kemal Paşa görüşerek, ordu ile milletin beraber hareket etmesi gerektiği kararına vardılar. Bunun için de "Askerin terhisini durdurmak, silah, cephane ve teçhizatı düşmana vermemek genç ve enerjik komutanları ordunun başına getirmek, kıtalarının başında bulunmak ve Anadolu'ya göndermek, milli mukavemete taraftar idare amirlerinin değiştirilmemesine çalışmak, partililik mücadelelerine engel olunmak ve halkın maneviyatını yükseltmek"⁸¹ gibi kararlar aldılar. Mustafa Kemal Paşa ile Ali Fuat Paşa İstanbul'da birçok kez daha görüşmeleri devam etmiş, bu görüşmeler Ali Fuat Paşa'nın XX. Kolordu Kumandanı olarak Konya'ya gidişine kadar sürmüştür. Görüşmelerde

⁷⁸ S. SELEK, **Milli Mücadele**, s. 198.

⁷⁹ Osman OKYAR-Mehmet SEYİTDANLIOĞLU, **Fethi Okyar'ın Anıları**, Ankara, 1999, s. 21.

⁸⁰ Enver Behnan ŞAPOLYO, **Kemal Atatürk ve Milli Mücadele Tarihi**, İstanbul, 1958, s. 279-280.

⁸¹ Ali Fuat CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul, 1953, s. 37.

ayrıca 1919 Şubat'ına kadar Mustafa Kemal Paşa'ya mecliste aktif bir görev verilmesine çalışmalarına rağmen artık İstanbul'da mücadelenin yapılamayacağı düşüncesi ağırlığını hissettirmiştir. Bu düşüncüyü Ali Fuat Paşa şu şekilde açıklar:

“Zamanla şu kanaate vardık. Hükümete, milli mukavemete taraftar genç ve enerjik kimselerin getirilmesi işi zannettiğimizden daha güçtür. Bilhassa Harbiye ve Dahiliye Nezareti'ne Sadrazam ve Padişah'ın mutlak itimadına mazhar şahsiyetler tayin ediliyordu ve edilecekti. Bunlar ekseriyetle yaşlı başlı paşalardan seçiliyordu. Bu vaziyet karşısında İstanbul'da mühim işer başarmaya imkan yoktur. İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki mümessilleri ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası her gün biraz daha duruma hakim oluyorlardı. Hadiseler bunu açıkça gösteriyordu. Milli mukavemeti İstanbul'da değil Anadolu'dan idare etmenin zarureti aşıkardı. Faaliyetlerimizi bunun etrafında toplamalıydık.

Mustafa Kemal Paşa'nın Şişli'deki evinde yaptığımız müzakerelerde bunun da kolay olmadığını anlamıştık. Birçok yüksek mevki sahibi şahsiyetlerle görüşülmüştü. İçlerinde yalnız eski Bahriye Nazırı Rauf (Orbay) ve Jandarma Umum Kumandanı Miralay Refet (Bele) Beyler ile bazı Fırka Kumandanları ve Erkan-ı Harp Reisleri Anadolu'da bilfiil vazife almayı kabul etmişlerdi.

En mühim mesele de Mustafa Kemal Paşa'nın milli davanın temini bakımından üzerine alacağı vazifeye mesnet olabilecek bir memuriyete tayini idi. Ne yazık ki o tarihlerde hükümet adamlarında büyük hizmet ve faaliyetleriyle tanınmış olan bu genç kumandanı Anadolu'da mühim bir işin başına getirebilecek ne bir cesaret görülüyor ne de bunların içinde böyle bir zattan istifadeyi düşünebilen hamiyetli bir ruh yaşıyordu”⁸².

Ali Fuat Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki görüşmeler sonucu bazı tedbirler düşünüldü. Bu tedbirler doğrultusunda Ali Fuat Paşa Konya'da bulunan 20. Kolordu Kumandanlığı'nı Ankara'ya aldirmaya çalışacak ve mücadelenin merkezi Ankara olacaktı⁸³. Nitekim Konya'da bir müddet kalan Ali Fuat Paşa, İstanbul'daki çalışmaları sonucu Ankara'ya naklini aldirmiş ve Kolordu'yu Ankara'ya taşımıştı⁸⁴.

⁸² A.F. CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 39-40.

⁸³ A.F. CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 40.

⁸⁴ A.F. CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 48.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce iki kez de İsmet (İnönü) Bey ile görüştü. İsmet Bey o dönem Sulh Hazırlıkları Komisyonu'nda askeri uzmandı. Bu göreve 29 Aralık 1918 tarihinde atanmıştı. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey ilk görüşmelerinde Anadolu'ya gitmenin yollarını konuşmuşlardı⁸⁵. İsmet Bey ile Mustafa Kemal Paşa, bundan başka bir kez daha görüşmüş ve Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçtikten sonra İsmet Bey'in de yanına gelmesi için kendisine telkinlerde bulunmuştu⁸⁶.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da iken Kazım Karabekir Paşa ile de görüşmüştür. 13 Mart 1919'da Erzurum'da XV. Kolordu Kumandanlığı'na tayin edilen Kazım Karabekir Paşa⁸⁷, kolordusunun başına gitmeden 11 Nisan 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile Şişli'deki evinde görüşerek kendisinin Anadolu'ya gideceğini bildirmiş; Mustafa Kemal Paşa da kendisinin de ileride Anadolu'ya geçeceğini sinyallerini vermiştir⁸⁸.

İzzet Paşa Hükümeti döneminde Bahriye Nazırı olan Rauf (Orbay) Bey'de hükümetin istifasından sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa ile görüşmüştür. Bu buluşmayı Rauf Orbay şu şekilde anlatır:

“... Durum ortada malumdur. Ne onun getirdiği haberlerde ne benim anlattıklarım da sadre şifa verip, insana biraz olsun ümit bahşedebilecek hiçbir şey yoktu ve bu son derece nazik ve buhranlı hava içinde hiç olmazsa mümkün olanı yaparak uğradığımız ve uğrayacağımız zararları asgari haddine indirebilmek çarelerini bulması gereken iş başındaki hükümetten de bir hayır beklenememesi üzüntümüzü bütün bütün artırıyordu.”⁸⁹

Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelerinden sonra Ahmet İzzet Paşa'yı ziyaret etmişler ve onu tekrar hükümeti kurmaya ikna ettikten sonra⁹⁰ Tefik Paşa Hükümeti'ni düşürmeye çalışmışlardır. Ancak bunda daha önce de bahsedildiği gibi

⁸⁵ Sadi BORAK, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, İstanbul, 1998, s. 223–225.

⁸⁶ S. BORAK, *Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları*, s. 226.

⁸⁷ Kazım KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, I (Sadeleştiren: Prof.Dr. Faruk ÖZERENGİN), İstanbul, 1993, s. 54.

⁸⁸ K. KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, I, s. 55.

⁸⁹ Rauf ORBAY, *Cehennem Değirmeni (Siyasi Hatıratım)*, I, İstanbul, 1993, s. 221–222.

⁹⁰ R. ORBAY, *Cehennem Değirmeni*, s. 224.

başarılı olunamamıştır. Rauf Bey, Mustafa Kemal Paşa ile Şişli'deki evinde sık sık görüşmüştür. Bu görüşmelerin bazılarında Ali Fuat Paşa'da yer almıştır.

Diğer taraftan Ali Fuat, Rauf, Kazım Karabekir ve İsmet Beyler, aynı anda İstanbul'da bulunmuşlar ve bir araya gelmişlerdir. Bu şahsiyetlerin arasında kurtuluşun artık Anadolu'da aranması gerektiği konusunda fikir birliği oluşmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da Milli Mücadele'yi ve kafasında tasarladığı Cumhuriyet'i ise Nutuk'ta da belirttiği üzere kimseye paylaşmamış ve bunu milli bir sır olarak saklamıştır⁹¹. Paşalarla görüşmelerinde çözüm yolları üzerinde durmuşlar ve bağımsızlık için mücadele edilebilecek tek yerin Anadolu olduğu üzerinde mutabık kalmışlardır. Anadolu'ya geçen komutanların buldukları bölgelerde halkı bağımsızlık için bilinçlendirmeleri açısından İstanbul'daki görüşmeler ve nasıl bir yol izlenmesi gerektiği konusu önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da iken o sıralarda Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyeti-i Osmaniyesi'nin ileri gelenleri bazı temaslarda bulunmak üzere İstanbul'a gelmişler ve Mustafa Kemal Paşa ile birkaç kez görüşmüşlerdir⁹². Paşa, bu heyete haklarını sonuna kadar müdâfaa etmeleri adına telkinlerde bulunmuş hatta bir görüşmede heyet üyeleri Paşaya "başımıza geçer misiniz?" diye teklifte bulunmuş, O da "böyle parça parça çalışacağımıza bütün memleket mukadderatını idare edecek, ele alacak bir teşekkül meydana getirip beraber çalışsak nasıl olur?"⁹³ diye cevap vermiştir. Atatürk ise Nutuk'ta bu durumu: "Bunlar, Osmanlı Devleti'nin çökeceğini çok kuvvetli bir ihtimal olarak görüyorlardı. Osmanlı vatanının parçalanma tehlikesi karşısında, Trakya'yı, mümkün olursa buna Batı Trakya'yı da ekleyerek bir bütün olarak İslam ve Türk topluluğu halinde kurtarmayı düşünüyorlardı. Fakat bu amacı gerçekleştirmek üzere o gün için akıllarına gelen tek çare İngiltere'nin, bu mümkün olmazsa Fransa'nın yardımını sağlamaktı. Bu maksatla bazı yabancı devlet adamları ile temas kurma ve görüşme imkanları da aramışlardı. Amaçlarının bir Trakya Cumhuriyeti kurmak olduğu

⁹¹ M.K. ATATÜRK, **Nutuk**, s. 11.

⁹² Tefik BIYIKLIOĞLU, **Trakya'da Milli Mücadele**, I, Ankara, 1992, s. 155.

⁹³ T. BIYIKLIOĞLU, **Trakya'da Milli Mücadele**, s. 156.

anlaşıyordu.”⁹⁴ diye açıklar. Bu görüşmeden anlaşıldığı üzere Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul’da iken tüm vatan topraklarını savunacak bir müdâfaa-i hukuk teşkilatı tasarlamıştı.

Daha önce de bahsedildiği üzere 4 Mart 1919’da Damat Ferit Paşa hükümeti kurulmuştu. Damat Ferit Hükümeti iktidara geldikten sonra Milli Mücadele taraftarı subay ve komutanlar mücadelenin İstanbul’da yapılamayacağını artık kesin bir şekilde kavramışlardı. Nitekim hükümetin kuruluşuyla birlikte İttihâdçıların tutuklamalarına büyük hız verilmiş ve savaş süresince Sofya Sefirliği’nde bulunan Fethi Bey bile 10 Mart 1919’da tutuklanmıştır. 11 Mart’ta Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey’i ziyaret etmiş, daha sonra Anadolu’ya geçmeden bir kez daha ziyaret ederek Anadolu’ya geçişi ile ilgili görüşmüşlerdir⁹⁵. Damat Ferit Hükümeti döneminde Mustafa Kemal Paşa Anadolu’ya geçmek için çalışmalarını hızlandırmış ve Mehmet Ali Paşa ve hükümette Milli Mücadele düşüncesine sıcak bakan bazı devlet adamlarıyla temasa geçerek Anadolu’da kendine uygun bir görev almayı tasarlamıştır. Ancak bu fırsatı, Karadeniz’de eşkıyalık faaliyetlerin artması üzerine hükümet tarafından bölgenin asayişini sağlamak üzere, İzmir’in işgal edildiği 15 Mayıs 1919 tarihinden bir gün sonra, 16 Mayıs’ta IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun’a gönderilerek bulmuştur.

II-İSTANBUL, TRAKYA VE ANADOLU’DA İLK TEŞKİLATLANMALAR

A-İstanbul ve Trakya’da İlk Teşkilatlanmalar

Mondros Mütarekesi’nden sonra İtilaf Devletleri’nin İstanbul’u fiilen işgal etmesine karşı halk ve aydınların bazıları savaşa şiddetle karşı çıkmış ve teslim olmaktan başka çare olmadığını savunmuştur. Diğer bir kesim ise, durumu olduğu gibi kabul edip aceleye gerek görmeden kurtuluşu zamana bırakmıştır. Genellikle gençlerin

⁹⁴ M.K. ATATÜRK, *Nutuk*, s. 3.

⁹⁵ O. OKYAR- M. SEYİTDANLIOĞLU, *Fethi Okyar’ın Anıları*, s. 23.

oluşturduğu üçüncü kesim ise; işgal kuvvetlerinin tutumları karşısında her gün ölmektense direnerek bir kez ölmeyi tercih etmişlerdir⁹⁶. İstanbul'daki aydın ve siyasetçilerden bazıları ise mütareke ve işgaller karşısında kendi bölgelerinin haklarını savunmak adına İstanbul'da bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Mondros'ta doğu bölgelerinin geleceğinin tehlikeye düşmesinin açık delili olan Mütarekenin 24. Maddesi'nde "Vilâyat-ı Sitte" olarak adlandırılan 6 ilde bir karışıklık çıkması halinde bu bölgelerin işgal edileceği ihtimali tehlikesi belirlemiştir. Bu bölgede bir Ermenistan kurulacağı tehlikesi karşısında, Meclis-i Meb'usân'ın feshinden önce, 1918 Aralık ayı başlarında, doğu vilayetlerinin mebusları, seçtikleri vilayetlerin bağımsızlıkları için beraber hareket etme namına bir grup oluşturmaya karar vererek yedi maddelik bir program müsvettesi kaleme aldılar⁹⁷. Bunun sonucu olarak da 4 Aralık 1918'de merkezi İstanbul'da olmak üzere "Vilâyat-i Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti" teşkil edildi. Cemiyetin amacı; "Doğu illerinde oturan bütün halkın dini ve siyasi haklarının serbestçe kullanılmasını sağlayacak meşru yollara başvurmak, bu illerdeki Müslüman halkın tarihi ve milli haklarını gerektiğinde medeniyet dünyası karşısında savunmak, doğu illerinde yapılan zulüm ve cinayetlerin sebepleri ile bunları işleyenler ve sebep olanlar hakkında tarafsız soruşturma yapılarak suçluların süratle cezalandırılmalarını istemek, yerli halk ile azınlıklar arasındaki anlaşmazlığın giderilmesine ve eskiden olduğu gibi iyi ilişkilerin sağlanmasına gayret etmek, savaş durumunun doğu illerinde yarattığı yıkım ve yoksulluğa, hükümet nezdinde teşebbüslerde bulunarak elden geldiğince çare aramak"⁹⁸ idi. Cemiyet 13 Aralık 1918'de ilk toplantısını Müdâfaa-i Milliye Cemiyeti merkez binasında yaptı ve bu toplantıya 30 kadar vatansever katıldı⁹⁹. Bu cemiyetin daha sonra 10 Mart 1919'da Erzurum şubesi de açılmıştır¹⁰⁰.

Ocak 1919'da yine İstanbul'da kurulan bir başka örgüt ise Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti'dir. Cemiyet, nizamnamesinin 1. Maddesindeki "Vatan ve

⁹⁶ Mehmet TEMEL, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Ankara, 1998, s. 9.

⁹⁷ Tayyip GÖKBİLGİN, *Milli Mücadele Başlarken*, I, Ankara, 1959, s. 28.

⁹⁸ M.K. ATATÜRK, *Nutuk*, s. 3.

⁹⁹ *Hadisat*, 14 Kanun-i Evvel 1334/14 Aralık 1918, No:56.

¹⁰⁰ Cevat DURSUNOĞLU, *Milli Mücadelede Erzurum*, Ankara, 1946, s. 33.

milletin teali ve inkişafı ve hükümetin takviye ve tarsini inbisatı adem-i merkeziyet idari usulünün tatbikiyle kabil olacağı kanaat-ı katiyesine binaen tamamîyet-i mülkiye-i Osmani'ye mahfuz kalmak ve Saltanat-ı Osmaniye etrafında toplamak şartıyla"¹⁰¹ şeklindeki açıklamasıyla kuruluş amacını belirtmiş, ancak uzun ömürlü olamamış ve 15 Eylül 1919'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile birleşmiştir¹⁰².

İstanbul'daki bazı aydınlara göre de Türk Milleti dışa karşı isteklerinde birlik halinde bulunmalı ve milli kuvvetlerin bütününde birleşmeliydi. Bu sebeple 29 Kasım 1918'de bu aydınlar ve bunların fikirlerine katılan bazı siyasi partiler "Milli Kongre" adı altında bir "Milli Birlik Cephesi" kurma teşebbüsüne giriştiler ve 7 Aralık 1918'de amaçlarını açıklayan bir beyanname yayınladılar¹⁰³. Bu beyannamede; Milli Kongre'nin "Milli Müesseseleri sinesinde toplandığı ve bundan dolayı da kamuoyunun ve memleket menfaatlerinin temsilcisi ve milli koruyucusu" olduğu söyleniyor ve kongrenin girişeceği her teşebbüsün ve varacağı her kararın "içte ve dışta böylece telakki ve kabul olunmasını sağlayacak esaslar dairesinde" çalışacağı açıklanıyordu¹⁰⁴.

Bütün Türk aydın ve müteşebbislerini üye sayan bu kurum "vatanın en önemli hak ve menfaatlerini temin ve müdâfaa" maksadıyla ve "memleket umumi efkârının tercümanı olarak milletin en meşru ve tabii isteklerini bütün insanlık ve medeniyet dünyasına duyurmak emeliyle" belgeler ve risaleler yayınlayarak ve vatanın haklarını bu suretle savunacaktı. Milli Kongre'nin 29 Kasım 1918'de tertiplelediği toplantıya birçok cemiyet, parti, dernek ve üniversiteden ikişer kişi katılmıştı. Kongre amacına ulaşabilmek için Türkiye'nin, Milletler Cemiyeti'ne bağımsız olarak girmesini, vatanın hak ve menfaatlerinin basında bir fikir beraberliği içinde ele alınmasını, dış memleketlere heyetler gönderilmesini, Osmanlı İmparatorluğu'nu teşkil eden unsurlar arasında ahenk ve kardeşlik kurulmasını, çeşitli dillerde gazete ve dergi yayınlanmasını, konferanslar tertiplemek suretiyle fikirlerin aydınlanmasını lüzumlu bulmakta idi¹⁰⁵.

¹⁰¹ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 360.

¹⁰² T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 361.

¹⁰³ **Hadisat**, 7 Kanun-i Evvel 1334/7 Aralık 1918, No: 49.

¹⁰⁴ **Hadisat**, No: 49.

¹⁰⁵ **Hadisat**, No: 49.

Milli Kongre'nin 29 Kasım 1918'de Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti binasındaki toplantısında birçok cemiyet ve grup Milli Kongre çatısı altında toplanmıştır. Gençler de bu cemiyet etrafında toplanmıştı. Nitekim Edebiyat Fakültesi, Üsküdar Türk Ocağı, Türk Ocağı, Dârülmualimin Mezunları Cemiyeti, Tıp Fakültesi, Galatasaraylılar Yurdu, Fünûn Fakültesi gençleri bu toplantıya ikişer temsilci göndermişlerdir¹⁰⁶.

Milli Kongre, Osmanlı Devleti'nin bunalımlar, Osmanlı siyasetinin çalkantılar içinde bulunduğu bir dönemde İstanbul ve çevresindeki hatta Anadolu'daki bütün siyasi parti, cemiyet ve derneği bir arada toplamak fikrini bir nebze gerçekleştirebilse de parti ve cemiyetlerin kendi aralarındaki çatışmasını engelleyemedi. Kongre, bu olumsuz duruma rağmen yine de bazı faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetlerin en önemlisi ise 1919 seçimleridir. İstanbul'un en karışık döneminde çalışmalarını sürdüren kongre, Damat Ferit Hükümeti emriyle polisin baskınına uğramış ve Esat Paşa tutuklanarak¹⁰⁷, 12 Haziran 1919'da Kütahya'ya sürgün edilmiştir¹⁰⁸.

Bu sürgünün sebebi ise Esat Paşa'nın, Paris görüşmelerine giden Damat Ferit Paşa heyetinin milletin güvenin haiz olmadığı için protesto telgrafı çekmesidir¹⁰⁹. Bu durum gençleri çok rahatsız etti. Nitekim Tıp Fakültesi'nde göz doktoru olan Esat Paşa'nın sürgün halinin kaldırılması için Tıp Fakültesi Öğrenci Derneği geniş faaliyetler göstererek¹¹⁰, sonuçta Esat Paşa'nın 5 Ağustos 1919'da İstanbul'a dönmesini sağladılar¹¹¹.

¹⁰⁶ **Hadisat**, No: 49.

¹⁰⁷ **İstiklal Harbi Gazetesi**, (Haz: Ömer Sami COŞAR), 7 Haziran 1919, S: 22; Milli Mücadele döneminde Osmanlıca ve Arapça olarak basılmış olan İstiklal Harbi Gazetesi, gazeteci Ömer Sami Coşar tarafından aslına uygun olarak Türkçeleştirilmiş ve değişik kuruluşlar ve yayınevleri tarafından da farklı zamanlarda basılmıştır. Bu tezde ise, Ankara Ticaret Odası tarafından 2004 yılında "Kurtuluş" adı altında gazetenin 1919 yılına ait sayılarının çoğaltılması sonucu oluşturulan eserden faydalanılmıştır. Eserde sayfa numarası kullanılmadığı için bundan sonraki dipnotlarda hazırlayanın ismi ile birlikte gazetenin tarihi ve sayısı kullanılacaktır.

¹⁰⁸ Ö.S. COŞAR, **İstiklal Harbi**, 13 Haziran 1919, S: 27.

¹⁰⁹ Ö.S. COŞAR, **İstiklal Harbi**, S: 27.

¹¹⁰ Ö.S. COŞAR, **İstiklal Harbi**, 8 Temmuz 1919, S: 49.

¹¹¹ T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 152.

Milli Kongre, 1919 seçimlerine beklediği etkiyi yapamadı, Meclis-i Meb'usân feshedilip Esat Paşa Malta'ya sürülünce, Milli Kongre de çalışmalarını askıya almak zorunda kaldı¹¹².

İşgallerle birlikte İstanbul'da mücadele kararı veren bir kısım vatansever gizliden teşkilatlanmaya başlamışlardır. Bunlardan birisi Kara Kemal ve Kara Vasıf Beyler'in kurduğu "Karakol Teşkilatı"dır¹¹³. Teşkilat, eski İttihâdçılardan Erkan-ı Harp Miralayı Kara Vasıf Bey'e Talat Paşa'nın İstanbul'u terk etmeden verdiği talimat doğrultusunda "İttihâdçıların bütünlüğünü korumak" amacıyla kurulmuştur¹¹⁴. Bu karar gereğince Kara Kemal Bey, eski İttihâdçılardan Baha Sait, Ali Çetinkaya, Yenibahçeli Şükrü, Çerkez Reşit, Refik İsmail ve Sevkiyatçı Rıza Beyler'i ve ilerde diğer ittihâdçıları da teşkilata dahil ederek teşkilatı genişletmeye çalışmıştır. Bu teşkilatın görevi Anadolu'ya silah, cephane ve subay sevkıyatını sağlamaktır¹¹⁵. Hüsamettin Ertürk, işgalin hemen peşinden Topkapı, Eyüp, Bakırbaşı, Kadıköy ve Çengelköy'de halkın işgal karşısında gizliden silahlı çeteler oluşturduklarını ve azınlıklarla mücadele ettiklerinden bahseder¹¹⁶. Ayrıca, Rum gençlerin Kasımpaşa'ya inip bazı hadiselerle sebebiyet vermesi üzerine heyecanlı ve milliyetçi olan Kasımpaşalı gençler teşkilatlanarak bu duruma son vermek için silahlı mücadeleye başlamışlardır¹¹⁷. Bu gibi teşkilatlar İstanbul'un birçok semtinde kurulmuştur. Ancak Milli Mücadele'de birçok sivil ve asker mücadele bölgesi olarak Anadolu'yu seçmişler ve Anadolu'da direniş örgütlerine ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne katılmışlardır¹¹⁸.

Mütarekeyi takip eden günlerde kurulan diğer önemli bir cemiyet ise Trakya bölgesinde kurulan "Trakya-Paşaeli Cemiyeti" dir. 1918'in Kasım ayı içinde kurulan cemiyetin¹¹⁹ nizamnamesinin 1. Maddesinde; "Trakya'nın Osmanlı Padişahlığındaki

¹¹² T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 154; Milli Kongre ile ilgili ayrıca bkz. Tarık BALIOĞLU, "Milli Kongre Hareketi", **Tarih ve Medeniyet**, Temmuz 1996, S: 29, s. 41-46.

¹¹³ Hüsamettin ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası** (Yazan: Samih Nafiz Tansu), İstanbul, 1964, s. 217.

¹¹⁴ H. ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 217.

¹¹⁵ Fethi TEVETOĞLU, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara, 1991, s. 8-9 vd.

¹¹⁶ H. ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 221-226.

¹¹⁷ H. ERTÜRK, **İki Devrin Perde Arkası**, s. 232.

¹¹⁸ Mesut AYDIN-Recep DÜNDAR, "Milli Mücadele Döneminde İstanbul'dan Anadolu'ya Geçen Subaylar", **Atatürk Yolu**, II/6, Kasım 1990, s. 177-179.

¹¹⁹ T. BIYIKLIOĞLU, **Trakya'da Milli Mücadele**, I, s. 125.

rabita ve tamamıyet-i mudkiyesinin temini maksadıyla Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi namında teşkil etmiştir” denmektedir¹²⁰. Ayrıca 4. Maddede de cemiyetin amacı; “cemiyet-i akvam nazariyesinin müessisi olan Wilson Prensiplerine riayetle memleketin hak-ı hakimiyet ve tamamıyetini kanun dairesinde Müdâfaa ve istihsaldır”¹²¹ şeklinde belirtilmektedir. Cemiyet, Trakyalılara hitaben bir de beyanname hazırlayarak kuruluş amacını bu beyannamede daha açık şekilde şöyle belirtmiştir:

“ Ecdadımızın celadet yadigârı olarak Avrupa’da elimizde yalnız Edirne vilayeti kalmış iken bu mübarek toprakları Müslüman olan mühim bir kısmı da kötü idare yüzünden Bulgar boyunduruğuna geçmiştir. Bu da yetmiyormuş gibi son zamanlarda payitahtın bekçisi olan yurdumuza da göz dikildiğini görmekten elem ve ızdırap duymaktayız. Bu kıskanç gözlere perde çekmek emeliyle vilayet ictimayı vicdanının davetine uyan hamıyetli halkımız memleketin çok eski tarihi hakkı ile bir çok yüzyılların kıymetli hatırasını tesbit ve yirminci asrın mukadderatına hakim geçinen medeni milletlere karşı Türklerin gadre uğramış haklarını Müdâfaa etmek üzere Trakya-Paşaeli Müdâfaa Heyet-i Osmaniyesi’ni kurmuştur. Milletın hayrını isteyenlerden bir heyet bu vatan hizmetini omuzlarına yükledi”¹²².

Beyannamede, Trakya’nın bağımsızlığının tehlikeye düşmesinden Osmanlı idaresinin sorumlu tutulmasının yanında, cemiyetin başlıca amacının da bölge halkının haklarının ve bağımsızlığının korunması olduğu vurgulanmıştır.

B-Anadolu’da İlk Teşkilatlanmalar

Mustafa Kemal Paşa’nın ve Milli Mücadele yanlısı komutanların Anadolu’ya geçip Milli Mücadele’de etkin rol almasına kadar geçen dönemde Türk halkı tarafından bir dizi direniş örgütleri kurulmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin Elviye-i Selâse’den askeri ve mülki idaresini tamamen çekmesi üzerine, askeri ve idari teşkilat oluşturarak bölgeyi Ermeni ve Gürcülere kaptırmamak ve bunun için de mücadele

¹²⁰ T. BIYIKLIOĞLU, *Trakya’da Milli Mücadele*, I, s. 129.

¹²¹ T. BIYIKLIOĞLU, *Trakya’da Milli Mücadele*, I, s. 129.

¹²² T. BIYIKLIOĞLU, *Trakya’da Milli Mücadele*, I, s. 130.

etmek amacıyla, Piroğlu Fahrettin Bey başkanlığında 5 Kasım 1918’de Kars Milli İslâm Şûrâsı kurulmuş¹²³, Şûrâ, 17–18 Ocak 1919’da aldığı bir kararla adını Cenûb-i Garb-i Kafkas Hükümeti olarak değiştirmiştir¹²⁴.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, daha Samsun’a çıkmadan evvel kurulan bir diğer cemiyet ise Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’dir. Merkezi Trabzon olmak üzere 11 Şubat 1919’da kurulan cemiyetin nizamnamesinde “Vilayetimizin kemâ-kân metbû’umuz olan Devlet-i Osmaniye’ye merbûtiyyetini muhafaza için vesaik-i ilmiye ve Müdâfaa-i muktezîyede bulunmak ve hukuk-u milliyemizi halelden vikaye edecek esbab ve vesaitin icrasına tevessül eylemek”¹²⁵ üzere kurulduğu ifade edilmektedir.

Mütarekenin şartlarına dayandırılarak 6 Kasım 1918’de İngiliz monitörünün İzmir’e gelişi ve işgal hareketlerine başlaması sebebiyle İzmir civarında da bir grup vatansever örgütlenmeye başlamıştır. Moralızâde Halit ve Nail Beyler ile Maliye Müfettişi Menemenlizâde Muvaffak, emekli Binbaşı Hüseyin Lütfi, İtibâr-ı Millî Bankası İkinci Müdürü Abdurrahman Sami Beyler, gayri resmi olarak İzmir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’ni kurmuşlardır¹²⁶. Ancak cemiyetin, Hürriyet ve İtilafçılar tarafından, Bolşevik taraftarı ve İttihâd ve Terakkî yanlısı olduğu tarzındaki suçlanması, kuruluşunu yirmi gün kadar aksatmış, cemiyet, tüzüğünü ancak 1 Aralık 1918’de vilayete verebilmiştir¹²⁷. Cemiyet, milli davasını özellikle Avrupa’ya duyurabilme amacıyla Fransızca olarak “Türk İzmir” adlı bir dergi çıkarmıştır. Ayrıca işgalden önce de Fransızca bir eser yayınladı¹²⁸. 17 Mart 1919’da, İzmir’in işgalinden iki ay kadar önce İzmir’de yaptığı son kongrede adalet için bir beyanname, bir vilayet haritası ile

¹²³ Fahrettin KIRZIOĞLU, **Milli Mücadele’de Kars**, I.Kitap, İstanbul, 1960, s. 8; S. DAYI, **Elviye-i Selâse’de Milli Teşkilatlanma**, s. 90; Piroğlu Fahrettin Bey’in faaliyetleri hakkında geniş bilgi için Bkz. Gürkan Fırat SAYLAN, **Piroğlu Fahrettin (Erdoğan) Bey, Cenûbi Garbi Kafkas Hükümeti Hariciye Nazırı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2003.

¹²⁴ Fahrettin KIRZIOĞLU, “Cenubî Garbî Kafkas Cumhuriyeti (Kars Milli-Şûrâ Hükümeti)”, **Türk Kültürü**, Ekim 1968, S: 72, s. 963; S. DAYI, **Elviye-i Selâse’de Milli Teşkilatlanma**, s. 102.

¹²⁵ Faik Ahmet BARUTÇU, **Siyasi Hatıralar**, I (Haz: Mustafa Everdi), Ankara, 2001, s. 79.

¹²⁶ Sıtkı AYDINEL, **Güneybatı Anadolu’da Kuvâ-yı Milliye Harekâtı**, Ankara, 2002, s. 31.

¹²⁷ N. TAÇALAN, **Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, s. 147.

¹²⁸ N. TAÇALAN, **Ege’de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, s. 147.

nüfus grafiklerini gösteren bir çalışmayı İtilaf Devletleri'ne sunarak, işgalden hemen önce de İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi'ni oluşturdu¹²⁹.

Mütareke dönemlerinde kurulan bu ilk cemiyetler ve teşekküller, görüldüğü üzere memleketteki azınlıkların faaliyetlerine karşı ve hakların müdâfaası adına halk için çalışma yapmak üzere kurulmuşlardır. Kuruldukları dönem ve bölge dikkate alınırca, bu cemiyetler Osmanlı Devleti ve Hükümeti'nden bağımsız kurulmamış cemiyetler olarak nitelendirilebilir. Nitekim Vilâyat-ı Şarkiye Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, kuruluş aşamasında, programında da belirttiği gibi milletin haklarını savunmak için mecliste çalışmalar yapılacağını bildirmiştir. Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin programında ise Ocak ayından beri Osmanlı gündemini meşgul eden Wilson Prensipleri'nden etkilenilmesi söz konusudur. Ancak milletin haklarını koruma adına bu ilk teşkilatlanmalar önemlidir. Milli Mücadele döneminde sivil bir hareket olarak doğan örgütlenmelerin temelinde yatan amaç vatani düşman işgalinden kurtarmak ve bağımsızlıktır. Bu örgütlenmeler isimlerinden de anlaşılacağı gibi "Müdâfaa-i Hukuk" adınadır. Yani milletin haklarını savunmak içindir. Bu hakların elde edilebilmesi için ise yegâne şartı bağımsızlıkta arayarak kurulmuştur. Bu örgütler bir anlamda halkın milli ve manevi duygularının yansımasıdır. I. Bölümde görüldüğü gibi özellikle Balkan Savaşlarında öne sürülen Türkçülük akımı, Türk Milleti'nin haklarının korunması ve savunulması düşüncesi Milli Mücadele döneminde kendini Müdâfaa-i Hukuk çatısı altında göstermiştir.

Bu kuruluşlar mütareke sonrasında, daha çok belli bir bölgenin hakkını korumak için kurulmuştu. Açıklanan amaçları arasında önceleri silahlı bir direniş yoktu. Amaçları, istatistikî bilgiler toplayarak, yabancı dilde yayın yaparak barışın koşullarını etkilemek, Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerin yabancı denetimi ve yönetimi altına verilmesini engellemektir. Bunların öncülüğünü, bölgelerin aydınları, din adamları, eşrafı yapıyordu. Programlarında siyasetle alakaları olmadığını da vurguluyorlardı. Bu örgütlenmeler, giriştikleri mücadeleler bakımından ilk etapta sınırlı kalsalar da olayların gelişimi ve Türk topraklarının düşman hâkimiyetine girme tehlikesi somutlaştıkça bu

¹²⁹ Milli Mücadele Tarihi, I, s. 97.

örgütler de nitelik değiştirmeye başlayarak sınırlı propaganda örgütlerinde silahlı direniş örgütleri haline dönüşeceklerdir. İlk aşamada bölgesel kurtuluşa dönük olsa da daha sonra Mustafa Kemal Paşa önderliğinde ulusal kurtuluş için direnişe yöneleceklerdir. Bu noktada Milli Mücadele açısından en önemli faktör olan Mustafa Kemal Paşa ve faaliyetleri de, Müdâfaa-i Hukuk çerçevesini Misak-ı Milli sınırlarına yayarak, Samsun'a çıktıktan sonra, Anadolu'nun birçok bölgesinde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kuruluşunda yaptığı çalışmalarla birinci derecede etki sahibi olmuştur.

Esasen Milli Mücadele de bir gençlik hareketi idi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın ve arkadaşlarının yaş durumuna bakıldığında, Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Samsun'a beraber çıkan heyette yaşı en büyük olan kendisidir. Ama O'nun yaşı da 38'dir. Mücadele arkadaşlarından Kazım Karabekir, Refet ve İsmet Paşalar 37, Ali Fuat Paşa 38 yaşındadır. Fevzi Paşa'nın yaşı ise 46'dır¹³⁰. Batı cephesinde Yunanlılara karşı ilk kurşunu sıkanlar da gençlerdi. Gazeteci Hasan Tahsin, Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe ve diğer vatanseverler, hep yirmili yaşlarda gençlerdir. Erzurum Kongresi'ne katılan delegelerin yaş ortalaması da 27–30 arasındadır. Erzurum Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında büyük emeği geçen ve Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da ki büyük destekçisi Cevat Dursunoğlu, 27 yaşında bir öğretmendir¹³¹. Hatta lise öğrencileri Milli Mücadele'ye aktif olarak katılmışlardır. Ankara Lisesi öğrencilerinin bir kısmı 1920 yazındaki Demirci Savaşı'na gönüllü olarak katılmışlar, genç subaylar, öğretmenler ve öğrenciler Kuvâ-yı Milliye çatısı altında bizzat savaşımlardır¹³². Daha önce dağınık olarak kurulan öğretmen derneklerinin yanında Türk tarihinde ilk defa ülkenin tamamını kapsayan ve mensuplarını hiçbir ayrıma tabi tutmadan bünyesine alan “Muallimler ve Muallimler Birliği Derneği”¹³³ de Milli Mücadele döneminde kurulmuştur. Derneğin kuruluş tarihi 7 Mayıs 1921'dir¹³⁴. Milli

¹³⁰ Erik Jan ZÜRCHER, **Milli Mücadele'de İttihatçılık**, İstanbul, 1995, s. 142.

¹³¹ Burhan GÖKSEL, “Atatürk'ün Gençlik Konusuna Bakışı ve Niçin Atatürkçülük Eğitimi”, **AAMD**, II/5, Mart 1986, s. 470–472.

¹³² Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU, **İlk Meclis (Milli Mücadele'de Anadolu)**, Ankara, 1990, s. 157.

¹³³ Ertuğrul Zekai ÖKTE-Tülay DURAN, “Tarihimizde Öğretmenlere İlk Çağrı”, **BTTD**, S: 29, Şubat 1970, s. 65.

¹³⁴ **Hakimiyet-i Milliye**, 9 Mayıs 1337/1921, No: 180.

Mücadele döneminde bazı öğretmenlerin de cepheye koşarak düşmanla savaştıklarını ve şehit düştüğü görülmektedir. Örneğin Maraş Lisesi'nin genç öğretmeni Hayrullah Efendi, Fransız işgal ve zulmüne karşı birkaç arkadaşıyla birlikte dağa çıkmış ve çarpışmalar sırasında şehit düşmüştür. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Bazı bölgelerde öğretmenler gece asayiş için nöbet tutarken, gündüz de eğitim işlerini devam ettirmişlerdir. Özellikle 1921 başlarında düzenli ordular kuruluncaya kadar birçok öğretmen, Kuvâ-yı Milliye adı verilen silahlı direniş örgütlerine katılarak düşman işgalini engellemeye çalışmışlardır¹³⁵. Genç öğretmenlerin Milli Mücadele'yi destekleyici bu tür faaliyetlerinden haberdar olan İstanbul Hükümetleri, İstanbul Dârülfünûn mezunlarına, milli harekete katılırlar korkusuyla Anadolu' da görev vermemiştir¹³⁶.

C-Basının Gençliği Bağımsızlık Adına Harekete Geçirme Çabaları

İşgal döneminde basın yoluyla da direniş amaçlı bir dizi faaliyetler yapılarak özellikle genç unsur işgaller karşısında mücadeleye yönlendirilmeye çalışmıştır. Örneğin Hıfzı Tevfik'in 11 Kasım 1918'de kaleme aldığı "Gençliğin Vazifeleri" adlı yazı 18 Kasım'da Hadisat'ta yayınlanmıştır. İstanbul'un fiilen işgal edildiği döneme rastlayan bu yazıda; vatanın 4 yıldır çektiği mahrumiyetlerin ardından huzur bulacağı ümidiyle avutulurken, son hadiseler, bütün maneviyatı kırarak kadar ferdi olduğundan bahsedilmiş, Türk gençlerine ise Türklerin Müdâfaa-i Hukuk'unu koruması yönünde telkinlerde bulunulmuştur. Yazının son bölümünde Hıfzı Tevfik; " Artık sükûn ve adalet devri değildir. Hele silah ve gürültü devri hiç değildir. Bu gün mantıken, hukuken hal edilmesi icab eden birçok noktalar vardır. Ve ben gençliğin bu vazifelerine davet edilmesine intizar ediyorum. Çünkü bunu herkesten evvel ve herkesten ziyade gençliğin, münevver gençliğin yapabileceğine kaniim!... Türk Gençliği, vazifesinin kutsiyetini tanımalı ve bu mukaddes vazifeye başlamakta artık tehir etmemelidir. Geçen

¹³⁵ Yahya AKYÜZ, **Başlangıçtan 1997'ye Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, 1997, s. 276–277.

¹³⁶ Y. AKYÜZ, **Türk Eğitim Tarihi**, s. 277.

her dakikanın kıymetini bilerek gençlik el ele vermeli ve milli hukuku müdâfaaya başlamalıdır. Her genç, bu el ele verişte vatan menfaatinden başka gözetecek hiçbir şey olmadığına kani ve artık mazinin acı günlerinden ibret alarak şahsi menfaatler peşinde koşmanın vatani nasıl bir felakete sürüklediğini müdrik bir halde işe başlarsa milli felaket kısmen olsun önüne geçileceği muhakkaktır...”¹³⁷ diye gençliğin vazifelerini belirtmiş ve gençliği birlik ve beraberliğe davet etmiştir.

Yine işgal döneminde, gençliğe hitaben yazılan bir diğer yazıda Rumların İstanbul’da yaptığı propagandalar ile halkı tahrik ettiğine değinilerek, buna karşı Türk gençlerinin bir propaganda heyeti teşkil etmesi gerektiği vurgulanmıştır¹³⁸.

Diğer taraftan Ahmet Esat Bey tarafından, Müdürlüğünü Muallim Sami Bey, Başmüdürlüğünü ise Muallim Ali Seyfi Bey’in yaptığı “Türk Genci” adlı bir dergi de 15 Eylül 1918’de çıkarılmaya başlanmıştır¹³⁹. Dergide Türk Gençliği’nin sportif ve vatansever tarafları ön plana çıkarılmıştır. İrfan Ethem Bey de bu dergide “Türk Gençliği’ne” adlı bir makale yazmıştır. Makalede Türk gençliğinin milli bilincini korumasına dikkat çekilirken, yazar yazıyı şu şekilde bitirmiştir: “ Ey Türk Genci! Milli Harsın çizdiği yurdu ve nazarlarını bihak-ı garba tevciye ederken arkanda edebiyatıyla, mimarisiyle, her şeyiyle uzun bir maziyi dolduran milletini, varlığını ve milli harsını unutma!”¹⁴⁰.

Gazetelerin ve dergilerin bir kısmında gençler üzerinde çıkan bu teşvik edici yazılar, milliyetçi gençler üzerinde şüphesiz etki yapmıştır. Bunun en güzel örneği olarak ise Atı Gazetesi 26 Kasım 1918’den itibaren İngiltere’nin Times Gazetesi’ni örnek alarak “Gençliğin Atisi” adlı bir bölüm oluşturması ve bu bölümde gençlerle ilgili haberlere yer vermesi gösterilebilir¹⁴¹.

¹³⁷ Hıfzı Tevfik, “Gençliğin Vazifeleri”, **Hadisat**, 18 Teşrin-i Sani 1334/18 Kasım 1918, No: 30, s. 1.

¹³⁸ Muzaffer Sabri, “Türk Gençlerine”, **Hadisat**, 25 Teşrin-i Sani 1334/25 Kasım 1918, No:37, s. 1.

¹³⁹ **Türk Genci**, 15 Eylül 1334/1918, S: 1; Türk Genci dergisinin 10 Ocak 1919 tarihine kadar olan sayıları mevcut olup, bu tarihten sonra derginin yayın hayatına devam edip etmediği hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

¹⁴⁰ H. İrfan Emin “ Türk Gençlerine”, **Türk Genci**, ?, s. 3.

¹⁴¹ **Atı**, 26 Teşrin-i Sani 1334/26 Kasım 1918, No: 318.

Yine bu dönemde Zekeriya Sertel'in imtiyazı altında yayın hayatına atılan "Büyük Mecmua", 6 Mart 1919 tarihli ilk sayısında ümitsizliğe düşen ve kurtuluş çareleri arayan halka şu çağrıyla yapıyordu:

"Ümitsizliğe düşüp, etrafa zehir saçacağımıza yahut herkese milletin geleceğinden ümit kalmadığını yayacağımıza, oturup el birliğiyle çalışmak ve milletin kültür bakımından yükselmesini ve gerçek bir millet olmasını sağlamaya çalışmak gerekir"¹⁴².

Emperyalizme karşı yazıların da yer aldığı Büyük Mecmua, para almadan emek veren genç yazarların birliğiyle çıkmaktaydı ki o zaman Faruk Nafiz 21, Yusuf Ziya 24, Fali Rıfki 25, Orhan Seyfi ile Köprülüzâde Fuat 29 yaşındaydı. İşgal devletlerinin baskılarına, tehditlerine ve çok sıkı sansüre karşın Büyük Mecmua'da yazan gençler, 1920 yılında dergi kapatılıncaya değin halkı bağımsızlık savaşına çağırmaya devam etmiştir¹⁴³.

Aynı dönemlerde, o zaman genç bir öğretmen olan Nafi Atuf (Tansu) Bey tarafından yönetilen Hakimiyet-i Milliye Gazetesi de ulusal savaşı tutkuyla savunuyordu. Bir hukuk öğrencisi olan Faik Ahmet'in (Barutçu) teşvik ve telkiniyle, Kemal Ahmet adlı bir genç tarafından çıkarılan İstikbal Gazetesi de Trabzon'dan destek vermekteydi¹⁴⁴. 14 Mart 1913'de Erzurum'da kurulan ve Milli Mücadele'nin koyu taraftarlığını yapan, Müdürlüğü ve Başyazarlığı'nı Süleyman Necati (Güneri) Bey'in yaptığı Albayrak Gazetesi de Erzurum'da faaliyetliydi ve Süleyman Necati Bey o tarihlerde otuzlu yaşlardaydı.

Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül'de Sivas Kongresi bittikten sonra kongre Sivas'ta öğretmenlik yapan Rasim Bey'e bir gazete çıkaracağını ve mesul müdürlüğüne

¹⁴² Tanzer Sülker YILMAZ, **Türkiye'de Gençlik Hareketleri**, İstanbul, 1997, s. 14.

¹⁴³ Büyük Mecmua, 6 Mart 1919'da ilk sayısını Zekeriya Sertel'in müdür ve imtiyaz sahipliğinde çıkaran ve devrin Milli Mücadele yanlısı önemli yazarlarını bünyesinde toplayan haftalık dergidir. Bkz. **Büyük Mecmua**, 6 Mart 1919, No:1.

¹⁴⁴ T.S. YILMAZ, **Gençlik Hareketleri**, s. 14; Mesut ÇAPA, "Milli Mücadele Döneminde İstikbal Gazetesi", **Atatürk Yolu**, , III/10, Kasım 1992, s. 133, 134 vd; Geniş bilgi için Bkz. Asuman DEMİRCİOĞLU, **Faik Ahmet (BARUTÇU) Bey ve İstikbal Gazetesi (1918 Yılı Sonu ve 1922 Yılı)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1998.

güvenilir birini getirmeyi düşündüğünü bildirmiştir¹⁴⁵. Rasim Bey, bunun üzerine araştırmalara başlayarak, öğrencilerinden Selahattin (Ulusalerk) Bey'i bu işe uygun görüp, Mustafa Kemal Paşa'nın da onaylaması ile birlikte çıkacak gazetenin Mesul Müdürlüğü'ne getirmiştir. Böylece Sivas'ta 14 Eylül 1919'da çıkmaya başlayan ve Milli Mücadele'nin sesi olan gazetelerden biri olan "İrade-i Milliye Gazetesi" 22 yaşındaki bir genç olan Selahattin Bey Mesul Müdürlüğü'nde yayın hayatına girmiştir¹⁴⁶.

¹⁴⁵ Hüseyin YILDIRIM, "İrade-i Milliye Gazetesi", **AAMD**, VIII/23, Mart 1992, s. 325; İrade-i Milliye Gazetesi konusunda geniş bilgi için Bkz. Mevhibe Gül KESKİN, **Milli Mücadele'de İrade-i Milliye Gazetesi**, İstanbul, 1990.

¹⁴⁶ H. YILDIRIM, "İrade-i Milliye Gazetesi", s. 326.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GENÇLİĞİN İSTANBUL BÖLGESİNDE ÖRGÜTLENMESİ VE YEDEK SUBAY GENÇLERİN TEŞKİLATLANMALARI

I-İSTANBUL VE ÇEVRESİNDEKİ TEŞKİLATLANMALAR

A-İstanbul'da Kurulan Gençlik Teşkilatları

İstanbul, Milli Mücadele döneminde irili ufaklı ve çeşitli amaçlarla kurulan birçok derneğe ev sahipliği yapmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cemiyetler Dosyası'ndan ulaşılan bilgilere göre; bu derneklerden, gençlik adına olanların hakkında detaylı bilgilere sahip olunamamış ise de en azından bu cemiyetlerin; kuruluş tarihleri, amaçları ve idarehaneleri hakkında bilgi verilebilir. Bahsedilen cemiyetler aşağıda sıralanmıştır:

- 1- **Gençler Kulübü:** 11 Ağustos 1919'da Beyoğlu'nda kurulan cemiyetin amacı, yabancı matbaa ile yerli matbaa arasında ilişkileri düzenlemek ve samimiyeti artırmaktır¹.
- 2- **Üsküdar Genç Birliği:** 26 Kasım 1919'da Üsküdar'da kurulan cemiyetin amacı, gençliğin fikren ve bedenen ilerlemesidir².
- 3- **İstanbul Gürbüzler Yurdu:** 29 Mart 1921 tarihinde Küçük Ayasofya'da kurulan cemiyetin amacı, bedenen ve fikren gelişmiş gençler yetiştirmektir³.
- 4- **Asri Gençler Cemiyeti:** 12 Eylül 1920'de Koca Mustafa Paşa'da kurulan cemiyetin amacı; gençleri uğrayabilecekleri zararlardan uzak tutup, faydalı bir şekilde yönlendirerek gençliği yükseltmektir⁴.

¹ BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umuniye Müdüriyeti (DH. EUM.) 5. Şube, D.N:78, G.N:30.

² BOA, DH. EUM. 5. Şube, D.N:78, G.N:30.

³ BOA, DH. EUM. 5. Şube, D.N:78, G.N:30.

⁴ BOA, DH. EUM. 5. Şube, D.N:78, G.N:30.

- 5- **Makriköy (Bakırköy) Gençler Birliği:** 23 Temmuz 1913 tarihinde Makriköy (Bakırköy)'de kurulan cemiyet, Milli Mücadele döneminde de varlığını sürdürmüştür. Amacı diğer cemiyetler gibi gençliğin fikren ve bedenen yükselmesine çalışmaktır⁵.
- 6- **Gençlik Teali Yurdu:** 29 Ocak 1919'da, memlekette ilim ve irfanın yaygınlaştırılması, gençliğin ilmen ve ahlaken yükseltilmesi ve aralarında samimiyetin pekiştirilmesi amacıyla kurulmuştur⁶. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti ile birlikte İttifak grubunda yer alan Almanya ve Avusturya topraklarında kalan Türk öğrencileri ile bunların ailelerinin güvenliği için İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki mümessilleri ile irtibata geçmiştir⁷.
- 7- **Genç Türk Birliği Cemiyeti:** 1919 Eylülünde kurularak daha çok musiki ve ilim alanında faaliyette bulunan bu cemiyet, gençliği hedef alarak layık olduğu noktaya ulaştırma amacındadır⁸.

Bunların dışında, İstanbul'da II. Meşrutiyet döneminden itibaren kurulmaya başlanan öğrenci cemiyetleri de Milli Mücadele döneminde kurulanlarla beraber varlıklarını sürdürmekteydi. Öğrenci cemiyetlerine “**Vefa Gençlik Kulübü**” örnek olarak gösterilebilir. Nitekim II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çalışmalara başlayan Vefa Lisesi Müdürü, öğretmenleri ve öğrencileri, 6 Mayıs 1911 yılında Şehzadebaşı'nda resmi olarak kulübün nizamnamesi ile beraber kuruluşunu tamamlamıştır⁹. Kulüp bünyesinde içtimai yardım ve yardıma muhtaç öğrencilere tahsil ve kültür yolunda kolaylıklar yapılmış ve bir de kütüphane kurulmuştur. Spor şubesinde; atletizm, izcilik, futbol gibi spor çalışmaları yapılmıştır. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı'nda cephelerde görev yapan kulüp üyeleri, savaştan sağ dönenlerle birlikte çalışmalarına devam ederek Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul'daki gizli

⁵ **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

⁶ **Atı**, 6 Kanun-i Sani 1335/6 Aralık 1919, No: 358.

⁷ **Atı**, 29 Kanun-i Sani 1335/29 Ocak 1919, No: 381.

⁸ **Atı**, 4 Teşrin-i Sani 1335/4 Kasım 1919, No: 654.

⁹ **BOA, Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH. HMS.)**, D.N: 4-1, G.N: 4-66; **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

gruplarda görev alarak Anadolu'ya silah kaçırma gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu hizmetin dışında bir taraftan da spor çalışmalarına cemiyet bünyesinde yeniden hız verilmiştir. 1922'de üyelerinin İstiklal Savaşı'na katılmaları ile birlikte kulübün çalışmaları yavaşlamış, Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925'te faaliyetlere tekrar hız verilmiştir¹⁰.

Bu tür cemiyetlere Ocak 1920'de kurulan “**Boğaziçi Talebe Cemiyeti**” diğer bir örnek olarak verilebilir¹¹. Fakat öğrenci cemiyetleri arasında en önemli yere sahip olan Dârülfünûn bünyesinde kurulanlardır. Nitekim Dârülfünûn öğrenci cemiyetleri, özellikle İstanbul'un işgal yıllarında ve Milli Mücadele'de organize olarak bağımsızlık adına faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Dârülfünûn Talebe Cemiyeti'nin kuruluş tarihi 10 Aralık 1911 (27 Teşrin-i Sani 1327)'dir¹². Vezneciler'de 117 Numaralı dairede çalışmalara başlayan Dârülfünûn Talebe Cemiyeti, gençlerin ve öğrencilerin tahsil ve içtimai hayatlarında haklarını savunmak amacıyla kuruldu. Dârülfünûn'da bu amaçla kurulan başka cemiyetler de vardır. Bu cemiyetler kuruluş tarihi olarak daha sonradır. 18 Mart 1919'da Bayezid'teki Dârülfünûn binasında kurulan “**İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği**”¹³, 1 Mayıs 1919'da Kadırga'da kurulan “**Dârülfünûn-u Osmani Eczacı ve Dışçi Mekteb-i Alisi Talebe Cemiyeti**”¹⁴, 27 Mayıs 1919'da Dârülfünûn binasında kurulan “**Dârülfünûn Fünûn Fakültesine Devam Edenler Cemiyeti**”¹⁵ Dârülfünûn bünyesinde kurulan diğer cemiyetlere örnek olarak gösterilebilir.

Yedek Subay öğrenci gençler ile birlikte çalışan ve Milli Kongre hareketinde de yer alan Dârülfünûnlu öğrenciler için, Milli Mücadele ve bağımsızlık adına ortaya çıkan teşkilatların ya da direniş örgütlerinin birçoğunda görev yaptıkları yargısına varılabilir.

¹⁰ Saim TURGUD, “Vefa Gençlik Kulübü”, **Ayılık Ansiklopedi**, II/13, 1 Mayıs 1945–15 Nisan 1946, İstanbul, 1946, s. 416.

¹¹ **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

¹² **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

¹³ **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

¹⁴ **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

¹⁵ **BOA, DH. EUM. 5. Şube**, D.N:78, G.N:30.

İstanbul'da çok önemli iki olay olan İstanbul Mitingleri ve Dârülfünûn Grevi'nde bu cemiyetlerin göz ardı edilemez bir etkisi vardır.

B-Dârülfünûn Gençliğinin Milli Mücadeleye Katkıları

İstanbul gençliği ve Dârülfünûnluların Milli Mücadele'yi desteklemeleri ve bu doğrultuda eylemleri, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ile ön plana çıkar. Nitekim işgal haberi alınması üzerine Türk Ocağı ve Dârülfünûnlular (içinde İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyeleri ile birlikte) 19 Mayıs 1919'da Fatih'te büyük bir miting düzenlemişlerdir. Mitingde konuşan Halide Edip (Adivar) Hanım, Hüseyin Ragıp (Baydur) Bey, Prof. Selahattin Bey, Tahsin Fazıl Bey ve Meliha Hanım, işgali protesto eden ve milli hisleri yükselten birer konuşma yapmışlardır¹⁶. Miting sonunda biri Padişah'a, diğeri Amerika Başkanı Wilson'a olmak üzere işgali reddeden iki telgraf hazırlanmıştır¹⁷. Bu ilk mitingin ardından Dârülfünûn Talebe Cemiyetleri'nin de desteğiyle İstanbul'da sivil toplum kuruluşlarının ve İstanbul gençliğinin öncülük ettiği dört miting daha tertip edilmiştir¹⁸. Tabii bu mitinglerde Türk Ocağı'na mensup gençlerin de gizliden gizliye büyük çalışmaları olmuştur. Aslında Türk Ocağı, İstanbul'daki Milli Mücadele taraftarı hemen bütün cemiyetlerle irtibattaydı. Nitekim Tevfik Noyan, üyesi olduğu Türk Ocağı'nın işgal dönemindeki çalışmalarını şu şekilde değerlendirir:

“...Yunanlıların İzmir'e saldırıları bütün yurttaki gibi, İstanbul'da da büyük heyecan uyandırmıştı. Öyle bir heyecan ve fevran vardı ki, memlekette muazzam bir harekete esas olmuştur. Türk Ocağı olarak bizler de Halide Edip Hanım,

¹⁶ Kazım İsmail GÜRKAN, **Dârülfünûn Grevi**, ?, 1971; s. 9-10; Kemal ARIBURNU, **İstanbul Mitingleri**, Ankara, 1975, s. 13-22.

¹⁷ K. ARIBURNU, **İstanbul Mitingleri**, s. 19-20; Muammer TAYLAK, **Öğrenci Hareketleri**, Ankara, 1969, s. 93.

¹⁸ Bu mitingler sırasıyla 20 Mayıs 1919'da Üsküdar- Doğancılar'da, 22 Mayıs 1919'da Kadıköy'de, 23 ve 30 Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda yapılmıştır. (Subutay Hikmet KARAHASANOĞLU, “İzmir'in İşgali Üzerine İstanbul'da Yapılan Beş Miting Üsküdar Mitingi”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Ağustos 1996, S: 116, s. 41; Ömer AKDAĞ, “İstiklal Savaşının İlk Safhasında Mitingler”, s. 125-130; K. ARIBURNU, **İstanbul Mitingleri**.)

Nakiye Hanım, Yusuf Akçora, Mehmet Emin ve Ocak Başkanı –eski nazırlardan Türkçü- Ferit (Tek) ve şimdi adları hatırıma gelmeyen Ocak büyüklerinin etrafında sınıksız toplandık. Hamdullah Suphi o zaman Almanya’da idi.

Biz hep birlikte İstanbul’un Türklüğünü ve hiçbir esaret kabul etmeyeceğini belirten tarihin en önemli hadisesi olan Fatih Mitingi’ni yaptık. Bunu Sultanahmet Mitingleri takip etti. Patrikhane etrafında toplanan bir kısım Rumların taşkınlıklara yeltenmeleri ve İtilaf devletlerinin mütareke ahkâmına aykırı hareketlere kalkmaları ihtimaline karşı, şehrin Balat, Fener, Küçükpazar, Kasımpaşa, Eyüp vs. gibi muhtelif semtlerinde yapılan gizli sokak teşkilatı da almış yürümüştü. İstanbul’daki bu gizli teşkilatın başı Ragıp Nurettin (Eğre) idi. Sonraları Maarif Vekili olan Vasıf, Necati ve Reşit Galip Beylerle Müfit Nejdet, Avukat Mekki Sait, İhsan Ali ve Bahriye Hastanesi kimyager Kenan gibi daha yüzlerce ocakçı genç, bu işin fedakârları olarak çalışıyorlardı. Bunlar Adana’dan başlayarak Ege bölgesinde ve şark vilayetlerinde esaslı teşkilat kuruyorlardı. ... İstanbul’daki bu ocaklılar, aralarında vazife taksimi yapmışlardı. Anadolu’ya silah kaçırınlar, gönüllü subay ve doktor gönderenler, İstanbul sokaklarına halkı uyarmak için beyanname yapıştıranlar hep bunlardı...”¹⁹.

Dârülfünûn gençliği, İzmir’in işgalinden sonra yardıma muhtaç olan ailelere destekte bulunmak amacıyla bir heyet oluşturmuşlardır. Besim Ömer Paşa’nın başkanlığını yaptığı heyet, gönüllü gençleri 12 kısma ayırarak, ev ev dolaşmak, müsamereler vermek, ticarethanelerin hâsılatından pay almak, rozet dağıtmak; bir İzmir günü belirleyerek bu günde vapur, tramvay ve köprü ücretlerine bir miktar zam yapmak ve gazetelerin 3 gün 40 para fazlaya satılmasını sağlamak suretiyle elde edilen gelirleri İzmir muhtaçlarına yollama kararı almışlardır²⁰.

Bir taraftan İstanbul’da İzmir’in işgali dolayısıyla mitingler yapan gençlik, diğer taraftan da Mustafa Kemal Paşa’nın önderliğinde Anadolu’daki faaliyetlere de duyarsız kalmadı. Nitekim Anadolu’nun birçok bölgesinden seçilen delegelerin katılımıyla yapılan Sivas Kongresi’ne İstanbul’dan da Dârülfünûn Gençliği adına Tıbbiye’de 3.

¹⁹ Tefik NOYAN, “ Bizde İlk Gençlik Hareketleri ”, **Hatıralar, Vesikalar, Resimlerle Yakın Tarihimiz (Birinci Meşrutiyet’ten Zamanımıza Kadar)**, I/6, 5 Nisan 1962, s. 167.

²⁰ **Genç Yolcular**, 18 Kanun-i Evvel/Ekim 1919, S: 2, s. 28.

sınıf öğrencisi olan Hikmet (Boran) Bey temsilci olarak yollanmıştır²¹. Manda meselesi gündemdeyken Kongre'ye Dârülfünûn Gençliği adına katılan Hikmet Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında geçen konuşmayı Mazhar Müfit Kansu şöyle anlatır:

“...hele Hikmet isminde askerî tıbbiye talebesi ve Sivas Kongresi'nde askerî tıp talebesi olan bir genç, İstanbul efendi ve paşalarına vatanseverlikte, memleketçilikte, milliyetçilikte rehber ve örnek olacak ölçüde doğru düşüncenin, milli inanç, heyecan ve iman sahibi bulunuyordu. Bu genç de Paşa'nın (Mustafa Kemal Paşa) odasındaydı. Sanki birden ateş ve heyecan kesilmiş olarak, yüksek sesle:

-Paşam, murahhası bulunduğum tıbbiyeliler beni buraya istiklal davamızı başarmak yolundaki mesaiye katılmak üzere gönderdiler. Mandayı kabul edemem.. eğer kabul edecek olanlar varsa, bunlar her kim olursa olsun şiddetle red ve takbih ederiz. Farz-ı muhal manda fikrini siz kabul ederseniz sizi de reddeder, Mustafa Kemal'i “vatan kurtarıcısı değil, vatan batırıcısı” olarak adlandırır ve telin ederiz.

diye bağırdı. Bu gencin yürekten kopup gelen sözleri karşısında hazırunun birçoğunun gözleri yaşarmıştı. Mustafa Kemal Paşa da müteheyyiç olmuştu. Heyecanlı bir sesle:

-Arkadaşlar geçliğe bakın, Türk milli bünyesindeki asil kanın ifadesine dikkat edin.

dedi, sonra Hikmet Bey'e dönerek:

-Evlat, müsterih ol. Gençlikle iftihar ediyorum ve gençliğe güveniyorum. Biz ekalliyette kalsak dahi mandayı kabul etmeyeceğiz. Parolamız tektir ve değişmez: Ya istiklal ya ölüm.

Tıbbiyeli genç, hemen yerinden fırladı:

-Var ol Paşam...

diyerek Mustafa Kemal'in elini öptü²².

Sivas Kongresi'nde manda konusu üzerinde Hikmet Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapılan bu konuşma, Dârülfünûn Gençliğinin ve Dârülfünûn bünyesinde

²¹ Mazhar Müfit KANSU, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, Ankara, 1997, s. 247.

²² M.M. KANSU, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, I, s. 247-248.

kurulan cemiyetlerin tam bağımsızlık konusunda ne kadar hassas ve kararlı olduklarını gösterir.

Milli Mücadele döneminde değinilmesi gereken bir diğer konu ise Dârülfünûn gençliği ve talebe cemiyetlerinin yaptığı grevdir. Bu grevin iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi; Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden itibaren Kuvâ-yı Milliye aleyhinde İngiliz ve Fransız yanlısı yazılar yazan eski Maarif ve Dahiliye Nazırlıkları görevinde bulunmuş olan Ali Kemal'e karşı duyulan öfke, ikincisi ise; Dârülfünûn'daki bazı hocaların Türk Milleti'ni hedef alan konuşmalarıdır. Bu konuda bardağı taşıran hareket ise 29 Mart 1922'de Dârülfünûn Konferans Salonunda Rıza Tevfik'in verdiği "Fuzuli'nin Mülâhazat-ı Felsefiyesi" konulu konferanstır²³. Bu konferansta Rıza Tevfik, Fuzuli'nin ve İmam-ı Azam'ın Türk değil, acem olduğunu iddia etmesi ve Türklüğe hakaret etmesi üzerine dinleyiciler arasında bulunan Süleyman Nazif ve diğer öğrencilerin tepkisi ile karşılaştı. Bu olaydan bir gün sonra 30 Mart 1922'de öğrenciler aralarında bir toplantı yaparak hocaları Rıza Tevfik, Ali Kemal, Cenap Şahabettin, Hüseyin Daniş ve Barsamyan Efendi'yi istifaya çağırıldılar²⁴. Durumu Dârülfünûn Edebiyat Şubesi Reisi İsmail Hakkı Bey'e de iletiler. İsmail Hakkı Bey'in, öğrencilerden iddialarını doğrulayan belge istemesi üzerine iddialarını belgeleyen öğrencilerin iddianamelerini görüşmek üzere toplanan Müderrisler Meclisi'nden öğrencilerin istediği sonuç çıkmadı. Bunun üzerine öğrenciler boykotu genişleterek derslere girmeme kararı aldılar. Maarif Nezareti de ikinci bir emre kadar dersleri tatil etti. Bu arada komisyonlar kurularak taraflar arasında uzlaşma sağlanmaya çalışılmışsa da başarı sağlanamadı. Nezaret, 20 Mayıs'ta derslerin tekrar başlayacağını duyurdu. Fakat derslere yine girilmeyince tüm Dârülfünûn'da derslere süresiz olarak ara verildi. Öğrencilerin bu ısrarlı tavırları karşısında daha fazla dayanamayan Dârülfünûn yönetimi 5 Temmuz 1922'de toplanarak istenmeyen hocalar hakkında karar verme yetkisinin Senato'ya verilmesini kararlaştırdı. Bu konuda yapılan değişiklik teklifi de Padişah'ın tasdikine sunuldu ve kabul gördü. Bu arada Edebiyat Şubesi Müderrisler Meclisi yaptığı

²³ Osman ÖZSOY, "Milli Mücadele Yıllarında İstanbul Olayları", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Temmuz 1998, S: 139, s. 39.

²⁴ O. ÖZSOY, "İstanbul Olayları", s. 39.

toplantıda, Ali Kemal'in okuttuğu "Avrupa ve Devlet-i Osmaniye Münasebeti" adlı dersi Ali Reşad'ın okutmasına karar verdiler. Aynı şekilde diğer hocalar ile ilgili değişiklikler yapıldıktan sonra Padişah Vahdettin de bu durumu tasdik etti ve 3 Eylül'de Bakanlar Kurulu'nun aldığı kararla Ali Kemal ve Cenap Şahabettin üniversitedeki görevlerinden azledildiler. Dârülfünûn boykotu da böylece amacına ulaştı; ve dersler tekrar başladı²⁵. Bu olaylar sırasında Dârülfünûn talebe cemiyetleri çatısı altında da faaliyetler devam etti²⁶. Her fakülteden öğrencilerin katılımıyla 12 Nisan 1922'de "**Dârülfünûn ve Mekâtib-i Aliye Cemiyet-i Merkeziyesi**" adıyla bir de talebe cemiyeti kurularak grev döneminde bildiriler yayımladı²⁷. Dârülfünûn'da Türk Milleti ve Milli Mücadele'ye karşı olan hocalara karşı grev devam ederken, Ankara da bu grevi destekler nitelikteydi. Nitekim Dârülfünûn öğrencilerine gönderilen, Kozan Mebusu Dârülfünûn eski öğrencilerinden Dr. Fikret, İzmir Mebusu Mahmut Esat, Menteşe Mebusu Dr. Tevfik Rüştü ve İstanbul Mebusu Usta Numan imzalı telgrafta şu ifadeler yer alır:

" İstanbul Dârülfünûnu talebesi arkadaşlarımıza,

Azımkâr ve fedakâr milletimizin bütün şiddet ve heyecanıyla yaşamakta olduğu varlık, istiklal ve hürriyet mücahedesinde yer yer kahramanlıklar ibrazıyla müsabaka edilirken pek yakın bir atide beşer tarihinin devirlerini tebdil edecek Türk halkı için sakladığı inkişaf ve inkılâbı ve şarkla garbın ittisalinde hilkatın ona tahsis ettiği vezaif ve istihkaki temin ve ikmal edilecek olan vatanın en kıymetli evlatları tedris için tahsis edilen rahleleri su-i istimâl etmiş olanlara karşı gösterdiğiniz şahamet ve metaneti iftiharla öğrendik, var olunuz. Vatan ve millet sizden hoşnut ve sizinle mübahi olursa yeri vardır. Hürmetlerimizin kabulünü rica ederiz"²⁸.

Bunun dışında İstanbul Dârülfünûn Birliği ve Tıp Fakültesi Talebe Cemiyeti Reisi Hamit Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya 13 Ağustos 1922'de bir telgraf çekti. " Anavatani hür yaşatmak için hudut boylarında yıkılmış kulübesi ve sönmüş ocağı

²⁵ O. ÖZSOY, "İstanbul Olayları", s. 40.

²⁶ K.İ. GÜRKAN, **Dârülfünûn Grevi**, s. 43-48; Ayrıca bkz. Abdurrahman SİLER, " Dârülfünûn'un Kurtuluş Savaşı ve İnkılaplara Bakışı", **AAMD**, XI/31, Mart 1995, s. 177-180.

²⁷ K.İ. GÜRKAN, **Dârülfünûn Grevi**, s. 52.

²⁸ K.İ. GÜRKAN, **Dârülfünûn Grevi**, s. 60.

önünde İlahi bir imanla düşmandan varlığımızı muhafaza eden din kardeşlerimize kuvvet ve Allah'tan muzafferiyet dileriz” diye düşüncelerini belirten Dârülfünûnluların telgrafı, TBMM'nin 21 Ağustos 1922 tarihli birleşiminde okunarak alkışlarla karşılandı²⁹. Ayrıca Dârülfünûn'dan seçilen 6 kişilik bir heyet de Ekim 1922'de Ankara'ya gelerek Büyük Millet Meclisi'ni ziyaret etmiş ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasından dolayı duydukları memnuniyeti dile getirmiştir³⁰.

Milli Mücadele döneminin askeri safhası bittikten sonra Refet Paşa TBMM tarafından 19 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'a gönderildi³¹. Kabataş İskelesi'ne Refet Paşa'yı karşılamak amacıyla gelen halkın yanı sıra çeşitli heyetler ve cemiyetler de vardı. Bu cemiyetlerin arasında, Dârülfünûn Talebe Cemiyetleri de yerlerini almıştır. Karşılamadan sonra Refet Paşa ve kafilesi Fatih'e geldiği zaman Dârülfünûn Talebe Cemiyeti Reisi Şükran Bey, cemiyet adına bir konuşma yaparak bağımsızlığın kazanılmasından dolayı duyulan mutluluğu ifade etmiş; ve bu konuşmanın ardından Refet Paşa; “ İstanbul halkını selamladığım zaman duyduğum duygu, İstanbul halkına mütefekkir ve hassas demek oldu. Bu halkın münevver tabakasını, Türk Dârülfünûnu teşkil eder. Biz iki türlü zafer kazandık. Bir istiklâlimizi, bir de vatanımızı. Mazhar-ı saadet olduk. Bugün biz tarihe karıştık. Artık vatan da, istiklâl de, her şey, her şey sizindir. Bize bu büyük zaferi temin eden ordudur, mütefekkirler, münevverler ordusudur” diyerek cevap vermiştir³². Dârülfünûnluların yoğun tezahürat ve istekleri sonucunda Refet Paşa, Hilal-i Ahmer Binası önünde, bağımsızlığın kazanılmasında gençliğin önemini vurgulayan bir konuşma daha yapmıştır. Bu konuşmanın bir bölümü şöyledir:

“...Ey Türk Genci! Alnını aç ve yüksel. Öyle bir millete merbutsun ki binlerce yıllık tarih, bu senin yaptığın bütün işi görmedi. Alnını aç ve yüksel. Ey Türk Genci!

²⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, XXII, Ankara, 1959, s. 250.

³⁰ Celal Nuri, “Ankara'da Kazım Karabekir Paşazadeler ve Dârülfünûnlular”, **İleri**, 12 Teşrin-i Sani 1338/12 Kasım 1922, No:1714, s. 3.

³¹ Betül ASLAN, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul'un İdaresi Meselesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1991, s. 15.

³² **İleri**, 20 Teşrin-i Evvel 1338/20 Ekim 1922, No:1691.

Cihan bugün senden daha büyük bir millet tanımıyor. Türk olmak yeryüzünde en büyük insan olmak demektir”³³.

Refet Paşa 21 Ekim 1922 tarihinde Dârülfünûn’u ve 30 Ekim 1922 tarihinde de Galatasaray Sultanisi’ni ziyaret ederek buralarda birçok konuşma yapmıştır³⁴.

C-Edirne Gençler Birliği

Hiçbir etkinliğine veya faaliyetine rastlanılmamakla birlikte Milli Mücadele döneminde kurulmuş olmasından dolayı değinilecek olan cemiyetlerden birisi de Edirne Gençler Birliği’dir. Birliğin kuruluş tarihi 30 Temmuz 1919’dur³⁵. Diğer cemiyetler gibi siyasetle ilişkisinin olmadığını vurgulayan Edirne Gençler Birliği’nin amacı 6 madde halinde şu şekildeydi:

- “1-Edirne gençleri arasında samimi bir arkadaşlık teessüs etmek,
- 2-Münasebetlerin maddi ve manevi tealilerine vesatet etmek,
- 3-Birliğe dahil olan gençlere imkân dairesinde yardım etmek,
- 4-Bilimum müessesat-ı hayriyeye elden geldiği kadar vesait-i maddiye ve maneviye ile yardım etmek,
- 5-Kabil olduğu takdirde iktisadi teşebbüslerde bulunmak,
- 6-Her sene 30 Temmuz tarihinde birliğin teessüs bayramını tes’id etmek”³⁶.

Bunun dışında birliğin diğer bir amacı da yine nizamnamesinin 3. Maddesinde belirtilir. Nitekim bu maddede; birliğin bir kütüphane, müzik ve spor salonları, ara sıra fenni, içtimai konferanslar ve müsamereler düzenlemeyi amaçladığı vurgulanır³⁷. Birliğin, üye şartları, yönetim şekli ile genel kongreleri ile ilgili nizamnamesine konulan maddeler, dönemin diğer cemiyetleri ile karşılaştırıldığında genel anlamda fark

³³ B. ASLAN, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul’un İdaresi Meselesi**, s. 29.

³⁴ Bu konuşmaların tam metinleri için ayrıca bkz. B. ASLAN, **Refet Paşa ve İşgalden Kurtulacak İstanbul’un İdaresi Meselesi**, s. 29-39.

³⁵ Yaşar Tolga CORA, “Edirne Gençler Birliği”, **Tarih ve Toplum**, XXXX/238, Ekim 2003, s. 19; **Tasvir-i Efkar**, 15 Ağustos 1335/1919, No: 2813.

³⁶ Y.T. CORA, “Edirne Gençler Birliği”, s. 22.

³⁷ Y.T. CORA, “Edirne Gençler Birliği”, s. 22.

gözükmemekle birlikte, nizamnamesinde herhangi bir etnik veya dini ayrım yapan madde de yoktur. Tek amacı Edirneli tüm gençleri bir birlik altında toplamak olan Edirne Gençler Birliği'nin kurucularının veya yöneticilerinin isimleri de bilinmemektedir³⁸.

II-YEDEK SUBAY GENÇLERİN TEŞKİLATLANMALARI

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri safında savaşa girdiği zaman ordunun durumu bir dünya savaşına girebilecek kadar iyi sayılmazdı. Çünkü Trablusgarp ve Balkan Savaşları daha yeni bitmiş, ordu bu savaşlarda kayıplar vererek zayıflamasının yanında; uzun süren savaşlar, cephelerin uzaklığı gibi nedenler orduyu bayağı yıpratmıştır. Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na girme kararı aldığı anda orduda birtakım düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri de askere alınacak erlerin durumu ile ilgilidir. Orduya alınan erlerin yaşlarında yapılan düzenlemenin yanında ordunun takviyesi için de 1914 yılında savaşa girdikten sonra “İhtiyât Zâbitânı (Yedek Subay) Kanunu” çıkarmıştır. Bu kanunla amaçlanan düşünce kanununun 1. Maddesinde şu şekilde açıklanmıştır:

“Bilcümle kıtaat-i askeriyenin kafiye ve kolları ve teşkilat-ı sairenin vakt-i hazırda noksan olan veya hiç bulundurulmayan zâbitân kadrolarını ikmal ve teşkil ve vakt-i seferde ziyat hasebiyle vuku bulacak Zâbitân noksanını telafi eylemek için İhtiyât Zâbiti kadrosu teşkil olunur”³⁹. Orduya takviye edilen İhtiyât Zâbitleri ise birinci ve ikinci sınıf olarak kanuna göre ikiye ayrılmışlardır⁴⁰.

Birinci Dünya Savaşı bitince bu İhtiyât Zâbiti gençler, memleketlerine dönmüşlerdi. Savaştan sonra kendi bölgelerinde çeşitli amaçlarla tek çatı altında toplanmışlar; ve genel adıyla “İhtiyât Zâbitleri” cemiyetlerini memleketin çeşitli bölgelerinde teşkil etmişlerdir.

³⁸ Y.T. CORA, “Edirne Gençler Birliği”, s. 22.

³⁹ **İhtiyât Zâbitânı Kanunu**, İstanbul Matbaa-i Askeriye, Süleymaniye, 1329/1913, M: 1, s. 2.

⁴⁰ **İhtiyât Zâbitânı Kanunu**, M: 2.

A-İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

1- Cemiyetin Kuruluşu

Yedek subayların ilk teşebbüsleri İstanbul'da oldu. Çoğunluğu Dârülfünûn öğrencisi iken harbe giden gençler, harp dönüşü İstanbul'un işgal altında olması ve ekonomik, siyasi ve içtimai birçok çalkantılar ve buhranların olması dolayısıyla mağdur olmuşlar ve bir dizi girişimlerde bulunmuşlardır. Basında seslerini duyurmaya çalışan bu gençlerle ilgili Türk Genci Dergisi'nde yayımlanan; "Memleketin taht-ı tehlikede bulunduğu o anda mekteblerini, işlerini güçlerini bırakarak bir çok zamanda talimgâhta soğuşa, kara kışa bakmadan her gün sekizer saat talim yaptıktan sonra cephelere azimet ve esna-yı harbde: "Bu toprağı Türk'ün kanı yoğurdu, annem beni bu gün için doğurdu" diyerek istihkar-ı hayatla ilk önce düşman saflarına hücum ve bu suretle Türk'ün azim ve rezmini düşmanların nazarında bir kat daha isbat eden kahraman İhtiyât Zâbitlerinin..."⁴¹ diye devam eden yazı, yedek subayların durumunu en güzel şekilde açıklar. Bazı gazeteler de bu gençlerin çalışmaları sonucu, durumlarına, sütunlarında yer vererek gençlere yardımcı olmaya çalıştılar⁴². Yedek subay gençler, seslerini duyurmak için 30 Ekim 1918'de "İhtiyât Zâbitleri Postası" adında bir de dergi çıkardılar⁴³. Bunun yanı sıra yapılan çalışmalar neticesinde bir cemiyet kurulmasına karar verdiler. "İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti" (Yedek Subaylar Yardımlaşma Cemiyeti) adını verdikleri cemiyetin fiili kuruluşu, Kasım 1918'de yapılmıştır. Cemiyetin resmi kuruluşu, hükümetten izin alınması ile ancak 11 Ocak 1919'da yapılmıştır⁴⁴.

İlk toplantılarını 1918'in Kasım ayında yapan gençler, devletin kendilerini istihdamı, okulu yarıda kalan gençlerin okullarına devamı, öğretmen olma seviyesinde

⁴¹ **Türk Genci**, ?, s. 15.

⁴² **İhtiyât Zâbitleri Postası**, 6 Kanun-i Sani 1334/19 Ocak 1918, S: 2, s. 1; İhtiyât Zâbitleri Postası, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin 30 Aralık 1918 tarihinden itibaren çıkarmaya başladığı dergidir. Yedek subay gençlere sütunlarında yer veren ve gençlere yardımcı olan gazeteler ise; Atı, Yeni Gazete, Vazife, Zaman ve Yenigün'dür.

⁴³ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, 30 Kanun-i Evvel 1334/30 Aralık 1918, S: 1.

⁴⁴ **BOA, DH. HMS**, D.N:4-1 G.N: 4-68.

olanların ise atanmalarını sağlamak gibi 9 maddelik kararlar aldılar⁴⁵. Hatta aralarında topladıkları paralarla İstanbul'un münasip bir yerine, savaştaki başarılarından dolayı "İhtiyât Zâbitleri Abidesi" dikmeyi dahi planladılar⁴⁶. Cemiyetin öncelikli amacı, askerden dönen gençlerden öğretmen, öğrenci ve memur olanlara, artık hiçbir iş imkânı olmamasından dolayı yardım etmek ve bu doğrultuda hükümetten ve Harbiye Nazırlığı'ndan toprak, maden, yol nakliyat, gibi sektörlerde istihdam edilmelerini talep etmek ve bunu sağlamaktı⁴⁷.

Cemiyet, fiili kuruluşunu gerçekleştirdikten sonra ilk kongresini 10 Ocak 1919'da Dârülfünûn Konferans Salonu'nda yapmış⁴⁸, İdare Heyeti Başkanı Ragıp Nurettin Bey başkanlığında, Burhanettin Bey Cemiyetin Başkanlığına, Bahattin Tevfik Bey İkinci Başkanlığa seçilmiştir. Kuruluşundan kongre gününe kadar cemiyete 406 üye kayıt yaptırmıştır⁴⁹. İkinci toplantısını yine Dârülfünûn Toplantı Salonu'nda 17 Ocak 1919'da yapan cemiyet⁵⁰, uzun görüşmeler sonucu nizamnamesini hazırladı. Cemiyetin amacı Nizamnamesinin 2. Maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre amaçları: "Bilumum İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitlerinin sıyanet-i hukukuyla maddi ve manevi terfiye-i ahval ve temin-i istikbâlleri" şeklindedir⁵¹. Cemiyetin üç heyeti vardır:

Heyet-i İdare – Cemiyetin aktif üyelerinden oluşur.

Heyet-i Umumiye – Kongre olup üç ayda bir toplanır.

Divan Heyeti – Cemiyetin güvenlik ve emniyet işlerinden sorumludur.

İdare Heyeti, bir başkan ve dört üyeden oluşan cemiyetin üyelerinden birincisi katip, ikincisi temsilci, üçüncüsü muhasebecidir. Muhasebeci; cemiyetin hükümet ve

⁴⁵ **Hadisat**, 16 Teşrin-i Sani 1334/16 Kasım 1918, No: 28.

⁴⁶ **Hadisat**, 21 Teşrin-i Sani 1334/21 Kasım 1918, No: 33.

⁴⁷ **Alemdar**, 15 Kanun-i Evvel 1334/15 Aralık 1918, S: 1–1316; **İhtiyât Zâbitleri Postası**, 30 Kanun-i Evvel 1334/30 Aralık 1918, No: 1, s. 2.

⁴⁸ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, S: 3, s. 1.

⁴⁹ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, S: 3, s. 1.

⁵⁰ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, S: 3, s. 2.

⁵¹ **BOA, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Asayışı (DH. EUM. AYŞ)**, D.N:27, G.N:31, B. N:31–2; İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitleri; Orduda en az 10 yıl görev yaparak isteği üzerine İhtiyât Zâbitliğine geçenlerden, Mekâtib-i Aliye (Yüksek Okul) mezunu olup, orduda 1 yıl mecburi eğitim görenlerden, Mekâtib-i İdadiye (Lise) mezunu olup, 2 yıl mecburi eğitim görenlerden ve Mekâtib-i Rüşdiye (Ortaokul) mezunu olup, 3 yıl eğitim görenlerden oluşmaktadır.(İhtiyât Zâbitânı Kanunu, s. 3.)

dışla olan ilişkilerinde cemiyeti temsil etmekle görevlidir. Cemiyetin asli ve fahri olmak üzere iki tür üyesi vardır⁵². Cemiyetin fahri başkanlığına da Şehzade Abdurrahim Efendi getirilmiştir⁵³.

Nizamnamesinden anlaşılacağı üzere cemiyet, harpten dönen İkinci Sınıf İhtiyât Zâbitleri'nin hukuki haklarını korumak, kollamak amacıyla kurulmuştu. Ancak bu gençlerin çoğu aydın ve milliyetçi gençlerdi. Bu gençler, ilerleyen dönemlerde cemiyetin şubelerini genişleterek Milli Mücadele adına faaliyetlerde bulunacaklardır. Cemiyetin Başkanlığına Suphi Nuri, Burhanettin, Müfit Necdet, Raşit ve Ragıp Nurettin Beyler; üyeliklere, yukarıdaki isimlerin yanı sıra Alaattin, Ahmet Kemal, Ziya Gevher, Halit, Fahri, Tahsin Fazıl, Bahattin Tevfik, Hasan Dünder ve Ali Beyler; Divan Heyeti'ne bu isimlerle beraber Galip, Rıfat, Servet, Cemil Reşit, Yusuf Ziyattin, Tevfik, Rüştü ve Kemalettin Beyler; İdare Heyeti'ne ise, Suphi Nuri başkanlığında Müfit Necdet, Raşit, Alaaddin ve Ahmet Kemal Beyler getirilmiştir. Cemiyet kesinlikle siyasetle alakadar olmayacaktı. İhtiyât Zâbitleri Postası'nın sahibi ve müdürü ise cemiyetin Divan Heyeti'nde bulunan Cemil Reşit Bey'dir⁵⁴.

2-Cemiyetin Siyasi Faaliyetleri

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin; Türk Ocağı ile olan ilişkisi ve milliyetçi gençlerden oluşması, hükümeti harekete geçirdi. Harbiye Nezareti daha askerlikle ilişkisi kesilmemiş bu subayların durumunu ele aldı ve takibat başlattı. Askeriye ile ilişkisi olanların siyasetle ilgilenmelerinin yasak olduğunu bildiren Nezaret, bu kanunun çiğnenmesi halinde ise Askeri Ceza Kanunu'na göre "Aleni fırka ve cemiyetin siyasiyeye intisab eyleyen ve siyasi ictimaat ve nümâyişlere devam eden ve mülakat-ı siyasiyeye neşr ve o yolda alenen irad-ı nutuk eyleyen Zâbitlere üç aydan altı aya kadar pranga cezası"⁵⁵ verildiğini bildiren kanunu hatırlatarak bu gençleri uyarmaya çalıştı.

⁵² BOA, DH. EUM. AYŞ, D.N:27, G.N:31, B. N: 31-2,3.

⁵³ Atı, 8 Kanun-i Sani 1335/8 Ocak 1919, No: 360.

⁵⁴ İhtiyât Zâbitleri Postası, 20 Kanun-i Sani 1335/20 Ocak 1919, No: 4, s. 2.

⁵⁵ Atı, 21 Kanun-i Sani 1335/21 Ocak 1919, No: 373.

O dönem İstanbul Polis Müdürü olan Esat Bey, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nden bazı ileri gelenleri çağırarak, tabancalarını teslim etmelerini istemiştir. Bu gençlerden Nahit Bey; “Memleketin bu karışık ve geleceğin ne olacağının bilinemeyen zamanında hiçbir yedek subay tabancasını teslim etmez. İsterseniz zorla alın” diye cevap vermiştir. Esat Bey ise; “Ben hükümet adına söylüyorum” demiş ve üstü kapalı bu duruma müsaade etmiştir⁵⁶.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin girişimler kısa zamanda sonuç vermiş, Harbiye Nezareti, yedek subaylara üç aylık maaş tahsis etmiştir⁵⁷. Bu maaşlar yedek subayların erzakları da dahil olmak üzere Aralık, Ocak ve Şubat aylarına bölünerek üç ay verilmiştir⁵⁸. Cemiyetin kuruluş aşamasında Türk Ocağı, bu gençlere kucak açarak her türlü maddi manevi destek sağlamıştır⁵⁹. Örneğin cemiyetin ilk toplantıları Türk Ocağı dairesinde yapılmıştır⁶⁰.

İsmail Hakkı Sunata; hatıralarında İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin Türk Ocağı'nı merkez yapması üzerine iktidar partisi tarafından Türk Ocağı'nın lekelenildiğini belirtir. Ardından şöyle devam eder: “Gerçi henüz Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarda değildir. Ama her tarafta galip bir durum göstermeye çalışıyor ve bizim yardımlaşma cemiyetine yan gözle bakıyor, “İttihâdçi” damgasını vurmak istiyor”⁶¹. Bu cümleden hareketle Sunata'nın bahsettiği dönemin; Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın daha iktidara gelmediği dönem olduğu anlaşılıyor. İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin Türk Ocağı'nı merkez yaptığı dönemin, II. Tevfik Paşa Hükümeti dönemi olduğu kuvvet kazanıyor. 4 Mart 1919'da Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin kurulması ile birlikte cemiyet üzerinde baskılar iyice artmıştır. Hürriyet ve İtilafçılar iktidara geldikten birkaç gün sonra, İngiliz ve İtalyan polisleri, yedek subaylar arasında farklı bir oluşum olan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'ne baskın düzenleyerek, bomba ve gizli evraklar ele

⁵⁶ İsmail Hakkı SUNATA, *İstanbul'da İşgal Yılları*, İstanbul, 2006, s. 14.

⁵⁷ *Atı*, 23 Kanun-i Sani 1335/23 Ocak 1919, No: 375.

⁵⁸ İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 14.

⁵⁹ *Tasvir-i Efkar*, 24 Kanun-i Sani 1335/24 Ocak 1919, No: 2631.

⁶⁰ *Atı*, 24 Kanun-i Sani 1335/24 Ocak 1919, No: 376; İsmail Hakkı Sunata, bu ocağın Beyazıt'taki ocak binası olduğunu söyler, bkz. İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 12.

⁶¹ İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 19.

geçirmişlerdir. Hürriyet ve İtilafçılar, Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'ni desteklediklerinden dolayı, bu olayı, bazı gazeteler aracılığıyla İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne mal etmek istemişlerdir⁶².

Bu cemiyetin ve üyelerinin faaliyetleri 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgali ile daha da aktif bir hal alır. 17 Mayıs günü Dârülfünûn'da bütün öğrenciler işgal üzüntüsüyle derse girmemiş ve konferans salonunda toplanmıştı. İlk heyecanlı konuşmalardan sonra Rum asıllı öğrencilerin toplantıdan çıkarılmalarını İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi Hasan DüNDAR teklif etmiş, bu konuda çeşitli tartışmalar yaşanmıştır. Salonu gençler tarafından uzun uzun konuşmalar yapılmış, dışardan başka yedek subaylar ve bazı yöneticiler de bu toplantıyı duyup katılmışlardır⁶³. Bu yedek subaylar ve diğer Dârülfünûn öğrencileri, İzmir'den Yunanlılar çıkarılıncaya kadar derslere girmeme kararı almışlardır⁶⁴.

Cemiyetle ilgili ele geçen en önemli belge ise, cemiyet üyelerinin çok gizli kanallarla Anadolu'ya geçişi ile ilgili bilgidir. İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyelerinden bir kısmı, Anadolu hareketine katılmak amacıyla İstanbul'dan çok gizli kanallar vasıtasıyla Anadolu'nun muhtelif bölgelerine dağılmışlardır. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin ve Damat Ferit Paşa'nın İstanbul'da Milli Hareketi önlemek için İtilaf Devletleri ile birlikte vatanseverlere uyguladıkları baskı ve Anadolu hareketinin giderek güçlenmesi, Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'nun birçok bölgesinde Milli teşkilatlanmalar sonucu birçok subay ve aydın İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye katılmıştır⁶⁵.

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, Karahisar-ı Sahip Mutasarrıflığına gönderdiği şifreli telgrafta İstanbul'dan Anadolu'nun muhtelif bölgelerine gitmekte olan zâbitânın Karahisar'dan Mustafa namında biri aracılığıyla 19 Ağustos 1919'da Anadolu'da bazı bölgelere gönderildiklerinin haber alındığını

⁶² İleri, 12 Mart 1335/1919, No: 41

⁶³ İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 31.

⁶⁴ İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 33.

⁶⁵ Yücel ÖZKAYA, "İstanbul'un İşgali Üzerine Aydınların İstanbul'dan Ankara'ya Kaçışı Olayı", *AAMD*, V/13, Kasım 1988, s. 143.

bildirmiş ve durum ile gerekli bilgileri ve adı geçen Mustafa Bey'in de kim olduğuna dair bilgileri istemiştir⁶⁶.

Karahisar'dan Dahiliye Nezareti'ne gelen tahrirat raporu sonucunda İstanbul'dan Karahisar'a gelen bazı subayların, burada Mesut Bey adında biri ve Ethemzâde Mustafa Bey adında bir kişiye misafir olarak esrarengiz bir şekilde Dinar'a hareket etmişlerdir⁶⁷.

Konya'dan Vali Vekili Hakkı Bey tarafından Harbiye Nezareti'ne gönderilen bir diğer şifre telgrafnamede Hakkı Bey olayı şöyle bildiriyor: "İstanbul'dan Zâbitân ve İhtiyât Zâbitânından teşekkül bir cemiyet teşkilatını pek ileri götürmüş ve Zâbitânın her birine 1500 lira sivil olarak nazar-ı dikkati celb etmeksizin göndermekte ve oradan aldığı talimat üzerine Karahisar'da Mustafa Bey namında birine mülakâ olup oradan merbut mahallere gitmekte oldukları mevsukan haber alınmıştır. Bu günlerde Konya'ya Niğde tarikiyle daha ilerden peyderpey Zâbitân vürud etmekte ve buradaki kumandanın vaziyeti bambaşka bir hal peyda etmektedir. Oraya taraf kumandan vesaire tarafından vuku bulan işarete kanaat getirerek sükûta böylece devam edeceğine hüküm olunursa pek çok aldanmış ve sonrasında bir felakete maruz bırakılmasına sebebiyet verilmiş olacaktır... Maruzatına itimat buyurmasına ve yapılmak lazım ise vaktinde yapılmış ve hatta İstanbul'da böyle ticaret vesaire suret süsü altında Eskişehir'e veya sair Anadolu topraklarına sivil zâbitân vüruduna müsaade buyrulmamasını ehemmiyetle istirham ederim"⁶⁸.

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere İstanbul'daki yedek subaylar, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti öncülüğünde İstanbul işgal edilmeden önce gizli kanallar aracılığıyla İstanbul'dan ayrılıp, mücadelelerini Anadolu'da yapmaya çalışmışlardır. Bu faaliyetler aynı zamanda Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadelecilerin güçlendiği dönemlerdir.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyeleri, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesi ile beraber İstanbul'daki mitinglerde de etkin rol oynamıştır. Yukarıda

⁶⁶ BOA, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH. KMS), D.N: 53-2, G.N:107, B. N: 107-1.

⁶⁷ BOA, DH. KMS, D.N: 53-2 G.N: 107, B. N: 107-5.

⁶⁸ BOA, DH. KMS, D.N: 53-2 G.N: 107, B. N: 107-3; bkz. Ek 7.

belirtildiği üzere 17 Mayıs'ta ilk toplantısını yapan gençler, 18 Mayıs'ta Dârülfünûn konferans salonunda öğretmenler ve öğrenciler ile birlikte bir toplantı daha yaptılar. Bu toplantıda Dr. Besim Ömer (Akalin) ve Akil Muhtar (Özden) Beyler'in nutuklarından sonra protesto telgrafı çekilmesine karar verilmiş; İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nden bir üye de söz alarak; “aç, sefil, kör, topal kalan Zâbitler karşısında hiç meyus olmayan ordu mensuplarının vatan için ölmeye hazır olduklarını” belirterek protestoya katılmışlardır⁶⁹.

19 Mayıs'taki Fatih Mitingi'nden önceki hazırlıkları cemiyet üyelerinden İsmail Hakkı Sunata şöyle anlatır:

“Bugün Dârülfünûn kapısından girerken bazı arkadaşlar, İzmir'de ölenler için bir mevlit okutulacağını ve halkın oraya çağrılacağını söyledi. Yine konferans salonunda toplandı. Büyük bir miting yapılmasının uygun olduğu kararlaştırıldı. Arkadaşlardan bir kısmı bunun hazırlığını yapmak üzere “Türk Ocağı”na gitti. Bir kısmı da halka haber vermek üzere sokaklara, dükkânlara dağıldılar. Miting bugün öğleden sonra saat 4'te Saraçhane başında yapılacak. Ocağa giden arkadaşlarda miting için ufak kâğıtlar bastırmışlar, her tarafa dağıtmaya başlamışlar”⁷⁰.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, İhtiyât Zâbitler Teâvün Cemiyeti üyesi gençler, hazırladıkları miting ilanları ile halkı miting alanına toplamak suretiyle Fatih Mitingi'nin yapılmasında önemli görevler üstlenmişlerdir.

3-Cemiyetin Ticari ve Kültürel Faaliyetleri

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, bu dönemde yoğun bir şekilde, büyük çoğunluğu işgalci eline ve kontrolüne geçen ticaretle uğraşmaya başlamışlardır. Amaçları ise işsiz gençlere iş imkânı sağlamaktı. Önce bir “Ticaret Encümenliği” teşkil eden cemiyet, ardından bu encümenliğin girişimi ile çeşitli mesleklerden gençlere iş tahsis etmeye başlamıştır⁷¹. Cemiyet, Ticaret Encümenliği bünyesinde bir “Nakliyat-ı

⁶⁹ K. ARIBIRNU, *Milli Mücadele İstanbul Mitingleri*, s. 11.

⁷⁰ İ.H. SUNATA, *İşgal Yılları*, s. 33-34.

⁷¹ *İleri*, 13 Şubat 1335/1919, No: 13.

Bahriye” şirketi kurup, halkın kültürel seviyesini yükseltmek için bir sinema kurma teşebbüslerine girişerek diğer taraftan emlak bürosu işleri ile de ilgilenmeye başladı⁷². Cemiyet bir reklâm şirketi de kurdu⁷³. Ayrıca fotoğrafçılık işine de başladı⁷⁴. İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti gençlerinden bir grup ekonominin kötü şartlarının aksine girdikleri “Emlak Borsası” adıyla yarı resmi bir şirket oluşturdu. Bu teşebbüs hükümete de bildirilmiştir⁷⁵. Bunun yanı sıra yine kendi bünyesinde “Memurin Encümenliği” ve “Sanayi Encümenliği” heyeti oluşturuldu⁷⁶. Ayrıca “Baytar Encümenliği Heyeti” de teşkil ederek İstanbul’da bulunan genç baytarları bu heyet etrafında toplamaya çalıştı⁷⁷.

Bu teşebbüsler dahilinde İstanbul’da 1200 kuruş maaşla 50–60 arası gence istihdam sağlanmıştır⁷⁸.

Cemiyet, Türk gençlerine işgal İstanbul’unda her türlü desteği vermeye çalışmış ve bu faaliyetlerinde başarılı olmuştur. Böyle bir dönemde İstanbul gençliğinin, istihdamı ve ticaret hayatında yer bulması adına bu teşebbüsler çok önemlidir. Faaliyetlerini genişleten cemiyet, 1920 yılının Ocak ayında bir de “Anonim Şirketi” kurma başarısını göstermiştir. Bu teşebbüs İleri Gazetesi’nde, duyulan memnuniyetin güzel bir örneği olarak şu şekilde yer almıştır:

“İhtiyât Zâbitliğinden terhis edilmiş, esaretten avdet etmiş gençlere birer iş bularak heyet-i ictimaiyemizin bunları iktidar ve terfihe mecbur olduklarını kiraren yazmıştık.

Bugün memnuniyetle haber alıyoruz ki beş seneden beri cansiperane hudutlarda çarpışan, ati istiklalleri namına her şeylerini feda eden genç, münevver, vatanperver hükümet zâbitânı hükümetle, hazine-i maliyeyle bir olmayı hiçbir suretle kabul görmeyerek memleketin iktisadiyatına mühim hizmetler ifa edeceğini ümit ettiğimiz bir anonim şirketi teşkil etmek suretiyle saha-i iktisadiyata atılacaktır.

⁷² **İleri**, 16 Şubat 1335/1919, No: 17.

⁷³ **İleri**, 24 Şubat 1335/1919, No: 25.

⁷⁴ **İleri**, 26 Şubat 1335/1919, No: 27.

⁷⁵ **İleri**, 1 Mart 1335/1919, No: 30.

⁷⁶ **İleri**, 3 Mart 1335/1919, No: 32.

⁷⁷ **İleri**, 10 Mart 1335/1919, No: 42.

⁷⁸ **Atı**, 3 Şubat 1335/1919, No: 386.

Bu münasebetle beş seneden beri azami fedakârlıklar ibraz edip vatan için daima ita-yı vazifeye şitab edecek gençlerin inkisar-ı amil ve hilelerine meydan verilmemesini, genç, faal, müteşebbis evlad-ı vatanın saha-i iktisadiyatta muvaffak olabilmesi için mümkün olabilen muavenetin ifasıyla sailerinden vatan ve millete nafiz ve hadim bir şekilde tecellisinin teminin ve Harbiye Nazırı paşanın mümkün olan her türlü muaveneti ibraz etmesini temenni ederiz.”⁷⁹

Osmanlı Devleti'nin bu çalkantılı dönemlerinde çoğunluğu yedek subaylardan oluşan bu gençlerin, İstanbul'un fiili ve resmen işgal edildiği dönemlerinde İstanbul gençliğini siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik alanlarda diri tutmaya çalışmaları ve bu doğrultuda gençliğe her türlü yardımda bulunan bir cemiyeti kurmaları ve bu doğrultuda faaliyetler yapmaları çok önemlidir. Zaman zaman işgal güçlerinin müdahalelerine uğramaları ve faaliyet alanlarının kısıtlanmaya çalışılması dahi bu gençleri yıldıramamış hatta gittikçe güçlenmişler ve büyük bir ihtimalle de İstanbul'un resmen işgalinden sonra cemiyeti feshederek Anadolu'da Milli Mücadele'ye katılmışlardır.

B-Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti

1-Cemiyetin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı sonrası İstanbul'a dönen İhtiyât Zâbitleri arasında ilk etapta tam birlik sağlanamamıştı. Nitekim İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti kuruluş aşamasındayken İstanbul'da bazı İhtiyât Zâbitleri gençlerin de teşkilatlanmaya başladıkları ve bu teşkilatlanmanın aynı dönemlere rastladığı görülür. 12 Aralık 1918'de fiili kuruluşunu gerçekleştiren İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Aralık ile Ocak ayları içerisinde düzenledikleri kongreler ve toplantılar sonucu resmi kuruluşunu tamamlayabilmiştir. Cemiyetin nizamnamesinin maddelerinin görüşüldüğü bu toplantıda⁸⁰ birkaç subay, nizamnamesini teşkil etmiş olan diğer bir İhtiyât Zâbitleri

⁷⁹ İleri, 8 Kanun-i Sani 1336/8 Ocak 1920, No: 719.

⁸⁰ İhtiyât Zâbitleri Postası, 13 Kanun-i Sani 1335/13 Ocak 1919, No: 3, s. 1-2.

Cemiyeti ile birleşme teklifinde bulunmuş ve Cemiyet nizamnamesinin iptalini ve iki cemiyetin de adının “İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti” şeklinde olmasını teklif etmiştir. Bunun üzerine de cemiyet üyelerinin büyük bir kısmı bu teklifi kabul etmemiştir. Sonuç olarak, cemiyetin isminin aynen konulacağına ve kullanılacağına karar verilmiştir. Bu olay üzerine cemiyet üyesinden oldukları halde bu fikirlerinde ısrar eden üç subay, diğer cemiyetin kuruluşuna taraftar olduklarından dolayı salonu terk etmişlerdir⁸¹.

Bu olay İstanbul’da kurulan ve aynı zamanlarda ortaya çıkan İhtiyât Zâbitleri Cemiyetlerinin bir bütünlük oluşturmadıklarını gösterir. Bunun sebebi olarak ise İsmail Hakkı Sunata; “Bizim Yedek Subaylar Yardımlaşma Derneği, Türk Ocağı’nı merkez yapınca iktidar Partisi tarafından lekelenildi. Gerçi henüz Hürriyet ve İtilaf Fırkası iktidarda değildi. Ama her tarafta galip bir durum göstermeye çalışıyor, bizim yardımlaşma cemiyetine yan gözle bakıyor, İttihatçı damgasını vurmak istiyor. Bu düşünceyle karşımıza Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti, yani Osmanlı Yedek Subaylar Cemiyeti diye bir cemiyet çıkardılar. Onlar da Yedek Subay ama Osmanlı sıfatını taşıyor. Gerçi biz de Osmanlı Hükümeti’nin tebaasıyız ama önce bunun nedenini anlayamamıştık. Sonradan Damat Ferit Paşa Sadrazam olduğu zaman Osmanlı Yedek subaylar daha himaye görmeye başladılar. İşittiğimize göre açıkta olanlarına da iş buluyorlarmış. Hatta başkanlarını Şile’ye kaymakam tayin etmişler” demektedir. Bu görüşü destekleyen bazı bilgiler de vardır. Bunlardan birincisi, Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti’nin⁸² neşrettiği 1918 yılı bilânçosunda Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti üyesi gençlere yardımlarda bulunmuş, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’ne ise “Hakiki nokta-i nazarları henüz tayin etmediğinden kendileri ile münasebata girilmemiştir” denilmiştir⁸³. O güne kadar basında yeterince kendilerinden bahsettiren cemiyet üyeleri

⁸¹ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, No: 3, s. 2.

⁸² 20 Kasım 1918’de kurulan Osmanlı Sulh ve Selamet Cemiyeti (T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 138), nizamnamesinin 2. Maddesinde İttihâd ve Terakkî muhalifi olduğunu açık bir şekilde vurgulamış (**Hadisat**, 24 Teşrin-i Sani 1334/24 Kasım 1918, No:36); Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na yakınlığı ile tanınmıştır. (T.Z. TUNAYA, **Siyasal Partiler**, II, s. 140.)

⁸³ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, No:3, s. 4.

ise bu açıklamanın bir bahane olup, asıl sebebin kendilerine “İttihâdçı” gözüyle bakılması olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır⁸⁴.

Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti’nde bir ara başkanlık yapan Çiloğlu Hilmi Bey ise cemiyetin nasıl teşkil ettiğini anlatırken İsmail Hakkı Sunata’nın anlattıklarından farklı bilgiler vermiştir. Çiloğlu Hilmi Bey, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’nden ayrı bir şekilde teşkilatlanmaya yönelmenin sebebinin, hazırlanan cemiyet nizamnamesinin çok güzel olmasına rağmen, cemiyetin kongresinde ve faaliyetlerinde, bu nizamnameye göre hareket edilmemesinden kaynaklandığını vurgulamıştır⁸⁵. Hilmi Bey, bunun yanında cemiyetle yine kardeş olduklarını, beraber aynı amaca hizmet etmeleri gerektiğini ve arada husumet olmaması gerektiğini de belirtmiştir⁸⁶.

1 Ocak 1919’da kurularak nizamnamesini hazırlayan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti ile İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’ne, hükümet, aynı yazı ile çalışma izni vermiştir⁸⁷. Alınan karara göre Cemiyetin Başkanlığına Necati Bey⁸⁸, İkinci Başkanlığına Çiloğlu Hilmi Bey⁸⁹ ve Genel Kâtipliğine ise Hidayet Bey seçilmiştir⁹⁰.

Cemiyetin nizamnamesinin 3. Maddesine göre; I. Dünya Savaşı’ndan sonra ordudan terhis ya da ihraç edilen yedek subaylara iş bulmak, para yardımında bulunmak, yedek subayların hak ve hukuklarını muhafaza etmek, çeşitli konferanslar ve müsamereler vermek suretiyle aralarındaki birlik ve bütünlüğü sağlamak amacıyla Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti kurulmuştur⁹¹.

Cemiyetin amaçları, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyetine nazaran daha geniş tutulmuştur. Ayrıca nizamnamenin 4. Maddesinde açıklandığı üzere Osmanlı tebaası

⁸⁴ **İhtiyât Zâbitleri Postası**, No: 3, s. 4.

⁸⁵ **Musavver Gençlik Vahdeti**, 8 Mayıs 1335/1919, S: 1, s. 6.

⁸⁶ Çiloğlu Hilmi, “Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nasıl Teşekkül Etti”, **Gençlik Vahdeti**, S: 1, s. 6.

⁸⁷ **BOA, DH. HMS**, D.N: 4-1, G.N: 4-68.

⁸⁸ **Gençlik Vahdeti**, S: 1.

⁸⁹ **Gençlik Vahdeti**, S: 1, s. 4.

⁹⁰ **Gençlik Vahdeti**, S: 1, s. 5.

⁹¹ **Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nizamname-i Esasisi**, Matbaa-i Orhaniye ve Şürekası, 1 Kanun-i Sani 1335/1 Ocak 1919.

olan bütün milletlerin ayırım gözetmeksizin cemiyete dahil olabilmeleri mümkün kılınmıştır.

2-Cemiyetin Faaliyetleri

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti kadar faal olmayan Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti de, amacına uygun olarak gençlere iş bulmaya çalışmıştır. Örneğin; 1500–2000 kuruş maaşlı vazifelerde istihdam olmak üzere ve erzak işeleri temin edilmek üzere 120 gence iş bulunmuştur⁹².

İstanbul'da çeşitli semtlerde şube açan cemiyetin Beyoğlu Şubesi'nde Heyeti Faale Reisi Kemal Bey'in odasında dört adet el bombası ihbarı üzerine İngiliz ve İtalyan polisleri binayı basarak bomba ve gizli evraklar bulmuştur. Bu olay sonucunda da cemiyet sarsıntı yaşamıştır⁹³.

Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti, "Musavver Gençlik Vahdeti" adıyla bir dergiyi 8 Mayıs 1919'dan itibaren çıkarmaya başlamıştır. Derginin sahibi Cemiyetin Başkanı Necati Bey, Başyazarı Raif Halil Bey'dir. Raif Halil Bey, dergide, gençliğe sahip çıkmamasından dolayı hükümeti ağır eleştiriler yöneltmiştir⁹⁴. Dergide, cemiyetle ilgili verilen bilgilerin yanında edebiyata da yer verilmiş ve Tefvik Fikret, Emile Zola, Oscar Berener' den bol bol örnekler verilmiştir⁹⁵. Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'nin de ne zaman kapandığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

C-Anadolu'da Yedek Subayların Kurduğu Cemiyetler

İstanbul'da İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin faaliyetlerini büyütmesi ve milliyetçi gençler tarafından Anadolu'ya ve Milli Mücadele'ye verilen destek, bu gençlerin Anadolu'nun diğer bölgelerinde de cemiyetler kurması sonucunu vermiştir.

⁹² İleri, 18 Şubat 1335/1919, No: 19.

⁹³ İleri, 13 Mart 1335/1919, No: 42.

⁹⁴ Gençlik Vahdeti, S: 1, s. 3.

⁹⁵ Gençlik Vahdeti, S: 1, s. 2.

Yalnız bu teşkilatlanmaların Anadolu'da da kendini göstermesinde Türk Ocağı'nın da etkisi vardır. Türk Ocağı mütareke dönemine kadar Anadolu'nun birçok bölgesinde şubeler açmıştır. Bu teşkilatlanma, kendi bünyesinde kurulan İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin de Anadolu'da bazı bölgelere yayılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bu cemiyetlerin birçoğu İstanbul'daki kadar faaliyetlerde bulunamamışlardır. Bunun sebebini, Anadolu'da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması, daha sonra da tek çatı altında Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adını almaları ve faaliyetlerini tek bir organda sürdürmelerinde aramak gerekir. Yalnız aşağıda da görüleceği üzere yedek subayların kurduğu cemiyetler, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinden önce kurularak bu cemiyetlerin kuruluşuna zemin hazırlamışlar daha sonra da Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile birleşerek kendilerini feshetmişlerdir. Yani kendi bölgelerinde Müdâfaa-i Hukuk'un temelini oluşturmuşlardır.

Bazı bölgelerde ise bu vatansever subaylar, Milli Mücadele yanlısı olup da pasif davranan bölge halkını ve cemiyetleri sorgulamışlar, bunların durumunu Mustafa Kemal Paşa'ya ve Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne şikayet etmişlerdir. Yani bir nevi otokontrol görevi yapmışlardır. Aşağıda da görüleceği üzere Mustafa Kemal Paşa'da bu cemiyetlere gereken ilgiyi göstererek geçtiği bölgelerdeki yedek subayların kurdukları cemiyetlere misafir olmuştur. Anadolu'daki yedek subaylar, aşağıdaki cemiyetleri kurmalarının yanında genellikle Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinde çalışmayı yeğlemişlerdir. Bazı bölgelerde de cemiyet kurmaya çalışmışlarsa da pek etkili olamamışlardır⁹⁶.

⁹⁶ İhtiyât Zâbitleri, Bursa'da da İzmir İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ni örnek alarak Bursa İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen cemiyetin kurucu ve yöneticileri arasında Mümtaz Şükrü, Yıldırım Okulu Vekili Süleyman Faik, Tabak Ahmet Necati, Havacı Teğmen Fuat ve Muhallebici Galip Beyler vardır. Başkanlığına Süleyman Faik Bey'in getirildiği cemiyetin Murahhas Mesullüğü'ne Mümtaz Şükrü Bey, Genel Sekreterliği'ne ise Ahmet Necati Bey getirilmiştir. (Orhan HÜLAGÜ, "Mondros Mütarekesi Sonrasında Bursa Bölgesindeki Milli Mücadele Hazırlıkları ve Kuvâ-yı Milliye'nin Teşkili" **AAMD**, XIV/41, Temmuz 1998, s. 453.) İzmir'in 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmesi karşısında ülkenin birçok bölgesinde oldu gibi Bursa'dan da İstanbul Hükümeti'ne protesto telgrafları çekilmiştir. İzmir'in işgalini şiddetle kınayan 21 Mayıs 1919 tarihli bir telgrafın altında "Bursa İhtiyât Zâbitâmî Cemiyeti'nden Muhtar" imzası da bulunmaktadır. (Haluk SELVİ, **İşgal Ve Protesto, İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)**, İstanbul, 2007, s. 150-151.) Bu bilgidен hareketle Bursa'da yedek subayların İzmir'in işgal edildiği tarihten önceki bir tarihte teşkilatlandığı söylenebilir.

1-Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

a)Cemiyetin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman Tokat, Sivas'a bağlı bir sancak merkezi idi. Mütarekeden sonra gelişen olaylar sonucu Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurulması amaçlanmasının yanında Karadeniz Bölgesi'nde Sinop'tan Rize'ye kadar uzanan Pontus Devleti kurmak için yerli Rumlar faaliyete geçmişti. Tokat'ta bu hayali devletin sınırları içindeydi⁹⁷. Bölgede azınlık durumunda bulunan Rum ve Ermenilerin Mondros'tan sonra birçok yerde olduğu gibi Tokat'ta da Halilalan köyü, Erbaa kazası ve Şeyhli ve Karayük köylerine, Turhal ve çevresine saldırılarda bulunarak birçok Türk'ü katletmesi⁹⁸ ve Rumların bölgede yaptığı buna benzer çalışmaların diğer bölgelerde de tehlikeli boyutlar alması karşısında 25 Şubat 1919'da "Karadeniz Türkleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" Tokat şubesini kurmuşlardır. Bu şube bir ay sonra da merkezi İstanbul'da olan Vilâyat-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bağlanmıştır⁹⁹.

Hakkında kısıtlı bilgiye ulaşılan bir diğer cemiyet de Edirne İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti'dir. İzmir'in işgali haberi üzerine Yüksek Sadaret Makamına Edirne Belediye Reisi, Trakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Ticaret Odası'nın yanında Edirne İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti Reis Vekili Seyfettin imzalı protesto telgrafı 19 Mayıs 1919'da yollanmıştır. (Hamdi ATAMER, "Milli Direnme", **BTTD**, II/7, Nisan 1968, , s.23.)

Ayrıca ilerleyen konularda da görüleceği üzere İzmir'in işgali üzerine Batı Anadolu'da teşkilatlanmalara gidilmiştir. Bu teşkilatlanmalarda yine İhtiyât Zâbitleri yer alır. Bunlardan biri de Manisa'ya bağlı olan Akhisar'da kurulan İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti'dir. Ekim 1919'da kurulan cemiyetin başkanı İströmceli Selami, üyeleri ise Akhisarî Raşit Nasuhî, Mustafa ve Dersaadetli Tefvik Beyler'dir. (**İleri**, 22 Teşrin-i Evvel 1335/22 Ekim 1919, No: 641.)

İşgallerin başlaması ile birlikte İhtiyât Zâbitlerinin bir diğer kurduğu cemiyet ise Eskişehir İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'dir. Bu cemiyetin hakkında da fazla bilgi bulunamamasının yanında cemiyet, Ekim-Kasım 1919'da bir müsamere vererek elde ettiği hasılat olan 142 lira 40 kuruşu Nazilli Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilmek üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti Eskişehir şubesine teslim etmiştir. (**İleri**, 4 Teşrin-i Sani 1335/4 Kasım 1919, No: 654.)

Kütahya Mutasarrıflığı'nın Ekim 1919'da Dahiliye Nezareti'ne yolladığı raporda, Kütahya'da Kütahya İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin faaliyette olduğu bildirilmiştir. (**BOA, DH. EUM. AYŞ. D.N:23, G.N: 78.**) Bu bilgiden hareketle Kütahya'da da yedek subayların teşkilatlandığı söylenebilir. Ancak bu cemiyetin ne zaman kurulduğu ve ne gibi faaliyetleri yaptığı hakkında da bir bilgiye ulaşılamamıştır.

⁹⁷ Ercüment KURAN, "Milli Mücadele'de Tokat", **Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu**, 2-6 Temmuz 1986, s. 212.

⁹⁸ Leyla KAPLAN, "Milli Mücadele Döneminde Tokat", **AAMD**, XII/35, Temmuz 1996, s. 582.

⁹⁹ **Tokat İl Yılığ**, Tokat Valiliği, 1998, s. 30.

Mütarekeden sonra askerden dönen gençler tarafından, tüm bu tehlikelere karşı Tokat'ta "İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti"ni kurulmuştur. Birbirlerine yardım amacıyla ve yurdun düştüğü bu duruma tedbir olmak maksadıyla kurulan cemiyet¹⁰⁰, Tokat'ta yalnız yedek subaylar değil, "yardımcı üye" adıyla diğer gençleri de çatısı altında toplamaya çalıştı.

b)Mustafa Kemal Paşa'nın Cemiyeti Ziyareti ve Cemiyetin Faaliyetleri

Amasya Görüşmeleri'nden sonra Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan 27 Ekim 1919 sabahı hareketle Sivas'a doğru yola çıkarak akşama doğru Tokat'a ulaşmıştır¹⁰¹. Gece Tokat'ta kalan Mustafa Kemal Paşa, ertesi gün 28 Ekim'de Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne misafir olmuş ve gençliğe hitaben bir konuşma yaparak gençliği bağımsızlık ve gençlerin üstüne düşen görevler konularında bilgilendirmiştir¹⁰².

Mustafa Kemal Paşa'nın bu ziyareti ve konuşması, Tokat gençleri üzerinde Milli Mücadele adına pekiştirici bir etki yapmıştır. Paşa, ertesi gün Sivas'a gitmek üzere Tokat'tan ayrılmıştır. Gençlerin dışında Tokat'ta tam bir müdâfaa-i hukuk anlayışı doğmamıştı. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinin kararsız tutumları ve fazla aktif olamayışları İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi gençlerin tepkisini çekmiş ve "memleketin derin yaralarını saracak vatanperver adamlar göremiyoruz. Kuvvetli bir heyet yoktur ki Tokat'ı bu hususta tanıtabilsin. Kendilerini idarede aciz adamlar bu tehlikeli zamanlarda Tokat halkını nasıl döndürecekler!" diyerek Müdâfaa-i Hukuk Heyeti içerisine gençlerin de alınmasını istemişlerdir¹⁰³.

Tokat Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'ne verilen tahriratta cemiyet, felaketlerin Anadolu halkını derinden yaraladığını ve bunun üzerine memlekette teşkil edilen cemiyetlerin birleşerek tek bir kalp gibi çalışmaya başladığından ve bu birliklerde Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye'nin doğduğunu belirtmiş ve Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye'nin

¹⁰⁰ Halis ASARKAYA, *Ulusal Savaş'ta Tokat*, Tokat, 1936, s. 30.

¹⁰¹ H. ASARKAYA, *Ulusal Savaş'ta Tokat*, s. 33; Utkan KOCATÜRK, *Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü*, Ankara, 1999, s. 173.

¹⁰² H. ASARKAYA, *Ulusal Savaş'ta Tokat*, s. 33.

¹⁰³ H. ASARKAYA, *Ulusal Savaş'ta Tokat*, s. 30.

bu müdafaaya karar veren bütün teşkilat ve cemiyetlerin genel merkezi olduğunu bildirmiştir. Cemiyet üyeleri tahriratta şöyle devam etmiştir: “ Biz İhtiyât Zâbitânının Tokat Teâvün Cemiyeti öyle (okunamadı) ediyoruz. Bu gaye ile Müdâfaa-i Milliye’ye beyanatta ve nasb eyledik. Fakat Müdâfaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti’nin Tokat Şubesi heyeti halka riyaset ve görevini ifa edemedi. Halk kadar bizi de ihmal eyledi...”¹⁰⁴

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, o güne kadar vatan için hayatlarını feda ettiklerini vurgulayarak vatanın karşılaştığı felaketlerin önlenmesi için Müdâfaa-i Hukuk’a bu cemiyetin perişan halini derhal görüp, cemiyeti ihtar etmeyi hem mecburiyet saymışlar hem de vatan borcu olarak addetmişlerdir¹⁰⁵.

Cemiyet ayrıca Sivas Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi’ne de Şubat 1920’de şu yazıyı göndermiştir:

“Humma-yi müdâfaa ile yanan dimağlardan teheyycât-ı vatanperverane ile çarpan kalblerden husule gelen kin ve intikamın; cem’ ve tevhid ve mecra-yı hakiki ve maddiye sevkine delalet edecek bir heyet-i müdirikeyin adem-i mevcudiyetinden boşu boşuna heba olup gittiğini görmekte müteessiriz. Aylardan beri hakikati hali arz etmek için israf edilen kıymetli zamanlar gibi önümüzde bilmem ki gaib edecek fazla vakit var mıdır?

Tokat’ta halen sekiz zatın uhde-i inhisarında bulunan Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti mahiyet ve şekli hazırını muhafaza ettikçe şimdiye kadar görülemeyen asar-ı hayatın bundan böyle de görülemeyeceğine emin olunuz”¹⁰⁶.

Cemiyet, diğer taraftan da 2 Şubat 1920’de Tokat’ta 45 kişiyi çağırarak bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda amaç, vatanın savunulması için birkaç kişinin faaliyetlerinin yetersiz kalacağından, memleketin aydın, sözü geçen, becerikli gençlerinden de birkaç kişinin Müdâfaa-i Milliye Heyeti’ne girerek, heyeti bu şekilde takviye etmek idi. Bu düşüncelerini gerçekleştirerek Müdâfaa-i Hukuk Tokat Şubesi, heyetini genişletti ve cemiyet daha da güçlendi. Cemiyet Başkanı Dr. Remzi Bey’in önderliğinde Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile

¹⁰⁴ ATASE Arşivi, Atatürk Kataloğu, K.N: 4, G.N:53.

¹⁰⁵ ATASE Arşivi, Atatürk Kataloğu, K.N: 4, G.N:53.

¹⁰⁶ H. ASARKAYA, *Ulusal Savaş’ta Tokat*, s. 31.

birleşmesinin ardından Remzi Bey de cemiyette Genel Sekreterlik yapmaya başlamıştır¹⁰⁷. Tokat içinde kurulan Kuvâ-yı Milliye ise yedek subayların kumandasına verilmiştir. Bu örgüt, Tokat İsyanı'nda görev almış; ve isyanın bastırılmasında büyük fedakârlıklar göstermiştir¹⁰⁸.

Ayrıca Ankara'da 25 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması dolayısıyla Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Meclis'e tebrik telgrafı yollamıştır¹⁰⁹. Cemiyetin kapanışı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2-Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

a)Cemiyetin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı'ndan dönen yedek subaylar, Kayseri'de de bir cemiyet teşkil etmiştir. Kayseri'deki yedek subayların aralarında yardımlaşması amacıyla kurulan cemiyet, zamanla amacını genişleterek, memleketin içine düştüğü durum karşısında tedbirler alarak görüşmeler yapmaya başlamıştır. Cemiyetin ilk başkanı olan Osman (Coşkun) Bey öncülüğünde cemiyetin merkezi olan Kızılkaya mahallesindeki binada da sık sık toplantılar yapılmıştır¹¹⁰. Cemiyete ilk etapta 50'ye yakın genç kaydolmuştur¹¹¹.

Cemiyetin üyelerinden bazıları şunlardır: Mazlum Rasim, Jandarma Zâbiti Ratib Bey, Kayseri yedek subaylarından Kemal, İcracı Şaban ve Naim, Tacettin Tacettinoğlu, Mehmet (Başçavuş), Beydayının yeğeni Ahmet Efendi, Avukat Osman Bey, Ahmet Hilmi Kalaç, Mehterin Yunus, Sağır Hocanın oğlu, Ahmet Hilmi, Taşcıoğlunun Mehmet Efendi, Şişlinin Abdurrahman, Nakibin Osman, Taşcıoğlu Ömer, Nisarızade

¹⁰⁷ H. ASARKAYA, **Ulusal Savaş'ta Tokat**, s. 31.

¹⁰⁸ H. ASARKAYA, **Ulusal Savaş'ta Tokat**, s. 49.

¹⁰⁹ **TBMM Zâbit Ceridesi**, Devre I, I, Ankara, 1959, s. 46.

¹¹⁰ Ahmet Hilmi KALAÇ, **Kendi Kitabım**, ?, 1960, s. 147.

¹¹¹ **Adanaya Doğru**, 22 Aralık 1335/1919, No:1.

Abdurrahman, Alim Efendi, Sait Feyzioğlu, Cemal Hattat, Tevfik Hoca'nın Mehmet Efendi¹¹².

b) Cemiyetin Faaliyetleri

Cemiyet üyeleri yaptıkları toplantılarda, milli birliği korumak ve gerektiğinde iç ve dış düşmanlara karşı savaşma kararı alarak, aralarından beş kişiyi “av tüccarı” adıyla, gayeleri doğrultusunda propaganda yapmak üzere Pozantı taraflarına göndermiştir¹¹³.

Diğer taraftan, Cemiyetin başkanı Osman Bey, cemiyet üyesi yedek subay gençlerden Milli kuvvetler oluşturarak, bu kuvvetleri, Haçın (Saimbeyli)'da faaliyette olan çevre kasaba ve köylere saldıran Ermeni çetelerinin üzerine göndermeye karar vermiştir. Oluşturulan kuvvetler, Haçın'da Ermeni çeteleri üzerine hareket ederek Haçın'ı muhasara altına almış, bölgede güvenliği sağlamışlardır¹¹⁴. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın direktifleriyle Sivas'tan Kayseri'ye gelen Sivas Polis Müdürü Mazlum Rasim (Can), bu cemiyetin başkanlığına seçilmiştir¹¹⁵. Mazlum Bey Kayseri'ye geliş olayını şöyle anlatmaktadır:

“Sivas Kongresi hitama erip de Temsil Heyeti seçildiği günün ferdasında her sabah mutat ziyaretlerinin sonunu Mustafa Kemal Paşa'ya yaparak veda ettim. Niçin darılıyorsunuz dediler. Heyet-i Temsiliye seçildi. Murahhaslar mıntıklarını avdete başladılar. Ben de Kayseri'ye giderek hizmete başlamak istiyorum, diye arz ettim. İdadi muallimi olarak hizmet etmişim. Talebelerim oradadırlar. Hala daha İhtiyât Zâbitidirler. Muhiti iyi tanırım. Hizmet içinde en iyi saha benim için orasıdır, diye maruzatımı yaptım. Muvafık buldular. O gün Ruşen Eşref ile hareket ettik. Kayseri'ye muvasalat ettiğim gün merhum Ahmet Hilmi Kalaç ile buluştuk. Onun evinde barındım. Adanaya Doğru adlı bir gazete çıkarmayı beraberce kararlaştırdık. O da Erciyes

¹¹² Zübeyr KARS, **Milli Mücadele'de Kayseri**, Ankara, 1999, s.16.

¹¹³ Z. KARS, **Milli Mücadele'de Kayseri**, s. 15.

¹¹⁴ Fahri TÜMER, “İstiklal Mücadelesinde Kayseri”, **Erciyes-Kayseri Halkevi Dergisi**, S: 22, Nisan 1944, s. 651; Z. KARS, **Milli Mücadele'de Kayseri**, s. 17.

¹¹⁵ Ali Rıza ÖNDER, **Kayseri Basın Tarihi**, Ankara, 1972, s. 158–159.

Gazetesi'ni çıkarmakta idi. Talebelerim olan gençler beni İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti'ne getirdiler.”¹¹⁶

Cemiyetin üyelerinin birçoğu tahsilli olduğu için, başkan Mazlum Rasim'in çıkardığı “Adanaya Doğru” adlı gazetenin çıkarılmasında bu genç üyelerin birçok yardımı olmuştur. Hatta çıkardıkları gazetenin ilk sayısında, cemiyetlerin çalışmaları hakkında bir yazı yayınlamışlardır.

Cemiyet, halkın okuma yazma seviyesini yükseltmek için, genellikle esnafa gece kursları açarak üç ay içerisinde okuma yazma öğretiyordu. Kurs herkese açıktı; okumak, yazmak isteyenler kursa katılabilmekteydi. Yine cemiyet, Kayseri'de kurulan Dârüleytam Mektebi'nin idare, eğitim ve öğretim işlerindeki çalışmalarında ilk sırada yer almıştır¹¹⁷.

İzmir'in işgalinden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın, protesto telgrafları çekilmesi ve mitingler yapılması hakkındaki direktifleri Kayseri'de de etkisini göstermiş ve bir açık hava mitingi yapılması kararlaştırılmıştır. Fakat Mutasarrıf Ali Ünal Bey buna müsaade etmeyince Kiçikapu'da “Aynalı Gazino” denilen yerde kapalı bir toplantı yapılması uygun görülmüştür. Toplantı, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir. Bu toplantı, işgallere karşı Kayseri'de yapılan ilk toplantıdır.

Toplantıda Ahmet Hilmi Bey, bir konuşma yaparak Türk Milleti'nin içine düştüğü sıkıntıyı anlatmış; ancak daha önce de birçok sıkıntının atlatıldığını ve milletin bu badireyi de atlatacağını izah etmiştir¹¹⁸.

Erzurum'da Erzurum Kongresi'nin devam ettiği günlerde Kayseri'de de İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti halkı Milli Mücadele konusunda aydınlatmaya çalışmıştır. Hatta köylere dahi giderek memleketin durumu anlatılıyordu. Asıl işi vergi toplamak olmasına rağmen Ahmet Hilmi ve Nisarîzâde Mustafa Beyler, halkı aydınlatmak ve teşkilat kurmak için Zırva köyünden başlayarak; Karakaya, Ömerhacılı, Palas, Yüzerlik,

¹¹⁶ A.R. ÖNDER, **Kayseri Basın Tarihi**, s. 158–159.

¹¹⁷ **Adanaya Doğru**, No:1.

¹¹⁸ A.H. KALAÇ, **Kendi Kitabım**, s. 147–148.

Tuzhisar köylerini gezerek bölgeyi Milli Mücadele konusunda aydınlatmaya çalışmışlardır¹¹⁹.

Ulusal bir Kongre olan Sivas Kongresi'ne ise Kayseri'den 3 delege katıldı. Bu delegelerden biri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi olan Ahmet Hilmi Bey'dir. Diğer iki delege ise Nuh Naci ve Ömer Murtaza Beyler'dir¹²⁰.

Sivas Kongresi dönüşü Kayseri'de bir toplantı yapılmış ve bu toplantıda alınan karar doğrultusunda Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi açılarak bu şubenin yönetim kurulu üyeliğine de Ahmet Hilmi Bey, İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ni temsilen seçilmiştir¹²¹.

Sivas Kongresi bittikten sonra XX. Kolordu Komutanı Ali Fuat Paşa, 30 Kasım 1919'da Ankara'ya gitmek üzere yola çıktı. Yol üstü Kayseri'ye de uğrayacaktı. Sebebi ise Kayseri ve çevresindeki durumu yakından incelemek ve Anadolu'ya gidecek olan Heyet-i Temsiliye için yol boyunca alınması gereken tedbirleri alarak Kilikya bölgesi için de Kayseri'de Kolordu tarafından yapılacak faaliyetleri yapmaktı¹²². Kayseri'ye gelen Ali Fuat Paşa, önce XVII. Fırka Kumandanı Kaymakam Mümtaz Bey, Ahz-ı Asker Kalem Reisi Kaymakam Emrullah ve Topçu Binbaşı Mehmet Kemal Beylerle, ardından da buradaki cemiyetler ve başkanlarıyla görüşerek verilen ortak kararlar Kilikya'nın kurtuluşu uğrunda bir dizi tedbirler almış ve görev bölümü yaparak yedek subay gençler, Kilikya'nın kurtuluşu adına verilen görevleri yapmışlardır¹²³.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi gençlerin diğer bir faaliyeti de "Kayseri İntikam Alayı"nın kurulması ve faaliyetlerinde yer almalarıdır. Son Osmanlı Meb'usân Meclisi'nin dağıtılmasından sonra Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi'ne karşı Padişahın isteklerine ve yasalara aykırı olduğunu ileri süren Çapanoğulları tarafından Yozgat'ta çıkarılan isyana karşı Antep civarında bulunan Kılıç Ali, Büyük Millet Meclisi'nce verilen emirle 80 kadar adamıyla Kayseri'de techizatını ikmal ederek 1

¹¹⁹ A.H. KALAÇ, **Kendi Kitabım**, s. 149.

¹²⁰ A.H. KALAÇ, **Kendi Kitabım**, s. 151.

¹²¹ A.H. KALAÇ, **Kendi Kitabım**, s. 154–155

¹²² A.F. CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 261.

¹²³ A.F. CEBESÖY, **Milli Mücadele Hatıraları**, s. 261.

Haziran 1920’de Yozgat’a gelmiştir¹²⁴. Genişleyen isyan sonucu Çapanoğulları beraberindekilerle Kayseri’ye kadar gelerek bölgeyi yağma etmişlerdi. Buna karşı Kayserililer, İbrahim Hakkı Efendi’nin idaresinde gönüllülerden oluşan üç taburluk “İntikam Alayı”nı kurmuştur¹²⁵. 130 atlıdan oluşan alay, Faik Bey, Hasan Efendi, Kadir ve Hacı Ömer Efe, Jandarma Çavuşu Salim, Nuh Naci, Mustafa Çavuş, Cemal Hattat, Şişlinin Abdurrahman, Nakibin Osman, Taşcıoğlu Ömer, Nisarızâde Abdurrahman, Tevfik Hocanın Mehmet Efendi, Ahmet Efendi gibi isimlerden oluşuyordu¹²⁶. Görüldüğü üzere yukarıdaki isimleri birçoğu İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyeleridir. Daha sonra Cemiyetin Başkanı Mazlum Rasim Bey’de bu alaya katılmıştır¹²⁷. Üç aya yakın bir zaman Haçın kuşatmasında yer alan Kayseri İntikam Alayı, kendisine verilen emirleri yerine getirerek bölge için tehlike arz eden isyandan Kayseri’yi korumuştur¹²⁸.

c)Mustafa Kemal Paşa’nın Cemiyeti Ziyareti

Mustafa Kemal Paşa, Rauf Orbay, Büyükelçi Ahmet Rasim, Vali Mazhar Müfit (Kansu), Hakkı Behiç Bey ve diğer çalışma arkadaşlarından oluşan Heyet-i Temsiliye, Sivas Kongresi’nden sonra 18 Aralık 1919’da Sivas’tan Ankara’ya doğru yola çıktı¹²⁹. 19 Aralık’ta akşam üzeri güzergâhta bulunan Kayseri’ye ulaşan heyeti karşılayanlar arasında İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyeleri de vardı¹³⁰. Kayseri’de 21 Aralık’a kadar iki gün kalan Mustafa Kemal Paşa ve heyet, burada Anadolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti’ni ziyaret ettikten sonra İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’ne geldi. Cemiyetin yaptığı çalışmaları yakından gören Mustafa Kemal Paşa, onlara hitaben; “Arkadaşlar,

¹²⁴ Kılıç Ali, *Atatürk’ün Sırdaşı Kılıç Ali’nin Anıları*, (Derleyen: Hulusi Turgut), İstanbul, 2005, s. 116.

¹²⁵ Kazım ÖZALP, *Milli Mücadele*, Ankara, 1988, s. 158.

¹²⁶ Z. KARS, *Milli Mücadele’de Kayseri*, s. 82.

¹²⁷ A.R. ÖNDER, *Kayseri Basın Tarihi*, s. 159.

¹²⁸ Z. KARS, *Milli Mücadele’de Kayseri*, s. 82.

¹²⁹ Mazhar Müfit KANSU, *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, II, Ankara, 1997, s. 490.

¹³⁰ Adanaya Doğru, No:1; *Kayseri İl Yıllığı*, 1973, s. 8.

sizlerle arkadaşlığımız cephelerde, necip milletimizin şeref ve istiklalini kurtarmak davası uğruna teessüs etmiştir. Bu arkadaşlık uğruna çarpışılan dava kadar asil, necip ve binaenaleyh itimada layıktır. Şeref ve istiklalimizi korumak için yeniden mücadeleye atılırken en başta sizin arkadaşlığınıza ve vatan aşkınıza güveniyorum. Kayserili İhtiyât Zâbitân arkadaşlarımızın istiklal mücadelesi uğruna yaptıklarından ve yapmak istediklerinden tamamen ve memnuniyetle haberdar bulunuyorum”¹³¹ demesi üzerine, salonu dolduran gençler hep bir ağızdan “Hazırız Paşam! Emrindeyiz. Canımızla kanımızla sizinle beraberiz” diye cevap vermişlerdir¹³². Cemiyet, Büyük Taarruzdan sonra kapanmıştır¹³³.

3- İzmir İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

İtilaf Devletleri ile Mondros Mütarekesi'nin imzalanması üzerine İzmir'deki azınlıklar, İzmir halkının huzurunu bozmuş ve 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline kadar İzmir'de Müslüman-Türk halka karşı İtilaf Devletleri ile birlikte hareket etmeye başlamışlardır. Mütarekeden sonra daha 6 Kasım 1918'de bir İngiliz savaş gemisi İzmir limanına girmiş, İzmir'de yaşayan Rumlar bu olayı, ellerinde Yunan bayrakları, yakalarında mavi-beyaz rozetler, Venizelos'un küçük boy resimleri ile çan sesleri eşliğinde “Yaşasın Yunanistan, Yaşasın Venizelos, Kahrolsun Türkiye!” sloganlarıyla karşılamışlardır¹³⁴. Rumların taşkınlıkları bunlarla sınırlı kalmayarak, Türklere de sataşmalar başlamış, karşılama töreninde yakaladıkları Türklerin yakalarına Venizelos'un resimlerini ve üzerinde Yunan bayrağı bulunan rozetleri takmak istemişlerdir. Buna karşı koyan Türkleri ise dövülüp, başlarındaki fesler alınmış ve yerde çiğnenmiştir¹³⁵.

Ardından 13 Kasım 1918'de İngiliz Yüksek Komiserliği'ne tayin edilen Galthorpe'in talimatıyla müttefik sıfatıyla Yunanlıların da İngiliz, Fransız ve İtalyanlar

¹³¹ Ömer ÇELEBİ, *Atatürk Kayseri'de*, Ankara, 1973, s. 53.

¹³² Ö. ÇELEBİ, *Atatürk Kayseri'de*, s.54.

¹³³ Z. KARS, *Milli Mücadele'de Kayseri*, s. 17.

¹³⁴ BOA, DH. EUM. AYŞ, D.N: 8,G.N: 105 B.N:105-3.

¹³⁵ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 11.

gibi İzmir’de harp gemileriyle resmen temsil edilmesine karar verilmişti. 24 Aralık 1918’de bu emir yerine getirilmiş ve İzmir bir kez daha hareketlenmişti¹³⁶. Rum azınlıkların, Yunan gemisini İzmir limanında görmeleri sevinçlerini daha da artırmış, artık İzmir ve çevresindeki Türklere karşı silahlı teşkilatlanmaya başlamışlardı¹³⁷. Bu hareketler İzmir’in işgalinin ilk belirtileridir.

İzmir’in işgal edileceği endişesi halk ve gençler arasında bazı teşkilatlanmalara sebep oldu. Bu teşkilatların başlıca olanı ve en güçlüsü şüphesiz İzmir Müdafaa-i Hukuk-u Osmaniye Cemiyeti’dir.

Cemiyetin kuruluşunu, kurucularından Nail Moralı, şöyle anlatır:

“ Mütareke antlaşmasının yedinci günü biz iki kardeş (Nail ve Halit Moralıoğlu) gayri resmi olarak İzmir’de Menemenlize Murat Efendi, Emekli Binbaşı Hüseyin Lütfü, İtibar-ı Milli Bankası İkinci Müdürü Naci, askerlikten emekli Abdurrahman Sami Beylerle birlikte derneğin ilk esasını kurmuştuk ve o sıralarda eski Maliye Müfettişlerinden Arif, Doktor Hacı Hasanizade Ethem, eski mektupçu Hasan Vasfi Beyler de bize katılmışlardı. Derneği kurma düşüncesini Mondros Mütarekesi ve bunun dayandığı Wilson prensipleri içinde, Türk’e önemli ve kesin bir baltalama hareketi bulunduğunu anlatan ve İtilaf Devletleri savaş gemilerinin Türk limanlarında ilk görüldükleri günlerin meydana getirdiği olaylar ilham etmişti”¹³⁸.

Bu arada Türk Ocağı’nın İzmir şubesi de yeniden açılarak çalışmaya başlamıştı¹³⁹. Bir dönem müstakil bir binaya sahip olmayan Türk Ocağı, önce İttihâd ve Terakkî Kulübü’nün bir odasında daha sonra da Köylü Gazetesi’nin idarehanesinde kiralanmış bir odaya taşınmışlardı¹⁴⁰. Mütarekeden sonra İzmir’de gençlerin toplanma yeri olması ve mücadele azmini pekiştirmesi adına Türk Ocağı’nın varlığı önemlidir. İdare heyetinde Vasıf Bey, Necati Bey, Ragıp Nurettin Bey, Doktor Hacıhasanzâde

¹³⁶ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, V, s. 130.

¹³⁷ Bahsedilen gün ilk İngiliz Savaş Gemisi İzmir Limanı’na gelmiş ve Yunanlıların büyük tezahüratı ile karşılanmıştır.

¹³⁸ Nail MORALI, **Mütareke’de İzmir Olayları**, Ankara, 1973, s. 118.

¹³⁹ Zeki ARIKAN, “İşgal Sırasında İzmir’de Kurulan Bir Dernek”, **Atatürk Yolu**, Mayıs 1989, S:3, s. 355.

¹⁴⁰ Haydar Rüştü ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları** (Haz: Zeki ARIKAN), Ankara, 1991, s. 59.

Ethem Bey ve Haydar Rüştü Bey'in bulunduğu Ocak¹⁴¹, işgal öncesi teşkilatlanmada en az Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kadar önemli rol oynamıştır. Haydar Rüştü Öktem, İzmir Türk Ocağı'nı şu şekilde anlatır:

“Ocağımız günlerin ve gecelerin her saatinde boş kalmıyordu. Vatanın havasında buluşan tehlike bulutları, hassas İzmirliğin nazar-ı dikkatini celb eylediğinden ocağımız kendisinden ümitler bekleyen aziz bir makam telakki ediliyor ve bundan dolayı ocaklılar da muhabbet-i umumiyenin ağıuş-ı harrında yer buluyor, mensup ve gayri mensup pek çok zevat-ı ocağımızın daimi müdavimleri arasında görülüyordu. O anlara kadar sekiz-on gencin aralarında toplanıp gençliğe mahsus münakaşalarla vakit öldürdükleri bir mahal diye tanınan ocağın, şimdi memleketi tehdit eden kanlı bir sergüzeşte karşı müdafaa kalesi mahiyetini arz ettiğini, Ocaklıların asariyle hareket-ı vakıa ile anlayan İzmir halkı nazarlarını ocağa tevcih eylemişlerdi. Filhakika Ocak, kemal-i azm ve şiddetle faaliyete geçmiş ve Rumların Frenk mahallesinde yaptıkları taşkınlıklara karşı: Biz de varız ve yaşıyoruz! diyen bir mevcudiyet irae eylemeye koyulmuş idi.”¹⁴²

Türk Ocağı gençleri, milli davalarını çeşitli neşriyatlar yaparak halka yaymaya çalışmış, yabancı unsurlarla temasa geçerek, işgalci güçlere muhtıralar hazırlayıp dağıtmış, Rumların her hareketini takip ederek tedbirler almaya çalışmıştır¹⁴³.

a) Cemiyetin Kuruluşu

İzmir'de gençliğin ve özellikle de Türk Ocağı'nın böyle bir faal döneme girmesi, savaştan dönen yedek subay gençlerin de birleşerek “İzmir İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti”ni kurmalarını sağlamıştır. Hem ekonomik sıkıntılara bir çözüm bulmak hem de aralarındaki birlik ve dayanışmayı sağlamak amacıyla kurulan dernek¹⁴⁴, İzmir Türk

¹⁴¹ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 59.

¹⁴² H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 60.

¹⁴³ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 60.

¹⁴⁴ Bu derneğin nizamnamesi 16 Ocak 1919 tarihli Köylü Gazetesi'nde yayınlanmıştır. (Z. ARIKAN, “İşgal Sırasında İzmir'de Kurulan Bir Dernek”, s. 356.)

Ocağı ile beraber çalışmaya başlamıştır. Haydar Rüştü Öktem, derneğin kuruluşunu ve Ocak ile bağlantısını şöyle açıklar:

“O aralık İzmir’de İhtiyât Zâbitleri bir cemiyet vücuda getirmişler ve aynı zamanda Kasaba ve Aydın kumpanyalarından kendilerine yol verilen yüzlerce Türk gençleri de aralarında bir birlik teşkil etmişlerdi. Ocak, bu yeni kuvvetli teşekkül ile de teşrik-i mesaiye çalıştı. Emelimiz şu idi: Bütün gençliği bir arada toplamak ve tehlike karşısında toplu bulunmak. Biz bu gayeye doğru olunca kuvvetimizle ilerlemeye çalışıyor ve muvaffak da oluyorduk”¹⁴⁵.

Türk Ocağı ile Cemiyetin arasındaki dostluğu ise kendisi de yedek subay olan ve Türk Ocağı idare heyetinde bulunan Ragıp Nurettin Bey yapıyordu¹⁴⁶.

b) Cemiyetin Faaliyetleri

Türk Ocağı bünyesinde İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi gençlerin de yardımlarıyla 13 Mart 1919’da İzmir tiyatrosunda bir kapalı miting, büyük bir katılımı yapıldı. Toplantı, Türk Ocağı üyesi Vasıf (Çınar) Bey’in okuduğu uzun bir nutukla başladı. Nutukta Türk Milleti’nin hak ve hukukunun ezildiğinden bahseden Vasıf Bey’in konuşması alkışlarla karşılandı. Nutuktan sonra işgal güçlerinin İzmir Mümessili’ne verilmek üzere üç maddelik kararlar alındı. Bu kararlar şunlardır:

- 1- “İzmir ve Aydın Vilâyetlerinde Türkler gerek nüfus ve gerek emlak ve arazi itibariyle ekseriyet teşkil ettiğinden Wilson Prensipleri’nin 12. Maddesi mucibince vilayetimize ecnebi hakimiyeti giremez.
- 2- Cemiyet-i Akvamı teşkil eden Devlet-i Muazzamanın adaletkâr siyasetlerinden, İzmir ve Aydın Vilâyetlerindeki Türk hakimiyetinin ref’inin kabul edilmeyeceğine muntazır ve kaniyiz.
- 3- İstikbalde insani ve medeni mefkûrelerle mücehhez ve hakiki bir heyet-i medeniye meydana getirmek isteyen Türkler, memleketlerinde başka bir

¹⁴⁵ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 61.

¹⁴⁶ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 61.

hakimiyetin hükümran olmasını katiyen kabul etmemeye bütün kuvvetleriyle azmetmişlerdir”¹⁴⁷.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, İzmir Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti'nin “bütün partilerin, cemiyetlerin ve milli teşekküllerinin birer mümessillerinin, cemiyette bulunmaları ve cemiyet çatısı altında çalışmaları” kararını aldıktan sonra bir mümessil ile çalışmalarına devam etti¹⁴⁸.

Cemiyetin önemli faaliyetlerinden biri de, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden önce İzmir'de işgale karşı çabalarıdır. Daha 1918 Kasım ayında işgalin belirtileri başlamıştı ve bu belirtiler 13 Mayıs'a kadar kuvvetlenerek devam etmişti. İzmir Emniyet Müfettişliği'nden İstanbul'da Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne 5 Mayıs 1919'da gönderilen raporda Asya-yı Sugra Cemiyeti, metropolithane ve Yunan Salib-i Ahmer Heyeti'nin İzmir'in Yunanistan'a ilhakı için çalıştıkları ve Salib-i Ahmer'in İzmir ve civarında (Aydın, Mudanya, Söke, Urla vs.) hastane kurma bahanesiyle bu hastanelere malzeme ve görevli getirme adı altında önceden Osmanlı ordusunda görev yapmış ve Balkan Harplerinde Yunanistan'a kaçmış Yunanlı askerlerin getirildiği ifadeleri yer alır. Bahsedilen bu askerler İzmir'deki Rumları teşkilatlandırmış ve genç Rumlardan da İzci Örgütü oluşturmuştur¹⁴⁹.

İzmir'in işgal edileceğini 13 Mayısta öğrenen Rum halkının durumunu Celal Bayar şu şekilde açıklar:

“Metropolithane baştanbaşa dolmuştu. Herkes sevinçli haberi öğrenmek için karşığı Yunan konsoloshanesinde Mevrudis'in gelmesini bekliyordu. Nihayet Yunan Heyet-i Reisi Metropolithane'ye gelerek acele salona girdi. Heyecanı pek şiddetli idi. Adeta titriyordu. Yanında duran Metropolit Hrisostomes ağlıyordu. Mevrudis, Venizelos'un beyannamesini okumaya başladı. Daha ilk kelimesi salonun içinde ve

¹⁴⁷ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 191; C. BAYAR, *Ben de Yazdım*, V, s. 45.

¹⁴⁸ C. BAYAR, *Ben de Yazdım*, V, s. 144.

¹⁴⁹ **BOA, DH. EUM. AYŞ**, D.N: 8,G.N: 105 B.N: 105-1.

dışında “Zito! Zito!” sesleriyle karşılandı. Orada bulunanlar birbirlerini kucaklıyorlardı. Sevinç son haddini bulmuştu...”¹⁵⁰.

İşgal haberinin ve bu toplantının üzerine 14 Mayıs'ta Türk Ocağı'nda bir toplantı yapıldı, nutuklar söylendi fakat işgali durdurmaya yönelik bir sonuç alınamadı¹⁵¹. Daha sonra Konak Meydanı'nda toplanan çoğu İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ne üye olan yedek subaylar ve genç aydınlardan oluşan grup, Kumandan Ali Nadir Paşa'yı yakalayıp: “Paşa, ne yapmak lazımsa söyleyiniz yapalım!. Bizi eli kolu bağlı düşmana teslim mi edeceksiniz” diye serzenişte bulunmuşlar, buna karşı Paşa ses çıkaramamıştır¹⁵². Hatta bir genç Paşa'dan silah bile istemiştir¹⁵³.

Ardından Kazım (Özalp) Paşa'nın telkiniyle düşmana karşı direnişin İzmir dışında bir yerde, Ödemiş tarafında yapılması kararlaştırılmış, orada Celal (Bayar) Bey'in birleştiği ve direnme kararı aldığı Gökçen Efe ile beraber direniş örgütleri kurulması kararlaştırılmıştır¹⁵⁴. Ayrıca Divan-ı Harp Tevkifhanesi'ndeki birçok subay ve zâbıtâ memurunun da o gece tahliyesi ve kışladaki silah ve cephanenin halk tarafından elde edilmesine çalışılmaya karar verilmişti¹⁵⁵.

Ali Nadir Paşa'dan ümidi kesen yedek subay gençler, Türk Ocağı üyeleri, İzmir Müdâfaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti üyeleri ve diğer halk, hep beraber İzmir Sultanisi'nde toplandılar. Burada ilk konuşmayı yapan Mustafa Necati Bey, Yunanlılara karşı koymak için bir direniş örgütü kurulmasını öngördü. Birkaç kişinin daha bu doğrultuda konuşması üzerine Müdâfaa-i Vatan Komitesi'nin adı İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi olarak değiştirildi. Komitenin başına ise Moralızâde Halit Bey getirildi¹⁵⁶. Heyet, Vali İzzet Paşa'ya aldıkları kararları ve tedbirleri izah etmek ve destek istemek için bir kurul gönderdi ise de bir netice alamadı. Bunun üzerine bahsi geçen cemiyetler

¹⁵⁰ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, VI, s. 34.

¹⁵¹ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 64.

¹⁵² H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları** s. 66.

¹⁵³ Fahrettin ALTAY, “İzmir Faciasının Muhakemesi”, **Belleten**, XXIII/89, Ocak 1959, s. 144.

¹⁵⁴ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 66; ÖZALP, **Milli Mücadele**, s. 8.

¹⁵⁵ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 66.

¹⁵⁶ N. TAÇALAN, **Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken**, s. 228.

ve direnişçiler Sultani Mektebi'nden Türk Ocağı binasına geçerek burada aşağıdaki kararları aldılar:

- 1- “O gece İzmir halkının işgale karşı olduğunu göstermek amacıyla bir miting düzenlemek,
- 2- İtilaf Devletleri'nin İzmir'de bulunan temsilcilerine bir heyet göndererek, işgalin Yunanlılar dışındaki birlikler tarafından yapılmasını sağlamak,
- 3- Anadolu'nun öteki illerine ve İtilaf Devletleri'ne telgraflar çekmek,
- 4- İzmir içinde silahlı bir direnme, Yunanlıların katliama girişmesine yol açacağından eli silah tutan gençlerin Ege'nin iç kesimlerinde kuracakları örgütlerle düşmana karşı koymak,
- 5- Hapishanedeki mahkumları serbest bırakarak onlara ve halka depolardaki silah ve cephaneleri vermek”¹⁵⁷.

Gençlerin büyük emeğiyle İzmir'in işgal edildiği gün bastırılan ve Mustafa Necati, Moralızâde Halit ve Ragıp Nurettin Beyler tarafından yazılan bildiri şöyledir:

“Ey bedbaht Türk!

Wilson Prensipleri unvan-ı insaniyetkaranesi altında senin hakkın gasp ve namusun hetkediliyor.

Buralarda Rumun çok olduğu ve Türklerin Yunana iltihakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi ve bunun neticesi olarak Yunana verildi.

Şimdi sana soruyoruz:

Rum senden daha mı çoktur?

Yunan hakimiyetini kabule taraftar mısın?

Artık kendini göster. Tekmil kardeşlerin maşatlıktadır. Oraya yüzbinlerle toplan ve kaahir ekseriyetini orada bütün dünyaya göster, ilan ve ispat et. Burada zengin-fakir, alim-cahil yok. Fakat Yunan hakimiyetini istemeyen kütle-i kaahire vardır.

Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma. Hüsrân ve nekbet faide vermez.

Binlerle, yüzbinlerle maşatlığa koş ve Heyet-i Milliye'nin emrine itaat et...

¹⁵⁷ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 229-230.

İlhak-ı Redd

Heyet-i Milliyesi”¹⁵⁸.

Bu beyannameyi halka dağıtan ise Sultani öğrencileri ve İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi gençler olmuştur¹⁵⁹.

Toplanan binlerce Müslüman Türk, toplantı yeri olarak, İtilaf Donanmalarının görebileceği bir yer olan Maşatlığı seçmişti. Burada nutuklar atılmış ve gövde gösterileri yapılmış, ardından sabaha karşı halk dağılırken İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Türk Ocağı ve İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi mensupları, Sarıkışla'nın arkasındaki hapishanenin kapılarını açarak hükümlüleri serbest bırakmışlar; daha sonra hükümlülerle birlikte hapishanenin yakınındaki silah ve cephane deposunun kapılarını kırıp, içindeki silahları halka dağıtmaya başlamışlardır. Türk Ocağı'ndan Moralizâde Halit ve Vasıf Beyler, gençlerin ortak hazırladıkları telgrafı Vali İzzet Bey'e vermişlerdir. Telgraf şöyledir:

“ İzmir Yunanlılara veriliyor. Bütün ümitlerimiz sizdedir. Vatan ordusuna iltihaka hazırlanınız...

İlhak-ı Redd Heyet-i Milliyesi”¹⁶⁰.

Vali ise telgrafa “Sükûnetinizi muhafaza ediniz” cümlesini ekleyerek telgrafın ancak bu şekilde Anadolu ve İstanbul'a gönderilmesine müsaade etmiştir¹⁶¹.

Ancak bu faaliyetler işgali önleyememiştir. Halkın aldığı cephane ve silahlar ise acele ve üstünkörü alındığından dolayı mermileri ile birbirine uymamışlar ve bu nedenle direniş için kullanılmayarak etkisiz kalmışlardır¹⁶². İzmir 15 Mayıs'ta işgal edildiğinde

¹⁵⁸ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 232.

¹⁵⁹ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 231.

¹⁶⁰ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 238.

¹⁶¹ N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 239.

¹⁶² N. TAÇALAN, *Ege'de Kurtuluş Savaşı Başlarken*, s. 240.

başta Hasan Tahsin olmak üzere zayıf bir sivil direniş olmuş, fakat bu birkaç direnişçi bastırılmış ve şehit edilmiştir¹⁶³.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin, işgalden sonra faaliyetlerine rastlanmamaktadır. Türk Ocağı ise Yunanlılar tarafından basılıp, pencereleri kırılmış, ocağa ait evraklar, defterler ve kitaplar toplanarak ocaklılar yakın takibe alınmıştır¹⁶⁴.

İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti ve Türk Ocağı mensubu birçok genç, daha önce aldıkları karara göre iç bölgelere giderek buradaki Kuvâ-yı Milliye teşkilatına katıldıkları muhtemeldir. Nitekim Celal Bayar, anılarında işgalden kaçan doksan iki atlının Tire'ye geldiklerini ve daha sonra gelenlerle birlikte getirdikleri silah ve cephanelerin çok faydalı olduğunu açıklar¹⁶⁵.

4-Elazığ İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

Mütareke döneminde teşkilatlanan yedek subaylar, bu teşkilatlardan birini de Elazığ'da kurmuştur. 1919 yılının Kasım ayında kurulduğu tahmin edilen bu cemiyet, "Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" başlıklı gönderdikleri telgrafta cemiyetin kuruluşunu haber vererek ve her türlü emre hazır olduklarını bildirmişlerdir¹⁶⁶. Diğer bir yazışmada ise; cemiyet, o sıralarda Milli Mücadele'ye karşı Anadolu'da çıkan isyanlardan üzüntü duyarak Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgrafı göndermiştir:

"Bu sıralarda Kuvâ-yı Milliye aleyhinde bazı teşebbüsat vuku bulduğu haberini almaktayız.

Bu halden fevkalade müteessiriz. Evvelce de edildiği gibi her suretle her zaman emrinize hazırız. Sadakat ve samimiyetimizden bir kat daha emin olduğunuzu bütün arkadaşlar namına rica ederim efendim.

¹⁶³ Muzaffer ÖZGEN, "Mondros Mütarekesi'nden İşgale Kadar İzmir", **Tarih Mecmuası**, IV/24, Ocak 1966, s. 2013.

¹⁶⁴ H.R. ÖKTEM, **Mütareke ve İşgal Anıları**, s. 80.

¹⁶⁵ C. BAYAR, **Ben de Yazdım**, VI, s. 70; Celal BAYAR, "Batı Cephesinde Kuvâ-yı Milliye'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri" (Haz: Tülay DURAN), **BTTD**, Mayıs 1986, S: 15, s. 11.

¹⁶⁶ **ATASE Arşivi**, K.N: 13, G.N: 41, B. N: 41-2.

Elazığ İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti Reisi

Mehmed Mevlüt¹⁶⁷.

3 Mart 1920’de gönderilen bu telgrafın üzerine, Mustafa Kemal Paşa da cemiyete bu ilgilerinden dolayı teşekkür etmiştir¹⁶⁸. Ayrıca telgraftan; Mehmet Mevlüt adlı kişinin Elazığ İhtiyât Zabitleri Cemiyeti’nin başkanı olduğu bilgisine ulaşıyor. Fakat cemiyetin faaliyetleri ve ne zaman kapandığı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

5-Kastamonu İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti

Anadolu’da yedek subayların kurduğu diğer bir cemiyet de Kastamonu’dadır. İstanbul’daki İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’nin nizamnamesini aynen kabul eden cemiyetin nizamnamesi 27 Eylül 1920’de Açığsöz Gazetesi’nde yayınlanmıştır¹⁶⁹. Cemiyetin kuruluşunu Açığsöz Gazetesi şu haberle halka bildirmiştir:

“İhtiyât Zâbitlerinin tehvin-i hal ve istikballerini dermeyan için şehrimizde bir “İhtiyât Zâbitleri Cemiyeti” teşkil etmiştir. Harb-i Umumi’de vatanı uğrunda akıttıkları kanlarla öz vatanın öz evladı olduklarını bi-hak ispat eden İhtiyât Zâbitlerinin düşmanların hainane tecavüzleri her gün alçakça parçalanan zavallı vatanın ömr-ü reha ve istihlasa bir rûkn-i mühim olacaklarına kailiz. Arkadaşlar arasında tesanüd ve ahvati istihdaf eden gayelerinde muvaffak olmalarını dileriz”¹⁷⁰.

Açığsöz Gazetesi’nde toplantılarını yapan cemiyet, ilk toplantısını 30 Eylül 1920’de yapmıştır¹⁷¹. Yedek subay gençler savaştan döndükten sonra tüccar Emin Bey’in (Tatlıoğlu) dükkânında toplanmaya başlamışlar ve fikirlerini basın hayatında da

¹⁶⁷ ATASE Arşivi, K.N: 28, G.N: 92, B. N: 92-1.

¹⁶⁸ ATASE Arşivi, K.N: 28, G.N: 92, B. N: 92-2.

¹⁶⁹ Açığsöz, 27 Eylül 1336/1920, No:81.

¹⁷⁰ Açığsöz, 30 Eylül 1336/1920, No:82.

¹⁷¹ Açığsöz, No:82.

devam ettirmek amacıyla Açıksöz Gazetesi idarehanesinde yazıları ve çalışmalarıyla halkın maneviyatını yükseltmeye çalışmışlardır¹⁷².

Cemiyetin resmi kuruluşu yukarıda bahsedildiği gibi Eylül 1920'dir. Ancak bu konuda Hüsnü Açıksöz'ün verdiği bilgiler farklıdır. Açıksöz, cemiyetin kuruluş tarihinin 2 Temmuz 1919 olduğunu ve bu cemiyetin Kastamonu Gençler Kulübü'nün çekirdeğini oluşturduğunu bildirir¹⁷³.

¹⁷² Açıksöz Gazetesi, 15 Haziran 1919 tarihinde Kastamonu Vilayet Matbaasında ilk sayısını çıkartmıştır. Sahibi ve Müdür Mesulü Ahmet Hamdi (Çelen) Bey'dir. Gazetenin ilk sayısında "Mesleğimiz" başlığı altında izleyecekleri yolun partililikten uzak olduğunu ve hakkın ve hakikatin sesini duyurmak olduğunu açıklayan gazete, önceleri haftada iki defa iki sayfa olarak çok zor şartlar altında çıkmaya başlamış, hatta dördüncü Sayısı şapoğrafla basılmış, ilerleyen zamanlarda haftalık basım adedini yükselterek bir nüshaya 4 sayfa basılmıştır. Milli Mücadele'nin ateşli savunucusu olan bu gazete 1932 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Konu hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Faruk SÖYLEMEZ, "Milli Mücadele'de Kastamonu Basını", **Atatürk Yolu**, III/12, Kasım 1993, s. 411-416.

¹⁷³ Hüsnü AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbi'nde Kastamonu**, Kastamonu, 1933, s. 78.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU'DA KURULAN DİĞER GENÇLİK TEŞKİLATLARI

I-ANADOLU'DA GENÇLİK ADINA KURULAN DİĞER CEMİYETLER

Anadolu'da yedek subayların kurdukları cemiyetlerin dışında, orduda görev almayan sivil aydın gençlerin öncülüğünde de mütareke sonrası teşkilatlanma girişimleri olmuştur. Anadolu'da yıllarca süren savaşıardan sonra genç nüfus aslında önemli bir derecede azalmıştı. Milli Mücadele taraftarı olan halk, genelde Müdafaa-i Hukuk veya Kuvâ-yı Milliye çerçevesi içinde mücadeleye katılmış, bu düşünce kendini gençler arasında da göstermiştir. Nitekim Anadolu'da kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nde gençler önemli bir yer teşkil etmektedir. Diğer taraftan Erzurum Kongresi'nde alınan kararla, Anadolu'da ve Rumeli'de mevcut tüm Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri birleştirilmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesiyle tek bir cemiyet olarak Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında mücadele verilmiştir. Fakat gençler, kendi aralarında, bölgelerinde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmadan önce ve kurulduktan sonra teşkilatlanmaya ayrı bir cemiyet adı altında aynı amaca hizmet etmek için, yani, Milli Mücadele için örgütlenmişlerdir. Bu gençlik örgütleri gerek savundukları bölgede, gerekse Misak-ı Milli çerçevesinde siyasi ve daha ziyade sosyal çalışmalarıyla dikkat çekmiş, gençliği bir aksiyon dahilinde mücadeleye sevk etmenin yanı sıra, halkın milli ruhunu da diri tutmaya çalışmıştır. Kurulan bu gençlik dernekleri, bir anlık olgu değildir. I. Bölüm'de bahsedildiği üzere; özellikle II. Meşrutiyet döneminde ülke çapında yerleşen cemiyetleşme ve gençlere yönelik, sivil ve Harbiye Nezareti dahilinde oluşturulan askeri teşkilatlanmalar, kurulan bu cemiyetlerin temelini teşkil etmiştir.

A-İnebolu Gençler Mahfili (Kulübü)

Mütareke sonrası ve Milli Mücadele açısından İnebolu-Kastamonu hattı çok önemli ve stratejik bir noktadır. Çünkü İstanbul'dan Anadolu'ya geçen subayların, erlerin, halkın ve mücadele için kullanılacak silah ve cephanenin geçiş noktası İnebolu-Kastamonu güzergâhıdır. Karadeniz'de işgal görmemiş bu bölge, Ankara'ya açılan bir kapı niteliğindedir.

Böylesine önemli bir noktada, İstanbul'dan Anadolu'ya istiklal mücadelesine katılmak için harekete geçen devlet adamları ve aydınların büyük bir kısmı İnebolu yolunu seçmiştir. Bu konuya ilerde değinilecektir.

İnebolu'da da memleketin birçok bölgesinde olduğu gibi Rum azınlıkların mütarekeden sonra daha da artarak devam eden birtakım faaliyetleri vardır. İstanbul'daki Pontus Teşkilatı ile birlikte çalışan İnebolu Rumları İstanbul Pontus Teşkilatı'nın Anadolu Rumlarını silahlandırması amacı doğrultusunda İnebolu Rumlarının kılavuzluk ettiği Adalı Rumların motorları ile İnebolu İskelesi'ne geceleri gizlice gelerek silah ve cephane yardımı sağlamışlardır¹.

1-Mahfilin Kuruluşu

10 Nisan 1919'da bir İngiliz torpidosu ile İnebolu'ya gelen iki İngiliz subayı, İttihâdçuların listesini bölgedeki Rumlardan almış ve bu listeye göre polis memurlarından bazılarının görevlerine son verilmiştir². Bu tarihten önce de, mütarekenin hemen ardından Pontusçu faaliyetleri, İnebolu gençlerinin bütünleşmelerine sebep olmuş ve 1918 Kasım'ında İngilizlerin İnebolu'ya gelişi üzerine de İnebolu Ticaret İdâdîsi öğrencileri ve diğer gençlerden oluşan grup, gizli gizli toplantılara başlamışlardır. Vatanlarının düşman işgaline uğraması tehlikesine karşı aralarında bir birlik oluşturmaya çalışan gençlerin çoğunluğu yedek subaylardan

¹ Nurettin PEKER, **İstiklal Savaşı'nın Vesika ve Resimleri**, İstanbul, 1953, s. 17.

² N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 18.

oluşmaktadır³. İnebolu Gençler Mahfili'ni kurmak için faaliyete geçen gençlerin isimleri aşağıdadır:

“Mustafa Selim, Mustafa Nuri, Asker Mustafa, Mustafa Fehmi, Mustafa Sıtkı, Reis Müdürünün Mustafa, Cemal Azmi, Tapucu Kamil, Ahmet Hamdi, Şevket, Ahmet Faik, Foto Recep, Manifaturacı Recep, Muallim Şükrü, Rizeli Abdullah, Baytar Sadık, Muallim Latif, Altıkulaç Mehmet, Trabzonlu Remzi, Kemal, Cebeci Sabri, İbrahim, Alaaddin, Muallim Mehmet ...”⁴.

Bu gençler, önceleri eski bir medresede toplanmışlar, durumu öğrenen İnebolu'da görevli olan Yüzbaşı Osman Nuri Bey⁵ in gençleri himaye etmesi üzerine, eski İttihâd ve Terakkî binası tutularak, İnebolu Gençler Mahfili ismi altında çalışmalara başlanmıştır⁶. Önceleri çok gizli olan bu teşkilatlanma, durumdan haberdar olan yerli Rumlar tarafından İngilizlere ve Patrikhane'ye ihbar edilmiş ve İnebolu'nun vatansever gençleri, İngiliz Komiserliği tarafından sorguya ve Hürriyet ve İtilafçılar tarafından da baskıya tabi tutulmuşlardır⁷. Bu sindirme çabaları gençleri durdurmamış ve mahfil, resmi kuruluşunu gerçekleştirerek Milli Mücadele döneminin ilk gençlik derneği olmayı başarmıştır. Mahfilin kuruluşu, Açığsöz Gazetesi'nde yer alarak tüm halka duyurulmuştur. Gazete, dernek için aşağıdaki ifadeleri kullanmıştır.

“Rehâ ve istihlâsımız için teâtî-i efkâr eylemek ve vatan ve millete bir hizmet-i maârifperverânede bulunmak emniyesiyle, İnebolu'da “Gençler Mahfili” namıyla bir mahfil güşâd edildiğini istihbar ediyoruz. Vilayetimizde, vatanın şu elemnâk devresinde, ona rehâkâr ellerini en evvel uzatmak şerefini ihrâz eden genç kardeşlerimize beyân-ı tebrîkât ile muvaffakiyetlerini ezdil-ü can temenni ederiz.”⁸

Cemiyetin amacı ise nizamnamesinde belirtilmiştir:

1- “Seviye-i muhiti nazar-ı dikkatten uzak tutmayarak ve halkın sia ve kabiliyet-i irfanını göz önünde bulundurarak siyasetten ârî olmak şartıyla

³ Açığsöz, 13 Nisan 1338/1922, No:462.

⁴ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 44.

⁵ Metinde bahsedilen kişi daha sonra Topçu Korgenerali olan Osman Gürler Paşa'dır.

⁶ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 44.

⁷ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 44.

⁸ Açığsöz, 27 Temmuz 1336/1920, No: 7.

memlekette terbiye-i milliye ve tarihiyye ve ictimaiyyeyi temin etmek kura ve nevahi sıkı temas etmek.

- 2- Cemiyet bu maksadını temine suver-i atiyeye ile çalışacaktır. Risale ve gazeteler neşretmek, konferansla vermek, gece dersleri ve mektepler açmak, kitaplar yazmak, fukaraya, zuafaya, i'ta ve evlâd-ı şühedaya, sanatkarlara muavenet etmek, memlekete müstevli olan dilencililiği kaldırarak hakiki fukarayı ayırıp, bunlarda kabil-i istihdam olanlarına iş bulmak.
- 3- Terbiye-i esasiyeden büyüklere hürmet küçüklere muhabbet hissini yükseltmek, ecdadımıza ait büyüklükleri numune-i imtisal olmak üzere halka anlatmak, unutulmaya yüz tutmuş milli sanatları canlandırmak için teşebbüsât-ı lâzımede bulunmak.
- 4- Fakir çocukları okutturmak, mektep talebesinin muhtaç olanları için kitab, defter, kalem, kağıt, elbise, ayakkabı tedarik etmek.
- 5- Halkı eyyam-ı mübarekete hürmet etmeye teşvik ve davet ve bu hususta mübalatsızlığı görülen zevatı irşad ve ikaza gayret etmek, her şeye tercihen dini mevize ve ictimalara halkı alıştırmak, cami, mescit ve kabristan gibi mahallerin hüsnü muhafazası için teşvikat-ı lâzımede bulunmak.
- 6- İhtikâr, ihtiras ve menfaatperestlik hislerini halktan gidermeye çalışmak.
- 7- Düşünlerde müstahsen âdeti muhafaza ve lüzumsuz itiyadat ve masarifatı kaldırmaya çalışmak.
- 8- Müskiratın maddi ve manevi zararlarını anlatarak halkı bunlardan vazgeçirmeye çalışmak, mahfilin esas gayesi bilhassa avam kitlesine dahil olan aksam-ı milletin seviyye-i fikriyesini esasat-ı diniyyeden hiçbir vech ile ayırmayan asri kanaatlerle tenvir etmek olduğuna nazaran icabında hükümet-i mahalliyyeden müzaheret talep eder"⁹.

Bu nizamnameden, İnebolu Gençler Mahfili'nin tamamen sosyal içerikli bir cemiyet olduğu kanısına varılıyor. Ancak, bütün bu amaçların yanında mahfilin, vatanın

⁹ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 45-46.

savunulmasına yönelik bir amacı olduğu da Açıksöz Gazetesi'nde mahfilin kuruluşu ile ilgili verilen haberden anlaşılıyor.

Diğer taraftan, mahfilin kuruluşunu açıkça belirtmesi yedi ay kadar sürmüştür. İçinde bulunulan olumsuz şartlar göz önüne alındığında; Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıktan sonraki teşkilatlanmanın ve Anadolu hareketinin güçlenmesinin, İnebolu Gençler Mahfili'nin faaliyetlerini açıkça sürdürmesine öncülük eden bir gelişme olduğu söylenebilir.

2-Mahfilin Faaliyetleri

İnebolu Gençler Mahfili, resmi kuruluşunu tamamladıktan sonra, İnebolu'da memleketi kurtarma adına bir dizi propaganda ve faaliyetlerde bulunmuştur. Mahfil, yaptığı faaliyetlerini basına yansıtmak için Kastamonu'da çıkan Açıksöz Gazetesi'ne mektuplar yollasa da; gazete, her hangi bir tehlikeye mahal vermemek için bu faaliyetleri yazmaktan önceleri çekinmiştir¹⁰.

İnebolu Gençler Mahfili, Çatalzeytin Nahiyesi gençleri ile irtibata geçerek Mahfil'in bir şubesini bu nahiyeye açtı¹¹. Abana Nahiyesi'nde de bir şube açan mahfil, Abana çayına 60 metre uzunluğunda, 4-5 metre eninde bir köprü ve köprüden merkeze kadar da şose yol inşasına başladı. Yine, merkez nahiyeye ile Pazaryeri köyü arasında da bir şose için çalışmalara başladı. Halk da bu gençlerle birlikte çalışmalara katıldı¹². Abana Şubesi'nin çalışmaları sonucunda orduya 1500 lira para ve 7 silah, kaput ve iç çamaşırı gibi birçok kışlık eşya bağışlandı¹³.

İnebolu Gençler Mahfili, ayrıca halkı birleştirme, bütünleştirme adına çeşitli şenlikler tertip etti. Bu şenliklerin birinde; Türk ordusunun 30 Ekim 1920'de Kars'ı

¹⁰ Açıksöz, 11 Nisan 1336/1920, No: 42, s. 1.

¹¹ Açıksöz, 25 Nisan 1336/1920, No: 44, s. 2.

¹² Açıksöz, 23 Eylül 1336/1920, No: 80, s. 1.

¹³ Hakimiyet-i Milliye, 17 Ağustos 1336/1920, No: 56.

kurtarması¹⁴ üzerine halkı, 3 Kasım gecesi toplayarak ve o dönemde İnebolu’da bulunan Giresunlu Topal Osman Ağa ve silah arkadaşlarıyla birlikte şenlikler düzenledi¹⁵.

İnebolu Gençler Mahfili, Milli Mücadele’nin askeri safhasında üyelerinin birçoğunun askere gitmesine rağmen yine de faaliyetlerine devam etti. İnönü ve Sakarya Savaşları’nda askerlere ve İstanbul’dan Ankara’ya geçen erlere büyük maddi yardımlarda bulundu¹⁶.

Mustafa Kemal Paşa’nın beyanatı ile 6 Nisan 1920’de kurulan Anadolu Ajansı’nın kurulmasından önce¹⁷ İnebolu Gençler Mahfili 4 Nisan 1920’de Ankara ve ülkedeki haberlerin zamanında öğrenilmesi amacıyla Mustafa Kemal Paşa’ya bir telgraf gönderdi. Mustafa Kemal Paşa da, Anadolu’nun gereksinim duyduğu haberlerin artık Anadolu Ajansı tarafından sağlandığını ve bu haberleri, gençlerin köylere kadar yaymalarını 20 Nisan 1920’de verdiği cevapla mahfile bildirdi.

Bu telgraf aşağıdadır:

“İnebolu’da Gençler Mahfiline,

20.4.36

4 Nisan Tarihli Tahriratınızın Cevabıdır:

Anadolu’nun muhtaç olduğu havadis ihtiyacını Anadolu Ajansı tatmin ediyor. Ajans tebligatını muntazaman ve meccanen alırsınız. Vazifenin sizlerce de takdir edildiği memnuniyetle görülen ehemmiyetine binaen tebligat-ı vakıanın mümkün olduğu kadar geniş bir sahada, hatta köylere varıncaya kadar neşr ve tamimine himmet edeceğinizi ve bunu rica eyleriz.

Heyet-i Temsiliye Namına

Mustafa Kemal”¹⁸.

¹⁴ S.E. DAYI, **Elviye-i Selase’de Milli Teşkilatlanma**, s. 250.

¹⁵ **Açıksöz**, 11 Teşrin-i Sani 1336/1920, No: 94.

¹⁶ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 131; İnebolu Gençler Mahfili ve diğer derneklerin orduya yaptığı yardımlar, özellikle Başkumandan Mustafa Kemal Paşa’nın 7-8 Ağustos tarihlerinde yayınladığı Tekâlif-i Milliye Emirleri doğrultusunda yapılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Serpil SÜRMELE, **Milli Mücadele’de Tekâlif-i Milliye Emirleri**, Ankara, 1998.

¹⁷ Anadolu Ajansı’nın Kuruluşu için bkz. **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Nisan 1336/1920, No: 20; Yücel ÖZKAYA, “Milli Mücadele’de Anadolu Ajansı’nın Kuruluşu ve Faaliyetlerine Ait Bazı Belgeler”, **AAMD**, I/2, Mart 1985.

¹⁸ **ATASE Arşivi**, KN: 274, GN: 195, B. N: 195–1

İnebolu, İstanbul'dan Anadolu'ya geçen aydınların da uğrak yeri oldu. Anadolu'ya geçen aydınlar İnebolu'da, İnebolu Gençler Mahfili'ne uğramış ve gençlerin mücadele uğruna verdiği emekleri yakından görmüştür. Hüsnü Açıksözcü bu durumu şöyle açıklar:

“Anadolu'nun hür ve temiz havasını alabilmek için karaya ilk ayak basan yolcu, İnebolu gençlerinin temiz ve sıcak kalpleriyle karşılaşılıyor ve onların güzel yurtlarından İstiklal Savaşı'nın ilk şulesini içiyordu. İstiklal Savaşı'nda Ankara'ya geçenlerin yarısından çoğu İnebolu'dan gelmiştir. İnebolu'ya uğrayıp da bu sevimli ve inkılâpçı gençlerin bir fincan kahvesini içmeyen, onların gönülden fıskıran ateşli sözlerini işitmeyen pek azdır. İnebolu'nun İstiklal Savaşı'nda övünebileceği pek çok şey vardır. Gençler Mahfili de bu övünülecek işlerin başında gelenlerdendir.”¹⁹

Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin kurulmasından sonra, Bahriye Nazırı Salih Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek üzere Amasya'ya giderken İnebolu'ya uğramıştır. Salih Paşa'yı karşılama töreninde Gençler Mahfili üyeleri de hazır bulunmuştur. Salih Paşa rıhtıma çıktığında; Gençler Mahfili adına Kâtip Mustafa Selim Efendi tarafından memleketin genel durumu ve Kuvâ-yı Milliye'nin ortaya çıkış sebepleri açıklanarak, egemenlik elde edilinceye kadar milletçe savaşa devam edileceği vurgulanmıştır. Bu konuşmadan memnun kalan ve teşekkür eden Salih Paşa, İnebolu'yu gezdikten sonra oradan ayrılmıştır. İnebolu'da yapılan bu karşılama töreni ve konuşmaların amacı, yeni kurulan hükümeti önkilerin durumuna düşmemek için uyarmaktı²⁰.

Gençler Mahfili'nin amaçlarından birisi de halkın moral gücünü en üst seviyede tutmaktı. Bunu gerçekleştirmek amacıyla, Kuvâ-yı Milliye'nin kazandığı her başarıdan sonra İnebolu'da çeşitli şenlikler düzenleniyordu. Örneğin Sakarya Zaferi (16 Eylül 1921)'nden sonra İnebolu'da sevinç gösterileri yapılmış, Türk Ordusu'na gönderilmek amacıyla 1480 lira toplanmıştı.

¹⁹ H. AÇIKSÖZCÜ, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, s. 78-79.

²⁰ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 104-105.

Bu gibi çalışmalar devam ederken, bir yandan da mahfile üye olanların sayısı artıyordu. Milli Mücadele döneminin değerli doktorlarından Seyyar Frengi Doktoru Fahri Bey, Gençler Mahfili'nin kuruluşundan yaklaşık üç ay kadar sonra yönetim kurulunun başına geçerek gençlere rehberlik yapmıştır.²¹

İnebolu, İstanbul-Anadolu güzergâhında olduğu için, bölgeden geçen ünlü ve aydın şahsiyetlerin birçoğu İnebolu Gençler Mahfili'ni ziyaret etmiş ve kulüp gençleri ile vatanın savunulması adına fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Bunların arasında yerli ve yabancı gazetecilerde vardır. Örneğin Fransız Union Gazetesi siyasi muhabiri Madam Berthe Georges Gaulis, İnebolu'dan geçerken İnebolu Gençler Mahfili'ni ziyaret ederek bu gençlerin faaliyetleri ile Fransız gençliği arasında mukayeselerde bulunmuş, gençlerin ve mahfilin fotoğraflarını alarak çeşitli incelemeler yapmıştır. Bu gibi örnekler çoğaltılabilir²².

İnebolu Gençler Mahfili üyesi gençler, milliyetçi görüşlerini de ön plana çıkarmak amacıyla bir dizi kararlar alıp, bu kararlar doğrultusunda çeşitli etkinlikler yaptılar. Bu etkinliklere; mahfil üyelerinin giyim ve kuşamlarına verilen paranın harice gitmemesi için, İnebolu'da üretilen ve yerli dokumalardan yapılan elbiseler giymeleri kararı almaları en güzel örnektir²³.

²¹ Hüsni ÖZLÜ, **Milli Mücadele'de İnebolu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1996, s. 81-83.

²² N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 330; Bu devirde İnebolu'ya çıkanların isimleri şöyledir: Cemal Paşa, Cevat Paşa, Operatör Göz Tabibi Esat Paşa, Süleyman Numan Paşa, Abdusselam Paşa, Mürsel Paşa, Yakup Şevki Paşa, Faik Paşa, Rafet Paşa, Mütekaid Mirliya Mustafa Reşit Paşa, Rauf Bey, Kara Vasıf Bey, Miralay Ahmet Şevket Paşa, Merkez Kumandan Esbakı Miralay Cevat Bey, Miralay Tefvik Bey (Garnizon), Kaimmakam Mütekaid Tefvik Bey (Garnizon), Kaimmakam Hüseyin Kadri Bey, Binbaşı Mazlum Bey, Kaimmakam Yersi Bey, Binbaşı Hakkı Bey, Binbaşı Arif Bey, Kaimmakam Ali Bey, Yüzbaşı Cemal Bey (Garnizon), Yüzbaşı Tahir Bey (Garnizon), Mütekaid Yüzbaşı Mehmet Bey (Garnizon), Zâbit Namzeti Nuri Bey (Garnizon), Mithat Şükrü Bey (Murahhas Mesul), İzmir Mebusu Sait Bey, Mebus Zülfü Bey, İzmitli Hoca Rıfat Efendi, İzmitli Celal Nuri Bey, Vakit Sermuharriri Ahmet Emin Bey, Muş Mebusu İlyas Efendi, İzzet Bey, Fazıl Berki Bey, Suphi Bey, Hazım Süleyman Bey, İslam Ali Bey, Polis Muammer Bey, Şifre Müdürü Esbak Kadri Bey, Celal Hilmi Bey, Mehmet Muhsin Bey, Avni Ağa, Polis Müdürü Sabık Hacı Ahmet Bey, Dahiliye Müsteşarı Sabık Mustafa, Abdülhak Bey, Tüccardan Mehmet Süleyman Bey, Ali Nazmi Bey, Mehmet Nazmi Bey, Gazete Muharrirlerinden Mehmed Kamil Bey, Murat Bey, Ayıntab Mebusu Ali Cenani Bey, Dişçi Mehmet Atıf Bey, Jandarma Binbaşı Burhanettin Efendi, Sivas Polis Müdürü Esbakı Mehmet Rıfat Bey, Mehmet Nuri Bey, Trabzon Rüşumat Müdürü esbakı Mehmet Ali Bey, Cemal Oğuz Bey, Erzurum Jandarma Kumandan Esbakı Mehmet Ali Bey. (H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 96-106.)

²³ **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Haziran 1337/1921, No: 214.

Ayrıca İnebolu Gençler Mahfili, İstanbul'da son Osmanlı Meb'usân Meclisi'nin İtilaf Devletleri tarafından dağıtılması üzerine 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından dolayı büyük bir memnunluk duyarak, bu memnuniyetlerini de 27 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'ne yolladıkları tebrik telgraflarında dile getirdiler²⁴.

Mahfile üye sayısı zamanla 90 civarına ulaşırken daha sonra bu gençlerin yarısından fazlasının Milli Mücadele adına cephelere gitmelerinden dolayı sayıları kırka inmiş, dolayısıyla da yapılan faaliyetler de yavaşlamıştır. Bundan dolayı önceleri kulüp binasında haftada iki defa halka verilen konferans ve müsamereler dahi sonraları on beş günde bire inmiştir²⁵.

3-Mahfilin Faaliyetlerini Durdurması

İnebolu Gençler Mahfili, tüm yurttaki tekrar faaliyete geçen ve Türk gençliğini kendi bünyesinde toplamayı hedefleyen Türk Ocağı'nın İnebolu'da açtığı bir şube ile birleşerek; üyeleri de Türk Ocağı bünyesinde faaliyetlerine devam etmiştir²⁶.

B-Kastamonu Gençler Kulübü

Kastamonu, mütarekeden sonra halkın teşkilatlanması ve sosyal hayatta çeşitli kuruluşları bünyesinde oluşturması adına büyük işler yapmış bir şehirdir. Bölgede çeşitli isim ve amaçlarla kurulmuş olan cemiyetler mevcuttur.

25 Kasım 1919'da kurulan "Kastamonu Muallimler Cemiyeti", aralarında birliği sağlamak ve vatanın kurtuluşu için çalışmak için bir araya gelen öğretmenlerden oluşmuştur²⁷.

²⁴ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 47.

²⁵ **Açıksöz**, 13 Nisan 1338/1922, No: 462.

²⁶ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 47.

²⁷ Cemiyetin nizamnamesi 30 Kasım 1919 tarihli **Açıksöz** Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Kuruluş tarihi nizamnamesinin 1. Maddesi'nde belirtilmiştir. (**Açıksöz**, 30 Teşrin-i Sani 1335/30 Kasım 1919, No: 23.)

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte yurdun bazı bölgelerinde yedek subayların kurduğu "İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti", Eylül 1920'de kurulmuştur²⁸. Hüsnü Açıksözcü'ye göre, Kastamonu'da kurulmuş olan İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, 2 Temmuz 1919'da Açıksöz Gazetesi idarehanesinde ilk kuruluşunu gerçekleştirmişti. Bu cemiyet, Kastamonu Gençler Kulübü'nün çekirdeğini oluşturmuş ve cemiyetin kurucularının birçoğu Kastamonu Gençler Kulübü kurulduktan sonra birleşerek İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'ni kapatmışlardır²⁹. Bu düşünceye karşın Açıksöz Gazetesi Kastamonu İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin kuruluş haberini ve nizamnamesini 27 Eylül 1920 tarihli nüshasında vermiştir.

Ayrıca, İstanbul'un işgali dolayısıyla Kastamonu'da ortak bir protesto bildirisinden edinilen bilgiye göre; bölgede bir de "Piyerloti Cemiyeti Kastamonu Şubesi" teşkil olunmuştur. Bu cemiyetin başkanlığını ise Talat Bey adında bir kişi yürütmektedir³⁰.

Birinci Dünya Savaşı sırasında kurulan "Hilal-i Ahmer Cemiyeti" de 25 Ocak 1921 tarihinde şehrin bütün ileri gelenleri ve cemiyetlerinin desteği ile Kastamonu'da şubesini açmıştır³¹. İlerleyen konularda değinileceği üzere Kastamonu kazalarında Çankırı, Çerkeş ve Tosya'da da İnebolu ve Kastamonu Gençler Kulüplerine bağlı gençlik kuruluşları oluşturulmuştur.

Kastamonu'da 15 Haziran 1919'da sahip ve müdürlüğünü Ahmet Hamdi (Çelen)Bey'in yaptığı, Tahir (Karaoğuz) Bey ve Hüsnü (Açıksözcü) Bey ile birlikte ve daha sonra İsmail Habip (Sevük) Bey'in de katıldıkları "Açıksöz Gazetesi"nin yayın hayatına başlaması etkilidir. Yukarıda da değinildiği üzere Kastamonu, Milli Mücadele boyunca sosyal, kültürel, siyasal ve askeri olarak çok hareketli olmuştur. Milli Mücadele adına Batı Karadeniz'de en güçlü gazete konumunda olan Açıksöz'ün idarehanesi, Kastamonu gençlerinin toplantı yeri olarak ön plana çıkmış ve bu gençlerin

²⁸ Açıksöz, 27 Eylül 1336/1920, No:81.

²⁹ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 78.

³⁰ Açıksöz, 21 Mart 1336/1920, No: 39.

³¹ Açıksöz, 26 Kanun-i Sani 1337/26 Ocak 1921, No: 116.

Milli Mücadele’de olan bitenden haberdar olup, aralarında belki de en etkili ve en büyük gençlik kulübünü kurmalarını sağlamıştır.

1-Kulübün Kuruluşu

Açıksöz Gazetesi’nin idarehanesinde yapılan toplantılar sonucu gençler “Gençler Kulübü” adıyla bir kulüp kurmaya karar verdiler. Bu kararlarını Kastamonu Sıhhat Müdürü Doktor Ferruh Bey’e açıkladılar. Ferruh Bey, o dönem Kastamonu Valisi olan ve Kuvâ-yı Milliye yanlısı tavrı sergileyen Vali Cemal Bey’e durumu açıklamış; Vali, derhal harekete geçilmesini hatta geç bile kalındığını bildirmiştir³². Vali Cemal Bey, Kastamonu ve Havalisi Kumandanı Osman Bey ile görüşerek onun da desteğini sağlamıştır. Hatta Osman Bey, kulübün fahri başkanlığını da üstlenmiştir. Vali Cemal Bey ve Osman Bey’in desteğini alan Sıhhat Müdürü Ferruh Bey, gençleri 24 Ocak 1920 Cumartesi günü Hoca Mahir Efendi’nin medresesinde memleketin genel durumunu görüşmek üzere topladı. Toplantı sonucu bir tüzük hazırlayan gençler, fiili olarak kurulan kulübün başkanlığına Ferruh Bey’i seçtiler³³. Bu arada I. Bölüm’de bahsedilen Milli Mücadele öncesinde gençlik teşkilatlarından Türk Gücü’nde Başkanlık yapan Miralay Osman Bey’in Kastamonu’ya geldikten sonra Kastamonu’da Gençler Kulübü’nün kurulması ve teşkilatlanması adına yaptığı faaliyetler kulübün temellendirilmesi ve sivil kuruluş olarak varlığını kabul ettirmesi adına önemlidir³⁴.

Kastamonu Gençler Kulübü’ne çalışma yeri olarak İttihâd ve Terakkî Kulüp Binası tahsis edilmiştir³⁵.

Kastamonu Gençler Kulübü’nün kuruluş haberi 25 Ocak 1920 ve 31 Numaralı Açıksöz Gazetesi’nde halka şu şekilde duyuruldu:

“ Çok söylemek ve çok vaad etmekten ziyade az söyleyip çok iş yapmak gayesine doğru yürüyen müteşebbislerin muvaffak olmalarını temenni ederiz.

³² N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 127.

³³ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 128.

³⁴ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 129.

³⁵ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 128.

Halkımızın vahdet ve tesanüdü, vatanımızın ümran ve terakkisi hususunda çalışacağını vaad eden kulübün ahalemizin mahzar-ı rağbet ve muaveneti olacağını ümit ediyoruz. Filhakika bidayet-i meşrutiyetten beri yaldızlı cümlelerle parlak vaadlerle meydana getirilen cemiyetler, kulüpler, derneklerin bir mevcudiyeti kalmamıştır. Ve bu ekserimize cemiyetlerin kulüpleri derneklerin menafi-i umumîyeye hadim olmadığı fikrini verdi. Fakat sırf ictimaî dertlerimizle uğraşan veyahut ümran ve tesanüd hususunda birleşen veya biles ve mazlumlara muavenet gibi bir gaye istihdaf eden cemiyetler yaşamış ve halka her halde faydası dokunmuştur. İddiamızın en belîğ delilini Hilali Ahmer Cemiyeti müşfikası teşkil edebilir. Binaenaleyh muhitimizde teşekkül etmekte olan kulübün de böyle insani ve ahlaki gayelere istihdaf ettiği görüldükten sonra onun yaşayacağına ve muvaffak olacağına eminiz. Allah muvaffak eylesin...”³⁶.

Kulübün maksadı ise nizamnamesinin 2. Maddesinde açıklandı:

“Gençler arasında tesanüd ve uhuvveti tesis ve te’vid ile terbiye-i ictimaîyenin esasat-ı diniye, ahlakiye, milliye dairesinde tali ve tekemmülüne ve memleketin maddi-manevi her türlü asri ihtiyacını temine çalışmaktır (Buradaki gençlik ve gençlikten maksat ihtiyacat-ı medeniyeyi müdrük ve idrake müstaid milletin her ferdine şamildir)”³⁷.

Daha önce fiili kuruluşunu yapan Kastamonu Gençler Kulübü’nün tüzüğü de 7 Şubat 1920’de kabul edilmiş ve Kulüp resmen kurulmuştur. Kulübün tüzüğü, 20 Maddeden oluşmaktadır.

Gençler Kulübünün kurucuları ise; Taşköprü Tabibi Talat, Sultani Müdürü Şükrü, Edebiyat Öğretmeni Talat, Kastamonu Tabibi Ali Kemal, Sıhhiye Müdürü Doktor Ferruh Niyazi, Polis Müdürü Halil, Avukat Murat, Baytar Müfettişi Süleyman Sami, Doktor Şükrü, Sultani Anbar Memuru İbrahim Ürgüblü, Doktor Fahri Ecevit, Doktor Sadi, Komser Hadi, Çorukoğlu Hilmi, Muratbeyoğlu Nurettin, Tatlı Zade Emin, Katib-i Adil Emin Şefik, Tüccar Yusuf Ziya, Abdalbaki, Tüccar Tefvikoğlu Nafiz, Sofuoğlu Celal, Malûl Yüzbaşı Şükrü, Muallim Nihat, Sultan-i Riyaziye Öğretmeni

³⁶ **Açıksöz**, 25 Kanun-i Sani 1336/25 Ocak 1920, No: 31.

³⁷ **Açıksöz**, 25 Kanun-i Sani 1920, No:31.

Şevket, Sultani Talebesi Mahir Hakkı, İnebolu Meclis Üyesi Tevfik, Açıksöz Gazetesi Başyazarı Hüsnü Beyler'den oluşmaktadır.

Kulübün İdare Kurulu'nda görev alanlar ise şöyledir:

Reis; Sultani Müdürü Doktor Ferruh Niyazi, üye Polis Müdürü Halil, Sultani Edebiyat Muallimi Talat, Muhasip Veznedar Kırım'lı Tahsin, Katip Komiser Muavini İhsan Bey. Kurul 36 kişiden oluşmuştur. Ayrıca kurulda ismi belirlenemeyenler olduğu gibi zamanla kurulda değişiklikler de olmuştur³⁸.

2-Kulübün Faaliyetleri

Kastamonu Gençler Kulübü, kuruluşunu tamamladıktan sonra Kastamonu ve çevresinde faaliyetlerine hızla başladı. Kulüp, Kastamonu halkının seviyesini en üst yükseltmeyi amaç edindi. Bu amaçla kulüp bünyesinde bir "Musiki Şubesi" açıldı ve halka yerel konserler verilmeye başlandı. Bu konserlerin ilki kulübün açılmasından birkaç ay sonra 8 Mayıs 1920 tarihindedir³⁹. Konserde Azerbaycanlı Hafız İsmail Hakkı Efendi'nin seslendirdiği eserlerle, milli musiki havasında Müslüman-Türk unsuru bütünleştirme ve kaynaştırma hedefiyle zulme karşı insanların tek vücut olması düşüncesi pekiştirilmeye çalışıldı. Ayrıca yöresel sanatçı Ali Dede de yöresel türküleriyle geceye renk katmıştır.

Açıksöz Gazetesi bu konseri şöyle tarif ediyor: "Herkes vatanın dıçar olduğu felaketlerini tamburun ince ve canhıraş sedasıyla kalbine akıtıyordu... Milli Musiki yoktur diyenlere büyük bir ibret verildi."⁴⁰

Kulüp, faaliyetlerini ilerlettikçe musiki şubesine daha fazla önem verdi. Bu şubede sanatçı yetiştirme amacıyla Niyazi Bey adında bir sanatçı tarafından Temmuz 1921'den itibaren düzenli olarak gençlere müzik ve nota dersleri verilmeye başlandı.

Kulüp, bünyesinde birçok konferans vermiştir. Bu konferansların amacı ise halkı bu buhranlı dönemde milli meseleler için bilinçlendirmektir. Nitekim halkın büyük

³⁸ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 131.

³⁹ *Açıksöz*, 9 Mayıs 1336/1920, No:46.

⁴⁰ *Açıksöz*, 9 Mayıs 1336/1920, No:46.

katılımıyla yapılan bu konferanslara, 1 Ocak 1921’de Baha Sait Bey’in “Anadolu ve Anadolu’nun Asya’daki Vazifesi” adlı, Türk Milleti’nin tarihine ve Milli Mücadele’deki önemli vazifesine değinen, gençleri ve Kastamonu halkını bilgilendirmeye yönelik konuşması örnek olarak verilebilir⁴¹.

Bir başka örnekte ise İzmir cephesinden gelen Ziyaddin Bey isimindeki bir genç subay, kulübün isteğiyle halka konferans vermiş ve İzmir’de işgalden sonraki gelişmeler hakkında halkı bilgilendirmiştir⁴².

Bu konferanslar ünlü fikir adamlarının konuşmalarıyla da desteklenerek daha da genişletilmiştir. II. Meşrutiyet devri gençlik örgütlenmesinde milliyetçi gençlere öncülük eden Mehmet Emin (Yurdakul) ve Akçuraoğlu Yusuf Beyler Milli Mücadele’de halkın maneviyatını yüksek tutmaya çalışmışlar, bu doğrultuda Anadolu’da çeşitli yerlerde halka konferanslar vermişlerdir. Aynı amaç çerçevesinde Kastamonu’ya da gelerek Sultani öğrencileri ve Gençler Kulübü’nün büyük ilgisiyle karşılaşmışlar; gençler tarafından hazırlanan müsamerede Mekteb-i Sultani’de konuşmalar yapmışlardır⁴³.

Ağaoğlu Ahmet Bey de Kastamonu’ya gelerek Gençler Kulübü’nü ziyaret edip, kulüp bahçesinde 4 Ağustos 1921’de verdiği konferansta Anadolu ve Avrupa’nın durumundan ve Anadolu halkının üstün karakterinden, Avrupa’nın doğuya karşı beslediği amaçlardan, Milli Mücadele’den ve bu mücadelede Türk Ordusu’nun başarılarından ve bağımsızlık savaşının başarıya ulaşılacağına olan inançtan bahsetmiştir⁴⁴.

Trabzon Valisi Hamit Bey de Kulübü ziyaret edip kulübe destek verenlerdendir. 26 Haziran 1920’de Hamit Bey’in ziyareti dolayısıyla kulüpte bir ziyafet verilmiş ve Milli Mücadele adına konuşmalar yapılmıştır⁴⁵.

⁴¹ **Açıksöz**, 9 Mayıs 1336/1920, No:46.

⁴² **Açıksöz**, 12 Temmuz 1336/1920, No:61.

⁴³ **Gençlik**, 16 Nisan 1337/1921, S: 13, s. 8.

⁴⁴ **Açıksöz**, 6 Ağustos 1337/1921, No: 252.

⁴⁵ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 97; N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 216.

Balkesir Mebusu Tunalı Hilmi Bey de 13 Temmuz 1920'de Kastamonu Gençler Kulübü'nün misafiri olarak Nasrullah Meydanı'nda ve Kulüp binasında olmak üzere halka iki defa konferans vermiştir⁴⁶.

Ayrıca, Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'de Kastamonu'ya iki kez gelerek, halka Türklük ve Türkçülük konulu konferanslar vermiştir⁴⁷.

Gençler Kulübü'nü ziyaret eden en ünlü simalardan biri de Mehmet Akif (Ersoy) Bey'dir. 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya gelen Mehmet Akif Bey, 3-4 gece Gençler Kulübü'nü ziyaret ederek gençlerle uzun sohbetler yapmıştır⁴⁸.

Bu ziyaretleri yapanlar arasında, Madam Berthe Georges Gaulis de vardır. Madam Gaulis, 11 Mayıs 1921'de de Kastamonu'ya gelerek, akşam Gençler Kulübü'nün davetlisi olarak Kulüp'e gitmiş, burada yaptığı konuşmada; “ Türkler hakkında son derece iyi duygularla memleketime dönüyorum. Fransız umumi efkârını tenvir edeceğim. Çok mahir ellerle idare edilen milli hareket mutlaka kazanacaktır. Yunanlılar kovulacaktır. Kastamonu gençlerinin Fransızca bilmelerini hararetle takdir ederim. Samimi kabul ve iyi hatıralara teşekkür ederim.”⁴⁹ diye düşüncelerini belirtmiştir.

Gelen konuklar adına verilen müsamerelerde Kastamonu gençleri, orduya ve hayır kurumlarına yardım etmek amacıyla müsamereye gelen halktan para toplamaya çalıştı. Örneğin Kastamonu'da kurulan İstiklal Mahkemesi'ne başkan olarak atanan Mustafa Necati (Uğural) Bey'in Kastamonu'ya geldikten sonra adına Kastamonu Lisesi'nde düzenlenen müsamerede Kızılay için halktan 3000 lira toplandı⁵⁰. Mustafa Necati Bey bu dönemde Kastamonu Gençler Kulübü'nün başkanlığını da yapmıştır⁵¹.

⁴⁶ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 97.

⁴⁷ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 99.

⁴⁸ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 99.

⁴⁹ **Açıksöz**, 12 Mayıs 1337/1921, No: 183; Madam Gaulis'in Kastamonu ziyareti için ayrıca bkz. Mustafa ESKİ, “Kastamonu'da Gelip Geçen İki Fransız Gazeteci, Madame Berthe Gaulis ve Jean Chiquelin”, **AAMD**, XII/36, Kasım 1996, s. 705-721; Milli Mücadele döneminde Kastamonu'ya gelen önemli kişiler için bkz. Mustafa ESKİ, “Mütâreke Sonrasında Kastamonu'ya Gelen Önemli Kişiler”, **AAMD**, XV/45, Kasım 1999, s. 1039-1088.

⁵⁰ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 410.

⁵¹ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 147.

Konferansların dışında Kastamonu Gençler Kulübü 23 Temmuz 1920’de 91 yetim ve şehit çocuğuna sahip çıkararak onların maddi manevi koruyuculuğunu üstlendi. Ayrıca diğer cemiyetleri de bu çocuklara destek verme adına teşvik etmeleri sonuç vermiş, Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Hanımlar Cemiyeti, bu çocukları Gençler Kulübü’nde ziyaret ederek çeşitli yardımlarda bulunmuştur⁵².

Kastamonu Gençler Kulübü, Vali Cemal Bey’in şahsi çabaları sonucu kurulan “İçki ile Mücadele Derneği”nde de önemli roller üstlenerek halkın sosyal düzeni ve huzuru bozucu ve vücuda zararlı olan içkiyi kullanmasını engellemeye çalıştı. Ayrıca Cemiyet Talimatnamesi’nde cemiyete yönetici olarak girmek isteyenlerde aranacak şartlar şunlardır:

“ Vilayette valinin, sancak, kaza, nahiyelerinde idare amirlerinin başkanlığında kurulan yönetim kurullarında o mevkiin en büyük adliyecisi, doktor, polis, jandarma kumandanı, memleket ileri gelenlerinden, gençler mahfilinden olanlar tercih olunmak şartıyla 3 zat bulunur”⁵³.

Kulüp, Batı Cephesi’nde Yunan ilerleyişini durdurmak için Kastamonu’da halkın da katıldığı bir toplantı yaparak, ordunun takviyesi için eşya ve para bağışlarını sağlamak adına iane komisyonları kurup hemen harekete geçmiştir. İstanbul’dan Anadolu’ya geçmek üzere Milli Mücadele hizmetine girmiş olan subay, er ve sivillerin Ankara’ya kadar bütün yeme, içme, yatma ve diğer yolluk masrafları, çadır bezi, çamaşır ve çorabına varana kadar binlerce takım giyecek Gençler Kulübü’nün oluşturduğu iane komisyonları tarafından karşılanmıştır⁵⁴.

Kastamonu Gençler Kulübü’nün yapmış olduğu bir diğer faaliyet de mitingler tertip ederek halkın manevi duygularını yüceltmek ve işgalleri protesto etmektir. Çeşitli dönemlerde yapılan bu mitinglerde işgal güçlerinin temsilcilerine ve İstanbul Hükümeti’ne protesto telgrafları ve mesajlar işgalleri kınayan mesajlar gönderilmiştir.

16 Mart 1920’de İstanbul’da Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin işgalci güçler olan İtilaf Devletlerince dağıtılması, ardından milliyetçi aydınlar ve memurlardan

⁵² **Hakimiyet-i Milliye**, 2 Ağustos 1336/1920, No:52.

⁵³ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 226.

⁵⁴ **Açıksöz**, 24 Nisan 1337/1921, No. 167.

birçoğunun tutuklanmasının üzerine Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa, bütün vali ve komutanlara, Müdâfaa-i Hukuk Heyetleri'ne ve Anadolu halkına yolladığı genelgeler ve bildirimlerde işgalin haberini vermiş ve İtilaf Devletleri'ne protesto telgrafları çekilmesini ve işgali kınayan mitingler yapılmasını emretmiştir⁵⁵. Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını alan Vali Cemal Paşa'nın, bir beyanname hazırlayarak olayı halka anlatması ve Mustafa Kemal'den gelen telgrafi duyurması üzerine halk, Mustafa Kemal'in emirlerini uygulamak için harekete geçti⁵⁶. Bütün halk, Nasrullah Camii önünde toplanarak büyük bir kalabalık toplulukla çok heyecanlı bir miting yapıldı ve düşmanlar protesto edildi. Kurulan bir komitenin yazdığı telgraf, Antalya'da İtalyan Siyasi Temsilcisi yolu ile tarafsız devletlere, Mebusan Meclisi Başkanlığı'na, Amerika Ayan Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı'na, Fransız ve İtalyan Meb'usân Meclis Başkanlıklarına gönderildi⁵⁷. Bu mitingde Gençler Kulübü üyeleri aktif rol üstlenmiştir.

İşgalde tutukluların arasında Karadeniz bölgesinde tanınan ve sevilen Göz Doktoru Esat Paşa da vardı⁵⁸. Özellikle Esat Paşa'nın tutuklanması ve ardından şehit edilmesi üzerine Başkan Doktor Ferruh Niyazi Bey öncülüğünde Gençler Kulübü üyeleri Cuma günü Nasrullah Camii önünde toplanmışlar ve okutulan mevlitle kalabalık halkı iyice ateşlendirerek milli birlik ve beraberliği perçinlemişlerdir⁵⁹.

22 Nisan 1921'de Yunan zulmüne son verilmesi için Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü'nün ortak olarak düzenlediği ve Hacı Mümin Efendi, Cemil Şerif ve Reşit Beylerin konuşmacı olduğu mitingde, İnönü Savaşları'nda düşmanın uğradığı zayıatın acısını çıkartmak için Türklere işgal yerlerinde yaptıkları işkenceler anlatılarak, miting heyeti tarafından aşağıdaki telgraf hazırlandı:

“ Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesine-Açık Telgraf

⁵⁵ M.K. ATATÜRK, **Nutuk**, s. 284–286.

⁵⁶ Hayriye UYGUN, **Milli Mücadele'de Kuvâ-yı Milliye**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002, s. 69.

⁵⁷ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 157.

⁵⁸ Mahmut GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, Ankara, 1970, s. 113.

⁵⁹ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 155-156.

Mağlup Yunan ordusunun masum dindaşlarımıza yapmakta oldukları mezaliminde fevkalade galeyana gelmiş binlerce halk akdettiği büyük ictimada zat-ı devletlerine keşidesini kararlaştırdığı şu telgrafnamenin Hariciye Vekâleti Celilesi marifeti ile bütün cihana tebliğ ve tamimini rica eder.

Henüz kurtulamayan topraklarımızda ve bu defa düşmanın ricata mecbur olduğu yerlerde Yunan ordusu vesaik-i resmîyeye müste'dî olarak köy ve kasabaları yakmak, silahlı ve masum ahaliyi öldürmek, kadın ve kızların ırz ve namuslarını pâyimal etmek ve mukaddesat-ı diniye ve milliyemizi tecavüz ve tahkir eylemek gibi en vahşiyane bir suretle ika edilen mezalime büyük teessürle muftali oluyoruz. Bu hal memleketi bir daha baştanbaşa asabiyete sevk etmiştir. Asırlardan beri en saf ve halis bir adalet endişesi ile vatanımızda yaşayan unsurlara karşı daima itidalini ve hüsn-ü âmiziş arzusunu muhafaza eden halkı; resmen tahakkuk eden Yunan vahşeti karşısında itidalini kaybedecek derecede derin bir ıstıraba düşürmüştür. Bu ıstırabın yeise inkılâb ederek mukabele-i bilmiş hareketinin baş göstermesine sebep olması muhtemeldir.

Bir fecayi'den dolayı kan ağlayan halk Büyük Millet Meclisi hükümetimizden bu elim vekayi'e nihayet verdirecek tedabir ittihazını rica ediyor. Ve teminat bekliyor. Eğer düşman esaret altındaki zavallı dindaşlarımıza her türlü kavaid-i hukukiye, esasat-ı medeniye ve icabat-ı harbiyeye mugayir olarak tatbik edilen ve asırların içinde emsaline tesadüf edilmesi muhal olan bu mezalime son verilmezse bunun tevlit edebileceği aks-ül amel mesuliyetinin münhasıran Yunanlılara ve onları vatanımıza taslit eden hükümetlere ait olacağını son defa olarak beyan ederiz. 22 Nisan 1921.

Hilal-i Ahmer Kâtib-i Umumisi Doktor : Cemil Şerif

Müdafaa-i Hukuk Reisi ve Nakibül Eşraf : Ziyaeddin

Belediye Reisi : Tefvik

Müftü-i Belde : Osman Nuri

Açıksöz Gazetesi Sahibi : Ahmed Hamdi

Gençler Birliği Namına : Çorukzâde Hilmi"⁶⁰.

⁶⁰ Açıksöz, 24 Nisan 1337/1921, No: 167.

Sakarya Savaşı'nın arifesinde Kastamonu halkı 22 Ağustos 1921'de son mitingini yaptı. Bu miting Kastamonu'da bütün halkın, sivil toplum örgütlerinin ve Kastamonu'ya Cemal Bey'in ardından atanan Vali Rafet Bey'in büyük çabalarıyla yapılarak milli bütünlük perçinlenmiş, tüm halkın zafer kazanılana kadar her türlü fedakârlığı yapacağına dair ant içmesi ile neticelenmiştir. Miting komitesinin hazırladığı miting kararlarını gösteren telgraf da bütün dünyaya, Başkumandan ve Büyük Millet Meclisi'ne bildirilmiştir⁶¹.

Mitingde alınan kararların bir ispatı olarak Sakarya Meydan Muharebesi devam ederken başta Gençler Kulübü olmak üzere tüm Kastamonu halkı faaliyetlerini yoğunlaştırarak orduya yardım amaçlı konserler ve konferanslara hız vermiştir. Bu faaliyetlerden elde edilen gelir de yine orduya bağışlanmıştır⁶². Aynı zamanda Dârümuallimin binasında geceli gündüzlü çalışılarak orduya gönderilmek üzere 10000 kat elbise daha dikilmiştir⁶³.

Kulübün faal gençleri, maddi giderlerini karşılamak için de bir çözüm yolu üretmiştir. Kulübe ait olan binanın bahçesinde bir büfe açarak, bahçede oturan halkın büfeden yaptıkları alışverişten elde edilen gelirlerle Gençler Kulübü'ne finans sağlamayı başarmışlardır⁶⁴. Kültürel faaliyetlere büyük önem verdiği anlaşılan kulüp, binanın bir odasını da bunun için kullandı. Nitekim Ankara ve İstanbul'dan gelen gazeteler ile Açıksöz Gazetesi'nin sayıları bu odada toplanarak halkın bu gazetelere kolayca ulaşması ve yurttan bitenden haberdar edilmesi amaçlanmış ve bu hedefe de ulaşılmıştır⁶⁵.

Kulüp, bu faaliyetlerin dışında siyasi ve askeri bir kısım faaliyetlerde de bulunmuştur. Bu faaliyetlerin ise en önemlisi "Cuma Talimleri" adı verilen kulüp üyelerinin öncülüğünde yapılan sivil örgütlenmedir. 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf

⁶¹ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 366.

⁶² N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 380.

⁶³ **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Ağustos 1336/1920, No: 56.

⁶⁴ **Açıksöz**, 14 Haziran 1337/1921, No: 208.

⁶⁵ **Açıksöz**, 14 Haziran 1337/1921, No: 208.

Devletleri tarafından işgal edilmesi ve ardından Safranbolu’da çıkan isyan⁶⁶, Safranbolu’nun Kastamonu’ya yakın olması dolayısıyla bölge halkını etkilemiş ve Kastamonu-Ankara hattı için bir tehlike arz etmişti. Bu olaylar sırasında Kastamonu’ya gelen Eşref Edip, halka bir konuşma yaparak halk arasında Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü arasında savunma birliği oluşturulmasını telkin etmiştir. Bu olayı Eşref Edip şöyle anlatır:

“Kastamonu’da bir milli kuvvet teşkili hakkında teşebbüse geçtim. Vali Cemal Bey bu hususta bize salahiyet verince polis müdürüyle ve daha bazı zatlarla nasıl harekete geçeceğimizi düşünmeye başladık. Ben sordum: sizin halk ile konuşmak icap ettiği zaman toplantı yeriniz neresidir? Yılanlı Dergâhıdır dediler. Öyleyse her mahalleden üçer kişi Cuma günü oraya gelsinler orada bir konuşma yapalım. Muvafık gördüler. Polis Müdürü bütün mahallelere tebligat yaptırdı. Muayyen günde dergâhta hayli kalabalık bir cemaat toplandı. Ben kürsüye çıktım. Halka bir hitabede bulundum. Tehlikeyi anlattım. Yunanlıların İnebolu’ya çıkarmak üzere bir fırka hazırlamakta olduklarını söyledim. Böyle bir vaziyet karşısında Kastamonu’nun ne feci vaziyete düşeceğini izah ettim...”⁶⁷.

Eşref Edip, Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti bünyesinde harekete geçilmesi gerektiğini söyleyerek şöyle devam eder:

“Biz onların yanında muavin olarak gençlerden de bir heyet vereceğiz onların enerjilerinden, tecrübelerinden, gençlerin de enerjilerinden istifade olunacak. Bu hususu bize bırakınız. Biz, polis müdürü, vali bey, askeri kumandan ve zâbitân ile beraber Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti azalarıyla görüşür, bir karar veririz. Vereceğimiz kararları polis müdürü, muhtarlar vasıtasıyla size tebliğ eder. Bu hususta hep mutabık kaldık.

⁶⁶ Nisan 1920’de Anadolu’da, İstanbul Hükümeti, İngilizler ve Kuvâ-yı İnzibatiye’nin desteğiyle Hilafet Ordusu adı altında Adapazarı, Hendek, Düzce, Bolu, Mudurnu, Gerede’de çıkan isyanlar, Müttehid Gönüllüler Kumandanı Geredeli Dayızâde Hacı İbrahim’in 28 Nisan 1920’de Harbiye Nezareti’ne başvurup Anadolu - İstanbul irtibatını koparmak maksadıyla Kastamonu’nun işgal edilmesi için destek istemesiyle beraber Safranbolu’ya kadar genişlemiştir. (Yılmaz TEZCAN, **İnebolu ve Kastamonu Havalisinin İstiklal Savaşı’nın Kazanılmasındaki Rolü ve Sağladığı İdari Faaliyetler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1995, s. 81.)

⁶⁷ Hayrettin KARAN, “Milli Mücadele’de Sebilürreşad, Mehmet Akif ve Eşref Edip”, **Sebilürreşad**, X/240, Mart 1957, s. 232.

Muvaffakiyet için dua edilerek dağıldık. Onun üzerine ben polis müdürünü alıp Müdafaa-i Hukuk merkezine gittim. Gençlerin de onlarla beraber çalışmaları hakkında muvaffakiyetlerini aldım. Oradan da Gençler Kulübü'ne gittik. Onlara da dedik ki: Onlar bayrak gibi yerlerinde kalsınlar. Siz onlara muavin olarak iştirak edersiniz. Asıl işi gören yine sizsiniz. Şimdi vatanın hayat-mematı mevzu bahis, ihtiyarlık-gençlik rekabeti olamaz.

Gelenlerin intihab ettikleri münevver delikanlıları alıp Müdafaa-i Hukuk merkezine getirdim. Polis müdürü bu husustan fevkalade memnun. Orada hep beraber yapacağımız işleri kararlaştırdık. Her mahalle birer bölük teşkil edecek, her bölüğe askeri fırkadan ve jandarmadan birer zâbit verilecek. Zâbitler yetişmezse çavuşlar, erler, jandarmalar verilecek. Onlar bölükleri idare edecekler, askeri talimlerde bulunacaklar, zaten halkın birçoğu da askerlik etmiş. Onlar da bilmeyenlere gösterecek. Askeri depolar açılacak, eski-yeni ne silah varsa halka dağıtılacak. Halk, evlerindeki silahlarını da kullanabilecekler. Atları olanlar süvari bölüğü teşkil edecekler. Her hafta cuma günü bütün bölükler askeri nizam halinde şehir haricinde toplanacak. Orada taburlar teşkil olunacak. Bütün bu milli kuvvetler fırka kumandanının emrinde olacak...⁶⁸.

Eşref Edip'in bu açıklamalarından Gençler Kulübü ile Müdâfaa-i Hukuk Kastamonu Şubesi arasında bir uyuşmazlık olduğu anlaşılıyor. Ancak bu bilgi çok sağlıklı değildir. Çünkü iki kuruluşun da yöneticilerinin büyük bir kısmı ortak kişilerden oluşmaktadır ve yapılan faaliyetlerde de iki cemiyet ortak hareket etmiştir. Hüsnü Açıksözcü ise Eşref Bey'in 15 Temmuz 1920'de Kastamonu'ya geldiğini ve gelir gelmez hemen memleket işlerini ele aldığını doğrulamaktadır. Ancak, Açıksözcü, Yılanlı Camii'nde yapılan toplantı hakkında daha detaylı bilgiler vermiştir. Bu bilgilere göre; Eşref Edip'in Umumhane'nin kaldırılmasını istemesi ve o günlerde dışarıya gönderilmeyen unun artık gönderilmesine dair kararlar almaya çalışması Vali Cemal Bey'i kızdırmış ve Muhittin Paşa'nın Kastamonu'ya gelmesinden sonra, Muhittin Paşa'ya, Eşref Edip'in tutuklanması ve Sinop'a sürülmesini emretmesi üzerine Eşref

⁶⁸ H. KARAN, "Milli Mücadele'de Sebilürreşad, Mehmet Akif ve Eşref Edip", s. 232.

Edip Sinop'a sürülmüştür. Daha sonra şehre gelen Mehmet Akif (Ersoy) Bey'in ricasıyla Eşref Edip sürgünden kurtulmuştur⁶⁹.

Kastamonu Gençler Kulübü, her ne kadar nizamnamesinde siyasetle ilişkisinin olmadığını belirtse de; bu ibare, parti dışındaki sivil kuruluşların tüzüklerinde mecburi belirtilmesi gereken bir durum olarak kâğıt üstünde kalmıştır. Kulüp, bölge siyasetinde etkin rol oynamıştır.

İstanbul'un işgali üzerine Ankara'da yeni meclis açma çalışmaları için Mustafa Kemal Paşa tarafından her bölgeye çekilen telgraflardan sonra Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte çalışan Gençler Kulübü, Kastamonu'dan Ankara'daki yeni meclise gönderilecek yeni mebusların seçiminde etkin rol oynamıştır⁷⁰. Kulüp, sadece seçimlerde değil, seçimler olduktan sonra da mebuslar üzerinde bir kontrol edici unsur gibi davranmıştır. Ankara'da Büyük Millet Meclisi 23 Nisan 1920'de açıldıktan hemen sonra, Mayıs ayında Kastamonu'ya gelen mebusların, bu önemli günlerde Meclis'i bırakarak Kastamonu'ya gelmeleri, kulüp tarafından yadırganmış ve alınan karar doğrultusunda Açığsöz Gazetesi'ne aşağıdaki yorumu yapmalarına neden olmuştur:

“Meb'us Murat Bey'in geçen hafta geldiğini yazmıştık. Besim ve Sabri Beyler de bu hafta gelmişlerdir. Mühendis Rüştü Bey'in de yolda olduğunu haber aldık. Cümlesine beyan-ı hoşâmedî eyleriz. Fakat böyle bir zamanda birtakım mesail-i şahsiye ile Şura-yı Milli'yi terk etmelerini hiç de muvafık bulmuyoruz. Ramazan-ı Şerif münasebetiyle veyahut sair şahsi mesail saikasıyla memlekete koşup gelerek milletin düş-u hamiyetlerine tahmil ettiği mesuliyet-i azimenin altında kıvranacak derecede eser-i zaaf göstereceklerini hiç de ümit etmiyorduk. Millet bütün varlığını, hayatını namusunu ellerine tebdi ettiği mebuslarının Fransa İnkılâb-ı Kebiri mebusları gibi menafi-i şahsiyeyi hakir görececek, hatta istihkar-ı nefis edecek zevattan olmalarını isterdi”⁷¹.

⁶⁹ H. AÇIKSÖZCÜ, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, s. 97-98.

⁷⁰ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 160-162.

⁷¹ *Açığsöz*, 27 Mayıs 1336/1920, No:49.

a)Kastamonu'da Gençler Kulübü'nün Öncülüğünde Yapılan Cuma Talimleri

Eşref Edip'in telkinleri ile yapılan toplantıdan sonra İstanbul'un işgali sonucunda azınlık faaliyetleri ve Yunan ilerleyişi üstüne bir de Safranbolu Hadisesi'nin ortaya çıkması sonucu oluşturulması planlanan birlikler, Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü üyeleri öncülüğünde özellikle de kulübe üye yedek subay gençlerin kumandası ile halkın da katılımıyla birlikte Cuma günleri Otlukbaşı bölgesinde talimlere başladı⁷². Bir süre düzensiz bir biçimde Cuma günleri yapılan talimler daha sistemli bir hale getirilmeye çalışılarak, 5 Eylül 1920'de Kastamonu Lisesi'nde Cuma Talimleri ile ilgili bir toplantı daha yapıldı⁷³. Halkın bütün kesimlerinin iştirak ettiği bu toplantıda bölgesel savunma adına alınan kararlara göre; memlekette ilan edilen genel seferberlik dahilinde on beş yaşında kırk beş yaşına kadar herkesin mecburi olarak teşkilata katılması ve haftada üç gün talim yapılması ve katılmayanlar hakkında cezayı işlem uygulanması, başta Vali Cemal Bey ve Şube Başkanı Şevket Bey olmak üzere toplantıya katılanlar tarafından kabul edildi⁷⁴.

Nitekim daha bu toplantı yapılmadan önce 23 Ağustos 1920 tarihli Açıksöz Gazetesi Cuma Talimleri'nin başarısından şu şekilde bahsetmiştir:

“ Halkımızda ruh yok, halk hiçbir şeyle alakadar değil, diye orada burada dırıldanan bazı bedbinler, gelsinler görsünler..! Üç cumadır Kastamonu'muzun muhterem ve hamiyetli halkının gösterdiği uhuvvet ve tesanüt her yere bir numune-i imtisal olabilir. Her Cuma tekerrür etmesi takarrür eden bu içtima bu hafta tam manası ile bir halk içtimaı halini almıştır. Büyük küçük bilaistisna hemen bütün Kastamonu halkı, kendi mahallelerinin bayrakları altında önlerinde mızıkaları, boruları ve mızıkaları olduğu halde içtima meydanına geldiler... Bu, bir iki ay zarfında Kastamonu'nun seferber bir ordu iktisab edebilmesi için atılmış mühim bir

⁷² H. AÇIKSÖZCÜ, *İstiklal Harbinde Kastamonu*, s. 55.

⁷³ *Açıksöz*, 6 Eylül 1337/1921, No:76.

⁷⁴ *Açıksöz*, No:76.

(okunamadı). Bu haftaki içtimada talim nokta-i nazarından da büyük bir eseri terakki görüldü, mangalar, takımlar tamamıyla tespit olundu...”⁷⁵

Bu arada Kulüp Müdürü Ferruh Niyazi Bey, Kastamonu’ya ve Gençler Kulübü’ne birçok hizmette bulunmakla beraber Eylül 1920’nin başında Sivas Sıhhiye Müdürlüğü’ne atanması⁷⁶ sonucu kulüp başkanlığını bırakmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine kulüp yönetimi 8 Eylül 1920’de toplanarak yeni bir yönetim kurulu seçmiş, Başkanlığa Dâulmuallimin Müdürü Remzi Bey, üyeliklere Mekteb-i Sultani Müdürü Behçet Bey, Çoruhoglu Hilmi, Baytar Müfettişi Süleyman Sani Bey, Sultani Muallimi Rasim ve Şevket Beyler ile Açıksöz Gazetesi Muharriri Hüsnü (Açıksözcü) getirilmiştir. Ayrıca Veznedarlığa Hilmi, Kâtipliğe ise Süleyman Sani Beyler atanmıştır⁷⁷.

Halkın, Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Kulübü ile el ele vererek yaptığı bu talimler en azından birlik bütünlük adına güzel bir gelişmedir. Şüphesiz bunda gençlerin de payı büyüktür. Nitekim ilerleyen zamanlarda bu düzenli talimler için bir program dahi hazırlanmıştır. 7 maddeden oluşan program, 16 Eylül 1920 tarihli Açıksöz Gazetesi’nde yayımlandı. Talimler o kadar ciddi bir şekilde yapılmıştı ki Cuma namazını müteakip başlanan talimlerde programın 4. Maddesi gereğince dükkânı açık olan esnaf bile cezaya çarptırılıbiliyordu. Ayrıca programın 7. Maddesi de izci teşkilatına ayrılarak; izci gençler manga kolunda Sanayi Mektebi Müdürü Rafet Bey’in komutası altına verilmiştir⁷⁸.

Cuma Talimleri, düzenli orduların kurulması ile birlikte Muhittin Paşa’nın Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı olarak Kastamonu’ya atanıp, aldığı karar sonucu 4 Ekim 1920’de son bulmuştur⁷⁹.

Batıda Yunan ilerleyişini durdurmak üzere disiplinli birliklerin kurulması adına Müdâfaa-i Milliye Vekâleti tarafından Batı Anadolu’da “Seyyar Jandarma Müfrezeleri”

⁷⁵ Açıksöz 23 Ağustos, 1337/1921, No:73.

⁷⁶ Açıksöz, No:76.

⁷⁷ Açıksöz, 9 Eylül 1336/1920, No:77.

⁷⁸ Açıksöz 23 Ağustos, 1337/1921, No:73; N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 237.

⁷⁹ H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 59.

oluşturulmaya başlanmıştı⁸⁰. Bu kararın üzerine Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti nezdinde, Kastamonu Gençler Kulübü'ne üye gençlerden 1900 ve 1901 (1316–1317) doğumlu olanlar da katılmışlardır⁸¹.

Bu askeri çalışmaların dışında, Vali Cemal Bey'in görevlendirmesi ile kulüp üyelerinden Riyaziye Öğretmeni Rasim Bey, Fransızca Öğretmeni Hüsnü Bey, öğretmenlerden Arif, Hulusi, Şevket ve Rahmi Beyler ile Hoca Zühtü, Hacı Mümin ve Kazazzâde Mehmet Efendiler'den oluşan bir heyet, ikişer gruplara ayrılarak çevre kasaba ve köylerde Safranbolu isyanına karşı halkı örgütlemek ve Kuvâ-yı Milliye'ye taraftar toplayıp halkı aydınlatmak amacıyla aylarca dolaşmışlardır⁸².

b)Kulüp Bünyesinde Çıkarılan Gençlik Dergisi

Kastamonu Gençler Kulübü üyeleri, ilmi ve edebi anlamda fikirlerini savunmak amacıyla 15 Ekim 1920'de Gençlik adındaki dergiyi çıkarmaya başladılar. Dergi, Ahmet Hulusi Bey tarafından on beş günde bir ilmi-edebi- içtimai olarak çıkarılmıştır. Kastamonu'daki yedek subaylar ve Gençler Kulübü üyelerinin yazarlarından oluşan dergi, tamamen milli bir kimlik taşımaktadır. Nitekim Kastamonu halkının ve gençliğinin, milli iktisat açısından hamleler yapması gerektiği, bu derginin savunduğu en önemli konulardan biridir. Memleketin muhtelif bölgelerinde zengin madenler olduğunu ve milli iktisat politikası dahilinde bu madenlerin işletilmesi gerektiğinin vurgulandığı dergide, Orhan Subhi isimli bir yazar, bir makalesinde bu konuya değinerek “ maalesef 99 sene müddetle Anâsır-ı İslamiyeden gayriye imtiyaz ve ferman verilen bu madenlerin istikbalde bile bize bahş olmayacağı anlaşılıyor” demektedir⁸³. Orhan Subhi, bu durumun çözümü olarak da şu cümleleri sarfeder: “Halk tenvire muhtac, biz onlara mekteb sıralarından başlayarak gazeteler ile konferanslar ile hasbihaller ile servet-i terbiyemiz hakkında malumat verir para kazanmak yollarını

⁸⁰ A.F. CEBESÖY, **Bilinmeyen Hatıralar (Kuvâ-yı Milliye'den Cumhuriyet Devrimlerine)**, İstanbul, 2001, s. 90–91.

⁸¹ N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 202.

⁸² H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 72-73.

⁸³ Orhan Subhi, “İktisadi Musahabe”, **Gençlik**, 2 Kanun-i Sani 1337/2 Ocak 1921, S: 7, s. 3.

öğretirsek terakkiyat-ı ziraiye ve sanayiden bahsederek kuvâ-yı tabieden istifade yollarını gösterirsek ümid ediyorum ki sanayi-i muhtelifede istihsalat-ı milliyede feyaz bir inkışaf vücuda getirmek kabildir.”⁸⁴

Gençlik Dergisi, edebiyatta da milli temaları işlemiştir. Dergide milli hikâye ve şiirlerin işlendiği bir köşeye yer verilerek gençlerin amatör şiir ve hikâyeleri ile ünlü yazarların eserleri yayımlanmıştır. Örneğin M. Arif imzalı bir şiir şöyledir:

“İşitilen anine yürek dayanmaz...
 Yüce Türkoğlu nasıl bu derde yanmaz?
 Elbette kuşlar ağlar dağlar ağlar,
 Her şeyin kalbini yurt acısı dağlar.
 Nerede ah vatanın eski neşesi?
 Niçin işitmiyorum bir baykuş sesi?
 Helal mi söğüyor o uğursuz ses?
 Vatanı kalıyor mu namusla bikes?
 Ey hanifin nefsi. Sus cevap verme!
 Anlıyorum ki ermiş gam helalime..
 Vurulmuş ta kalbinden zavallı vatan!
 Ey Türk, bu acı.. Fakat doğru der aynan!
 Yok yok, yalan, inanma inanma kalbim!
 Ben zehirli dilimle yalan söyledim..
 Kessinler bu uğursuz paslı dilimi...
 Lâkin eman yine bir ses var enginde;
 Ne o öten, siyah bir baykuş dili mi?
 Mutlak odur, ah odur, dedim demin de!..”⁸⁵.

Şiirden de anlaşılacağı üzere vatanın işgal edilmesi üzerine yaşanan sıkıntılar ve hüznün derginin edebiyat köşesinde işlenmeye çalışılmıştır.

⁸⁴ Orhan Subhi, “İktisadi Musahabe”, s. 3.

⁸⁵ M. Arif, “Yurt Acılarından”, **Gençlik**, 2 Kanun-i Sani 1337/2 Ocak 1921, S: 7, s. 6.

Gençler Kulübü, İstiklal Savaşı döneminde Çerkez Ethem olayına karşı da tepkilerini Gençlik Dergisi'nde dile getirmişlerdir. “Büyük İhanet” başlığı adı altında “Vicdan-ı Milli ile kabil-i telif olmayan bu hareket öyle büyük bir hıyanet-i vataniyedir ki zerre kadar vicdan ve hamiyet sahibi bir vatanperverin hatır ve hayaline sığmaz. Nasıl oluyor da Ethem Bey bu hatayı yapıyor”⁸⁶ yazısı ile kulübün olaya bakış açısı belirtilmiştir.

Dergi ayrıca dünyada olup bitenden okuyucuyu haberdar etmek amacıyla da bir bölüm hazırlayıp dünya haberlerini bu bölümde vermeye çalışmıştır⁸⁷.

Gençlik Dergisi, Kastamonu'da açılan Hilal-i Ahmer Cemiyeti şubesine de destek vermeye çalışmıştır. Dergide uzun uzun Hilal-i Ahmer'in amacı ve önemi belirtildikten sonra şu cümlelere yer vermiştir:

“Bizim genç, faal uzuvlara çok ihtiyacımız var. Askerlerimizin hayatını kendi hayatımızdan daha mukaddes görelim. Onları muhafaza için sıhhatlerini temin fedakârlığından kaçmayalım. İslamiyet de bize mecruhlar için azami fedakârlığı emreder. Herkes kudreti dahilinde versin, hiç olmazsa mektep talebelerinin gündeliklerinden artırdığını, biriktirdiğini ve seve seve götürüp Hilal-i Ahmer Şubesi'ne verdiği miktarda fedakarlık edelim. Bu hepimizin hissesine düşer. Büyüğe, küçüğe, fakir ve zengine tevdi eden vicdanı vazife vesait-i iktidar dahilinde Hilal-i Ahmer'e yardım edelim.”⁸⁸

Anadolu hakkında, vatanın bağımsızlık için verdiği mücadele adına ateşli yazılar, derginin bir diğer öne çıkan özelliğidir. Bir yazıda, işgaller şiddetle kınanarak Türk Milleti'nin İnönü Savaşları'ndaki azim ve gücünden bahsedilmiş ve şöyle devam edilmiştir:

“Düşmanlarımız anlamamışlarsa pek yakın bir vakitte anlayacaklardır ki her Türk'ün kalbi bir hiss-i intikam ile çarpıyor ve Türklüğü mahvetmek isteyen vahşilere karşı bir hiss-i isyan ile mütehasıs bulunuyor.

Erkek, kadın, çocuk, cümlemiz müttehid ve fedaiyiz.

⁸⁶ **Gençlik**, 2 Kanun-i Sani 1337/2 Ocak 1921, S: 7, s. 8.

⁸⁷ **Gençlik**, 15 Mart 1337/1921, S: 11, s. 8.

⁸⁸ **Gençlik**, S: 11, s. 1.

Anadolu! Senin gösterdiğin mucizelere karşı vatan ve milleti kurtaracak müemmeniz.

Çünkü senden başka halaskar vatan yok!

Şükranlar sana ey mukaddes ana!”⁸⁹

Gençlik Dergisi, Heyet-i Tahririye Müdürü Enver Kemal Bey’in Kastamonu’dan ayrılarak İstanbul’a gitmesi ve derginin Sahibi ve Müdürü Ahmet Hulusi Bey’in ise Taşköprü Mal Müdüriyeti’ne atanması sonucu, 18. ve son sayısını 30 Haziran 1921’de çıkartarak yayın hayatını durdurmak zorunda kalmıştır⁹⁰.

3-Kulübün Kapatılması

Milli Mücadele döneminin en güçlü gençlik kuruluşlarından biri olan Kastamonu Gençler Kulübü, bu dönem boyunca Kastamonu ve çevre halkı üzerinde maddi ve manevi önemli etkiler yaparak askeri ve sivil direnişte büyük görevler üstlenmiştir. Giderek gelişen ve genişleyerek faaliyet alanını büyüten kulüp, sadece bir sivil kuruluş örgütü olarak değil, askeri ve siyasi işlere el atması ile de çok yönlü bir kuruluş olarak kendini göstermiştir. Kastamonu Gençler Kulübü, Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ve diğer kuruluşlar, Milli Mücadele’de yaptıkları hizmetlerden ötürü Mustafa Kemal Paşa tarafından da tüm Kastamonu halkı olarak taltif edilmişlerdir. 1922’de Açıksöz Gazetesi ve Gençler Kulübü’nde büyük yararlılıkları olan İsmail Habip (Sevük) Bey Ankara’ya giderek, Gazi Mustafa Kemal ile 3-4 saat görüşmüştür. Bu görüşmeyi İsmail Habip Bey şöyle anlatır:

“Mükâleme artık hep Kastamonu etrafında başladı. Kastamonu şehri, Kastamonu halkı hakkında çok ince şeyler soran ve verdiğim malumatı çok derin bir alaka ile dinleyen Paşa, belediye intihabından, bu intihapta Kastamonu halkının gösterdiği tenevvürden bahsederken (hepsi gençleşmişti) çok mahzuz olmuş ve mukabeleten kendileri, Kastamonuluların milli davanın iptidasından beri gösterdikleri

⁸⁹ Melik Memduh, “Anadolu”, **Gençlik**, 1 Nisan 1337/1921, S: 12, s. 3.

⁹⁰ **Gençlik**, 30 Haziran 1337/1921, S: 18, s. 8.

sadakattaki büyüklüğü ta iptidadan beri yaptıkları fedakârlıkları, bilhassa Sakarya Harbi zamanındaki gerek asker ve gerek nakliyat ciheti ile bu vilayetin ibraz ettiği çok kıymetli himmetleri heyecanlı bir lisanla anlatmaya başlamışlardı.”⁹¹

Kastamonu Gençler Kulübü'nün üyeleri, Ulusal Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra, aldıkları ortak bir kararla 22 Eylül 1922'de isim değişikliğine gitmiş; kulüp, bir gençlik kuruluşundan ziyade, tüm kitleleri kapsayan daha geniş bir kuruluş olarak cemiyet hayatında varlığını sürdürmeye başlamıştır. Nitekim cemiyetin adı da bu anlayış çerçevesinde “Memleket Yurdu” olarak değiştirilmiştir. Memleket Yurdu Cemiyeti'nin hazırlanan yeni nizamnamesinin 2. Maddesinde bahsedilen durum açıkça belirtilmiştir. Cemiyet Nizamnamesinin 2. Maddesine göre amaç; “Halkın iktisaden yükseltilmesi, fikren memleketin maddeten ümranıdır. Yurt, bu gayelere ulaşmak için şirketler tesis edip, mahalli ticaret ve mahalli sanayinin inkişafına çalışacak, konferanslar tertib edip, serbest dersler ve çırak dersaneleri güçlendirilecek ve memleketin imarına ait her türlü teşebbüsât zahir olunacaktır”⁹² diye belirtilmiştir.

C-Çerkeş Gençler Mahfili

Kastamonu bölgesindeki gençlik teşkilatlanmalarının bir diğer örneği de Çerkeş Gençler Mahfili'dir. Artık giderek bölgede yayılan bu dernekler gençlerin birbirinden etkilenmeleri sonucu Temmuz 1920'de mahfil resmi kuruluşunu yapmıştır⁹³.

Açıksöz Gazetesi, Çerkeş Gençler Mahfili'nin kuruluşunu aşağıdaki haberle duyurdu:

“ Çerkeş gençleri de bir mahfil güçlendirilerek şu tehlikeli anda yaralı vatanın dertlerine deva-saz olmak çarelerine tevessül etmişlerdir. Son Çerkes vakayinde Kuvâ-

⁹¹ İsmail Habip, “Paşa'nın Köşkünde”, **Açıksöz**, 24 Temmuz 1338/1922, No: 539, s. 1.

⁹² **Hakimiyet-i Milliye**, 8 Eylül 1338/1922, No: 602.

⁹³ **Açıksöz**, 12 Temmuz 1336/1920, No: 61; Konu ile diğer eserlerde Mahfil'in kuruluş tarihi 12 Temmuz 1920 olarak gösteriliyor. (N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 198; H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 59.) Ancak bu tarih, Çerkeş Gençler Mahfili'nin kuruluş haberinin Açıksöz Gazetesi'nde yayımlandığı tarihtir. Mahfilin kurulduğu gün gazetede haberinin verilmesi imkansızdır. Dolayısıyla kesin olmamakla birlikte mahfil Temmuz ayında kurulmuştur.

yı ted'ibiyenin vüruduna kadar müdafaa ile Çerkeş'i asi yağmacıların gazabından kurtaran Çerkeş ahalisinin bu hayırlı teşebbüslerini kemal-i şükranla yad eder ve büyük bir gurur-u milli ve dini sahibi olan Çerkeşlileri tebrik ederiz.”⁹⁴

Çerkeş Gençler Mahfili de diğer gençlik kuruluşları gibi Müdafaa-i Hukuk çatısı altında çalışmış ve vatanın bağımsızlığı adına elinden geleni yapmıştır.

D-Tosya ve Taşköprü Gençler Mahfilleri

Kastamonu'yu Sinop'a bağlayan yol üzerinde olan Tosya'da ve Kastamonu'nun güneydoğusunda bulunan Taşköprü'de de birer gençler mahfili kurulmuştur. Tosya Gençler Mahfili'nin resmi kuruluş tarihi 9 Mayıs 1921'dir⁹⁵. Taşköprü Gençler Mahfili'nin kuruluş tarihi ise daha öncedir. Tam olarak kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte, Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılmasından dolayı Meclis'e yollanan, İnebolu Gençler Mahfili ile birlikte Taşköprü Kaymakamı Cemal Bey ve Taşköprü Gençler Mahfili imzalı 27 Nisan 1920 tarihli tebrik telgrafından hareketle 1920 yılının ilk aylarında kurulmuş olduğu söylenebilir⁹⁶. Bu kulüplerin ne gibi faaliyetlerde buldukları hakkında bilgi bulunmamakla birlikte Kastamonu bölgesindeki diğer gençlik kuruluşları ile aynı hedefler doğrultusunda Milli Mücadele'ye önemli faydalar sağladıkları söylenebilir.

E-Çankırı (Kangırı) Gençler Mahfili

Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve Milli Mücadele döneminde, mücadele alanı dışında olduğu için Çankırı tahribe uğramamıştır. Fakat topraklarının verimsizliği ve ticari faaliyetlerden yararlanamamasının yanında harbin getirdiği mahrumiyetler de

⁹⁴ **Açıksöz**, 12 Temmuz 1336/1920, No: 61.

⁹⁵ **Açıksöz Gazetesi**'nin 2 Haziran 1337/1921 tarih ve 201 numaralı sayısı ve Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 13 Haziran 1337/1921 tarih ve 208 numaralı sayısındaki haberine göre Tosya Gençler Mahfili'nin resmi kuruluş tarihi ramazanın birinci günüdür. Ramazanın birinci günü ise 9 Mayıs 1337/1921'dir. (**Açıksöz**, 9 Mayıs 1337, No: 180.)

⁹⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, II, Ankara, 1959, s. 93.

Çankırı halkını çok yıpratmıştır. Bu sırada merkezi Merzifon'da olan Rum-Pontus eşkıyalarının faaliyetleri Çankırı'ya kadar uzanmıştır. Ilgaz Donuk mevkiinde bu eşkıyaların jandarma karakolunu basarak askerleri şehit etmeleri, halkın tepkisine ve Çankırı'da bulunan azınlık Rum ve Ermeniler ile aralarında sürtüşmelere sebep olmuştur. İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali ile Anadolu'ya geçen Milli Mücadele yanlılarının Ankara'ya geçişlerinde yardımcı olan bölgelerden biri de Çankırı'dır. Doğrudan doğruya işgal görmediği ve işgal bölgelerinden de oldukça uzak kaldığı için Çankırı'nın Anadolu'nun işgali karşısında teşkilatlanması ancak 1920 yılının Nisan ayından sonra başlamıştır⁹⁷. Çankırı'da Müdâfaa-i Hukuk Teşkilatı, Balcızâde Müftü Ata Efendi başkanlığında ve Encümen-i Livâ Azası Şeyhzâde Hilmi Efendi, Meclis-i İdare Azası Pilancızâde Hacı Şükrü Efendi, Meclis-i İdare Azası Dumluzâde İsmail Efendi, Meclis-i İdare Azası Fevzizâde Abdullah Efendi, Belediye Reisi Dolamcızâde Cemal Efendi ve Katip ve Veznedar Muhasebe-i Hususiye Müdürü Saraçzâde Hasan Efendi'nin üyeliklerinde kurulmuştur⁹⁸.

Çankırı'da Milli Mücadele yanlısı eğilimler yoğunluk kazanmaya başlamasıyla birlikte Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile birlikte aynı dönemlerde Çankırı Gençler Mahfili de Çankırlı gençlerin uğraşları sonucu kurulmuştur. Mahfilin kuruluş tarihi Mayıs 1920'dir. İstanbul ile Anadolu'nun irtibatını sağlayan ve Milli Mücadele adına büyük önem arz eden bir güzergâh olan İnebolu-Kastamonu-Ankara hattının bir uzantısı olan ve Kastamonu ile Ankara arasında stratejik bir noktada bulunan Çankırı'nın Milli Mücadele'ye katılması ve Müdâfaa-i Hukuk Şubesi ve Gençler Mahfili'nin açılması bu hattın sağlıklı bir şekilde kullanılmasını kolaylaştırmıştır⁹⁹.

⁹⁷ Mustafa YEŞİLAY, **Milli Mücadele Yıllarında Çankırı**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2000, s. 38.

⁹⁸ Tarih Araştırmalar Grubu, "Milli Mücadele Döneminde Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları", **BTTD**, Eylül 1986, S: 19, s. 13; M. YEŞİLAY, **Milli Mücadele Yıllarında Çankırı**, s. 35-36.

⁹⁹ **Açıksöz**, 16 Mayıs 1336, No:47; Nuretin Peker, Çankırı Gençler Mahfili'nin kuruluş tarihi olarak 5 Mayıs 1920'yi verir (N. PEKER, **Vesika ve Resimler**, s. 197.); Buna karşın Hüsnü Açıksöz'e göre ise Çankırı Gençler Mahfili'nin kuruluş tarihi 5 Temmuz 1920'dir.(H. AÇIKSÖZCÜ, **İstiklal Harbinde Kastamonu**, s. 80.) Ancak Açıksöz Gazetesi'nde 16 Mayıs 1920'de mahfilin kuruluş haberini veren bilgi dikkate alındığında, Peker'in verdiği tarih daha güvenilirdir.

Çankırı'nın aydın gençleri tarafından kurulan Mahfil, İnebolu ve Kastamonu Gençlik teşkilatlarından sonra kurulmuştur. Özellikle Kastamonu Gençler Kulübü'nden bir iki ay sonra kurulması, bu kulüpten esinlendiği ve destek aldığı fikrini kuvvetlendirir. Nitekim Çankırı gençleri de Kastamonulu gençler gibi kulüp bünyesinde musiki ve idman şubeleri açarak faaliyet alanlarını genişletmişlerdir¹⁰⁰. Hakkında fazla bilgi edinilemeyen kulüp, izcilikle de ilgilenerek çeşitli geziler tertiplemiş ve daha çok Müdâfaa-i Hukuk Çankırı Şubesi çatısı altında Milli Mücadele'ye katkı sağlamıştır¹⁰¹.

F-Bolu Gençler Birliği

Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Müfettişi olarak Samsun'a çıktığı 19 Mayıs 1919 tarihinde Bolu Mutasarrıfı, eski Ankara Valilerinden Ali Haydar Bey'dir. Bölgede Kuvâ-yı Milliye'nin henüz etkin olmadığı dönemlerde Ali Haydar Bey, Hürriyet ve İtilaf Fırkası ileri gelenleri ile yakın ilişki içerisindeydi. İttihâd ve Terakkî Fırkası, ülke çapında olduğu gibi Bolu bölgesinde de tasfiye edilmiştir¹⁰². Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da olup bitenlerden haber alma çabaları dahilinde Ali Haydar Bey, Çerkezlerin Bolu bölgesinde yaptıkları faaliyetleri, Sivas'ta Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya telgraflarla bildirmiştir¹⁰³. Mustafa Kemal Paşa ile Ali Haydar Bey'in telgraflaşmaları, 19 Nisan 1920'ye kadar sürmesine rağmen Ali Haydar Bey, İstanbul Hükümeti'ne karşı kesin bir tavır alamamıştır. Bunun üzerine Gerede'de bulunan Çarşamba Nahiye Müdürü ve Gerede Kaymakam Vekili Mithat Kemal Bey, Bolu bölgesinde tek teşekkül olan Gerede Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti adına bu duruma müdahale ederek Gerede'nin birkaç jandarmasını milislere takviye ederek 60–70 kişilik bir kuvvetle Bolu'ya girmiştir. Kuvvetlerini şehrin kuzey kısmında mevzilendiren Mithat Kemal Bey, birkaç adamı ile birlikte telgrafhaneye girip, 22 Eylül 1919 tarihinde Bolu'nun ileri gelenleri ile bir toplantı yaparak, aldıkları karar gereği aynı gün Damat

¹⁰⁰ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 198.

¹⁰¹ N. PEKER, *Vesika ve Resimler*, s. 198.

¹⁰² Hüseyin SARI, *Milli Mücadele'de Bolu*, Bolu, 1995, s. 42.

¹⁰³ Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk* (Söylev), Vesikalar/Belgeler, III, Ankara, 1999, s. 1614.

Ferit Hükümeti ile Bolu'nun ilişkilerini kesmiştir. Bu olayların geliştiği sırada Ali Haydar Bey, hasta olduğu gerekçesiyle evinde istirahat etmektedir¹⁰⁴. Aynı günlerde Bolu'daki örgütlenme çalışmalarına devam eden Mithat Kemal Bey, Redd-i İlhak Cemiyeti'nin kurulmasında büyük pay sahibidir. Mithat Kemal Bey, Osmanlı Meclis-i Meb'usânı'na seçilecek olan adayların tespit işleriyle de yakından ilgilenmiştir. Son Osmanlı Meb'usân Meclisi'ne Bolu'dan, Nuhzâde Mehmet Vasfî, Yaver Cevat Abbas, Tunalı Hilmi ve Müftü Ahmet Tayyar Bey seçilmiştir¹⁰⁵.

Bu arada Birinci Dünya Savaşı'ndan dönen yedek subaylar, Bolu'da bir birlik oluşturarak "İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti"ni kurmuşlar, ancak Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu üzerine, cemiyetlerini feshederek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılmışlardır. Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk yönetim kurulu, kurucu üye sıfatıyla Mithat Kemal Bey, Tahir Bey, İlyaszâde Hafız Hakkı Efendi, Kepekçizâde Tefvik Efendi, Müftü Ahmet, Ahmet Recai Efendi, Şeyh Nurettin, Hafız Arif Efendi, Hacı Durmuşzâde Mehmet Efendilerden oluşmuştur¹⁰⁶.

1-Birliğin Kuruluşu

Ali Haydar Bey'den sonra, Bolu Mutasarrıflığı'na atanan Halil (Türkmen) Bey; 6 Temmuz 1920'de görevine başlayarak¹⁰⁷, halkla iyi ilişkiler kurup, iç içe olmaya özen gösterdi. Bu doğrultuda halkın ihtiyaçlarına ve doğru bilgilendirilmesine önem veren Halil Bey, bunun için de 14 Ocak 1921'de bir "Matbuat Heyeti" kurarak halk arasında kültürel birliğin sağlanmasına çalıştı¹⁰⁸. Bunun yanında Halil Bey, bizzat kendi himayesinde, Mutasarrıf olduğu ayın içinde, Bolu'nun aydınlarını bir araya getirerek

¹⁰⁴ H. SARI, *Milli Mücadele'de Bolu*, s. 44.

¹⁰⁵ Enver KONUKÇU, "Bolu Bölgesine Ait Milli Mücadele Kronolojisi", *Atatürk Üniversitesi Atatürk Devrimleri Enstitüsü Dergisi*, I/1, Temmuz 1978, s. 24.

¹⁰⁶ H. SARI, *Milli Mücadele'de Bolu*, s. 48.

¹⁰⁷ Günay ÇAĞLAR, *Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen)*, (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1990, s. 33.

¹⁰⁸ H. SARI, *Milli Mücadele'de Bolu*, s. 82.

“Bolu Gençler Birliği”ni de bizzat kurdu¹⁰⁹. Birlik, Bolu’nun fikri ve bedeni olarak gelişmesi amacıyla Bolu’nun eşraf ve aydınlarından birçok kişinin katılımıyla kuruldu¹¹⁰. Birliğin resmi kuruluşu ise 29 Temmuz 1921’dir¹¹¹. Birliğin başkanlığına, daha sonra kurulacak olan “Türkoğlu Gazetesi”nin sahibi olan Midhat Akif Bey getirilerek, birliğe, Gazizâde Şükrü Efendi’nin Sultani Caddesi üzerindeki bina tamir edilerek tahsis edildi¹¹².

2- Birliğin Faaliyetleri

Bolu Gençler Birliği kurulduktan sonra ilk etapta İstanbul’dan bando ve mızıkâ takımları sipariş ederek kulüp bünyesinde bir bando-mızıkâ takımı oluřturdu¹¹³. Ardından Bolu Gençler Birliği namına Gençler Birliği Başkanı Midhat Akif Bey, belediye binası önünde halka hitaben bir konuşma yaptı. Dertli Gazetesi’nin 9 Ağustos 1921 (1337) tarihli ve 77 numaralı sayısında tam metni verilen bu konuşmanın bazı kısımları aşağıdadır:

“... Maa-t-teessüf kısmen cehaletin ve kısmen inat ve ihanetin tesiriyle masum halkımızdan bir kısmı İngiliz propagandasına aldandı. Anadolu’nun birtakım yerlerinde masum olan bazı hadisatı elime tahaddüs etti. İstanbul’da hükümet namı altında İngilizlerin sefil bir aleti olan mahdud bazı namussuzların şeriat-ı garrâyı alet ittihaz ederek Anadolu’daki erbab-ı hamiyetimiz şaki katillerini vacip göstermeleri üzerine birbirimize kırdırdılar. Sivas’ta içtima eden erbab-ı hamiyetin başında milli kahramanımız Mustafa Kemal Paşa var idi. 60 kişiden ibaret olan bu kabile-i cemiyet milletin menabi-i hayatiyesinden Kuvâ-yı Milliye namı altında bu teşkilat-ı muhasini vücuda getirdiler. Türkler, istiklâl ve istikbâlini dini mübinimizle Kur’an-ı Kerimimizi

¹⁰⁹ **Hakimiyet-i Milliye**, 20 Temmuz 1337/1921, No:240; Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen) Bey’in Bolu’da yapmış olduğu faaliyetler için ayrıca bkz. G. ÇAĞLAR, **Bolu Mutasarrıfı Halil (Türkmen)**, (21 Haziran 1920-13 Haziran 1921).

¹¹⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, No:240.

¹¹¹ Celal YILMAZ, **Milli Mücadele’de Dertli Gazetesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1991, s. 116.

¹¹² C. YILMAZ, **Dertli Gazetesi**, s. 116.

¹¹³ C. YILMAZ, **Dertli Gazetesi**, s. 116.

müdafaa ve muhafaza kastı ile meydana cihata ve mücadeleye atılan bu muhterem kitle pek az bir zaman içinde devletin ve memleketin hayat-ı umumiyesini tanzim ve idare-i umumiye yeniden tesis ve teşkil edenler Osmanlı Devleti'ni bidayete teşkil edenler de üç yüz çadır halktan ibaret idi. Onlar nasıl hak ve adil namına yaptıkları mücahede de muvaffak oldularsa bunlar da memleketin hak, hürriyet ve istiklali namına giriştikleri mücahedatında Allah'ın inayetiyle muvaffak oldular..."¹¹⁴.

Bolu Gençler Birliği Başkanı Midhat Akif Bey, Bolu halkının ve aydın gençlerinin yayın organı olması amacıyla Milli Mücadele'yi koyu bir şekilde destekleyen "Türkoğlu Gazetesi"ni 15 Ağustos 1921'de Bolu Hükümet Matbaası'nda çıkarmaya başladı¹¹⁵. Müdürlüğünü Abdi Ağazâde Mehmet Abdi'nin yaptığı gazetede Midhat Akif'in yazılarının yanı sıra, yoğunlukla Ahmet Nuri, İ. Sami, Tufan, A. Ali, T. Karaoğuz, Tunalı Hilmi, İhsan Altay, Doktor M. Salih, Bolulu Ahmet Refik Beylerin Milli Mücadele taraftarı yazıları yer almıştır. Gazetenin ilk sayısında Midhat Akif Bey'in "Senden Ne İstiyorlar" başlıklı aşağıdaki yazısı gazetenin amacını belirtir mahiyettedir:

"Evet ey Türkoğlu senden ne istiyorlar? İşte bir sual ki bunun cevabını bulmak, bilmek ve vermek senin için pek lazımdır. 700 seneden beri canınla, malınla, velhasıl bütün kudret-i hayatiyenle şeref-i melasına hizmet ettiğinden celil İslam'ı ortadan kaldırmak, üsve-i alemiyle çarpıştığın için senin namını dünya yüzünden kaldırmak istiyorlar... Sen altmış paralık Yunanı tuz gibi dağıtacak ve eriteceksen, bütün millet de seninle beraber her şeyini fedaya amadedir. Koş ve yetiş Türkoğlu! Senin hücumuna dağlar dayanmaz. Duracak zaman değildir. İleri! Allah muinin olsun, ileri!"¹¹⁶.

Bolu Gençler Birliği üyeleri, Bolu ve çevresinde yardım çalışmalarına Bolu Hastanesi'nde yatan savaş gazilerine topladıkları yardım malzemesi olan 50 kilo koyun eti, 1 kilo çay, 3 kilo tütün, 10 kilo çay şekeri, fındık içi ve sabun, ayrıca, aralarında topladıkları bir miktar parayı bağışlayarak başladılar¹¹⁷.

¹¹⁴ C. YILMAZ, **Dertli Gazetesi**, s. 118.

¹¹⁵ **Türkoğlu**, 15 Ağustos 1337/1921, No:1.

¹¹⁶ Midhat Akif, "Senden Ne İstiyorlar", **Türkoğlu**, 15 Ağustos 1337/1921, No:1, s. 1.

¹¹⁷ **Türkoğlu**, 21 Ağustos 1337/1921, No:2.

Halk ve yöneticiler arasında birleştirici ve bütünleştirici bir etkiye de sahip olan birlik, bünyesinde değişik zamanlarda çay ve yemek ziyafetleri vererek, çeşitli zümrelerden insanları bir araya getirdi. Bu ziyafetlere çevre kasaba ve köylerden gelen halkın yanı sıra bölgedeki okullarda izcilik faaliyetlerinde bulunan gençler de katılmıştır. Katılan bu izci gençlere imkân sağlanmaya çalışıldı. Örneğin; Bolu Gençler Birliği tarafından Düzce İzçileri şerefine verilen bir ziyafete Mutasarrıf Halil Bey, Kumandanlar, Erzurum Mebusu Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, Düzce Kaymakamı Hurşit Bey, Bolu gençlerinden Bolu izçileri üyesi Bedri Yıldırım Bey vs. gibi şahsiyetler katılmışlardır¹¹⁸.

Bolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti ile de çalışan birlik, değişik zamanlarda da mitingler düzenledi. Orduya yardım amacıyla düzenlenen bir mitingde Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'de bir konuşma yapmış ve Gençler Birliği Başkanı Midhat Akif Bey, mitingin sonunda orduya toplanan yardımları açıklamıştır. Orduya; 1000 kıyye (okka; 1 kıyye yaklaşık 1280 grama eşittir) tütün, 1200 paket sigara, 10000 adet sigara kâğıdı, 10000 kutu kibrit, 5000 iğne, 5000 makara, 5000 mektup kâğıdı ve zarfı alınmış ve teşkil edilen heyetle Ankara'ya yollanmıştır¹¹⁹.

Bolu bölgesinden toplanan yardımları Ankara'ya götüren heyet ise Bolu Belediye Başkanı Hakkı Bey ve Gençler Birliği Başkanı Mithat Akif Bey'den oluşuyordu. Heyet, toplanan yardımları Büyük Milet Meclisi'ne ulaştırıp Bolu'ya döndükten sonra Büyük Milet Meclisi tarafından gösterilen ilgi üzerine Meclis'e bir teşekkür telgrafi yollanmıştır. Bu telgraf aşağıdadır:

“Bolu Livası ahalisinin şanlı ordumuza olan ihtiram ve hedayasını takdim ve mukaddes Meclis-i Millimizi ziyaret ve gail-i mübeccelesiyle Ankara'da kaldığımız müddet zarfında Meclis-i Milli aza ve erkan-ı muhteremesi taraflarından hakkımızda izhar buyrulan asar-ı iltifat ve nüvayişe karşı bilumum Bolu ahalisi ve heyetimiz namına arz-ı teşekkürat ve takdim-i ihtiramat eyleriz.

24 Eylül 1921

¹¹⁸ **Türkoğlu**, No:2.

¹¹⁹ C. YILMAZ, **Dertli Gazetesi**, s. 120.

Gençler Birliği Reisi
Midhat Akif

Belediye Reisi
Hakkı”¹²⁰.

Avrupa Devletleri'nin 22 Mart 1922'de Ankara, İstanbul ve Atina Hükümetleri'ne mütarekenin ana hatlarını yeniden gözden geçirmek amacıyla teklifte bulunmaları üzerine; haberi duyan Bolu halkı, 22 Mart 1922 ve 110 Numaralı Dertli Gazetesi'nde yayınlanan aşağıdaki telgrafı Büyük Millet Meclisi'ne yolladı:

“Paris'te inikat eden müttefikin Hariciye Nazırlarının hiçbir mana ve kıymet-i ameliye ve nazariye ifade etmeyen mütareke şeraiti teklifâtına Bolu ahalisi Anadolu Ajansı vasıtasıyla muttali olmuştur. Şarkta sulh ve musalemetin tesisini samimiyetle arzu eden müttefikin hükümetleri bu arzularını Anadolu'daki haydut ordusunu hudud-u millimiz haricine çıkarmakla daha iyi isabet edebilirlerdi. Türkler sulha amadedir ancak mevcudiyet ve istiklalin mabe-i istinadı olan Misak-ı Milli'nin katiyetiyle çizdiği hudutlardan düşmanın defolup gitmesi şart-ı esasisinden istiklali yolunda bir tek neferi kalıncaya kadar ölmeye ahd ve misak etmiş olan Türk Milleti teklif-i vakiin reddini vekil ve mümessillerimizden istirham eyleriz. Ferman.

Dertli Gazetesi Müdür Mesulü Vükela-i Deaviden : Ali Saib

Gençler Derneği Reisi ve Türkoğlu Gazetesi Sahibi: Midhat Akif

Müdafaa-i Hukuk Reisi : Hakkı

Bolu Belediye Reis Vekili : Abdi”¹²¹.

Birçok bölgede olduğu gibi Bolu'da da İzmir'in işgalinin üçüncü yıl dönümü dolayısıyla bir miting düzenlendi ve akabinde Büyük Millet Meclisi'ne de telgraf çekildi. Bu faaliyette de Gençler Birliği ön plandaydı:

“Bu gün sefil düşmanların sevgili İzmir'imize mülevves ayaklarını bastıkları matemi engiz bir yevm-i felakettir. İzmir'in savda-yı istihlasıyla üç seneden beri huzur

¹²⁰ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre I, XIII, Ankara, 1958, s. 43.

¹²¹ C. YILMAZ, Dertli Gazetesi, s. 100.

ve rahatını gaib eden Bolu ahalişi facia işgalin ihtiva ettiği hatırat-ı elimenin heyecan bahş tehassülâtı(?) içinde bu gün belediye meydanlığında muazzam bir miting ikad ederek garb barbarlarının güzel İzmir'imizi şiddetle protesto etmişler ve şehrin bütün minarelerinden ahenktar galgaleleri semalara yükselen tekbir ve tehvil avazları arasında bir fert ve tek mermi kalıncaya kadar güzel İzmir'in tahliyesi uğrunda ahd ettikleri Misak-ı Milli'yi bir kere daha Büyük Millet Meclisimizle cihan efkâr-ı umumiyesine ilana karar vermişlerdir.

15 Mayıs sene 338

(15 Mayıs 1922)

Gençler Birliği Reisi	:	Mithat Akif
Müdafaa-i Hukuk Reis Vekili	:	Mehmet Abdi
Miting Heyeti Reisi Bolu Belediye Reisi	:	Hakkı
Matbuat Namına Dertli Müdür Mesulü	:	Ali Saib
Himaye-i İtfal Cemiyeti Azasından	:	Faik
Nakibül Eşraf Kaymakamı	:	Süreyya
Ulemadan Müderris	:	Muhiddin
Şeyhüm Meşayin	:	Nurettin
Müftü	:	Ahmet" ¹²² .

Bolu'nun Mustafa Kemal Paşa ile ilişkisi Erzurum Kongresi döneminde başlamış¹²³, Mutasarrıf Ali Haydar ve Halil Beyler dönemlerinde sürdürülmüştür. Ayrıca Bolu Gençler Birliği kurulduktan sonra da ilişkiler devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya Gazilik ve Mareşallik unvanlarının TBMM tarafından verilmesinden sonra Bolu Gençler Birliği, Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir tebrik telgrafı gönderdi. Gazi de bu telgraftan dolayı memnuniyetini ve teşekkürlerini, 28 Ağustos 1921 tarihli cevabında bildirmiştir¹²⁴.

Diğer taraftan Bolu Milletvekili Yusuf İzzet Paşa'nın vefatı dolayısıyla da Gazi Mustafa Kemal Paşa, 19 Nisan 1922'de üzüntülerini bildiren telgrafını Bolu Belediyesi,

¹²² C. YILMAZ, **Dertli Gazetesi**, s. 129.

¹²³ Enver KONUKÇU, "Atatürk ve Bolu", **Bolu 1998 Yılıhğı**, Bolu, 1998, s. 16.

¹²⁴ **Türkoğlu**, 2 Teşrin-i Evvel 1337/2 Ekim 1921, No: 8.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Gençler Birliği Başkanlığı'na göndermiştir. Bu telgraf şöyledir:

“Bolu Belediye, Müdafaa-i Hukuk ve Gençler Birliği Riyasetlerine;

Yusuf İzzet Paşa'nın ölümünden dolayı müteessir olan B.M.M., muhterem arkadaşları hakkında izhar buyrulan hissiyat kadirşinaslıktan dolayı takdir-i teşekkürât eyler efendim...

19 Nisan sene 1338

B.M.M. Reisi

Mustafa Kemal”¹²⁵.

3- Birliğin Faaliyetlerini Durdurması

Bolu Gençler Birliği Reisi Midhat Akif Bey Bolu'da 8 yıl ikamet ettikten sonra Haziran 1922'de Bolu'dan ayrılarak Zonguldak'a yerleşti¹²⁶. Midhat Akif Bey'in Bolu'dan ayrılması, Türkoğlu Gazetesi'nin çıkmasını engellemedi ve gazete, Midhat Akif Bey'in imtiyazında 70 sayı kadar daha çıkmaya devam etti. Ancak Gençler Birliği Başkanı'nın ayrılması ile birlikte, birlik, faaliyetlerini durdurmuş olacak ki; Midhat Akif Bey'in faaliyetlerinde sıfatı, önceden yukarıda da görüldüğü üzere “Gençler Birliği Reisi ve Türkoğlu Gazetesi Sahibi” diye geçerken, Zonguldak'a gidişinden sonra sadece “Türkoğlu Gazetesi Sahibi” şeklinde kullanılmıştır. Zaten onun ayrılışından itibaren Gençler Birliği'nin de herhangi bir faaliyetine rastlanmıyor.

G-Kırşehir Gençler Derneği

Anadolu'da gençlerin kurmuş olduğu bir diğer dernek de “ Kırşehir Gençler Derneği”dir. Mondros Mütarekesi'nden sonra ülkenin genel gidişatını iyi görmeyen gençlerin kurmuş olduğu derneğin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Kırşehir'e dönen yedek subay gençlerden de bu cemiyete üye olanlar vardır¹²⁷.

¹²⁵ Türkoğlu, 23 Nisan 1338/1922, No: 37.

¹²⁶ Türkoğlu, 18 Haziran 1338/1922, No:44.

¹²⁷ Bayram SAKALLI, **Ankara ve Çevresinde Milli Faaliyetler**, Ankara, 1988, s. 22.

Kırşehirli Gençler Derneği'nde; Reşat (Özdeş), Marangoz Yusuf, Necati, Cevat Hakkı, tüccardan Mehmet Fevzi (Saçak), Öğretmen Tayyip, Orman Memuru Katırcıoğlu Ahmet (Ersan) Beylerdir. Bu dernekte Cevat Hakkı (Tarım), Öğretmen Ömer Aydın (Genç), Veznedar Sıtkı (Doğu) ve ellinin üzerinde Kırşehirli genç görev yapmıştır¹²⁸ Kırşehir Gençler Derneği'nin başkanı ise Mustafa Hilmi (Nural) Bey'dir¹²⁹.

Kırşehir Gençler Derneği'nin faaliyetleri ile bilgilerine pek rastlanmıyor. Yalnız, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nin yapıldığı sıralarda kurulan Kırşehir Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nden sonra faaliyetlerini bu cemiyet çatısı altında sürdürdüğü söylenebilir. Kırşehir'in bazı ileri gelenleri ve aydınları aynı zamanda her iki cemiyete de üye idiler¹³⁰.

Dernek, Müdâfaa-i Hukuk Kırşehir Şubesi ile birlikte 9 Eylül 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi'ne, Yunanlılara karşı kesin ve kati tedbirler alınması için bir telgraf yollamış, alınması gereken tedbirler konusunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“B.M.M. Riyaset-i Celilisine:

Mevcudiyet-i Milliyemizin temini uğrunda lazım gelen tedabir-i kat'iyeyi düşünmek üzere her manasıyla tevkil ettiğimiz sizlerin şimdiye kadar B.M.M.'de geçirdiğiniz müzakerata nazaran tüm intizarımız dahilinde tüm netice-i müfîdeye doğru ilerleyemediğimiz istidlal edilmektedir. Acaba müvekkilleriniz hangi teklifâtınızdan yüz çevirmiştir beyefendiler? Rica ederiz, dindaşlarımızın namus ve hayatları Yunan palikaryalarının payı hareketleri altında çiğnenmesin. Binaenaleyh son tehlikeye maruz kalmadan düşünün, taşının, irşad sizden, o irşad dairesinde hareket etmek de bizden, tevfiğ etmek de Allah'tandır.

Genç Derneği Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Namına : Ömer Lütfi

Belediye Reisi : Mehcubi

Müftü : Hilmi

Ulemadan : Mahir”¹³¹.

¹²⁸ **Kırşehir İl Yıllığı**, 1973, s. 10.

¹²⁹ Cevat Hakkı TARIM, **Atatürk Kırşehir'de**, Ankara, 1956, s. 7.

¹³⁰ **Kırşehir İl Yıllığı**, s. 10.

¹³¹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre I, IV, Ankara, 1981, s. 41.

Görüldüğü üzere Kırşehir Gençler Derneği ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti bu telgrafta birlikte olarak Ömer Lütfi Bey tarafından temsil edilmiştir ve Genç Derneği Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti diye tek bir cemiyet gibi gösterilmiştir. Bu telgrafta Genç Derneği diye geçen Kırşehir Gençler Derneği'dir. Birinci bölümde görüldüğü üzere Birinci Dünya Savaşı sırasında ülke çapında kurulan Osmanlı Genç Dernekleri için genel olarak kullanılan Genç Derneği tabiri, Osmanlı Genç Dernekleri'nin kapatılmasından sonra kurulan gençlik örgütleri için de kullanılmıştır.

Kırşehir Gençler Derneği için en önemli gelişme, Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya gitmek için Sivas'tan ayrılıp, güzergâhta bulunan Kırşehir'e gelmesi ve Kırşehir Gençler Derneği üyeleri tarafından derneğe davet edilmesidir. 24 Aralık 1919'da derneği ziyaret eden Paşa, dernek adına konuşma yapan Sıtkı (Doğu) Bey'i dinledikten sonra uzunca bir konuşma yapmış, özetle halkın iradesinin ve Kuvâ-yı Milliye'nin öneminden bahsederek derneğin anı defterine şunları yazmıştır:

“ Kırşehir gençleri, vatanımızda gençliğin, kıymetli bir enmuzeci olduklarını isbat edecek efkârı metine ve müsibe ile mütehalli buldukları kanaati ile vaz-i imza eyleriz.”¹³²

Bu yazının altında Mustafa Kemal Paşa'dan başka Ahmet Rüstem, Hakkı Behiç Mazhar Müfit ve Hüseyin Rauf Beyler'in de isimleri yer almıştır¹³³.

H-Konya Müslüman Gençleri İdman Yurdu

İstanbul ve Anadolu'da gençlik adına kurulan derneklerin kuruluş sebeplerinde ön plana çıkan durum; bağımsızlığın tehlikeye düşmesi ve bunun karşısında gençlerin bir arada örgütlenmesidir. Bu tehlike ise; Mondros'tan sonraki işgallerle kendini bariz bir şekilde gösterir. Ancak Konya'da durum biraz daha farklıdır. Konya, Mondros

¹³² C.H. TARIM, **Atatürk Kırşehir'de**, s. 7; Atatürk'ün Kırşehir Gençler Derneği'ndeki konuşmasının tam metni için bkz. Ek 11.

¹³³ **Kırşehir İl Yıllığı**, s. 14; M. GOLOĞLU, **Üçüncü Meşrutiyet**, s. 5-6.

Mütarekesi'nden sonra 26 Nisan 1919'da İtalyanların işgaline uğramıştır¹³⁴. İngilizlerle işbirliği yaparak faaliyetlerini genişleten İtalyanlar, 17 Mayıs 1919 tarihinde İngilizlerin Konya'yı boşaltmaları üzerine şehirde kontrolü tamamen ele almış; ancak işgal Konya'da uzun sürmemiş, İtalyanlar 14 Mart 1920'de Konya'yı terk etmiştir¹³⁵.

Bunun yanı sıra Konya'da Cemal Paşa'nın Milli Mücadele karşıtı faaliyetleri sonucunda halkın ulusal direnişe katılması ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kurulması gecikmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Konya'ya Refet Bey'i göndermesi ile de Cemal Bey 26 Eylül 1919'da kaçmış¹³⁶, ardından 8 Ekim 1919'da Konya Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur¹³⁷. Bu sıralarda, daha önce de değinildiği üzere İstanbul'da Birinci Dünya Savaşı'ndan önce kurulan ve savaş boyunca faaliyetlerini sürdüren Genç Hıristiyanlar Cemiyeti, savaştan Osmanlı Devleti'nin mağlup olarak çıkmasını fırsat bilerek Anadolu'da da şubeler açmak suretiyle yayılmaya başlamıştır. Bu çerçevede Konya'da da bir şube açmaya çalışmıştır. İşte Konya Müslüman Gençler Cemiyeti de bu harekete bir tepki olarak kurulmuştur. Bu teşkilatı diğerlerinden ayıran özelliği budur.

1-Cemiyetin Kuruluşu

Konya'da bir şube açmaya çalışan Genç Hıristiyanlar Cemiyeti, bu amacında başarılı olarak "Hıristiyan Gençler Şirketi" adı altında kurdukları cemiyette hemen programlarını uygulamaya başlamışlardır¹³⁸. Cins ve mezhep ayırt etmeksizin bütün yerli gençlere kapılarının açık olduğunu vurgulayan cemiyet, Konya'daki bütün Müslüman gençleri kendine çekmeye çalışmıştır¹³⁹. Bu slogan, zaten cemiyetin genel sloganlarından biridir. Hatta şirket binasının levhasına da bu slogan yazılmıştır. Şehrin en göz alıcı yerinde şubesini açan cemiyet, binasını ilgi çekici bir yapıda donatarak

¹³⁴ Ahmet AVANAS, **Milli Mücadele'de Konya**, Ankara, 1998, s. 28.

¹³⁵ A. AVANAS, **Milli Mücadele'de Konya**, s. 36.

¹³⁶ M.K. ATATÜRK, **Nutuk**, s. 117.

¹³⁷ A. AVANAS, **Milli Mücadele'de Konya**, s. 65.

¹³⁸ **Öğüt**, 20 Şubat 1336/1920, No: 283.

¹³⁹ **Öğüt**, 25 Şubat 1336/1920, No: 288.

gençlere her türlü imkânı sağlamaya çalışmıştır¹⁴⁰. Diğer taraftan da cemiyet çeşitli etkinlikler yapmaya başlamıştır. Halka sinema gösterileri vererek amacına ulaşmayı kısmen de başarmıştır. Çünkü halk, özellikle de gençler, yavaş yavaş bu faaliyetlere katılmaya başlamışlardır¹⁴¹.

Bu noktada Konya’da Milli Mücadele yanlısı Öğüt Gazetesi’nden bahsetmek gerekir. Hıristiyan Gençler Şirketi kurulduğu andan itibaren tepkisini ortaya koyan gazete, Konya halkının bu teşkilata yanaşmaması ve cemiyetin biran önce kapatılması için mücadele etmiştir. Bu gibi şirketlerin açılmasının ise Konya’da ve memleketin diğer bölgelerindeki kulüp açığından kaynaklandığı vurgulayan Öğüt, adında Hıristiyan kelimesi bulunan bir şirkete Müslüman-Türk gençlerin gitmesini uygun görmediğini sert bir şekilde vurgulamaya çalışmıştır. Bu düşüncelerin ardından gazete Konya halkına aşağıdaki düşünceyi tavsiye etmiştir:

“Bize kalırsa Konya ve Konyalılar memleketlerinin göbeğinde kurulan bu yabancı müesseseye lakayt bir nazar atından sonra, kendi muhtaç oldukları milli gayeler istihdaf eden yurt ve ocaklarını biran evvel tesis etmek ihtiyacını artık hissedeceklerdir”¹⁴².

Görüldüğü üzere gazete, acilen Konya bölgesinde milli amaç ve menfaatler taşıyan bir teşkilat kurulmasını istiyordu. Bunun yanı sıra Öğüt, Genç Hıristiyanlar Şirketi’nin kötü emellerini ve bu doğrultudaki faaliyetlerini de halka anlatmaya devam etmiştir. Mesela Şirketin organize ettiği sinemaya halkın, özellikle kadınların, gitmesine karşı Öğüt, şu yazıyı kaleme aldı:

“ Hanımlarımızın yabancı ağızlardan çıkan ve yabancı emeller tervic edecek konferanslara ihtiyaçları yoktur.

Bugün sinemaya davet ettiklerine konferans dinletenler, yarın konferansa davet edecekleri vakt-i icaba ne yapacaklardır? Bu soru bu memleketin her ferdine ayrı ayrı tevcih eden ve her birinden ayrı ayrı cevap bekleyen bir sorudur ve oraya çocukluğunu ailesini götürünlere soruyoruz;

¹⁴⁰ Öğüt, 25 Şubat 1336/1920, No: 288.

¹⁴¹ Öğüt, 14 Mart 1336/1920, No: 303.

¹⁴² Öğüt, 25 Şubat 1336/1920, No: 288.

Ailelerini kalın peçelerle bol çarşafarla örttükleri halde, ziya ve rüzgârdan bile kısıkananlar nasıl oluyor da onları konferans dinlemek üzere yabancıların karşısına dizerek terk ediyorlar.

Fakat ne olursa olsun ve kim ne derse desin biz şu kanaatteyiz ki bu hal ve bu hareket devam edemez.

Bir fenalık vuku arzu edilemeyen bir hadiseye meydan vermemek için gerek memurin-i hükümetimizden gerek sair alakadarlardan samimiyet ve hüsn-i niyetle tekrar tekrar rica ederiz ki sulh ve sükûn içinde işi ve gücüyle memleketin dertlerini telafi ile meşgul olanları zorla tahrik etmekten ictinap edilsin.

Efkar-ı umumiyenin tercümanı olmak sıfatıyla bu hakikati evvelden haber vermek vazifesi bize terettüb ediyor ve şüphe edilmemelidir ki bu kadar katiyetle söz söylemek için mahiyeti iyi tanımış ve anlamış olmak lazımdır. İşte biz bu anlayışımıza istinaden Genç Hıristiyanlar Şirketi'nin bu memlekete fenalıktan başka bir şey getiremeyeceğini iddia ve tekrar eyliyor ve hükümet ile beraber bütün alakadarların bu muzill meseleyi biran evvel hüsn-i süratle hal etmeleri lüzumunu memleketin saadet ve sükûnu namına tekrar rica eyliyoruz.”¹⁴³

Öğüt Gazetesi'nin bu tepkileri ve gayretleri kısa zamanda sonuç vermeye başladı. Nitekim Konya gençleri de toplanarak bu cemiyete karşı bir oluşum içine girdiler. Konya gençleri, 1920 yılının Nisan ayında bir cemiyet kurarak adını da “Müslüman Gençleri İdman Yurdu” koymuşlardır¹⁴⁴.

2-Cemiyetin Faaliyetleri

Konya'da İrfaniye Medresesi'nde kurulan cemiyet, isminden de anlaşılacağı üzere Hıristiyan Gençler Şirketi'ne bir tepki olarak Müslüman Türk gençlerini kendi çatısı altında birleştirmiş, böylece gençlerin bu zararlı derneğe gitmesini engellemeye çalışmıştır. Günün her saati üye kaydı yapan cemiyet, kurulduktan kısa bir süre sonra

¹⁴³ Öğüt, 14 Mart 1336/1920, No: 303.

¹⁴⁴ Öğüt, 1 Mayıs 1336/1920, No: 345.

Başaralı Çarşısı civarında bir bina tutarak buraya yerleşti¹⁴⁵. Ayrıca bünyesinde iki şube açtı. Bunlardan birisi sportif faaliyetler yapan spor şubesi, diğeri ise Türkçe, Fransızca ve Almanca dersler verilen lisan şubesidir¹⁴⁶. Düşmanın, Türk gençleri arasına attığı nifak tohumlarını önlemeyi ve gençler arasında milli his ve ruhun canlı kalmasını sağlamayı amaç edinerek, bir yandan da, bu gayeye ulaşmak için Alaeddin Tepesi'ndeki tiyatro salonunda müsamereler tertipleyerek sergiler açtı¹⁴⁷. Gazetelere de "Beni Okuyunuz" başlığı ile verdiği ilanlarda "İçimizde cereyan eden hadiseyi okuyanlar çok, fakat görenler azdır" diyerek, gençlerden, açılan sergiyi gezmelerini ve cemiyete üye olmalarını istedi¹⁴⁸.

Konya Müslüman Gençleri İdman Yurdu'nun maddi ihtiyaçlarına ve sıkıntılılarına destek ise Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Hanımlar Şubesi'nden geldi. Cemiyet, 28 Nisan 1920'de düzenlediği müsamerede, birçok değerli tabloyu açık artırma ile satarak elde ettiği gelirin 35 lirasını Sanayi Mektebi'ne, 15 lirasını da Müslüman Gençleri İdman Yurdu'na bağışladı¹⁴⁹. Yine cemiyetin 18 Eylül 1920'de yaptığı bir diğers müsamerede elde edilen 300 lira gelirin bir kısmı muhacirlere, bir kısmı ise Müslüman Gençler İdman Yurdu'na dağıtıldı¹⁵⁰.

3-Cemiyetin Faaliyetlerini Durdurması

Bu bilgilerden sonra 1921–1922 yılları arası İdman Yurdu ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmıyor. Ancak, aynı dönemlerde Konya'da Türk Ocağı şubesi tekrar teşkilatlanarak resmi kuruluşunu Haziran 1920'de yapmış ve haftanın Pazartesi, Çarşamba, Cumartesi ve Pazar günleri Anadolu İntibah Mektebi'nde gençleri ocağa kayıt yapmaya başlamıştır¹⁵¹. Memlekette tekrar teşkilatlanarak şubeler açan Türk

¹⁴⁵ Öğüt, 11 Mayıs 1336/1920, No: 354.

¹⁴⁶ Öğüt, 1 Mayıs 1336/1920, No: 345.

¹⁴⁷ Öğüt, 31 Ağustos 1336/1920, No: 445.

¹⁴⁸ Öğüt, 31 Ağustos 1336/1920, No: 445.

¹⁴⁹ Öğüt, 29 Nisan 1336/1920, No: 341.

¹⁵⁰ Öğüt, 19 Eylül 1336/1920, No: 461.

¹⁵¹ Öğüt, 28 Haziran 1336/1920, No: 394.

Ocağı, özellikle Türk gençlerinin ocağa üye olmasını sağlayarak eski gücünü yakalamaya çalışmıştır. Türk Ocağı Konya şubesi açıldıktan birkaç ay sonra aynı hedefler için çalışan Müslüman Gençleri İdman Yurdu'nun kendini feshederek üyelerinin Türk Ocağı'na katılması ihtimal dahilindedir. Bir diğer ihtimal ise, Konya'da Delibaş İsyanı çıktığı zaman olaylardan etkilenerek kapatılmasıdır¹⁵².

I- Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti

1-Cemiyetin Kuruluşu

Milli Mücadele döneminde Batı bölgesinde Milli teşkilatlanma ve direniş örgütlerinin kurulması İzmir'in işgali ile birlikte Kuvâ-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk çatısı altında kendini göstermiştir. Isparta ve yöresinde de bu teşkilatlanmalar İzmir'in işgali ile birlikte büyük bir hız kazanmıştır. Ancak Isparta'da da diğer bazı bölgelerde olduğu gibi İzmir'in işgali ve Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'da Milli Mücadele'yi başlatmasından önce bazı milli cemiyetler kurulmuştur. Bu cemiyetlerin ilki, Tahirpaşazâde Hafız İbrahim Bey'in kurduğu "Cemiyet-i İlmiye"dir¹⁵³. Bu teşkilat, Isparta ve yöresinde milli teşkilatlanmanın öncülüğünü yapmıştır. Bölgede etkin olan Cemiyet-i İlmiye'nin yanı sıra Mondros Mütarekesinden sonra Isparta gençleri de birleşerek "Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti"ni kurmuşlardır¹⁵⁴. Bu cemiyetin kurucusu ve başkanı ise Hürriyet ve İtilaf Partisi Isparta Şubesi Başkanı Böcüzâde Süleyman Sami Bey'in yeğeni Akkaşzâde Süleyman Turgut Bey'dir.

¹⁵² A. AVANAS, **Milli Mücadele'de Konya**, s. 225.

¹⁵³ Nuri KÖSTÜKLÜ, "Isparta Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti", **AAMD**, VI/18, Temmuz 1990, s. 601; Bu cemiyetin İstanbul'da kurulmuş olan Cemiyet-i İlmiye ile alakası yoktur.

¹⁵⁴ Böcüzâde Süleyman Sami, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi** (Çev: Suat Seren), II, İstanbul, 1983, s. 350.

2-Cemiyetin Faaliyetleri

15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, memleketin her tarafında olduğu gibi Isparta ve çevresinde de tepkiyle karşılandı. Bu tepkinin bir sonucu olarak Isparta'da 16 Mayıs 1919'da İstanbul Hükümeti'ne, 18 Mayıs 1919'da Padişah'a ve 20 Mayıs 1919'da da tekrar İstanbul Hükümeti'ne olmak üzere üç protesto telgrafı çekilmiştir. Bu telgraflarda imzası bulunanlar arasında Gençler Yükseltme Cemiyeti de vardır¹⁵⁵. Öte taraftan İzmir'in işgal edilmesi demek, Yunanlıların iç bölgelere doğru da ilerlemesi demektir. Bu da Isparta'nın ve çevresinin de işgal altına girme tehlikesini doğuruyordu. Bu tehlike üzerine Isparta halkı aşırı derecede tedirgin olmuş ve bir dizi önlemler almaya çalışmıştır. Bu önlemler dahilinde Hafız İbrahim (Demiralay) Bey, kendi nahiyesi Afşar'a giderek oradaki halkı topladı ve bir konuşma yaparak "İzmir'in işgal meselesini İstanbul Hükümeti'nin siyaset masası değil, ancak Türk'ün kendi kuvvet ve silahı halledecektir"¹⁵⁶ diyerek her köyün gücü yettiğince silah almasını ve gerekirse silahlı mücadele yapılmasını halka telkin etmeye çalıştı. Orada bulunan ahali de söylenenleri kabul ederek silah tedarikine başladı¹⁵⁷. Hafız İbrahim Bey, Afşar'da halkı teşkilatlandırırken Gençler Yükseltme Cemiyeti Başkanı Süleyman Turgut Bey de Isparta'da faaliyetlere başlayarak, Hürriyet ve İtilaf Partisi Şube Başkanı olan dayısı Süleyman Sami Bey'in yanına gidip, "Dayı, Yunanlılar İzmir'i işgal etmişler. Bir miting yapmamız lazım. Fakat Mutasarrıf Talat Bey, buna izin verme taraftarı değil. Ne yapayım?" diye serzenişte bulunur, Süleyman Sami Bey ise " Ben izin alabilirim, sen şimdi sakin ol. Ben şimdi Talat Bey'le konuşayım" cevabını verir¹⁵⁸.

Ancak Mutasarrıf Talat Bey, kendisiyle konuşan Süleyman Sami Bey'in bu isteğini reddeder. Bunun üzerine Akkaşzâde Süleyman Turgut Bey, " Ben izin alırım" diyerek Mutasarrıf Talat Bey'in yanına gidip, tabancasını çeker ve "Ya izin verirsiniz, ya da burada sizi de kendimi de öldürerek bir neticeye bağlarım" diyerek Mutasarrıf'ı

¹⁵⁵ Protesto Telgraflarının tam metinleri için bkz. H. SELVİ, **İşgal ve Protesto**, s. 207-209.

¹⁵⁶ Nuri KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, Ankara, 1999, s. 56.

¹⁵⁷ N. KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, s. 56.

¹⁵⁸ N. KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, s. 57.

tehdit eder¹⁵⁹. Bu tavır Isparta’da Milli Mücadele adına çok önemlidir. Çünkü o dönemde Mutasarrıf Talat Bey direnişe pek sıcak bakmamış; ancak, bu hareketten sonra Isparta halkının mücadeleye bakış açısı karşısında tavırlarını değiştirmiştir. Sonuçta Isparta’da İzmir’in işgaline karşı ilk miting hazırlıklarına başlanmıştır. Köylerden gelenlerle birlikte 15000 kişi hükümet meydanı önünde toplanmıştır. İlk konuşmayı Süleyman Sami Bey yapmış ve işgallerin yersiz olduğunu ve Türk Milleti’nin mağdur edildiğini belirterek Wilson Prensipleri’nin 12. Maddesine değinmiştir¹⁶⁰. Süleyman Sami Bey’den sonra konuşma alan Gençler Yükseltme Cemiyeti Başkanı Süleyman Turgut Bey, halkı ağlatan ve heyecanlandıran vatanperverane sözlerle dolu bir nutuk vermiştir. Turgut Bey’in konuşmasını okullar adına Derelizâde Hafız Hakkı ve Cemiyet-i İlmiye adına Hafız İbrahim Beylerin konuşmaları takip etmiştir¹⁶¹.

Şüphesiz Gençler Yükseltme Cemiyeti Başkanı’nın çabalarıyla yapılan bu ilk miting Isparta halkının Milli Mücadele tarihi açısından önemlidir. Isparta halkı işgallere karşı kesin tavrını bu mitingle koymuştur.

O dönemde Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti ve Cemiyet-i İlmiye ilişkileri pek güçlü değildir. Ancak gelişen olaylar bu iki cemiyetin ortak çalışmalarını sağlamıştır. Nitekim Cemiyetin Başkanı Süleyman Turgut Bey olayı şöyle anlatır:

“Umumi harbin sonunda, hemen her yerde cemiyetler kuruluyordu. Isparta’da da iki üç cemiyet teşekkül etmişti. Gençler Birliği’nin reisi olduğum halde, diğer bir cemiyetin başında bulunan İbrahim Demiralay ile sıkı bir dostluğum yoktu. İzmir’in işgali üzerine Isparta’ya kaçan Ali’nin (Uçkurcuoğlu)¹⁶² Gençler Birliği’nde verdiği izahat oradaki arkadaşları hüngür hüngür ağlatmıştı. Hatırımda kaldığına göre, Ali, Mühendis Ömer Lütfi ve ben aynı günün gecesini Onun (İbrahim Demiralay) evine

¹⁵⁹ N. KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, s. 58.

¹⁶⁰ Konuşmanın tam metni için bkz. Süleyman Sami, **Kuruluşundan Bugüne Isparta Tarihi**, II, s. 354-358.

¹⁶¹ Konuşmalar bittikten sonra Mutasarrıf Talat Bey Hükümet balkonuna çıkarak halkı memnun edici sözler kullanmış ve bu konuşmaların tümü İtilaf Devletleri temsilcilerine gönderilmiştir. (Süleyman Sami, **Isparta Tarihi**, s. 358; N. KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları** s. 58.)

¹⁶² Ali Uçkurcuoğlu Isparta’ya geldikten sonra Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti’nde Süleyman Turgut Bey ile beraber çalışmaya başlamıştır.

gitmeye karar vermiştik. Ali, İzmir istilası hakkında tafsilat verdikçe, genç sakalının altında, pembeliği daha şeffaf görünen yüzü morarıyor, gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Adeti veçhile diz çöküp oturduğu yer minderinden ayağa fırlayarak deli gibi odanın içinde dolaşmaya başladı. Yeisten çenelerimiz kilitlenmişti. Hepimizin üzerine gözlerini dikerek: Çocuklar.. Başka çare yok.. Silaha sarılmak lazım.. Cihad lazım Cihad Fisebilillah lazım.. diye haykırışını her hatırladığım zaman yeniden tüylerim ürperir”¹⁶³.

Bu olaydan sonra, bu iki cemiyet beraber hareket etmeye başlamışlar ve ileride görüleceği üzere, Isparta Heyet-i Merkeziyesi ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin temelini de bu iki cemiyet oluşturmuştur.

İzmir'den gelen işgal haberleri ve İtalyanların Antalya'ya asker çıkararak Burdur ve Isparta üzerine ilerlemeleri üzerine Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti ve Cemiyet-i İlmiye'nin ortak çalışmaları sonucu bir miting daha tertip edildi. Bu ikinci mitinge katılım 18000 kişi ile ilkinden daha fazla olmuş ve halk silahlarıyla mitinge gelmiştir¹⁶⁴. Mitingin ertesi günü 21 Haziran 1919'da hazırlanan protesto beyannamesi Isparta'nın bütün köylerine dağıtıldı. Isparta Milli Müdâfaa-i Vatanîye Heyeti namına Tahirpaşazâde Hafız İbrahim imzalı beyannamede; Türklerin, bilhassa Isparta halkının Yunanlılar ile olan savaşlarındaki kahramanlıkları anlatılarak eli silah tutan herkes vatani savunmaya davet edildi¹⁶⁵. Bu telgrafın ardından da 24 Haziran 1919'da Sadaret'e, Paris Konferansı'na, Wilson'a, İtilaf Devleti Mümessilleri'ne, Paris'te Osmanlı Devleti Mümessilleri'ne ve basına, işgalleri protesto eden birer telgraf çekildi. Bu telgrafta; bütün kasaba ve civar köylerden toplanan toplam 3000 civarında imza vardır¹⁶⁶. Isparta'da halkın işgallere karşı tertiplemiş olduğu mitinglerin ve tepkilerin devamı gelmiş ve Isparta halkı bu iki cemiyetin önderliğinde faaliyetlerine devam etmiştir. Daha sonra ise Cemiyet-i İlmiye ve Gençler Yükseltme Cemiyeti üyelerinin çalışmaları sonucu aynı yılın haziran ayı içinde Isparta Milli Müdâfaa-i Vatan Heyeti kurulmuştur¹⁶⁷.

¹⁶³ Turgut AKKAŞ, “İbrahim Demiralay”, *Ün-Isparta Halkevi Mecmuası*, V/61, Nisan 1939, s. 859.

¹⁶⁴ N. KÖSTÜKLÜ, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları* s. 59.

¹⁶⁵ C. BAYAR, *Ben de Yazdım*, V, s. 34.

¹⁶⁶ N. KÖSTÜKLÜ, *Milli Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları* s. 60.

¹⁶⁷ N. KÖSTÜKLÜ, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, s. 602.

Bu arada İzmir'in işgalinden sonra Batı Anadolu içlerine doğru ilerleyen Yunan işgaline son vermek, kurulan cephelerin ihtiyacını karşılamak amacıyla Batı Anadolu bölgesinde Heyet-i Milliye'ler oluşturulmuş, bu heyetler arasında fikir ve işbirliği kurmak, görev dağılımı yaparak milli teşkilatlanmayı sağlamak amacıyla, Nazilli Heyet-i Milliyesi tarafından Nazilli'de bir kongre yapılmasına karar verilmiştir¹⁶⁸.

6 Ağustos 1919 tarihinde toplanan I. Nazilli Kongresi'ne¹⁶⁹ Isparta Heyet-i Milliyesi (Isparta Milli Müdâfaa-i Vataniye Heyeti), heyetin kurucularından ve daha önce Cemiyet-i İlmiye'de görev yapmış olan Hacı Hüsnü Efendi ve Gençler Yükseltme Cemiyeti'nden Uçkurcuzâde Ali Efendi'yi seçerek kongreye temsilci olarak göndermiştir¹⁷⁰.

Ardından Ağustos ayı içerisinde Heyet-i Temsiliye'nin talimatı gereği teşkilat üyelikleri için seçimler yenilenmiş ve bu seçimler sonucu genellikle Cemiyet-i İlmiye üyelerinin seçilmelerinin yanında heyet üyelerine Gençler Yükseltme Cemiyeti'nden de Uçkurcuzâde Ali ve Cemiyetin Başkanı Akkaşzâde Süleyman Turgut Beyler de seçilmişlerdir¹⁷¹.

Diğer taraftan, 6 Ekim 1919'da Nazilli'de üçüncü defa kongre toplanmış ve III. Nazilli Kongresi'ne Isparta'dan temsilci olarak Akkaşzâde Turgut Bey katılmıştır. Turgut Bey, Nazilli'ye gitmeden önce, Hafız İbrahim Demiralay'ın kendisini görevlendirişini şöyle anlatır:

“Beni Nazilli Heyet-i Merkeziyesine gönderirken:

Evlat.. Bütün arkadaşlara selam söyle. Cephe için ne lazımsa hemen bulup yetiştireceğiz. Biz aç duracağız fakat onları doyuracağız. İnşallah yakında ben de

¹⁶⁸ S. Esin DAYI, **Nazilli Kongreleri**, Erzurum, 1998, s. 65.

¹⁶⁹ S.E. DAYI, **Nazilli Kongreleri**, s. 67.

¹⁷⁰ S.E. DAYI, **Nazilli Kongreleri**, s. 68; N. KÖSTÜKLÜ, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, s. 603; Ayrıca Böcüzâde Süleyman Sami, Nazilli Kongresi'ne Isparta'dan bu temsilcilerin yanı sıra Eğridir ve Uluborlu Kazalarından kapatılan İttihâd ve Terakkî Partisi üyelerinden bir grubun ve 8-10 kişilik silahlı olan gönüllü bir birlik ile beraber bir de efenin gittiğini söyler.(Süleyman Sami, **Isparta Tarihi**, II, s. 362.)

¹⁷¹ Böcüzâde Süleyman Sami, “Üç Devirde Gördüklerim”, **Ün (Isparta Halkevi Mecmuası)**, XII/ 137-138-139, Ağustos-Eylül-Ekim 1945, s. 1938; N. KÖSTÜKLÜ, “Isparta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”, s. 603.

gelirim.. demişti ve her şey dediği gibi oldu. 10–15 bin kişilik cenup cephesinin en ağır yükünü o, seve seve Isparta üzerine çekmişti.”¹⁷²

Ekim 1919’dan itibaren Isparta Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti, Isparta’da Milli Mücadele faaliyetlerini tamamen ele alarak Askerlik Şubesi’ne el koymuş; şubeye yedek subay Çakmakçızâde Hilmi ve Gençler Yükseltme Cemiyeti’nden Uçkurcuzâde Ali Beyler’i atayarak cephelere asker alımına başlamıştır¹⁷³.

3-Cemiyetin Faaliyetlerini Durdurması

Isparta Gençler Yükseltme Cemiyeti, büyük bir ihtimalle Isparta Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti kurulduktan sonra üyelerinin bu cemiyette aktif görev almaları ve bu cemiyet çatısı altında birleşmeleri üzerine zamanla faaliyetlerini durdurmuştur. Isparta’nın Kuvâ-yı Milliye ve milli teşkilatlanmalardaki faaliyetleri ve başarılarından dolayı Isparta Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hafız İbrahim Demiralay nezdinde TBMM tarafından taltif edilmişlerdir¹⁷⁴.

J-Giresun Gençler Birliği

Giresun, Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’nı Mondros Mütarekesi ile mağlup olarak bitirmesi ile birlikte, Karadeniz’de bağımsız bir Pontus Devleti kurmayı hedefleyen Rum azınlıkların mücadele sahalarından birisi olmuştur. Nitekim Karadeniz bölgesinde pontuşçuluğun tarihi çok daha eskilere dayanmaktadır¹⁷⁵. Karadeniz’de kurulması düşünülen bağımsız Rum-Pontus Devleti için Mondros Mütarekesi’nden sonra yoğun bir teşkilatlanma dönemine giren Rumlar, bu amaç doğrultusunda çeşitli cemiyet ve çeteler kurmanın yanı sıra 1918 yılı sonlarından itibaren de bu cemiyet ve çeteler vasıtasıyla Karadeniz’de Rum nüfusunu artırmaya çalışmışlardır. Daha önceki

¹⁷² T. AKKAŞ, “İbrahim Demiralay”, s. 859–860.

¹⁷³ **Isparta İl Yıllığı**, 1996, s. 25.

¹⁷⁴ N. KÖSTÜKLÜ, **Milli Mücadele’de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları**, s. 134.

¹⁷⁵ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Fatma ACUN, “Tarih Boyunca Pontus”, **Milli Mücadele’de Giresun Sempozyumu**, 6-7 Mart 1999, İstanbul, 1999, s. 19-34.

bölgelerde değinilen azınlık faaliyetleri içinde değerlendirilebilecek bu faaliyetler Karadeniz bölgesinde huzurun bozulmasına ve iç karışıklıkların çıkmasına sebep olmuştur¹⁷⁶. İstanbul'da Padişah'ın da onayıyla İstanbul Hükümeti tarafından Anadolu'ya IX. Ordu Müfettişi olarak gönderilen Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasından sonra 21 Mayıs 1919 tarihli Samsun raporunda Rumların faaliyetlerini şöyle değerlendirir:

“...Ateşkesten sonra bütün Rumlar Yunanlılık şovenizmi ile her yerde şımardığı gibi bu yörede Pont hükümetinin kurulması gibi safсата çevresinde toplanmış ve bütün Rum çeteleri düzenli bir program altında hemen bütünüyle politik bir yöne dönmüştür...”¹⁷⁷

Mustafa Kemal Paşa, 11 Haziran 1919 tarihinde Havza'dan Harbiye Nezareti'ne yolladığı diğer bir raporunda ise; Rum komitelerinin ve Rum Hıristiyanlarının İslamları zorlama ve yok etme politikasından bahsetmiş ve yaptıkları kanlı olayları da Müslümanlara yüklediklerini bildirmiştir¹⁷⁸.

Rumların faaliyetlerine karşın bölgede yerli halk tarafından da bazı teşkilatlanmalara başlanmıştır. Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Topal Osman Ağa öncülüğünde milli kuvvetlerin kurulması ve daha sonraki aşamada kurulan Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri ve şubeleri bu cümledendir.

Giresun'da ise Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin 12 Şubat 1919'da bir şubesi açılarak başkanlığına Dizdarzâde Eşref Bey getirildi. Cemiyetin diğer üyeleri ise öğretmen Niyazi Tayyip, Mühendis İbrahim Hamdi (Muhsin Elgen), Doktor Ali Naci (Duyduk) ve Hukuk öğrencisi Ethem Nazif Beylerdir¹⁷⁹. Cemiyet, Giresun'da kurulduktan sonra, İttihâd ve Terakkî taraftarı olması sebebiyle Mondros Mütarekesi'nden sonra tehcir işleri ile sorumlu tutulan ve İstanbul Hükümeti tarafından

¹⁷⁶ Rum azınlığın kurduğu cemiyet ve çeteler ile yaptıkları faaliyetler için bkz: Mesut ÇAPA, **Pontus Meselesi (Trabzon'da ve Giresun'da Milli Mücadele)**, Ankara, 1993, s. 25-64.

¹⁷⁷ Mustafa ONAR, **Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları**, I, Ankara, 1995, s. 39.

¹⁷⁸ **Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1999, s. 168-170.

¹⁷⁹ İsmail BOZALIOĞLU, “Giresun'da Milli Mücadele Ruhu”, **Milli Mücadele'de Giresun Sempozyumu**, 6-7 Mart 1999, s. 70-71; Mahmut GOLOĞLU, **Erzurum Kongresi**, Ankara, 1968, s. 20.

aranan Topal Osman'ın tekrar Giresun'a dönmesi için bir dizi faaliyete başladı. Bu doğrultuda cemiyet üyeleri, Giresun Kaymakam Vekili Pertev Bey'le gizlice görüşerek Topal Osman'ın Giresun'a gelmesine göz yummasını istediler ve onay aldılar. Keşap'ta da Topal Osman ile görüşen cemiyet üyeleri, Rum çetelerine karşı birlikte hareket etmek amacıyla fikir birliğine vardılar. Cemiyetin amacı, bölgedeki Türk unsurdan silahlı tek çete olan Topal Osman çetesini kullanarak Giresun bölgesinde Rumların faaliyetlerini durdurabilmektir¹⁸⁰. Topal Osman, Giresun'a döndüğü zaman Belediye Başkanı Dizdarzâde Eşref Bey, tedavi amacıyla İstanbul'daydı. Bir süre sonra da sağlık sebebinden ötürü istifa ettiğine dair yazı gönderince Topal Osman, Belediye Başkanı oldu. Zaten bu dönemde de tehcir suçunun affedildiği de kendine resmen bildirilmişti¹⁸¹. Giresun bölgesinde Kuvâ-yı Milliye'nin oluşturulması ve örgütlenmesi adına Topal Osman faktörü önemlidir. Nitekim 17 Mayıs 1919'da Topal Osman, Giresun'da halkı Çamlı Çarşı'da Camii Şerife'de bir mitingle bir araya toplayarak birlik ve beraberlik mesajı vermenin yanında işgalleri ve özellikle de İzmir'in işgalini protesto etmiştir. Bu protesto telgrafları Amerika, İngiltere, Fransa ve İtalya'ya gönderilmiştir¹⁸².

Osman Ağa, Giresun ve çevresindeki gençleri teşkilatlandırarak Milli Mücadele'ye katılmalarını sağladı. Bu amaçla Giresun Askerlik Şubesi Başkanı Avni Alpaslan Bey ve Jandarma Komutanı Hamdi Bey'le anlaşarak başta Giresun olmak üzere Tirebolu, Trabzon, Rize ve Ordu'dan birçok gencin kendi kuvvetlerine katılmasını sağladı. Bu çalışmalar sonucu 1920 yılında "Giresun Gönüllü Taburu" oluşturuldu¹⁸³. Bu dönemde Giresun Müdâfaa-i Milliye Reisi de olan Osman Ağa'nın öncülüğünde Giresun Gönüllü Taburu, Eylül 1920'de Batı Cephelerine gitmek üzere Trabzon'a gitti. Burada halkın sevgi gösterileriyle karşılandı. Üç gün burada kaldıktan sonra, Vali Vekili ve 3. Fırka Komutanı Rüştü Bey, Müftü Mahir Efendi ve Trabzon Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri ile birlikte taburu uğurladılar¹⁸⁴. Taburu Deliklitaş'a kadar

¹⁸⁰ M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 76.

¹⁸¹ İsmail BOZALIOĞLU, " Milli Mücadele Kahramanı Giresunlu Osman Ağa", **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, Haziran 1996, S: 114, s. 60; M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 76.

¹⁸² **Işık**, 21 Mayıs, 1335/1919, No: 21; Ö.S. COŞAR, **İstiklal Harbi Gazetesi**, 20 Mayıs 1919, S: 6.

¹⁸³ M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 77; Hüseyin TATLI, **Osman Ağa ve Giresun Alayı'nın Milli Mücadele'deki Yeri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1996, s. 45.

¹⁸⁴ M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 77.

uğurlayan Osman Ağa, bir konuşma yaparak “ ailelerine her suretle bakacağını ve iaşelerini temin edeceğini ve binaenaleyh gözlerinin arkada kalmayarak düşmanla vuruşmalarını, ... arkadan kendilerine ikinci bir gönüllü müfrezesinin daha yetiştirileceğini” vaat ederek Giresun Gönüllü Taburu ile vedalaşmıştır¹⁸⁵.

1-Birliğin Kuruluşu

1920 yılında Rum çeteleri, özellikle Samsun ve çevresinde Rum köylerini denetimleri altında tutarak, dışardan yapılacak bir müdahaleyi beklemeye başlamışlar, yalnızca Osman Ağa Çetesi'nin nüfuzu altında bulunan Giresun ve çevresinde etkili olamamışlardır¹⁸⁶. Bundan dolayı da Giresun'da diğer bölgelere oranla biraz daha rahat bir ortam sağlanabilmiştir, denilebilir. Daha önceki gençlik kuruluşlarında da görüldüğü üzere Giresun'da da gençliğin bir çatı altında birleşmesi için bölge basını etkili oldu. Giresun'da çıkarılan “Işık Dergisi”¹⁸⁷, gençleri teşkilatlandırmak için uğraş vererek bazı makaleler yayınladı. Örneğin bu makalelerin birinde Ekrem Tok, içinde bulunulan durumda milliyetçi gençleri Türkçülük çatısı altında birleşmek için bir olmaya davet etmiştir¹⁸⁸. Ancak uzunca bir süre Giresun gençleri bir kulüp kuramaz. Bunda şüphesiz

¹⁸⁵ M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 77. Bu bilgilere ek olarak daha önce de vurgulandığı üzere 30 Ekim 1920'de Kars'ın işgalden kurtarılmasından sonra 3 Kasım 1920'de İnebolu'da İnebolu Gençler Mahfili tarafından düzenlenen şenliklerde Topal Osman Ağa ve Gönüllü Taburu'nun da bulunduğunu, dolayısıyla o tarihte Osman Ağa'nın birlikleriyle beraber İnebolu'da olduğunu da belirtmek gerekir. (**Açıksöz**, 11 Teşrin-i Sani 1336/11 Kasım 1920, No: 94.)

¹⁸⁶ M. ÇAPA, **Pontus Meselesi**, s. 77.

¹⁸⁷ Işık Dergisi, 1 Nisan 1918 (1334)'de, Giresun Matbaası'nda basılarak on beş günde bir olmak üzere çıkarıldı. İdarehanesi Baykal Kütüphanesi'dir. Derginin kapağında “Türklüğün Faidesine Çalışır” ibaresi yer almaktadır. Derginin sahibi ve mesul müdürü Cemşidzâde Osman Nuri Bey'dir. Edebi ve fenni içerikli olan dergi, yer yer siyasi ve milli konulara da değinmiştir. Dergide bir dönem başyazarlık yapan Osman Fikret Bey ve Savcı Cemil Bey'in eşi Uşakizâde Hayrunnisa Cemil'in dışında, birçok genç yazar edebi ve fikri yazıları ile boy göstermiş; 21 Haziran 1919 (1335) tarih ve 22 Numaralı sayıdan itibaren derginin idarehanesi olan Baykal Kütüphanesi, adını Işık Kütüphanesi olarak değiştirmiştir. Bir ara her ayın birinde, on birinde ve yirmi birinde olarak ayda üç defa çıkartılarak 1927'ye kadar yayın hayatına aralıklarla devam etmiştir. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Oktay KARAMAN, “Giresun Basın Tarihinden Levhalar Işık Gazetesi”, **Giresun Kültür Sempozyumu (30-31 Mayıs 1998)**, İstanbul, 1998, s. 115-132. Diğer taraftan Giresun'da, Erzurum Kongresi'ne katılmış olan Ali Naci (Duyduk) Bey tarafından Mesul Müdürlüğünü Osman Fikret Bey'in yaptığı Giresun Baykal Kütüphanesi'nde “Karadeniz” adlı Milli Mücadele taraftarı bir gazete de, 22 Mart 1919 tarihinde çıkartılmaya başlanmıştır. Gazete, “Giresun Türk Gençliğinin Milli Emellerine Hadim” üst başlığı altında çıkmıştır. (**Karadeniz**, 22 Mart 1335/1919, No:1.)

¹⁸⁸ Ekrem Tok, “Birbirini Anlayanlar Bir Yere... Birliğe”, **Işık**, 21 Nisan 1335/1919, No: 18, s. 2.

Osman Ağa'nın kurduğu Giresun Gönüllü Taburu'na katılmalarının etkisi büyüktür. Ancak 1921 yılının ortalarında bazı girişimler başlar. Bu girişimlere öncülük eden de Tirebolu gençleridir. Aynı yılın Haziran ayında vücuden ve fikren sağlam gençler yetiştirmeyi amaçlayan bir kulübün kurulduğu haberini veren Işık; Giresun gençlerine de bir gönderme yaparak bu konuda ağır davranıldığını vurgulamıştır¹⁸⁹. Tam da bu dönemlerde, hatta bu bilgilerin verildiği sayıdan bir önceki sayıda ise, Giresun'da gençlerin bir araya gelerek Giresun Gençler Birliği (İdman Yurdu)'ni kurdukları bildiriliyor¹⁹⁰. Tahminen kulübün kuruluşu Mayıs 1921'dir¹⁹¹. Fakat aradan geçen 15 günlük dönemde kulübün herhangi bir faaliyet yapmamasından dolayı Işık Dergisi bu göndermeyi yapmış olabilir. Birlik, kurulduktan itibaren yaklaşık bir yıllık süre zarfında etkinlik göstermemiştir.

2-Birliğin Faaliyetleri

Giresun Gençler Birliği'nin, kuruluşundan itibaren geçen bir yıllık süre zarfında pasif kalması ve Giresun'un içinde bulunduğu rahat ve elverişli ortamdan faydalanamaması tepkilere neden oldu¹⁹². Ancak, Giresun Mutasarrıflığı'na atanan Nizameddin Bey'in birliği himayesi altına alması¹⁹³ sonucu Gençler Birliği, hareketlilik kazanarak 20 Mayıs 1922'de Giresunlulara 6 perdelik milli bir piyes sergiledi¹⁹⁴. Şark Tiyatrosu'nda düzenlenen ve halkın büyük ilgi gösterdiği piyesle beraber son beş altı yıldır bölgede düzenlenmeyen tiyatro faaliyetine de yeniden başlanmış oldu. Piyes, Remzi Ayıntabi'nin “ İntihab-ı Milli” adlı, Balkan Savaşlarından sonra Anadolu'nun içine düştüğü kötü durumu anlatan ve milli duyguları konu alan eserdir¹⁹⁵. Oyunu sergileyen birlik üyeleri ise, Hilmi, Ragıp, Nuri, Celal, Tahir, Mehmet ve Münip

¹⁸⁹ Işık, 21 Haziran 1337/1921, No: 39, s. 8.

¹⁹⁰ Işık, 6 Haziran 1337/1921, No: 38, s. 8.

¹⁹¹ Cavit Akın, kulübün kurucusu ve başkanı olarak Dr. Ali Naci (Duyduk) Bey'i gösterir. (Cavit AKIN, “Milli Mücadele ve Erzurum Kongresi'nde Giresun Delegeleleri”, **Giresun Tarihi Sempozyumu** (Bildiriler), 24-25 Mayıs 1996, İstanbul, 1997, s. 283.)

¹⁹² Rafet, “İdman Yurdu Gençlerine”, Işık, 27 Mayıs 1338/1922, No: 50, s. 10.

¹⁹³ Işık, No: 50, s. 11.

¹⁹⁴ Işık, No: 50, s. 11.

¹⁹⁵ Işık, No: 50, s. 11.

Beyler'den oluşmaktadır¹⁹⁶. Bu oyundan elde edilen geliri ise Giresun Gençler Birliği, Kırım fakirlerine yolladı¹⁹⁷.

3-Birliğin Faaliyetlerini Durdurması

Giresun Gençler Birliği'nin bu tarihten sonra faaliyetlerine rastlanmamakla birlikte bölgede yeni bir oluşum olan "Bilgi Yurdu" adında bir dernek kurulduğu bilinmektedir. Cumhuriyet kurulduktan sonra 19 Eylül 1924 tarihinde Giresun'a gelen Gazi Mustafa Kemal, Bilgi Yurdu'nu ziyaret etmiş, burada Dr. Necip Bey yurt adına bir konuşma yapmıştır. Yurt binasının küçük ve yetersiz olduğunu gören Gazi, gençlerden, daha büyük bir binaya taşınmalarını ve yurdun adını da Türk Ocağı olarak değiştirmelerini istemiştir¹⁹⁸. Giresun Gençler Birliği üyeleri de Giresun'da yeniden kurulan Türk Ocağı'na katılmış olabilirler.

Anadolu'da gençlerin kurduğu "Kozan Türk Gençleri Derneği"nden de bahsetmek gerekir. Adana ve çevresinde Fransız işgali ve Ermeni faaliyetlerine karşı bir tepki olarak kurulan dernek, çeşitli müsamereler tertip ederek halkı ve özellikle de gençleri milli mücadele adına bilinçlendirmeye çalışmıştır. Aşağıdaki 28 Ocak 1920 tarihli ve 263 Numaralı telgraftan bu konu hakkında bilgi edinilebilir:

"Feke'de Cezmi Bey'e;

Şehr-i hâll'in otuzuncu Cuma günü akşamı Türk Mektepleri menfaatine gençlerimiz tarafından verilecek müsamerede bulunmak (okunamadı) şereflemdir bilhassa rica olunur.

Kozan Türk Gençliği Derneği Reisi

Latif¹⁹⁹.

¹⁹⁶ Işık, No: 50, s. 11.

¹⁹⁷ Işık, No: 50, s. 11; Kırım'da halkın fakir düşmesi sonucu Kırım'dan gelen bir heyet, Mustafa Kemal Paşa'dan yardım istemiş, Paşa, yardıma olumlu yanıt vererek Türkiye'de "Kırım Açlarına Yardım Heyeti" kurulmuştur. (Hakimiyet-i Milliye, 28 Nisan 1338/1922, No: 494.) Giresun Gençler Birliği de bu olay üzerine, tiyatrodan elde edilen gelirleri Kırım fakirlerine yollamıştır.

¹⁹⁸ M. ONAR, *Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları*, s. 345.

¹⁹⁹ *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivi*, K N: 102, B N: 83.

Bu telgraftan anlaşılacağı üzere Kozan Türk Gençliği Derneği'nin Başkanı Latif Bey'dir. Yine telgraftan edinilen bilgiye göre; derneğin düzenleyeceği müsamerenin gelirlerinin Türk Okullarına bağışlanması amaçlanmıştır.

K-Kazım Karabekir Paşa'nın Kurduğu Çocuklar Ordusu Teşkilatı

Milli Mücadele döneminde değinilmesi gereken bir diğer konu da Kazım Karabekir Paşa'nın doğu bölgelerinde kurduğu "Çocuklar Ordusu" teşkilatıdır.

Çocuklara ve eğitimlerine özel bir ilgi duyan Kazım Karabekir Paşa, Mondros Mütarekesi'nden sonra merkezi Erzurum'da olan XV. Kolordu Kumandanlığı'na tayin edilerek 3 Mayıs 1919'da Erzurum'a gelmiştir²⁰⁰. Kısa bir süre sonra 24 Mayıs 1919'da Erzurum Darüleytamı'nda yaşı on ikiden yukarı olan çocuklardan otuz üçünü alarak; terhis dolayısıyla boşalan iki kolorduluk Sanayi Takımları'na yerleştiren Paşa, bu çocuklara ilk etapta askeri eğitim vermenin yanı sıra okuma-yazma öğretmiş, terzilik ve kunduracılık gibi mesleki eğitimler vermiştir²⁰¹. Çocukların eğitimi için Harbiye Nezareti'nden gerekli izni alan Paşa, atılımlarını genişleterek eğitim altına aldığı çocuk sayısını çevre bölgelerden getirttiği çocuklar ile birlikte kısa zamanda 500 civarına çıkarmıştır²⁰².

30 Haziran 1919'da Erzurum Kars Kapısı'nda Erzurum Kongresi hazırlıklarını sürdüren Kongre Heyeti ve İngiliz, Amerikan ve Rus subaylarının da hazır bulunduğu bir toplantı yapan Kazım Karabekir Paşa, 1 ay gibi kısa bir sürede teşkilatlandığı çocuklar ile bir "İdman Bayramı" düzenleyerek bir gün sonra 1 Temmuz 1919 tarihini Sanayi Gürbüzleri'nin kuruluş günü olarak kutlamıştır²⁰³.

²⁰⁰ K. KARABEKİR, *İstiklal Harbimiz*, I, s. 59.

²⁰¹ Kazım KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, I, (Haz: Faruk Özerengin), İstanbul, 1995, s. 16.

²⁰² K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 17.

²⁰³ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 17.

Bu ilk teşkilatlanmada çocuklara ilmi ve mesleki eğitim veren Kazım Karabekir, eğitim programına izcilik faaliyetlerini de dahil etmiştir. Yapılan faaliyetleri Kazım Karabekir şöyle açıklar:

“Şimdiye kadar çocuklar mükemmel bir beden terbiyesi aldıkları gibi sıhhatleri de iyi gelişmişti. Onlara pratik olarak yara sarmak, yaralı taşımak, iyi yemek yemek, sıcak çarpmasına, donmaya karşı tedbirler yapmak gibi şeyler de öğretilmişti. Bunları mektebin bahçesindeki sahnede halka da temsil gibi gösterecek vechile hazırlatmıştım. (Sahneye bilenle bilmeyen müsavimidir?) diye bir levha da asarak bu hareketleri bir bilmeyen aklıma geldiği gibi yapar sonra da izci kıyafetinde gezen çocuklar hastaya rast gelerek onun etrafında toplanıp doğru bir şekilde yaparlardı.”²⁰⁴

Zamanla Çocuklar Ordusu'nun sayısı 1000 civarına ulaşmış, Kazım Karabekir Paşa da bu teşkilatı Ana Mektebi, Sanayi Gürbüzler Mektebi ve Askeri İlk Mekteb olmak üzere 3 kısma ayırmıştır. Bu okullarda birçok dalda çocukların eğitimine başlanmıştır²⁰⁵.

Bu okulların yanı sıra çocuklar için ayrıca bazı müesseseler de açmaya çalışan Kazım Karabekir, bu müesseselerin birçoğunu açmayı başarmıştır. Bahsedilen müesseseler aşağıdadır:

- 1- İbret Yeri (Aynı zamanda konferans salonu)
- 2- Müze
- 3- Müzik Mektebi
- 4- Muhtelif kurslar (Elektrikçilik, sinemacılık, fotoğrafçılık)
- 5- Spor Kulübü: Avcılık, atıcılık, binicilik, uzun yürüyüş. (binicilik ve atıcılık 12 yaşından başlar.)
- 6- Okuma Salonu
- 7- Okuma bilmeyenlere mektup yazma merkezi
- 8- Bir gazete
- 9- Sinema ve film kütüphanesi (ilim ve fenne dair)²⁰⁶.

²⁰⁴ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 18.

²⁰⁵ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 23-27.

²⁰⁶ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 36, 78-84.

4 Mart 1920 tarihinde IX. Tümen'in XXIX. Alayı'nın bulunduğu Firdevsoğlu Kışlası'nda İş Ocağı diye adlandırılan ve yüz kadar çocuğun otomobil tamiri, şoförlük ve kuyumculuk öğrendiği yeni bir okul daha açılmıştır²⁰⁷.

Bu okulların yanında Kazım Karabekir, Erzurum ve çevresinde ortaokul ve lise eğitimi görmüş olan işsiz gençleri bir araya getirerek bu gençler için sıhhiye, dişçi, veteriner ve küçük memur mektebi açmış, köylerden toplanan ebelere ise kurslar vermiştir²⁰⁸. Bu eğitimler sonucunda 100 kadar ebe yetiştirilmiş ve Küçük Sıhhiye Memurları'ndan iki sınıf mezun olarak işe başlamıştır²⁰⁹.

1 Mayıs 1920 tarihinde Erzurum Çocuklar Ordusu teşkilatı tamamlanmıştır. Teşkilatı Kazım Karabekir şu şekilde açıklar:

“Bu ordunun harp nizamı şimdilik dört gürbüz alayından oluşur. İsimleri: Askeri İdadi, Kolordu Sanayi Takımları, tesviyeci, demirci, kuyumcu, lehimci sanatlarını havi Otomobil Mektebi, Şimendifer Mektebi ve Ana Mektebi gürbüzlerinden ibaret olup umum mevcudu bin yüz gürbüz olan Birinci Avcı Gürbüz Alayı yüz seksen mevcudundaki İkinci Sultani Gökbayrak Gürbüz Alayı ve 150 mevcudunda bulunan Üçüncü Albayrak Gürbüz Alayı ve 220 mevcudundaki Dördüncü Yeşilbayrak Gürbüz Alayıdır. Şehit evladlarından mürekkep olan Birinci Gürbüz Alayının Fahri Kumandanlığını bendeniz deruhde ettim. Sultani Alayının Fahri Kumandanlığını Manastırlı Kazım, Albayrak Alayının Erkanı Harp Binbaşısı Mustafa, Yeşilbayrak alayının da Erkanı Harp Binbaşısı Fahri Beylere tevdi edilmiştir. Teşkilat Kolordum mıntikasının her tarafında tevsi kılınacaktır. İşbu çocuklar ordusunun kumandası uhde-i acizanemde bulunacaktır.

2- Erzurum çocuklar ordusu alaylarına Kars kapısı girişi civarında bir talim meydana seçilmiş, şekil ve fenni malzemeyi havi olmak üzere bir de atış poligonu tesis olunmuştur.

²⁰⁷ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 49.

²⁰⁸ Ali Servet ÖNCÜ, *Varlık Gazetesi (21 Ağustos 1921-31 Aralık 1923)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2000, s. 288.

²⁰⁹ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 66.

Alayların talim ve terbiyeleri her hafta cuma günleri toplu olarak hakiki top, makineli tüfek ve tüfek üzerinde uygulamalı ve sahte bomba ve süngü ile de taklid yapılmaya başlanmıştır.

3- Her alayın sancağı makamına birer Osmanlı bayrağı vardır. İlkokulların yeşil alayının ise yeşil Osmanlı bayrağıdır. Alaylar tahta tüfeklerle donatılmıştır. Birinci avcı alayının her türlü techizatı mükemmeldir. Bombaları tahtadır. Bu alayın gürbüzleri yatılı kolordu mekteplerinde talim ve tedris edildiklerinden kışın birey talimleri mükemmel bir hale getirilmiş ve mahir kızakçılar da yetiştirilmiştir.

4- Ayrıca manej, bisiklet, futbol, her türlü idman hareketi vesair milli oyunlar da vardır.

5- Bütün Erzurum çocuklarında pek büyük bir şevk ve arzu uyandırmış olan bu teşkilat ve ilk defaki talimlerde çocuklarda görülen istek işbu hayırlı teşebbüsünden çok feyizli sonuçların alınacağını göstermiş ilerleme ve gelişmeleri geleceğimiz için beslenen vatanperverane emel ve ümitler bu suretle bir kat daha kuvvetlenmiştir.”²¹⁰

Tüm bu uygulamalardan sonra, Çocuklar Ordusu teşkilatının 1 Ağustos 1922 tarihli son hali şöyledir:

- “1,2,3. alaylar bizim çocuklardan
- 4, 5. alaylar Erzurum mektepleri
- 6, 7, 8. alaylar Trabzon mektepleri
- 9. alay Kars mektepleri
- 10. alay Kağızman mektebi
- 11. alay Beyazıt mektebi
- 12. alay İğdır mektebi
- 13. alay Ardahan mektebi
- 14. alay Artvin mektebi
- 15. alay Rize mektebi
- 16. alay Sürmene mektebi

²¹⁰ K. KARABEKİR, *Çocuk Davamız*, s. 62-63.

17. alay Erzincan mektebi”²¹¹.

Kazım Karabekir Paşa, Çocuklar Ordusu teşkilatını, I. Bölüm’de değinilen; 1914 yılında kurulan Osmanlı Güç Dernekleri’nin programına göre kurmuştur²¹². Osmanlı Güç Dernekleri Programı’na göre; Harbiye Nezareti, Ordu Kumandanlarına, Derneklerin kurulması için yetkiler vermişti. Paşa, çocukların askeri eğitimi için Osmanlı Güç Dernekleri Programı’ndan faydalanmıştır. Ayrıca teşkilatın sloganı ve marşı “Türk Yılmaz” idi²¹³. Bu slogan ve marş I. Bölüm’de değinilen Türk Gücü Derneği’nin “Türk’ün Gücü Her Şeye Yeter” sloganıyla benzerlik ve paralellik gösterir.

Çocuklar Ordusu teşkilatında belirtilen bir gazete çıkarmak düşüncesi, Kazım Karabekir’in ısrarları ve Ankara Hükümeti’nin de bu konudaki destekleriyle 25 Ağustos 1921 tarihinde Sarıkamış Kolordu Matbaası’nda çıkarılmaya başlanmıştır²¹⁴. Kültürel, içtimai, sosyal ve olayların daha fazla yer aldığı Varlık, Milli Mücadele haberlerine de geniş yer ayırmıştır²¹⁵. Varlık gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de yayın hayatına devam ederek kuvvetli bir ihtimalle 1928 yılında kapanmıştır²¹⁶.

Kazım Karabekir Paşa, Çocuklar Ordusu teşkilatında yetiştirdiği çocuklardan seçtiği 54’ü ile ülkenin birçok bölgesini ziyaret etmiştir. Bunların en önemlisi ise 23 Ekim 1922 tarihinde Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni ziyaret etmeleridir²¹⁷. Celal Nuri (İleri) Bey, Büyük Millet Meclisi’ni Çocuklar Ordusu’nun ziyaretini şöyle anlatır:

“Önde Meclis’in mızıkası, daha sonra Şark Ordusu’ndan müfrez küçücük bir kıta-i askeriye, mekteplilerin mızıkası, en nihayet saf saf on sekizden beş yaşına kadar yetimler... Bunların cümlesi bir fırka-i askeriye teşkil ediyor. Elbiseler yalnız mükemmel değil, hatta şık... Kalpaklar mehîb... Büyüklerin elinde gerçekten bir tüfek, küçüklerin elinde tahtadan bir tüfek, her tüfeğin üzerinde bir kırmızı, bir yeşil bayrak, palaskalarında bir bomba nümunesi, lâkin tahtadan... Babalarını Ermeniler katleden

²¹¹ K. KARABEKİR, **Çocuk Davamız**, s. 87.

²¹² K. KARABEKİR, **Çocuk Davamız**, s. 88; Kazım Karabekir Paşa’nın açtığı okullarla ilgili ayrıca bkz. Nuri KÖSTÜKLÜ, “Kazım Karabekir’in Açtığı Okullar II”, **BTTD**, Ağustos 1985, S: 6, s. 36-41.

²¹³ Bkz. Fotoğraflar, XXVII.

²¹⁴ A.S. ÖNCÜ, **Varlık Gazetesi**, s. 17.

²¹⁵ A.S. ÖNCÜ, **Varlık Gazetesi**, s. 18.

²¹⁶ A.S. ÖNCÜ, **Varlık Gazetesi**, s. 20.

²¹⁷ Celal Nuri, “Ankara’da Kazım Karabekir Paşazâdelere ve Dârülfünûnlular”, **İleri**, 12 Teşrin-i Sani 1338/12 Kasım 1922, No: 1714, s. 3.

yavrular milli ordumuzun çocuklarıdır. Kendileri öteden benden perişan bir halde toplanmış. Bugün en süslü kimselere reşk-âver olacak bir şekilde iksâ edilmişlerdir. Hatveler muntazam ve mevzun, cepheler şen ve şâtır, vecihler vecih... İşte istikbaldeki Türk nesli budur...”²¹⁸.

Bu teşkilat, İtilaf Devletleri'nin bağımsız bir Ermenistan kurulması olanaklarını araştırmak ve Türklerin silahlarını teslim etmelerini sağlamak üzere Erzurum'a gönderdiği Albay Rawlinson'un²¹⁹ da dikkatini çekmiş ve İngiltere'ye şu raporu yollamıştır:

“Yeteneksiz zannettiğiniz Türkler'in en vahşi tanınan Doğu'daki çocuklarının nasıl eğitildiğini ve ne yetenek gösterdiklerini benim açıklamam mümkün değildir. Bir uzman gönderiniz, belki faydalanacağınız şeyler vardır.

Kazım Karabekir, bunun kendi başarısı olmadığını, Türk çocuğunun doğasında var olan yeteneğin sadece açığa çıkarıldığını, bir program yapıp çağdaş gelişmeler izlenebilirse, gelişmiş ülkelerin seviyesine çıkılabileceğini ifade etmiştir. Yüksek adamları yetiştirecek, ihtiyacı olan sanat okullarının kurulmasını istemiştir. Çıraklık yöntemiyle yetişen çocukların beden, ruh ve zihin eğitimi olmadığı için sanatlarını kişisel boyuttan toplumsal boyuta taşıyamadıklarını, çocukların 13 yaşından önce ilgi alanlarının belirlenip, ona göre ilgili alana yönlendirilmeleri gerekliydi.”²²⁰.

Kazım Karabekir Paşa'nın çocukların ve gençlerin modern tarzda yetiştirilmesi yolunda çalışmaları Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiştir. Nitekim Cumhuriyet döneminde Kara Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı yapan Orgeneral Zeki İlter ve Orgeneral Reşit Pasin, Çocuklar Ordusu'nda yetişmiştir²²¹.

²¹⁸ Celal Nuri, “Ankara'da Kazım Karabekir Paşazâdeler ve Dârülfünûnlular”, s. 3.

²¹⁹ L. KINROSS, *Atatürk*, s. 214.

²²⁰ Nurettin GÜLMEZ, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yenigün*, Ankara, 1999, s. 507.

²²¹ Nuri KÖSTÜKLÜ, “Milli Mücadele'de Türk Çocukları”, *AAMD*, XIII/37, Mart 1997, s. 257.

SONUÇ

Osmanlı toplumunun ilk olarak XIX. Yüzyıl'ın ikinci yarısında tanışmış olduğu “dernek” kavramı, Milli Mücadele dönemi de dâhil olmak üzere geçen süre zarfında çok değişik boyutlarda ve anlamlarda kendini göstermiştir.

1789 Fransız İhtilali ile birlikte, Fransa’da oluşan ve tüm Avrupa’ya yayılan Milliyetçilik akımı, Osmanlı Devleti’nin sınırlarının daralmasının sebeplerinden birisi olarak sayılabılmesinin yanında, Türk fikir hayatında Türk Milliyetçiliğinin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Nitekim “İttihâd-ı Anâsır” diye tabir edilen, etnik unsurların Osmanlı topraklarında birlikte yaşamaları ideolojisi, Milliyetçilik akımı karşısında Osmanlı Devleti’ni ayakta tutacak bir dayanak olmaktan uzaklaşmıştır. Özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşları, Milliyetçiliğin Türk aydınları arasında daha da etkili olmasını sağlamış, bu durum, insanların kendilerini daha da özgürce ifade edebildiğini düşündükleri ve aynı düşünceyi savunanların bir arada bulunmasını sağladığı Türk Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi derneklerde kendini göstermiştir.

Bununla birlikte, XX. Yüzyıl’ın başlarından itibaren, Avrupa devletlerinin, dinamik genç nüfuslarını, izcilik ve gençlik dernekleri çatısı altında teşkilatlandırıp, savaş ve barış dönemlerinde bu güçten askeri ve sosyal anlamda yararlanmaya başlaması, Türk Milliyetçileri için bir örnek teşkil etmiştir. Türk Ocağı’nın alt birimi olarak, gençlerin Türk Gücü Cemiyeti çatısı altında birleştirilip, ruhen, bedenen ve fikren yetiştirilmesi, Türk cemiyet hayatında, ilk örnek olma özelliğine sahiptir. Türk Gücü’nün İstanbul, Trakya ve Anadolu’nun birçok bölgesinde şube açıp, amaç ve programına uygun olarak sosyal, kültürel ve sportif çalışmalarda bulunması; Harbiye Nezareti’nin de bizzat bünyesinde gençliğe yönelik çalışmalar yapmasına zemin hazırlamıştır. 1914 ve 1916 yıllarında, görünüşte izciliğe benzeyen, fakat daha askeri bir yapı kazandırılan, hatta Osmanlı Ordusu’nun altyapısı olarak düşünülen Osmanlı Güç Dernekleri ve Osmanlı Genç Dernekleri’nin kurulup, özellikle Osmanlı Genç Dernekleri’nin, I. Dünya Savaşı boyunca ülke topraklarının birçok bölgesinde faaliyete

geçmesi, toplum hayatında gençliğin teşkilatlanması adına gerekli tecrübeyi de oluşturmuştur.

Vatansever gençliğin, Osmanlı Devleti ve Türk Milleti'nin menfaatlerini koruma düşüncesi, derneklerde, bu kez çizgileri daha da belirginleşmiş bir yapıda ortaya çıkmıştır. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu İttifak Grubu'nun mağlubiyetiyle sonuçlanması, ardından Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında Mondros Mütarekesi'nin imzalanması, Türk Milleti için yeni bir sürecin başlangıcı olmuştur. Mütarekeden hemen sonra başlayan işgallere karşı Osmanlı yönetiminin etkisiz kalması, bunun yanında Osmanlı sınırlarında yaşayan azınlıkların da, özellikle izci birlikleri adı altında genç nüfusu kullanarak, işgalci güçlerle birlikte hareket etmesi, Türk Milleti'ni kendi başının çaresine bakmaya sevk etmiştir. Bu ortamda, işgaller karşısında direnme ve kendi bölgelerinin bağımsızlığını koruma amacıyla kurulan derneklerde yerini alan gençler, bunun yanı sıra, buldukları bölgelerdeki Türk halkının sosyal, ekonomik ve kültürel olarak gelişmesi için de büyük çaba sarf etmişlerdir. İşgaller karşısında halkın bilinçlendirilmesi ise, sarf edilen bu çabaların başında gelmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geçerek, Milli Mücadele'yi başlatması, Erzurum ve Sivas Kongreleri'nden sonra, bölge savunması anlayışından çıkılarak, Müdafaa-i Hukuk düşüncesinin etki alanını genişletmiş, Misak-ı Milli ile belirlenen sınırların tümünde tek bir çatı altında bağımsızlık mücadelesinin yapılmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kısa süre içinde Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri birleştirilmiştir. Gençlerin kurduğu Milli Cemiyetler de Mustafa Kemal Paşa ile sıkı ilişkiler kurmuş ve onun verdiği direktifler doğrultusunda hareket etmiştir.

Bahsedilen gençlik cemiyetleri, Milli Mücadele döneminin askeri safhasında da düzenli ordu kurulmadan önce ve kurulduktan sonra birtakım faaliyetler yapmışlardır. Özellikle iç isyanların bastırılmasında yedek subaylar büyük rol oynamıştır. Sivil gençler ise isyanlara karşı kendi imkânları ile birlikler kurarak, isyanların kendi bölgelerine yayılmasını engelledikleri gibi, bastırılmasına da yardımcı olmuşlardır.

Fakat bu dernekler, kendilerini daha çok sosyal alanda ön plana çıkarmıştır. İşgallere tepki olarak düzenlenen mitinglerde büyük rol oynarken, aynı zamanda Tekâlif-i Milliye emirleri doğrultusunda orduya gönderilen yardımlarda da önemli hizmetler yapmışlardır. Bunun yanında çeşitli dergiler ve gazeteler çıkararak kültürel hizmetler vermeye de çalışmışlardır.

Diğer yandan, bazı bölgelerde kurulan gençlik cemiyetlerinin amaçları farklılık da gösterebilmiştir. Örneğin; Konya'da kurulan Konya Müslüman Gençler İdman Yurdu; Konya'daki azınlıklar tarafından kurulup, Müslüman halkı Hıristiyanlığa teşvik etmeye çalışan Hıristiyan Gençler Cemiyeti'ne bir tepki olarak kurulmuştur. Giresun Gençler Birliği ise Milli Mücadele'nin son zamanlarında kurulan bir cemiyettir ve bütün amacı, bölgenin sosyal hayatına katkı sağlamaktır. İstanbul'da yedek subayların kurduğu derneklerde ise genelde işgal dönemi İstanbul'unda yedek subayların haklarının savunulması ve içinde bulunulan olumsuz şartlardan zarar görmelerinin engellenmesi amaçlanmış ise de bu tezde de belirtildiği üzere, daha sonra bu cemiyet üyeleri Anadolu'ya geçerek Milli Mücadele'ye hizmet etmişlerdir.

Gençlik dernekleri, kuruldukları bölgeler itibariyle de bazı özelliklere sahiptirler. İşgale uğramayan bölgelerde kurulan cemiyetler, genel olarak işgal edilene kadar faaliyet göstermiş, işgalden sonra ise dağılmıştır. Diğer taraftan, direniş örgütlerinin ilk etapta nispeten daha zayıf olduğu bölgelerde de gençler teşkilatlanarak Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin kurulmasına zemin hazırlamışlardır. Bu tez çalışmasındaki tespitlere göre Batı bölgelerine oranla doğu bölgelerinde gençlik cemiyetlerinin daha zayıf kaldığı görülüyor. Fakat bunun sebebini, doğu bölgelerinde Mondros Mütarekesi'nden hemen sonra kurulan ve kendi bölgelerinde çok güçlü olan Vilâyat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti, Cenûb-i Garb-i Kafkas Hükümeti gibi oluşumların, mücadelelerini, bölünmeden, tek çatı altında sürdürmeye çalışmasında aramak gerekir.

Milli Mücadele'nin kazanılmasında büyük faydaları olan gençlik derneklerinin bir kısmının Milli Mücadele devam ederken faaliyetlerine rastlanılmamakla birlikte, ulusal bağımsızlık kazanıldıktan sonra varlığını devam ettirenler de Atatürk'ün

telkinleri doğrultusunda ülke çapında tekrar faaliyete geçen ve Şubeler açan Türk Ocağı'na katılmışlardır. İzci faaliyetleri de 1923 yılından itibaren tekrar canlanmaya başlamıştır. Hatta I. Bölüm'de değinildiği gibi, Cumhuriyet döneminde İsmet Paşa nclğnde Genç Dernekleri tekrar kurulmaya çalışılmış, ancak bazı olumsuzluklar yüzünden bu çalışmalar sonuçsuz kalmıştır.

Sonuç olarak Őunu belirtmek gerekir ki; Türk Milleti'nin bağımsızlığını kazanması, topyekn bir mücadelenin ürünüdür. Ancak bu mücadele içinde, halkın enerjisinin ve bağımsızlık inancının diri tutulmasında gençlik teşkilatları önemli bir rol oynamıştır.

BELGELER

- Ek 1: Baden Powell tarafından yazılan ve 1923 yılında Mustafa Rahmi Bey tarafından Osmanlıca'ya çevirisi yapılan İzcilik adlı kitabın kapağı*
- Ek 2: 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu*
- Ek 3: Türk Ocağı'nın alt birimi olarak kurulan ve 20 yaş altı gençlerden oluşan Türk Gücü Derneği'nin nizamname kapağı*
- Ek 4: Fon Hoff Paşa'nın Osmanlı Genç Dernekleri Umumi Müfettişi görevi ile yaptığı Anadolu gezisinden döndükten sonra Dahiliye Nezareti'ne verdiği rapor*
- Ek 5: Osmanlı Devleti Harbiye Nezareti tarafından 1914 tarihinde kurulan Osmanlı Güç Dernekleri'nin nizamname kapağı*
- Ek 6: İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin yayın organı olan ve ilk sayısı 30 Aralık 1918 tarihinde çıkarılan İhtiyat Zabitleri Postası*
- Ek 7: İstanbul'da İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyelerinin gizli yollarla Anadolu'ya geçtiklerine ait Konya'dan İstanbul'a yollanan Şifre Telgrafname*
- Ek 8: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'nin yayın organı olan ve ilk sayısı 8 Mayıs 1919 tarihinde çıkarılan Musavver Gençlik Vahdeti Dergisi*
- Ek 9: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nizamnamesi'nin kapağı*
- Ek 10: Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu Ajansı haberlerinin civar bölgelere dağıtılması ile ilgili İnebolu Gençler Mahfili'ne gönderdiği telgraf*
- Ek 11: 15 Haziran 1919'da Milli Mücadele yanlısı olarak Kastamonu'da çıkmaya başlayan ve Kastamonu gençlerinin sesi olan Açıksöz Gazetesi*
- Ek 12: Kastamonu Gençler Kulübü tarafından 15 Ekim 1920 tarihinde çıkarılmaya başlanan Gençlik Dergisi*
- Ek 13: Kayseri'de Yedek Subay gençlerin emeği ile çıkan Milli Mücadele taraftarı Adanaya Doğru Gazetesi*
- Ek 14: Atatürk'ün kendi el yazısı ile Kırşehir Gençler Derneği'nin hatıra defterine yazdığı yazı*
- Ek 15: Atatürk'ün Kırşehir Gençler Derneği'ndeki Konuşması*
- Ek 16: İstanbul Polis Müdüriyeti'nden Harbiye Nezareti'ne Şubat 1920 tarihinde verilen raporda; azınlıkların, özellikle Rum gençlerini "İzcilik" adı altında*

teşkilatlandırıp silahlı eğitime yaptırmak için kurdukları derneklerden bir kısmı, üyeleri ve kimler tarafından talim yaptırıldıklarıyla beraber verilmiştir.

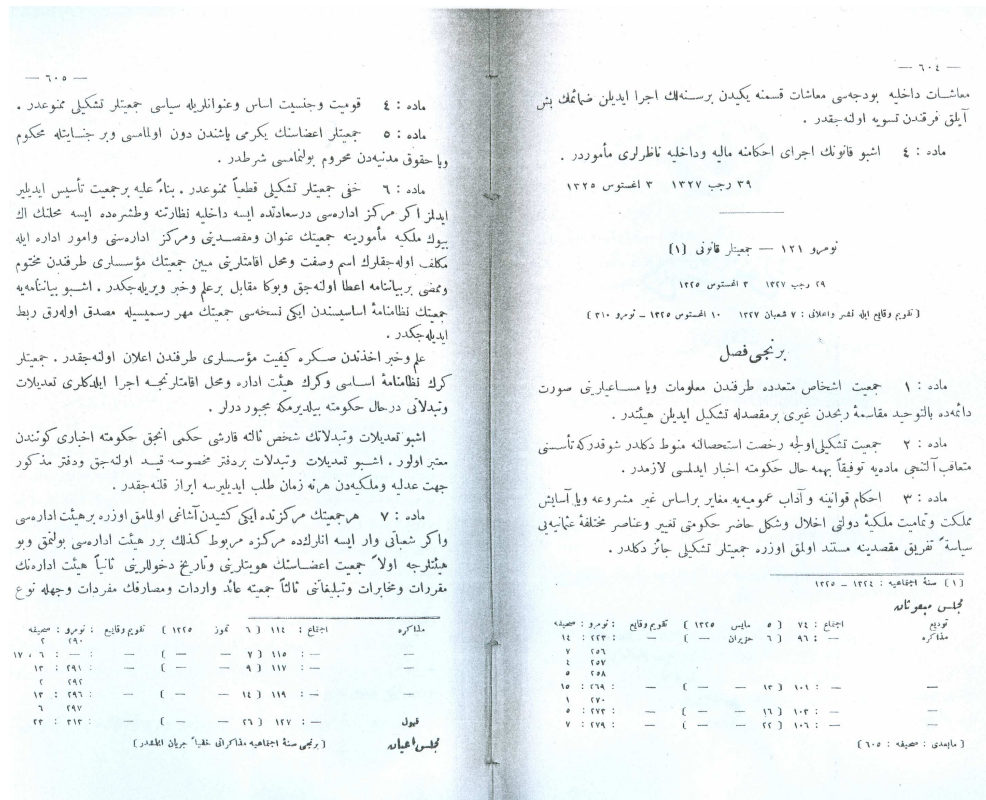
Ek 17: *Osmanlı Genç Dernekleri'nin Harbiye Nezareti'ne 26 Ocak 1920 tarihinde verdiği raporda Ermeni ve Rum gençlerinin İzci Kulüpleri çatısı altında kurduğu derneklerin bir kısmının ismi ve nerede bulunduğu verilmiştir.*

Ek 18: *Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra ülke çapında tekrar gelişmeye başlayan izciliğin İstanbul Türk İzçiler Ocağı'na ait nizamname kapağı*

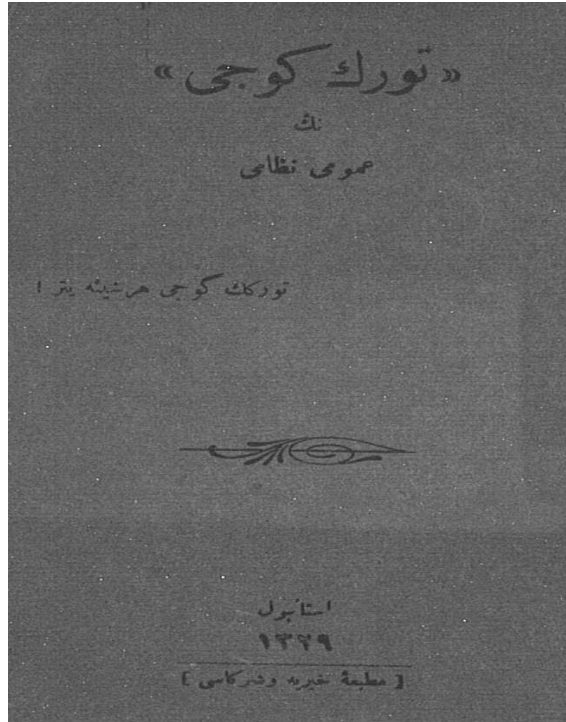
Ek 19: *7 Kasım 1920 tarihinde Osmanlı Genç Dernekleri Müfettiş-i Umumiliği'nden Harbiye Nezareti'ne gönderilen rapor*

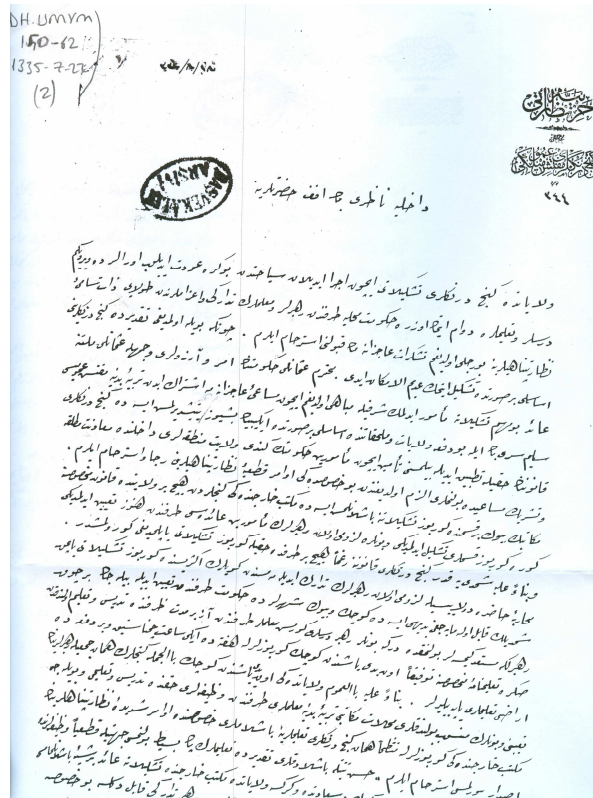
Ek 1: Baden Powell tarafından yazılan ve 1923 yılında Mustafa Rahmi Bey tarafından Osmanlıca'ya çevirisi yapılan İzcilik adlı kitabın kapağı

Ek 2: 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu

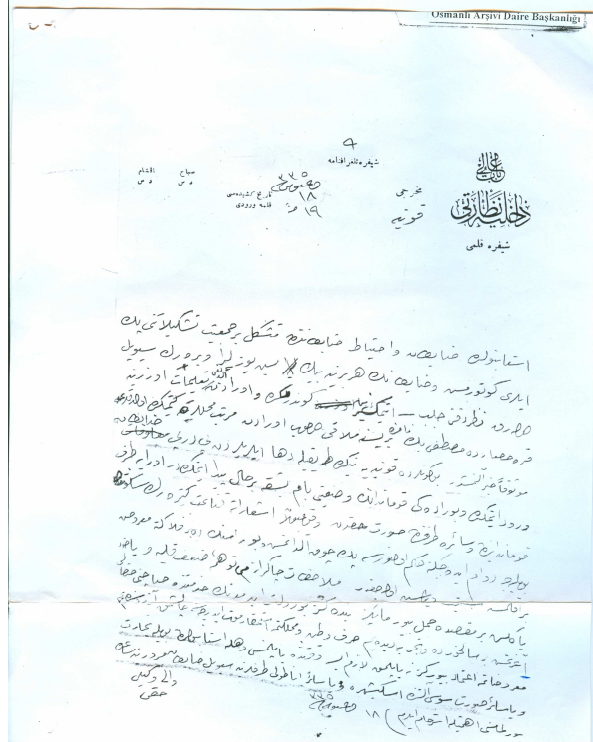

Ek 3: Türk Ocağı'nın alt birimi olarak kurulan ve 20 yaş altı gençlerden oluşan Türk Gücü Derneği'nin nizamname kapağı

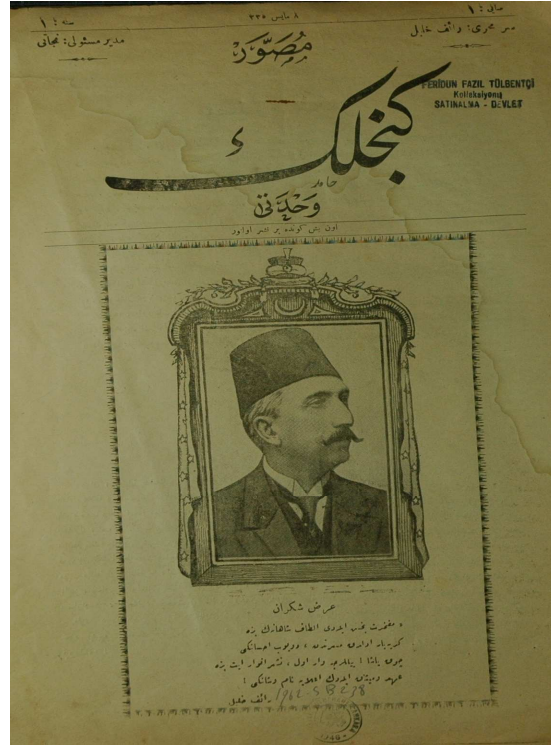

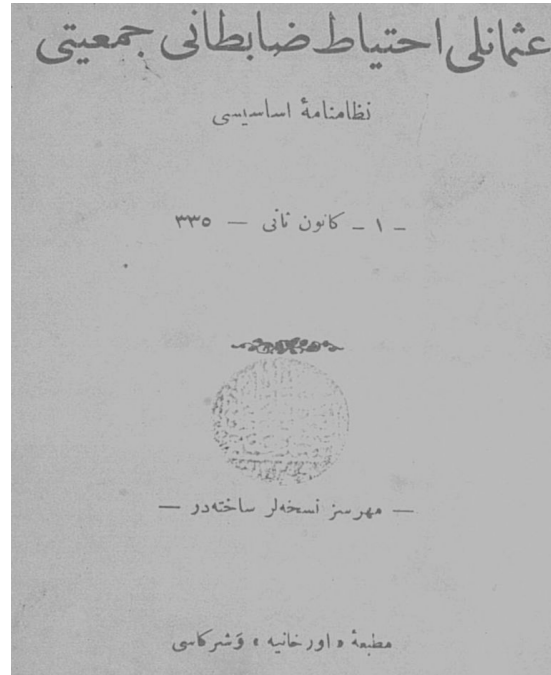
Ek 6: İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti'nin yayın organı olan ve ilk sayısı 30 Aralık 1918 tarihinde çıkarılan İhtiyât Zâbitleri Postası

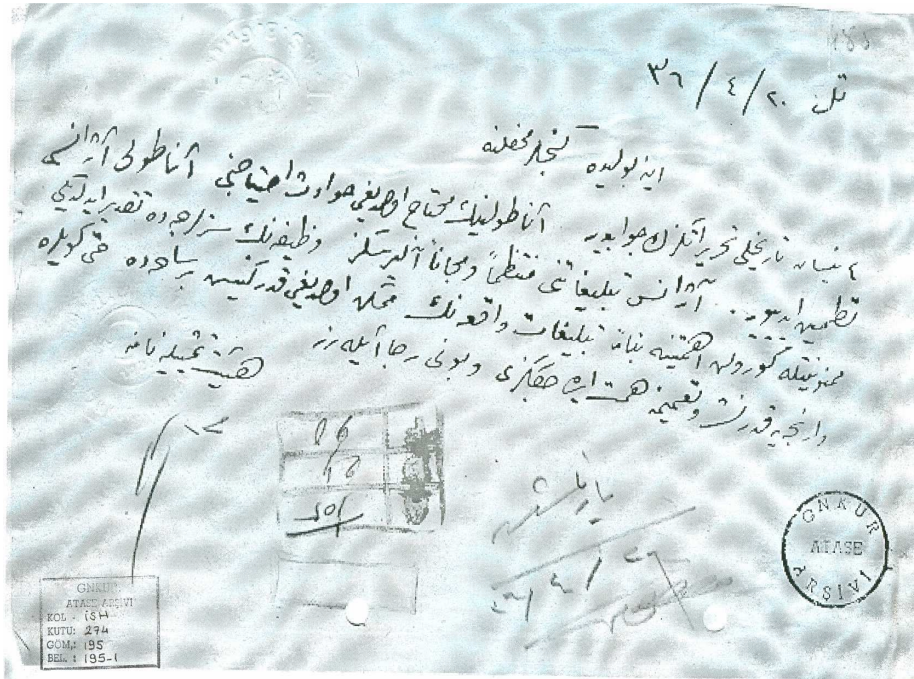
Ek 7: İstanbul'da İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyelerinin gizli yollarla Anadolu'ya geçtiklerine ait Konya'dan İstanbul'a yollanan Şifre Telgrafname

Ek 8: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'nin yayın organı olan ve ilk sayısı 8 Mayıs 1919 tarihinde çıkarılan Musavver Gençlik Vahdeti Dergisi

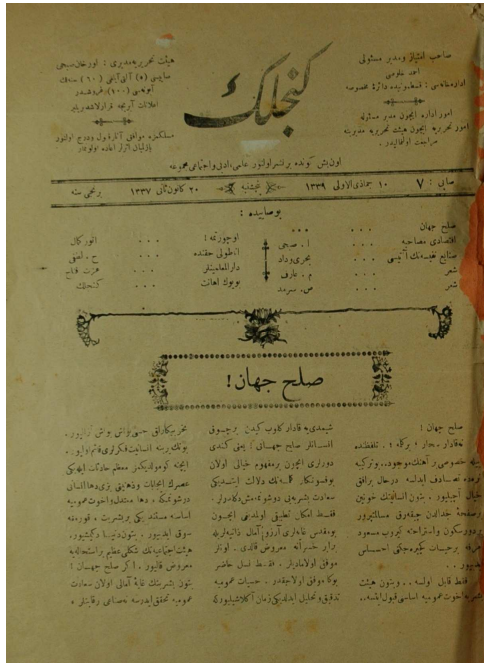
Ek 9: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Nizamnamesi'nin kapağı

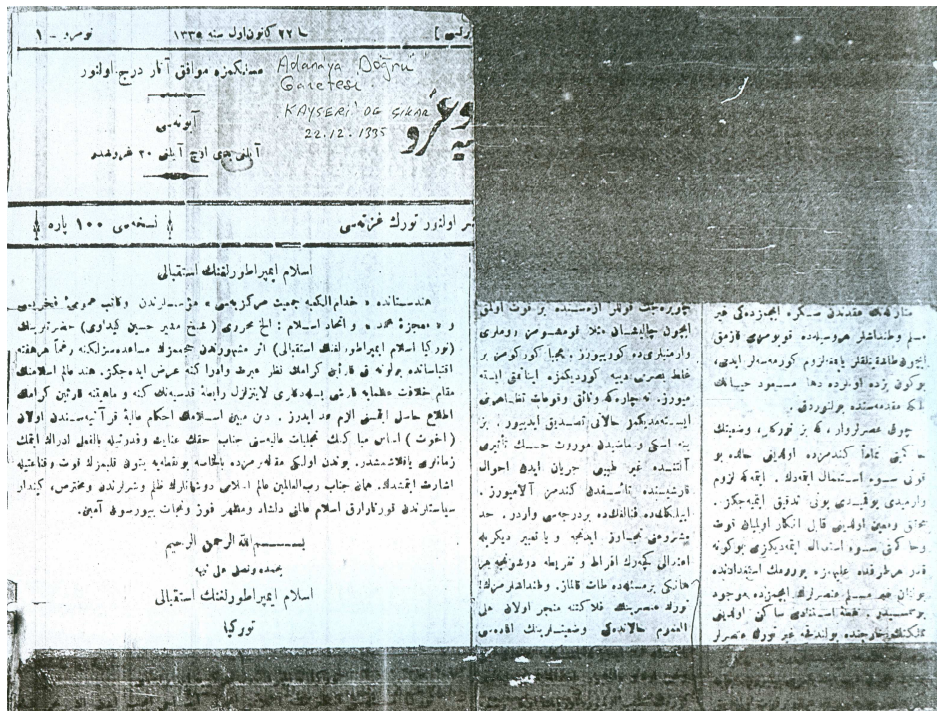
Ek 10: Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu Ajansı haberlerinin civar bölgelere dağıtılması ile ilgili İnebolu Gençler Mahfili'ne gönderdiği telgraf

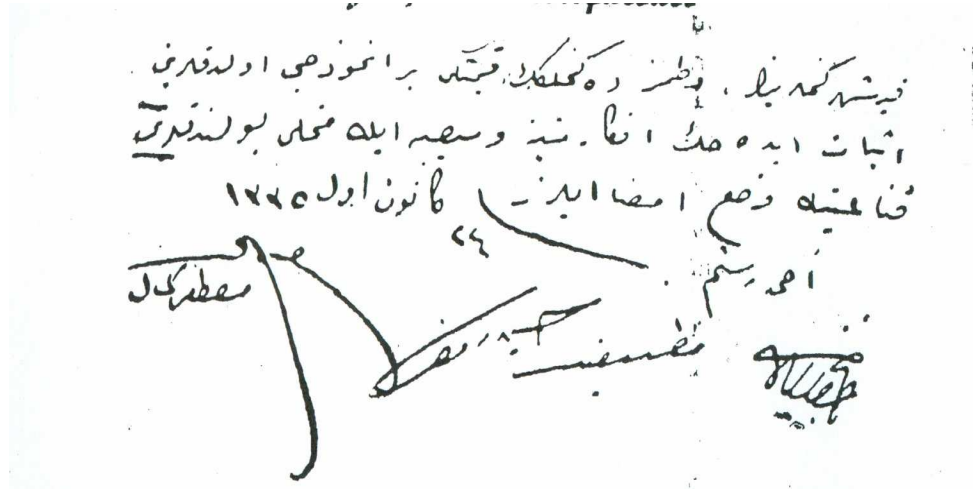
Ek 11: 15 Haziran 1919'da Milli Mücadele yanlısı olarak Kastamonu'da çıkmaya başlayan ve Kastamonu gençlerinin sesi olan Açıksoz Gazetesi

Ek 12: Kastamonu Gençler Kulübü tarafından 15 Ekim 1920 tarihinde çıkarılmaya başlanan Gençlik Dergisi

Ek 13: Kayseri'de Yedek Subay gençlerin emeği ile çıkan Milli Mücadele taraftarı Adanaya Doğru Gazetesi

Ek 14: Atatürk'ün kendi el yazısı ile Kırşehir Gençler Derneği'nin hatıra defterine yazdığı yazı

Ek 15:

ATATÜRK'ÜN KIRŞEHİR GENÇLER DERNEĞİ'NDEKİ KONUŞMASI

Milletimiz teşkilât fikrini henüz zihnine sokmamıştır. Ekseriya bunu hükümete terk eder. Bu, milletimizin öteden beri ihtiyâr ettiği bir ahlâktır. Büyüklerine hürmet iyi bir ahlâktır. Fakat, zaman, hâdisât ve tecarüp gösterdi ki, bizatihi milletin mütehassis ve mütefekkir olması lazım. Her ne şekil ve vasıfta olursa olsun, ahâra terketmemek lâzımdır, ederse bugünkü netice hâsıl olur.

Nazarımızı ta'ribe çevirecek olursak millet derece-i hâkimiyetinden aşağı doğru inmeğe başlamıştır. Fakat, düşününüz milletimizin her ferdi mütefekkir ve mütehassis bir tarzda yetiştirilmiş olsaydı, muhakkak bu hale gelmeyecekti. Memleketi ve milletin idâresini deruhde etmiş olanlar, içtihadâtında hata etmiş olur, fakat bütün bu hataların netice-i müellimesinden bütün millet mutazarrır olmuştur.

Mütarekeyi müteakip milletimiz, teessüfle söylenir, mukadderatının müsamahakârı bir halde bulunuyor, mevcudiyetimizi imhaya hâhişker olan düşmanlar, acı darbeler

indiriyorlar, memleketimiz parçalanmağa namzed bulunuyordu. Şayan-ı teşekkürdür ki, bazı ahval, hâiz-i kıymet olan milletimizi teyakkuz ve intibaha getirdi. Yer yer efrad-ı milletimiz, yekdiğerini aramağa, bulmağa başladı. Bunun neticesi olarak. teşkilât meydana geldi. Devletimizin istiklalini mahvetmeğe çalışan ecanip, milletimizde böyle bir ruhun tecelli edeceğine intizar etmiyorlardı. Burada yaşayan insanları hissiz mahlûkattan ibaret zannediyorlardı. “Böyle bir milletin hakk-ı bakası olamaz” kararlarını ittihazda bir millet mevcudiyeti Nazar-ı dikkate alınmadı, milletimizin hadisât ve darabât neticesi olarak yer yer taazzuv etmesine ehemmiyet vermemişlerdir. Bu ehemmiyet verilmeyen parçaların müdafaa etmek istedikleri ve verdikleri karar ve bütün milletin kabul etmek istediği nokta-i esâsi:

Kuvâ-yı Milliye'nin Âmil, İrade-i Milliye'nin hakim olmasıdır.

Ve bu teşkilâtın ruhu budur. Bu maksatla teşkilâtı teşmile başladığı zaman, ecânip nazar-ı dikkatini Türkiye'ye çevirmeğe başladı, mahiyet-i asliyesine inanamadı; muhtelif memurlar, heyetler gönderdiler; bizde bir hiss-i hayat keşif ve onu yakından temas ile tetkike başladılar. Ve binnetice anladılar ki: miskin bir millet değildir; altı yüz sene ve daha evvelden beri hâkimiyetini isbat etmiş, efendilik yapmış bir millet, onların tasavvur ettiği gibi, esir bir millet değildir. Binaenaleyh ecânip tamamen kaani olmalıdır ki: Türkiye ve Türkiye'de yaşayan Millet başlı başına bütün cihan milletleri içinde müessir mevcudiyete maliktir, bu izâle edilemez.

Elhamdülillah, devletimiz ve milletimizin istiklâli mevzubahis olmaktan çok uzaklaşmıştır, istiklâlimize her suretle hürmet edilmesi tahakkuk etmiştir. Bu bizim için kâfi değildir, bu maksad ve gayemizi temin edemez, maddeten takarrürünü görmek mecburiyetindeyiz. Tamamen mutmain olmak, atideki KUŞAYIŞ ve TEMEDDÜNÜ bihakkın temin edebilmek için vatan sahibi olarak görüşmeliyiz.

Müstakil yaşamak için feyizli vatanın teminine muhtacız. Çizdiğimiz bir hudut vardır. Bu hududu ecânibin elinde bırakmayacağız. Emniyetimiz pek kâvidir.

Bu teşkilât henüz bir şekilden ibarettir. Bugün yarın buna bir şekl-i hendesi gibi bakamayız. Buna ruh verebilmek için de her ferd-i milletimizin dimağını inkişaf

Vesika No. 1183

شام جیل عقیل بہ

۶/۱۲/۱۹۰۸ء

مولا زاد اور پادری کے فطرتی تریبہ فکر و تدبیر سے مفیدہ احکام ایسے ہیج در نظر آئے ہیں (۱)

فردیادہ اہمیت و بزرگی اظہار کا لہو ہو گئے مادی بنوی ہو و رسالت ایذا ابدی قبل الحیا ہی

ار دوری سالک اربابہ بطنہ و کفر آئینہ بوسایہ وہ آواز زماہ فلفلہ جوں برادریہ سالک ہلکے کی ہو کہہ

ار دوری طبعیہ ہو تینہ و بولناہ لانا ایدوہ سا فطرت حیات و معلومیت ایدوہ بطنہ ایدوہ ایتیکہ صاحبہ فی

استقامت ایدوہ ۱۸۰۸ء احکام ایتیکہ بونع و بوجہ نہ فیکلا نہ استقامت ایدوہ درجہ صوفی

استقامت ایدوہ در ...

داندہ سکتہ فطرتی طور پر ہم ارنو ایدوہ ایدوہ تریبہ فردیہ و سید اعتباریہ وہ ایدوہ ایدوہ

کفایت خود حکمت ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

عنا ربنا بقدرتک ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

سید احکام ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

برساختہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

حکمت ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

تا سید بولسی حضرتک عائدہ بطنیہ تقاسمات خطی طرفہ کلا اہمیتہ فطرتی ایدوہ ایدوہ

بناز عین

ار دوری تریبہ اظہار نہ بطنہ حکمت آئی ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

برضاہ و تریبہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

ان نورانی تریبہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

(۱) کتب و کتابک ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

اولیہ و تریبہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ ایدوہ

- صفتہ ترمینا استقامی لازم در . بوصولہ خاتمام حکومتہ بر بار ساط فسیل اینر فصدہ کجا انک نافع
و جلد ایہہ توفیقہ ایستہ ہمدرد .
- ۵- کتب در نظر نشکلائی مخراساتہ استناد ایڈریٹ ایچوہ جریہ . معارف و اوقاف فقہ تیری پہ
محل تیری . و نشکلی تصور جماعت اسلامی . مذک عداوتہ دارا ذلارہم سادہ شدینک تأیینی .
- ۶- کتب در نظر دستہ عربیکہ . ریلو الیہ اوزرہ . نقد لاکورہ . در نظر مستطدینک اعدائی .
- ۷- کتب در نظر دستہ سنیہ و بدینہ حقنہ اسلامی بری و علم و اشتقاق بقدرہ . قویزہ کھلا سہ اربوہ
و افکار تری زکھ لیاہہ یا ستہ شعول ایلیور . کتب خطک انکافہ خادم بقہ حیسان عمہہ نقد کبیرہ
بوئی قلوب جھندہ . حفظ اللہ . حسہ معاشرت تریہ کبیرہ (اسباب ایڈرہ) . نقد آنا توی
فیلولوی . تطہر عوی و سیر بوضوح جتایہ اربوہ . بقوی قلوب زیندینک سائنہ فوشتی .
سور تریہ بدینہ تدریسہ بقدر ارباب اقتدارہہ بقوی . قلوبہ ہنہ کو جھلاک و فخرک قبول
سور تریہ بدینہ تدریسہ بقدر ارباب اقتدارہہ بقوی . قلوبہ ہنہ کو جھلاک و فخرک قبول
- ۸- ایڈلسک تأیینی ایہہ قلوبک مکاتبہ طہنہ سادہ ہنہ بقوی مشروطہ .
- ۹- عدک زمانہ معارف کھلندہ تحدید ایلیہ تریہ بدینہ تدریسہ زما تدریسک تریہ ایلیہ کتبہ در نظر تریہ
نقد ایہہ رطائف نشکلائی ابقای و بوشکلائی کویہ قدر اسکی رصورتہ نفسی .
- ۱۰- سیر قلوبینک اصدیہ سادہ تریہ کتب در نظر نشکلائی صورت سادہ و قول ایڈری .
- ۱۱- کرک کھلندہ کرک سیر قلوبی جھندہ کتب در نظر قبا سکن قبول . حفظ اللہ تریہ ایہہ
- ۱۲- فیلولوی و آنا توی دسیرینک تدریس و عدم ایچوہ کبیرہ دسیر ایڈتک تأیینی .
- ۱۳- ولوکہ جزئی وہ اولہ بودہ بقہ ساعدہ سائنہ تصحیحات اعطی .
- ۱۴- چونکہ کتب در نظر نشکلائی انتساب ایہہ جک فقیر جھندہ ممکنہ ضابطہ سادہ
ایسہ بقویہ ضابطہ اولارہہ تریہ بطلک صورتہ سی زایدہہ مستدینک تأیینی .
- ۱۵- تریوی و اجتمعی کتب در نظر مجموعہ سکن کا طامہ انتشار ایڈری .
- ۱۶- تریہ تریہ ضابطہ ابتدائی کھلندہ ۱۲ : ۱۵ یا سادہ کی طہنک یوہ جاتہ سادہ
- ۱۷- تریہ تریہ ضابطہ ابتدائی کھلندہ ۱۲ : ۱۵ یا سادہ کی طہنک یوہ جاتہ سادہ

FOTOĞRAFLAR

- I:** İlk İzci teşkilatını İngiltere’de başlatan Baden Powell
- II:** Osmanlı Güç Dernekleri programı dahilinde medrese öğrencilerinin yaptığı idmandan bir görüntü
- III:** “Dağ Başını Duman Almış” marşını Osmanlı Güç Dernekleri’ne maleden Selim Sırrı (Tarcan) Bey
- IV:** Osmanlı Genç Dernekleri Umumi Müfettişi Fon Hoff Paşa
- V:** Osmanlı Genç Dernekleri’nin bir broşürü
- VI:** Osmanlı Genç Dernekleri talimlerinden bir görüntü
- VII:** Osmanlı Genç Dernekleri talimlerinden bir görüntü
- VIII:** Osmanlı Genç Dernekleri Gürbüzler sınıfından bir görüntü
- IX:** İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi İsmail Hakkı Sunata
- X:** İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti ve Dârülfünûn Talebe Cemiyetleri’nin de katkılarıyla gerçekleştirilen Sultanahmet Mitingi dağılırken
- XI:** Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti’nin ilk başkanı Çiloğlu Hilmi Bey
- XII:** Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti başkanlarından Necati Bey
- XIII:** Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Kâtib-i Umumisi Hidayet Bey
- XIV:** Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti Başkanı Remzi Bey
- XV:** Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyeleri Rauf (Orbay) Bey ve Hüsrev (Gerede) Bey Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti binası önünde cemiyet üyeleri ile birlikte
- XVI:** Kayseri’de oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birliğinden bir görünüm. Bu karede bulunan ve aşağıda ismi olan bazı kişiler kişiler aynı zamanda Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’nin de üyeleridir. 1-Şişlinin Abdurrahman, 2-Nakibin Osman, 3-Taşçıoğlunun Ömer, 4-Nisarizâde Abdurrahman, 5-Alim Efendi, 6-Sait Feyzioğlu, 7-Cemal Hattat, 8-Tevfik Hocanın Mehmet Efendi, 9- Ahmet Efendi
- XVII:** İnebolu Gençler Mahfili üyeleri Yüzbaşı Osman (Gürler) Bey ile birlikte

- XVIII:** *İnebolu Gençler Mahfili ile Ankara'dan İnebolu'ya gelen heyetin birlikte bir fotoğrafi*
- XIX:** *Kastamonu Gençler Kulübü'nün ilk başkanı Doktor Ferruh Niyazi Bey*
- XX:** *Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Kâtibi ve bir dönem Kastamonu Gençler Kulübü Başkanlığı yapmış olan Abidin (Binkaya) Bey*
- XXI:** *Kastamonu Gençler Kulübü üyeleri*
- XXII:** *Kuvâ-yı Milliye adına sünnet düğünü tertip eden Kastamonu Gençler Kulübü ve Hilâl-i Ahmer Heyeti*
- XXIII:** *Çankırı Gençler Mahfili Sekreteri Veteriner Tahsin Nihat Bey*
- XXIV:** *Açıksöz Gazetesi sahibi Hamdi (Çelen) Bey*
- XXV:** *Açıksöz Gazetesi'nin Milli Mücadele döneminde Başyazarı ve sonraki yıllarda sahibi Hüsnü Açıksöz*
- XXVI:** *Kazım Karabekir Paşa'nın Erzurum ve çevresinde kurduğu Çocuklar Ordusu teşkilatı*
- XXVII:** *Çocuklar Ordusu teşkilatından bir grup izci kıyafetinde "Türk Yılmaz" adlı teşkilatın marşı ve sloganıyla*

*I: İlk İzci teşkilatını İngiltere’de başlatan
Baden Powell*

*II: Osmanlı Güç Dernekleri programı dahilinde medrese
öğrencilerinin yaptığı idmandan bir görüntü*

*III: “Dağ Başını Duman Almış” marşını
Osmanlı Güç Dernekleri’ne maleden
Selim Sırrı (Tarcan) Bey*

IV: Osmanlı Genç Dernekleri Umumi Müfettişi Fon Hoff Paşa (sağdan üçüncü)

V: Osmanlı Genç Dernekleri'nin bir broşürü

VI: Osmanlı Genç Dernekleri talimlerinden bir görüntü

VII: Osmanlı Genç Dernekleri talimlerinden bir görüntü

VIII: Osmanlı Genç Dernekleri Gürbüzler sınıfından bir görüntü

*IX: İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti üyesi
İsmail Hakkı Sunata*

*X: İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti ve Dârülfünûn
Talebe Cemiyetleri'nin de katkılarıyla gerçekleştirilen
Sultanahmet Mitingi dağılırken*

*XI: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti'nin
ilk başkanı Çiloğlu Hilmi Bey*

*XII: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti başkanlarından
Necati Bey*

*XIII: Osmanlı İhtiyât Zâbitân Cemiyeti Kâtib-i Umumisi
Hidayet Bey*

*XIV: Tokat İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti
Başkanı Remzi Bey*

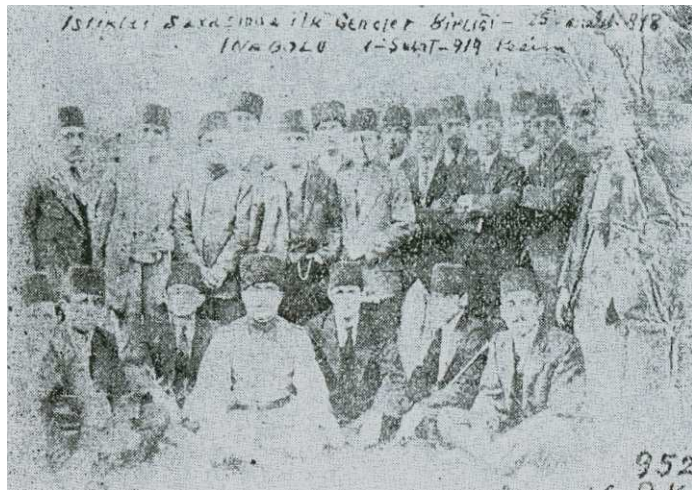

XV: Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye üyeleri Rauf (Orbay) Bey ve Hüsrev (Gerede) Bey Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti binası önünde cemiyet üyeleri ile birlikte

XVI: Kayseri’de oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birliğinden bir görünüm. Bu karede bulunan ve aşağıda ismi olan bazı kişiler kişiler aynı zamanda Kayseri İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti’nin de üyeleridir.

1-Şişlinin Abdurrahman, 2-Nakibin Osman, 3-Taşçıoğlunun Ömer, 4-Nisarizâde Abdurrahman, 5-Alim Efendi, 6-Sait Feyzioğlu, 7-Cemal Hattat, 8-Tevfik Hoca'nın Mehmet Efendi, 9- Ahmet Efendi

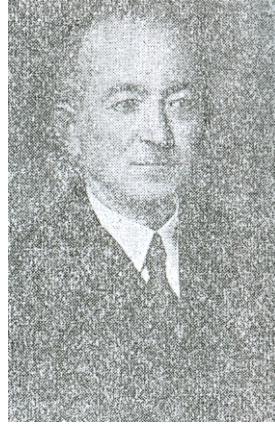
XVII: İnebolu Gençler Mahfili üyeleri Yüzbaşı Osman (Gürler) Bey ile birlikte

XVIII: İnebolu Gençler Mahfili ile Ankara'dan İnebolu'ya gelen heyetin birlikte bir fotoğrafı

*XIX: Kastamonu Gençler Kulübü'nün ilk başkanı
Doktor Ferruh Niyazi Bey*

*XX: Kastamonu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Kâtibi
ve bir dönem Kastamonu Gençler Kulübü Başkanlığı
yapmış olan Abidin (Binkaya) Bey*

XXI: Kastamonu Gençler Kulübü üyeleri

*XXII: Kuvâ-yı Milliye adına sünnet düğünü tertip eden
Kastamonu Gençler Kulübü ve Hilâl-i Ahmer Heyeti*

*XXIII: Çankırı Gençler Mahfili Sekreteri
Veteriner Tahsin Nihat Bey*

*XXIV: Açıksöz Gazetesi sahibi
Hamdi (Çelen) Bey*

*XXV: Açıksöz Gazetesi'nin Milli Mücadele döneminde
Başyazarı ve sonraki yıllarda sahibi Hüsnü Açıksöz*

*XXVI: Kazım Karabekir Paşa'nın Erzurum ve çevresinde kurduğu
Çocuklar Ordusu teşkilatı*

*XXVII: Çocuklar Ordusu teşkilatından bir grup izci kıyafetinde "Türk Yılmaz"
adlı teşkilatın marşı ve sloganıyla*

HARİTALAR

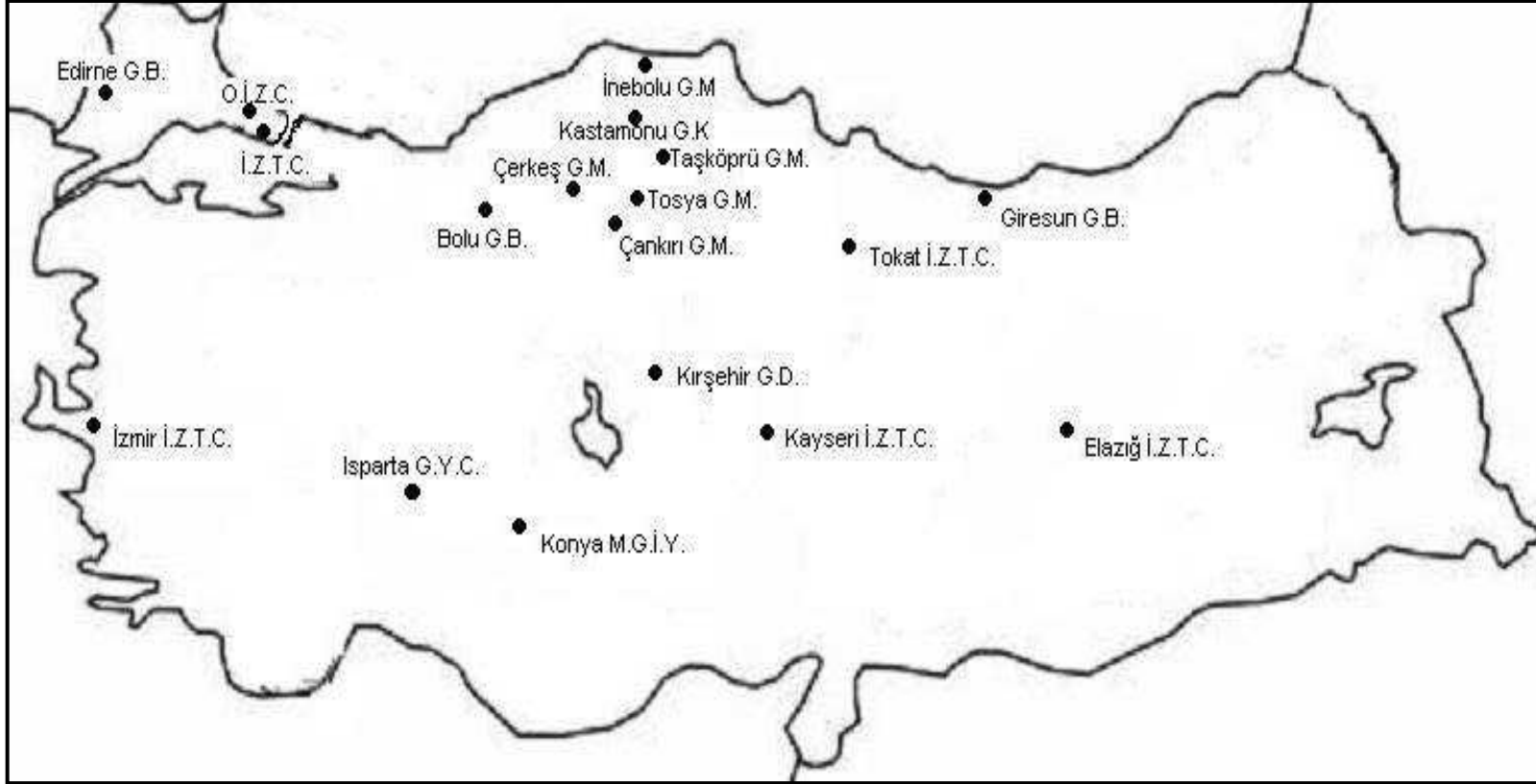
Harita 1- *Günümüz Türkiye Haritası'nda 1913 yılında kurulan Türk Gücü Derneği'nin 1914 yılı sonlarına kadar teşkilatlandığı bölgeler*

Harita 2- *Günümüz Türkiye Haritası'nda 1916 yılında kurulan Osmanlı Genç Dernekleri'nin 1918 yılı sonuna kadar faaliyette bulunduğu bölgeler*

Harita 3- *Günümüz Türkiye Haritası'nda Milli Mücadele dönemindeki Gençlik Teşkilatları'nın dağılımı*

Kısaltmalar:

İ.Z.T.C.: İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti (İst.)

O.İ.Z.C.: Osmanlı İhtiyât Zâbitleri Teâvün Cemiyeti (İst.)

G.B.: Gençler Birliği

G.D.: Gençler Demeği

G.K.: Gençler Kulübü

G.M.: Gençler Mahfili

G.Y.C.: Gençler Yükseltme Cemiyeti

M.G.İ.Y.: Müslüman Gençleri İdman

Yurdu